

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

BATÓ SZILVIA

**A „BÜNTETÉSI RENDSZER” ÁTALAKÍTÁSÁNAK
MEGJELENÉSE KOSSUTH LAJOS PESTI HÍRLAPJÁBAN
(1841-1844)**

(DOKTORI ÉRTEKEZÉS)

**TÉMAVEZETŐ: PROF. DR. NAGY FERENC
 PROF. DR. BALOGH ELEMÉR**

**SZEGED
2007**

Tartalom

Bevezetés	1
Az érintett kérdések	4
Módszertani kérdések	6
I. A reformkori büntetőjogi környezet	9
I. 1. A reformkori büntetőjog jogforrásai	9
I. 2. A büntetőjogi kodifikáció	11
I. 2. 1. A büntetőjogi kodifikáció politikai mozgatórugói	12
I. 2. 1. 1. Büntetőjogi kodifikáció és kormányzat	12
I. 2. 1. 2. Büntetőjogi kodifikáció és a magyar rendek	21
I. 2. 1. 2. 1. Liberális koncepciók és a büntetőjogi kodifikáció	23
I. 2. 1. 2. 2. Konzervatívok és a büntetőjogi kodifikáció	28
I. 2. 2. A büntetőjogi kodifikáció és a jogtudomány	31
I. 2. 3. A büntetőjogi kodifikáció és a jogi oktatás	33
I. 2. 4. Jogalkotási technikák és büntetőjogi kodifikáció	37
I. 2. 5. Az 1843. évi anyagi jogi javaslat	43
I. 3. A reformkori büntetőjogi szakirodalom	49
I. 3. 1. A jogi szakirodalom megjelenési formái a 19. század első felében	49
I. 3. 2. A magyar büntetőjogi szakirodalom összetétele	51
I. 3. 2. 1. Kézikönyvek, tankönyvek	52
I. 3. 2. 2. Monográfiák	54
I. 3. 2. 3. A büntetőjog és a tudományos folyóiratok kapcsolata	57
I. 3. 2. 4. Enciklopédikus tudományos folyóiratok	59
I. 3. 2. 5. Jogi szakajtó	61
I. 3. 3. Összegzés	62
II. A politikai sajtó a reformkori Magyarországon	63
II. 1. A politikai sajtó kialakulása és összetétele az 1840-es évek elején	63
II. 2. A Pesti Hírlap büntetőjogi vonatkozásainak kutatástörténete	68
II. 2. 1. A büntetőjog a történeti szakirodalomban	68
II. 2. 2. A büntetőjog a jogtörténeti irodalomban	70
III. A büntetésekkel összefüggő hírek a Pesti Hírlap rovataiban	74
III. 1. Vezércikk	76
III. 2. Társasági és egyesületi hírek	83
III. 3. Fővárosi újdonságok	84
III. 4. Megyei dolgok	87
III. 4. 1. A rovat szerkesztési jellegzetességei	87
III. 4. 2. A megyei hírek forrásai, vármegyék és levelezők	91
III. 4. 3. A leggyakrabban érintett kérdések	106
III. 5. Vidéki levéltárca	108
III. 6. Királyi városok köréből	110
III. 7. Rövid közlések	112
III. 8. A vidéki hírek egyéb rovatai	113
III. 9. Külföldi napló	114
III. 9. 1. A rovat szerkesztési jellegzetességei	114
III. 9. 2. A külföldi híranyag forrásai, országok és témák	117
III. 10. Értekező	123
III. 11. Hirdetési rovat	127
III. 12. Erdélyi országgyűlés	132

III. 13. Országgyűlés	133
III. 13. 1. A rovat szerkesztési sajátosságai	133
III. 13. 2. A rovatban előforduló hírek	139
IV. Büntetések a Pesti Hírlapban	146
IV. 1. A büntetésekre vonatkozó elvek	147
IV. 1. 1. Általános jogelvek és büntetőjogi alapelvek	147
IV. 1. 2. A büntetéssel szemben támasztott követelmények	149
IV. 1. 3. A büntetés jogalapja és célja	152
IV. 1. 4. Az abszolút elméletek megjelenése	154
IV. 1. 5. A relatív elméletek megjelenése	158
IV. 1. 6. Egyes reformkori politikusok büntetés céljáról vallott nézetei	162
IV. 1. 7. Összegzés	165
IV. 2. Halálbüntetés	166
IV. 2. 1. Halálbüntetés a gyakorlatban	168
IV. 2. 2. Az abolíció megjelenése, kodifikáció és halálbüntetés	173
IV. 2. 3. „Furcsa hírek”	178
IV. 2. 4. Összegzés	180
IV. 3. Testi büntetések	181
IV. 3. 1. Testi büntetések a gyakorlatban	183
IV. 3. 2. A botbüntetés eltörlése melletti érvek	188
IV. 3. 2. Helyi kezdeményezések	192
IV. 3. 3. Országos viták az eltörlésről, kodifikáció	195
IV. 3. 4. „Furcsa hírek”	200
IV. 3. 5. Összegzés	202
IV. 4. A szabadságvesztés	202
IV. 4. 1. A szabadságvesztés külföldön	203
IV. 4. 2. A szabadságvesztés Magyarországon	205
IV. 4. 3. Összegzés	209
IV. 5. Egyéb büntetések	210
IV. 5. 1. Vagyoni büntetések	210
IV. 5. 2. Becsületbüntetések	215
IV. 5. 3. Jogfosztó-jogkorlátozó büntetések	217
IV. 5. 4. Szabadságkorlátozó büntetések	221
IV. 5. 5. Összegzés	223
IV. 6. Egyéb büntetéstani kérdések	224
IV. 6. 1. A büntetéstani szakirodalom megjelenése a Pesti Hírlapban	224
IV. 6. 2. A büntetés alkalmazásának feltételei	225
IV. 6. 3. Büntetéskiszabási kérdések	227
IV. 7. Összegzés	230
V. Összefoglalás	232
Felhasznált források	240
Felhasznált irodalom	246
A vidéki és külföldi hírek származási helye	262
A vidéki hírek szerzői	269

Bevezetés

A jogtörténetnek két alapvető kutatási területe, és ezáltal módszertani megközelítési lehetősége határozható meg. A joghistória egyrészt a jognak mint napi gyakorlatnak a vizsgálatával, másrészt a jogtudománynak a történetével foglalkozik. A jognak mint tudománynak a történetén belül helyet kap a jogászképzés története, a különböző irányzatok kialakulásának feltérképezése és jeles képviselőik életének elemzése is. Ennél fogva a jogtörténet kutatási területéhez tartozik a történeti korokban a jogi ismeretek és eszmék terjedésének vizsgálata, az ilyen irányú tevékenységek és az alkalmazott eszközök, módszerek megismerése és bemutatása.

A modern tudománytörténet a tudományos információk cseréjére, terjedésére a tudományos transzfer kifejezést használja, amely lefed minden elképzelhető eszközt és módszert a tudományos kutatás eredményeinek átvitelével kapcsolatban. Jogtörténeti területen a tudományos transzfer kutatásokat a frankfurti Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte kezdett először a 90-es évek közepén. Két nagyon lényeges irányt határoztak meg a kutatási projekten belül: megkezdődött egyrészt a kiemelkedő jogtudósok (Mittermaier) levelezésének feldolgozása, másrészt a jogtörténeti kutatás szempontjából eddig teljesen figyelmen kívül hagyott jogtudományi folyóiratok feltárása. A kutatások során számos lényeges információval és összefüggéssel gyarapították a német és a környező területek jogtörténet-tudományát.¹ A forrásfeltárás és feldolgozás során több magyar vonatkozású adat is felmerült.² Ezek az információk felvetik a magyar tudományos transzfer kutatásának szükségességét is.

A német területeken kialakult feltételekhez képest azonban Magyarországon eltérő viszonyok uralkodtak a jogi gondolkodás és a jogtudomány vonatkozásában. Teljesen más jogi környezetben kell a jogtudományi elvek és eszmék terjedését és befogadását vizsgálni. A Magyar Királyság területén nem történtek meg azok a lépések, amelyek a 19. század első felére a német jogtudományi hálózatokat létrehozták. Nem történt meg a római jog recepciója, nem volt korai és eredményes törvényhozás a büntetőjogon belül (Carolina), nem épült ki ezen a bázison a kommentárirodalom, nem volt erős egyetemi jogászképzés és nem volt sikeres kodifikáció. Ehelyett volt egy máig ismeretlen szokásjogi rendszer, amely időről-időre recipiálta az osztrák jog

¹ Riemer 2005; Gönczi 1998b; Stolleis 1999;

² Gönczi 1998a; Mohnhaupt 1999, 294; Gönczi – Henne 2001; Gönczi 2002; Balogh 2002; Gönczi 2003; Gönczi 2004a; Gönczi 2004b.

közvetítésével érkező nyugati hatásokat, egyetemi képzés helyett a jogakadémiai hálózat képezte a majdani vármegyei tisztviselők derékhadát. Ebből következően Magyarországon nem alakult ki olyan jellegű jogi tudományosság, mint német területeken. A jogtudományban jelentkező tudományos transzfernek nemcsak a közege, vagyis maga a jogtudomány nem fejlődött ki kellő mértékben, hanem a felhasználható eszközök közül a leghatékonyabb, a szaktudományos sajtó is hiányzott. Mindezek ellenére a modern büntetőjogi elvek olyan módon jelentek meg Magyarországon, hogy szinte teljesen előzmény nélkül egy rendkívül kimagasló kodifikációs eredményt tudott létrehozni a büntetőjog-tudomány: az 1843. évi javaslatokat. Ez a javaslatcsomag és a körülötte kialakult viszonylag széles társadalmi bázisú diskurzus viszont felveti a kérdést, hogy honnan és hogyan jutottak el ide a legfrissebb anyagi jogi jogelvek, eljárásjogi elméletek és börtönügyi koncepciók.

A kérdés részleges megválaszolásához kiindulópontnak tekinthető két Békés vármegyében lezajlott formális büntetőperben szereplő megjegyzés. A megyében 1844-ben a sedria nem szabott ki halálbüntetést, és nem került sor jogerős halálos ítélet végrehajtására sem, viszont az esetleges alkalmazás lehetősége fennállt.³ Szűcs Mojsza lótolvaj perében Szakál Lajos védő részletesen kifejtette nézeteit a halálbüntetésről. „Ugyanis csak ott használhatja a' társaság jogosan és célszerűen a' halálos büntetést, hol bűnös javulásának lehetlensége tökéletesen bebizonyíthatnák, – és egy uttal az is felállíthatnák, hogy a' társaság azon bűnös ellen magát védeni másként, – mint a' kioltás által, – nem képes: – Ilyen esetek csak igen ritkák, lehetnek 's – minden más esetekben pedig a' társaság magát boszúlja meg, midőn egy jóvá tehető embert magától örökre eltaszít. – Továbbá tekintjük a' büntetés kettős célját t.i. a' javítást, és a' példaadást, – mindenik tekintetben alkalmatlan a' halálos büntetés, mert a' javulás, az élet elvételével, örökké lehetetlenítettik, – pedig ember mint ember, bárha eltévedt is, jogosan kívánja a' társaságtól, hogy neki idő és mód engedessék az istenhez térésre, – a' gyakori példaadás pedig, elfásíthatja a' kebleket, – és a' hosszú sorú tettekért egy perczeni fájdalommal lakolni, – a' nép bámulására, ál felfogás szerint hősileg kimúlni, – nem egy dúrva ember kapott már kedvet, herosztraturi dicsőséget találva a' nagyszerű kimúlás, – és népes halotti kíséreteken.” A vád által idézett Hármaskönyv I. rész 15. címében foglaltak szerinti halálbüntetés helyett fogság kiszabását kérte, mert a „törvényt [...] a' törvényes gyakorlat meggyengítette”.⁴ Seregi János és hét társa által

³ Bató 2002a.

⁴ BML IV. A. 10. c/65. 1844/93.

elkövetett fegyveres rablás miatt kérte az ügyész a legsúlyosabb büntetés kiszabását ugyanebben az évben. Az elkövetők From János gyulai lakos házába hatoltak be éjszaka, álruhában, pisztollyal, mindenkit megkötöztek és halállal fenyegettek, majd mindent elvittek, amit lehetett. A bíróság mégis csak szabadságvesztést szabott ki „a szelidültebb kor igényeihez alkalmazott gyakorlathoz képest a felperesileg kért halálos büntetés helyett”.⁵

A többszörös és különös visszaeső lótolvaj védője és a sedria által beiktatott megjegyzések egy nagyon fontos folyamatot jeleztek, azt, hogy a büntetések vonatkozásában alapvető változások történtek az 1840-es évek első felében. Természetesen nem csak az idézett perek utalnak erre a változásra, hanem a korabeli történeti és jogtörténeti források sokasága támasztja alá ezt a megállapítást. Az évtized közepére a büntetési célok megváltozását, a büntetéskiszabás enyhülését, a halálbüntetés és részben a testi büntetés visszaszorulását és a szabadságvesztés uralkodóvá válását lehet megfigyelni. Ezzel összefüggésben egy új jogág és jogtudományi terület is született: a börtönügy, amely igen hamar nagy karriert futott be Magyarországon. Az 1840. évi 5. tc. által létrehozott büntetőjogi választmány pedig elkészített 1843 elejére egy nagyon modern komplett büntetőjogi javaslatcsomagot, amely anyagi jogi, eljárási és börtönügyi részből állt. Büntetései közül hiányzott a halálbüntetés és a testi büntetés, a szabadságvesztés végrehajtási szabályait pedig igen aprólékosan külön kódextervezetben szabályozták. A kodifikációs viták és az országgyűlési tárgyalások során hangzottak el ilyen érvek a halálbüntetés ellen, mint, amelyeket Szakál Lajos felsorakoztatott. Úgy látszik, hogy még az országgyűlés ideje alatt a napi törvényszéki gyakorlatba is átszivárogtak a modern büntetőjogi elképzelések. Ez a recepció szinte azonnal végbement, ami a 19. század közepi politikai nyilvánossági fórumok erőteljes befolyására utal. A kérdés az, hogy egy teljesen átlagos vármegye átlagos táblabírói és ügyvédi kara milyen módon értesült az új büntetőjogi törekvésekről, a polgári kriminálpolitikai elvekről? A kézenfekvő válasz, hogy a lassan formálódó tudományos sajtó és a frissen kialakult politikai sajtó volt a közvetítés eszköze. Tudományos toposzként lehet említeni az első politikai hírlap, a Pesti Hírlap és alapító szerkesztője, Kossuth Lajos által játszott kiemelkedő szerepet. A konkrét kapcsolatok szisztematikus feltárása azonban még nem történt meg, csak egyes elemeit (vezércikk) és a könnyen, plasztikusan bemutatható törekvéseit (botbüntetés eltörlése)

⁵ BML IV. A. 10. a/16. 1844/79.

közvetítette a köztörténeti, a sajtótörténeti és a jogtörténeti kutatás. Mivel a lap nem csak egyes rovatival és szerkesztőjének cikkeivel jellemezhető, szükséges Kossuth lapjának minden „betűjére” kiterjedő feldolgozása.

Ebből kiindulva a dolgozat célja a Pesti Hírlap „büntetési rendszer”-receptiójának bemutatása. Ennek során elsődleges feladat annak a képnek a meghatározása, amelyet az átlagos Pesti Hírlap-olvasó észlelhetett a magyar büntetési katalógus átalakulásából. Mivel a lap olvasóközönsége lefedte a magyar politizáló társadalom jelentős részét, és az eddigi kutatások alapján erős véleményformáló hatást fejtett ki Kossuth Lajos hírlapja, meg kell vizsgálni a „büntetési rendszerről” megjelent gondolatok „visszakerülését” a rendi nyilvánossági fórumokra. Ennek keretében a célkitűzések között szerepel a Pesti Hírlap által közvetített modern büntetőjogi elvek és az ezzel kapcsolatos szerkesztőségi álláspontok kimutatása a büntetőjogi javaslatok országgyűlési vitájában. Ezzel lehetővé válik annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy Kossuth lapjának büntetési katalógussal összefüggő információi hogyan befolyásolták az 1843. évi javaslatokról folytatott diskurzust.

Az érintett kérdések

A dolgozat első fejezete a magyar büntetőjog reformkori helyzetét foglalja össze, kitérve az 1840-es években bekövetkezett változásokra. Ennek keretén belül bemutatja a büntetőjogi gyakorlatban érvényesülő normákat, a jogforrási „rendszert”. A büntetőjogi kodifikációs kísérletek és ezek esetleges hatásai a büntetőjogi gondolkodásra a politikai szereplők törekvései szerint csoportosítva kerülnek ismertetésre. Ezt a büntetőjogi szakirodalom összetétele és legfontosabb ismérveinek elemzése követi.

A második fejezet a büntetőjog és a közvélemény kapcsolatával, és a modern nyilvánossági fórumok közül a sajtó modern büntetőjog kialakításában játszott szerepével foglalkozik. A politikai sajtó kialakulásának feltételeit, az információáramlás magyarországi lehetőségeit és az olvasóközönség jellemzőit foglalja össze. A történeti és sajtótörténeti irodalom kiemelt témája volt mindig a Pesti Hírlap és a benne szereplő politikai és társadalmi reformelképzelések, amelyek legtöbbször jogi, sőt kifejezetten büntetőjogi követeléseket tartalmaztak. Az említett két tudományterület és a jogtörténet által a hírlap büntetőjoggal kapcsolatos híryanagáról és „büntetőjogi programjáról”

megfogalmazott megállapításainak áttekintése határozza meg az elemzés kiindulópontjait.

Mivel a dolgozat a Pesti Hírlap teljes Kossuth Lajos által szerkesztett anyagát felhasználja, a 365 szám és azok rovatai képezik az elemzés tárgyát. A feldolgozás minden rovatra, tehát az eddig teljesen figyelmen kívül hagyott hirdetésekre is kiterjed. A harmadik fejezet az állandó is időszakos rovatokban megjelent büntetésekkel és azok végrehajtásával összefüggő híreket, cikkeket veszi számba, bemutatva az egyes rovatokban előforduló témák arányait, a hírek forrásait és azok stílusát.

A rovatok szerinti áttekintést követően a megjelent közlemények tematikus bontásban kerülnek elemzésre. A negyedik fejezet a lapban megfigyelhető büntetési katalógus egyes elemeit vizsgálja. Először a büntetésekkel szemben megfogalmazott elvek feltárására, és a megjelent álláspontok bemutatására kerül sor. Az egyes büntetési nemekkel kapcsolatos cikkek elemzése a halálbüntetés, testi büntetések, szabadságvesztés és összefoglaló néven egyéb büntetések kategóriákban történik. A halálbüntetés és a testi büntetés végrehajtási kérdései nem választhatók el az említett büntetési nemek anyagi jogi szabályaitól, ezért együtt kerülnek tárgyalásra. Egyéb büntetések elnevezés alatt a magyar jogrendszerben ekkor nem alkalmazott vagyoni büntetések mellett az ekkor már szinte kurióznak számító becsületbüntetések, az ún. jogfosztó és jogkorlátozó büntetések, valamint a szabadságkorlátozó büntetések tárgyalása következik. Ezt követi a frissen kialakult magyar büntetéstani irodalom Pesti Hírlapban történő megjelenésének, valamint a büntetéskiszabási elképzelések és a gyakorlat bemutatása.

Az ötödik fejezet foglalja össze a kutatás legfontosabb megállapításait és az elért eredményeket. A hatalmas vidéki és külföldi híryanag könnyebb áttekintését hivatott szolgálni hírek forrásait és a magyar közlemények szerzőit tartalmazó függelék.

Nem szerepel a célkitűzések között Kossuth Lajos lapjának monografikus feldolgozása, tehát a kutatás nem terjed ki a vidéki levelezők és ismeretlen szerzők azonosítására. Nem tér ki a dolgozat sem a Pesti Hírlap műhelytitkaira, sem a szerkesztőség munkájának részletes és minden területre kiterjedő feldolgozására. Mivel a vizsgálat célja a lap olvasói számára mutatott képnek a feltárása, elemzése és hatásának bemutatása, ezért nem foglalkozik az eredeti, tehát cenzúrárt megelőző szövegek helyreállításával. A továbbiakban kizárólag Kossuth Lajos lapjában megjelent büntetéstani és börtönügyi vonatkozású közlemények jelentik a dolgozat alapanyagát, nem terjed ki más lapokra és más jellegű forrásokra az elemzés. Nem tartozik a

célkitűzések közé az 1843. évi javaslatok feldolgozása. A Pesti Hírlap hasábjain számtalan olyan információ és adat jelent meg, amelyek közelebbi vagy távolabbi kapcsolatban vannak a „büntetési rendszer” átalakításával, de a dolgozat nem tér ki a részletes bemutatásukra. Ebből kiindulva a dolgozatban nem szerepelnek az anyagi jog büntetéstanon kívül eső területei, és a büntető-eljárási kérdések. A lapban a büntetési katalógus modernizálásával összefüggésben több reformkérdés és köztörténeti esemény szerepel, amelyek nem tárgyai a vizsgálódásnak: Széchenyi-Kossuth vita, szatmári tizenkét pont, Nyáry-féle eljárási javaslat és az erre adott kormányzati válaszok, táblabírák választása, statáriális bíraskodás, választási kicsapongások és katonai kihágások. Nem foglalkozik a dolgozat a nem büntetőjogi vonatkozású követutasításokkal.

Módszertani okok miatt a külföldi hírek közül a spanyolországi és szerbiai beszámolókból előfordult kivégzések és bebörtönzések feldolgozása nem szerepel a dolgozatban. A vonatkozó időszakban ugyanis mindkét államban meg-megújuló erővel polgárháború zajlott, amely természetes módon megnövelte a végrehajtott halálbüntetések és a letartóztatások számát, lehetetlenné téve a „békés” büntetőjogi viszonyok vizsgálatát.

Módszertani kérdések

A dolgozat a Pesti Hírlap teljes Kossuth Lajos által szerkesztett anyagát, vagyis 365 számot elemez végig. A feldolgozás minden egyes rovatra és közleményre kiterjed, függetlenül annak típusától vagy műfajától. A kutatás során hírnek tekintetem minden olyan egy szerzőtől egy lapszámban megjelent közleményt, amely egy adott témával foglalkozott. Abban az esetben, ha egy hosszabb egybefüggő szövegen belül nyomdatechnikailag jól elkülöníthetően több téma jelent meg, akkor minden egyes témát önálló hírként kezeltem. Ilyen lehet például egy vármegyei közgyűlés napirendjének és a hozott döntéseknek az ismertetése.

A kutatást és a hivatkozást igen megnehezítette az a korabeli újságírói szokás, amely szerint a vidéki levelezők jelentős része nem a valódi nevén vagy egyszerűen név nélkül publikált. Ebből kiindulva csak a 'Vezércikk' és az 'Értekező' rovatokban címmel megjelent közleményekre történik „szabályos hivatkozás”, vagyis a szerző mellett a teljes cím is szerepel. Az összes többi közleménynél csak a lapszám és az oldalszám kerül megjelölésre.

A híryanag feldolgozása a büntetőjog mai elméleti megközelítése alapján történt, de maximálisan figyelembe véve a korabeli büntetőjog fejlettségét és fogalmi apparátusát. A kutatás célja a reformkori állapot rekonstrukciója volt, ezért csak a korabeli büntetőjogi gondolkodással összhangba hozható modern kifejezéseket használtam. A reformkori büntetőjogi terminológia csak a büntetést ismerte, nem volt még intézkedés, ezért a szankció elnevezés nem használható. Büntető törvénykönyv hiányában nem indokolt rendszernek nevezni a büntetések katalógusát, hiszen a szokásjog jellegzetességei miatt a „régí” és az új büntetések párhuzamosan léteztek egymás mellett. A mai büntetési rendszeren belül megkülönböztetett fő- és mellékbüntetés kifejezések sem értelmezhetőek a 19. század első felének büntetőjogi gondolkodásában.

A rovatcímek és a személy- és helynevek helyesírása a mai szabályok szerint történt, de a szó szerinti idézetekben megmaradt az eredeti írásmód.

A szekunder irodalom vonatkozásában a kéziratot 2006. június 30-án zártam le, kizárólag a korábban megjelent irodalmat vettem figyelembe a feldolgozás során.

A dolgozatban a vizsgált téma sajátosságai miatt a „receptió” kifejezés két értelemben szerepel. Kodifikáció-történeti kérdések vonatkozásában a jogtudományi gondolkodásban alkalmazott „receptió”-fogalmat használom, vagyis a jog más jogi kultúrákból történő átvételét, befogadását és alkalmazását értem alatta.⁶ A Pesti Hírlap és a „büntetési rendszer” kapcsolatának elemzése során viszont a kifejezés hermeneutikai jelentése kerül előtérbe. A „receptió” ebben az esetben egy gondolat, eszme átvétele, befogadása és a szöveg hatástörténete.⁷

A magyar jogtörténeti kutatásokban nem foglalkoztak még a sajtó és a jogtudomány kapcsolatával, ezért módszertani szempontból nem támaszkodhattam előzményekre. A sajtó kutatásának számos lehetősége⁸ mellé egy új szempontot, a jogtudományi-jogtörténeti megközelítést emeltem be.

A dolgozat nem jöhetett volna létre, ha a források felgyűjtése és a feldolgozás során nem kapok segítséget a témához nálam jobban értő szakemberektől. Köszönettel tartozom a reformkori folyóiratokat legjobban ismerő könyvtárosnak, dr. Kormányos Andrásnak (Szegedi Tudományegyetem Központi Könyvtár) és munkatársainak, akik a forrásanyag fellelésében és a szakirodalom megkeresésében nyújtottak segítséget.

⁶ Giesen 1978, 996. A jogtudományi receptió összetettségéről legújabbban: Sajó 2004.

⁷ Rathmann 1996, 216; Lorenz 1995, 611.

⁸ Márkus 1977; Márkus 1979; Sipos 2004, 7-8, 15.

Ezúton szeretném megköszönni dr. Deák Ágnes (Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar) és dr. Völgyesi Orsolya (MTA Irodalomtudományi Intézet) segítségét, akik a reformkori történeti és sajtótörténeti irodalomban való tájékozódásomat segítették. Az osztrák jogtörténeti és sajtótörténeti források felkutatására a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjai (2003, 2005) nyújtottak lehetőséget. Ezúton mondok köszönetet emer. O. Univ.-Prof. Dr.iur. DDr.h.c. Werner Ogrisnak, Ao. Univ.-Prof. Dr.iur. Christian Neschwarának és Ao. Univ.-Prof. Mag. Dr.iur. Thomas Olechowskinak, akik hasznos tanácsokkal segítették a munkámat. A magyar büntetőjogi szakirodalomban történő eligazodásomat témavezetőm Prof. dr. Nagy Ferenc és tanszéki munkatársai, dr. Karsai Krisztina és dr. Szomora Zsolt tették lehetővé. A dolgozat végső formába öntéséhez nyújtott segítségéért, a rendszeres bizottságokra és a Pesti Hírlapra vonatkozó adatok pontosításáért dr. Pajkossy Gábornak (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar), a történeti háttérrel kapcsolatban pedig dr. Erdmann Gyulának tartozom köszönettel.

I. A reformkori büntetőjogi környezet

A 19. század első felében érvényesülő későrendi büntetőjog több egymást kiegészítő forrásból ismerhető meg. A 21. századi büntetőjogi gondolkodásnak megfelelően a legkézenfekvőbb megoldás a jogforrásokon – tehát a törvényeken – keresztül történő megismerés. A reformkori büntetőjog azonban alapvetően eltért a jelenlegi törvényközpontú felfogástól, mivel az uralkodó jogforrása a szokásjog volt. Ebből adódóan ez a módszer közel sem nyújthat pontos képet a korabeli büntetőjog állapotáról, csak a bírói gyakorlaton keresztül lehet a szokásjogi szabályokat rekonstruálni. A jogág jellemzőinek feltérképezésénél nagyon fontos a kodifikációs törekvések megismerése, különösen akkor, ha a jogforrásokon keresztül nem kaphatunk teljes. A büntetőjog-tudomány és a büntetőjogi szakirodalom bemutatása teszi teljessé a magyar büntetőjog reformkori helyzetének megismerését.

I. 1. A reformkori büntetőjog jogforrásai

A reformkori büntetőjog általános jellemzőinek számbavételénél a legelső probléma a jogforrások kérdése, mivel a mai „törvénykönyvhöz szokott” jogászok nehezen tudják értelmezni a korabeli „rendszer telenséget”. Minden más jellemző feltárásának lehetősége a ténylegesen érvényesülő jogi normák megismerhetőségének a függvénye.

A mai ember számára teljesen nyilvánvaló, hogy a büntetőjog egyetlen jogforrása az anyagi jogi legalitás elvéből következően elsősorban törvény, mégpedig büntető törvénykönyv lehet. Ez a kodifikált büntetőjog és a jogállami alapelvekkel alátámasztott büntetőjogi gondolkodás terméke, de egyáltalán nem érvényes a kodifikáció előtti időszak büntetőjogára. Magyarországon a Csemegi-kódex (1878. évi V. tc.) hatálybalépéséig – 1880. szeptemberéig – a jogforrások sokszínűsége és az éppen hatályosuló normák szinte követhetetlen változása jellemezte a büntetőjogot is. Ebben a mai büntetőjogásznak igencsak szokatlan helyzetben a korabeli jogalkotók és jogalkalmazók nem láttak semmi kivetnivalót. Csak az emberi jogok erőteljes térnyerésével, a jogbiztonság iránti fokozódó igénnyel és a kodifikációs kísérletekkel párhuzamosan jelentek meg a jogforrási rendszert és ezen belül a büntetőjog forrásait érintő modernizációs törekvések.

A reformkori büntetőjog forrásai közötti eligazodást megkönnyíti, hogy minden korabeli büntetőjogi szerző áttekintette a jogforrásokat. Az 1848 előtti állapotok bemutatásához Vuchetich Mátyás 1819-ben, Szlemenics Pál 1847-ben, Szokolay István 1848-ban és Pauler Tivadar 1869-ben megjelent kézikönyvét használtam fel.

Vuchetich Mátyás a magyar büntetőjog forrásai között elsőként a törvényeket (*Leges de delictis et poenis latae*) említette, összefoglalva a kodifikációs kísérleteket is. Ezt követték a következő pontban a törvényhatósági rendeletek (*Statuta locorum particularium*), királyi privilégiumok (*Privilegia regum*) és a királyi rendelkezések (*Benigna rescripta regia*). A következő pontban a szokásjogot (*Consuetudo*) és a királyi tábla határozatait (*Decisiones curiae regiae*) sorolta fel, ez utóbbin belül pedig a 'Planum Tabulare' címen 1769-ban elkészült gyűjteményt említette.⁹

Szlemenics Pál egy rövid felsorolással beérte: „A' fenyítő törvényszéki törvényünknek kutfejei ugyanazok, mellyek a' közönséges vagyis polgári törvényszékinek, ugymint: országgyűlési közrendeleteink, és a' bevett szokásaink, királyainknak és közönségeinknek különrendeleteik és a' kir. curiának végzései.” Magyarázatok helyett viszont visszautalt magánjogi kézikönyvére.¹⁰

Szokolay István teljesen más megközelítést választott, szerinte a büntetőjog forrása a büntető törvény és az általános jogfilozófiai elvek. A hazai viszonyra vonatkoztatva megjegyezte: „A' magyar büntető jognak legfőbb hiányai az illető és szükséges források hiányában pontosulnak össze.” Ezt követően a kodifikáció szükségességéről és annak elmaradásából származó problémákról fejtette ki nézeteit. A magyar büntetőjog forrásait pedig így foglalta össze: „ezek szerint szétszórt, 's avult törvényeinken kívül főkép a' bírói önkény, vagy is a' szokás szolgálhat.”¹¹ Szokolay felfogása már egyértelműen a modern büntetőjogi gondolkodás terméke, de még a tényleges magyar viszonyok igen távol álltak ettől.

Pauler Tivadar a büntetőjog forrásait két nagy csoportra bontotta: írottakra és íratlanokra. Előbbi kategóriába sorolta a törvényeket, szabályokat és rendeleteket, utóbbiba szerinte „az uralkodó jognézetek és tudomány hatását visszatükröző törvényszéki gyakorlat tartozik.” Német szakirodalomra alapozva megállapította, hogy a szokás nem számítható a büntetőjog forrásai közé.¹²

⁹ Vuchetich 1819, 16-24.

¹⁰ Szlemenics 1847, 8.

¹¹ Szokolay 1848, 13-19.

¹² Pauler 1869, 8-9.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a reformkori büntetőjogban érvényesülő normák és szabályok nem ismerhetők meg az írott jogforrásokból. A magyar reformkori büntetőjogról a szokásjog uralma miatt nem kapható teljes kép csak a jogszabályi háttér és a korabeli szakirodalom feldolgozásával, ezért a legfontosabb a napi bírói gyakorlat megismerése lenne. A korabeli büntető joggyakorlat tényleges ismerete nélkül nem tárható fel az adott időszak büntetőjog-történeti szempontból. A jogalkalmazás megismerése nemcsak a hatályos normák és tankönyvi megállapítások elemzése által, hanem a rendelkezésre álló összes levéltári forrás vizsgálatán keresztül történhet. A büntetőjogi normák megismerhetőségét és ezek alkalmazását is magában kell foglalnia a kutatásnak.¹³ Egy hozzávetőlegesen pontos kép kialakításához az ország összes bíróságának minden fellelhető büntetőjoggal kapcsolatos levéltári anyagát fel kellene dolgozni. Ez persze teljesen irreális elképzelés, de legalább el kellene kezdeni a szisztematikus kutatást. Mindeddig csak elszigetelt kísérletek történtek egy-egy törvényszék hosszabb rövidebb gyakorlatának megismerésére. A dolgozat keretei nem teszik lehetővé, hogy a reformkori magyar büntetőjogi gyakorlattal foglalkozó szakirodalom teljes bemutatását, ezért nem kerül sor az egyes kutatási irányzatok és módszertani lehetőségek ismertetésére sem.

I. 2. A büntetőjogi kodifikáció

A Pesti Hírlap „büntetési rendszer”-receptiója szempontjából kiemelt jelentősége van a reformkori büntetőjogi környezeten belül a kodifikációs törekvések ismeretének. A magyar büntetőjog kodifikáció-történetének bemutatására két lehetőség kínálkozik: az egyes lépések kronologikus – tankönyvszerű – ismertetése vagy az egyes összetevők (politikai álláspontok, jogalkotási technikák, jogtudományi beágyazottság) bemutatása. Mivel a dolgozat témája szempontjából a reformkori büntetőjogi gondolkodás egyfajta „rekonstruálása” szükséges, ezért a kodifikációs lépések összetevőinek felvázolására kerül sor. A büntetési katalógus átalakítása szempontjából az anyagi büntetőjog kódexben történő szabályozási törekvései bírnak jelentőséggel, ezért az áttekintés csak erre a jogterületre koncentrál.

A magyar büntetőjogi kodifikációs kísérletek kezdetét általában a török háborúk befejezése utáni kormányzati törekvésekhez szokták kötni, a 'Praxis Criminalis'

¹³ Hajdu 1986, 1095; Hajdu 1984, 3; Hajdu 1996, 10.

magyarországi meghonosításával hozzák összefüggésbe. A kodifikáció modern fogalmából¹⁴ kiindulva a 18. század végéig történt kísérletek csak az osztrák jog recepciójának vagy inkorporációs tevékenységeknek tekinthetők.¹⁵ A reformkori büntetőjogi gondolkodás bemutatása során azonban szükségesnek látszik az 1790 előtti rendezési törekvések ismertetése is, mert a későbbi álláspontok a 18. századi elképzelésekből alakultak ki.

I. 2. 1. A büntetőjogi kodifikáció politikai mozgatórugói

A magyar büntetőjogi kodifikáció vonatkozásában a politikai háttér feltérképezése rendkívül összetett feladat, ezért csak a dolgozat témája szempontjából legfontosabb momentumok bemutatására kerül sor. A „rendszeres” büntetőkódex létrehozási kísérletei során két politikai főszereplőről lehet beszélni, azt kell vizsgálni, hogy a birodalmi kormányzat és a magyar rendek hogyan viszonyultak a büntető törvénykönyv elkészítéséhez.

I. 2. 1. 1. Büntetőjogi kodifikáció és kormányzat

A magyar büntetőjog rendszerezése nem magyar kezdeményezésre indult el, hanem az osztrák kormányzat szorgalmazta már a török háborúk befejezése után. A jogszolgáltatás és ezen belül a büntető törvénykezés konszolidációja a kormányzati ellenőrzés kiterjesztését és végső soron a birodalom egységesítését szolgálta volna.¹⁶ Tulajdonképpen az igazságszolgáltatást érintő összes központi törekvést ebből lehet eredeztetni. Az első értékelhető kísérlet a német nyelvterületeken a 'Constitutio Criminalis Carolina' után megjelent tartományi 'Halsgerichtsordnungen' közé tartozó Alsó-Ausztria számára III. Ferdinánd által kiadott Ferdinanda hatálybaléptetési kísérlete volt.¹⁷ A kamara az országos alkalmazás előkészítésére az igazgatása alatti városokban kötelező jogforrásként írta elő.¹⁸ A jogszolgáltatásban uralkodó kaotikus állapotokat Kollonich Lipót javaslatára a latinra fordított 'Ferdinanda' becikkelyezésével próbálták áthidalni, de a rendek ellenállása miatt csak a 'Corpus Juris

¹⁴ A modern jogtörténet-tudomány általánosan elfogadott kodifikáció-fogalma: Caroni 1978, 907-908.

¹⁵ Hajdu 1966a, 113-114; Hajdu 1971, 22-24.

¹⁶ A jogegységesítés és az ezzel összefüggő központosítás kora-újkorai kísérleteiről: Varga 2002, 59-64.

¹⁷ Hoegel 1904, 26-65; Hellbling 1996, 1-21; Hartl 1996, 13-16.

¹⁸ Bónis 1962, 315; Kajtár 2003a, 154.

Hungarici' függelékeként sikerült „becsempészni” a magyar jogalkalmazásba. A kísérlet igen sikeres volt, mert nemcsak a kínvallatás megjelenése, hanem a magyarországi boszorkányperek anyagi jogi és eljárási jellemzőinek megváltozása is a 'Praxis Criminalis' gyakorlati alkalmazásához köthető.¹⁹

Az önálló büntetőkódex felé történő első tényleges lépésnek – eltekintve az 1707-ben Rákóczi Ferenc által hatályba léptetett katonai büntető szabályzattól²⁰ – az 1712-ben elkészült kiegészítő jellegű javaslat tekinthető. Pontosabban a büntetőjog-történet kutatóinak egy része ezt határozta meg első kísérletnek. Bónis György megállapításával szemben Hajdu Lajos szerint ezt a munkát „még inkorporációnak sem lehet tartani”, mert csak a kétségek eloszlatása volt a célja.²¹

Az 1712/15. évi országgyűlésen már elfogadták a kormányzati kezdeményezést és Bencsik Mihály nagyszombati jogtanár javaslatát, hogy a sürgős ügyeket rendezzék. Tíz pontot tartalmazó lista készült el, amelynek kilencedik pontja egy büntető törvénykönyv megalkotását irányozta elő. A diéta elfogadta a tíz pontot, de nem cikkelyezte be, hanem kiküldött egy bizottságot a törvények javítására. Az 1715. évi 24. tc. felállította a 'Sistematica Comissiót' a 'Novum Tripartitum' megalkotására.²²

A kormányzat folyamatosan szorgalmazta a büntető-igazságszolgáltatás modernizációját, de ezt követően a 18. század utolsó évtizedéig csak kisebb intézkedések történtek e tárgyban.²³ Nem sikerült egységes törvénykönyvet létrehozni, ezért a leglényegesebb problémákat az 1723. évi büntetőjogi és az 1729. évi bírósági szervezeti törvényekkel kísérelték meg orvosolni.²⁴ Az osztrák büntetőjog „exportálására” a következő kísérlet a 'Constitutio Criminalis Theresiana' bevezetésével történt volna, de ez sikertelen maradt, csak a boszorkányságra vonatkozó artikulust adta ki pátéssal a királynő 1768-ban.²⁵

¹⁹ Szokolay 1848, 17-18; Pauler 1869, 12; Degré 2004b, 142; Hajdu 1971, 24; Béli–Kajtár 1988; Iklódi 1982, 295; Béli – Kajtár 1994; Béli 2003, 113-114; Kajtár 1996, 93; Kajtár 2003b, 28-30; Mezey 2004a, 250. A Praxis Criminalis legrészletesebb magyar nyelvű elemzése: Kajtár 2003a, 147-151, 154.

²⁰ Mezey, 1980.

²¹ Hajdu 1966a, 114; Hajdu 1971, 24. A vitáról és a felek érveiről: Balogh 2001. A javaslat pozitív értékelése: Bónis 1934, 17-18; Balogh 1996b, 182-189; Balogh 1997, 473-477; Balogh 2004, 28-29. A „javaslat” hiányosságainak hangsúlyozása: Hajdu 1971, 24; Balogh 2004, 28, 4. j.; Király – Máthé – Mezey 2004, 288.

²² Pauler 1869, 12-13; Bónis 1934, 7-11.

²³ Ember 1989, 495-496; Hajdu 1971, 24-25; Hajdu 1985, 10. Erdélyben is hasonló uralkodói törekvések voltak: Hajdu 1992, 10.

²⁴ Ilyen például 1723. évi 9. tc. a hűtlenség eseteiről és az 1729. évi 35. tc. a megyei bíróságokról.

²⁵ Kwiatkowski 1903, 30-32. A kodifikációs folyamatról és a Theresianáról további irodalommal: Maasburg 1880; Wahlberg 1881, 254-266; Hoegel 1904, 65-72; Conrad 1963, 56-58; Hellbling 1996, 22-23; Hartl 1996, 16-22; Hajdu 1963. Erdélyben konkrét lépések történtek a Theresiana hatálybaléptetésére, de nem jártak sikerrel: Hajdu 1992, 12-14.

A kormányzat folyamatosan ellenőrzése alá próbálta vonni a magyar törvénykezést. Ebbe a sorba tartozik a kötelező ügyvédi vizsga előírása 1769-ben,²⁶ a kúriai bíróságok döntvényeinek összegyűjtése (Planum Tabulare).²⁷ A büntető törvénykezést illetően ilyen rendelkezés volt 1726-tól a perkivonatok, 1757-től a rablajstromok helytartótanácshoz történő felküldésének előírása. Az így begyűjtött információk alapozták meg az uralkodó büntetőjogi tárgyú rendeletét.²⁸

A felvilágosult abszolútizmus nem tett le a teljes birodalom jogi egységesítésének a programjáról,²⁹ így az 1787-ben kiadott büntetőkódexet II. József azonnal hatályba léptette rendeleti úton Magyarországon is, számos problémát okozva ezzel a jogalkalmazásban. Az osztrák büntetőjog-történetben minőségi váltást jelentett ez a modern büntetőkódexnek tekinthető törvénykönyv, számos megoldása azonban a kortársak számára teljesen elfogadhatatlan volt.³⁰

A császár halála után II. Lipót már egészen más módszerekkel fogott a büntető jogszolgáltatás modernizálásához, inkább a magyar kodifikáció elősegítésével próbálkozott, és utódai sem akarták az osztrák büntetőkódex hatályát a magyar területekre kiterjeszteni. Az 1791. évi 67. tc. által kiküldött rendszeres bizottságok közül a 'Deputatio Juridica' készítette el a teljes anyagi és alaki büntetőjog szabályozási javaslatát.³¹

A tervzetből végül több ok miatt nem lett törvény, megbukott I. Ferenc és Metternich rendszerén. Már II. Lipót halála után nyilvánvalóvá vált, hogy az új uralkodó nem akarja a reformokat, de a bizottságok azért folytatták a munkát. Az elkészült javaslatok annak ellenére, hogy nem tartalmaztak alapvető változtatásokat, a kormányzat számára így is túl radikálisak voltak, így egyszerűen levéltárba kerültek.³² Sándor Lipót nádor a jakobinus mozgalom résztvevőinek kivégzése után vázolt elképzeléseit I. Ferenc szinte pontról pontra betartotta, így a kormányzat a teljes mozdulatlanság állapotába került. A rendszer lényege a teljes változatlanság fenntartása

²⁶ Degré 1984, 57.

²⁷ Homoki-Nagy 2004, 11-12.

²⁸ Hajdu 1985, 13-17; Hajdu 1984, 5-7.

²⁹ Az osztrák jogegységesítés folyamatáról kodifikáció-elméleti szempontból: Varga 2002, 83-86.

³⁰ A kodifikációról és II. József törvénykönyvének jellemzőiről további irodalommal: Wahlberg 1881, 266-285; Hoegel 1904, 72-85, 105-106; Conrad 1963, 56, 58-74; Hartl 1996, 22-35; Hajdu 1971, 34-46; Hajdu 1973; Hajdu 1974; Kajtár 2003a, 155; Szokolay 1848, 17; Pauler 1869, 12. Az erdélyi alkalmazás tapasztalatairól: Hajdu 1992, 14-17.

³¹ Szokolay 1848, 17; Pauler 1869, 12-13; Finkey 1942, 14-15; Hajdu 1966a; Bónis 1973, 1027; Balogh 1996b, 189-195; Balogh 1997, 477-481; Balogh 2004, 29-31; Pajkossy 2003a, 135-136. A büntetőjogi javaslat magyar fordítása és teljes elemzése: Hajdu 1971. Ezzel párhuzamosan Erdélyben is kidolgoztak egy tervzetet, amely csak 1810-ben került a diéta elé: Hajdu 1992, 17-18.

³² Benda 1983a, 166-167, 169.

volt,³³ ebből következően nem jöhetett szóba semmiféle kodifikációs törekvés sem.³⁴ Az 1805. évi 8. tc. pedig kimondta, hogy a bizottsági munkálatokat a háború miatt a következő országgyűlésre halasztják.³⁵ A kormányzati magatartás teljesen megváltozott, ezért a kezdeményezés lehetősége átkerült a magyar rendekhez, akik többször sürgették az operátumok napirendre vételét és a tárgyalások folytatását.³⁶ Hajdu Lajos értékelése szerint az udvar valójában nem volt tisztában az elkészült munkálatok tényleges tartalmával, azt hitték, hogy a kormányzat számára előnyös lenne elfogadtatni a kódexet. Ilyen körülmények között merült fel 1801-ben József nádor javaslata, hogy a büntetőjogi tervezetet tűzzék az országgyűlés napirendjére. Ez elmaradt, viszont a tervezetek 1807-es kinyomtatása után már fel sem vetődött a diéta elé terjesztés, mert világossá vált, hogy a királyi jogokat korlátozná.³⁷

Természetesen az abszolutista módon működő központi hatalom a helytartótanácson keresztül rendeleti úton egyre jobban ellenőrizte és befolyásolta a büntető-igazságszolgáltatást.³⁸ Az 1795. évi tervezet bizonyos rendelkezéseit, így a törvényszéki orvosi tevékenységről szóló utasítást és a statáriumot szabályozó részt az udvar rendeleti úton életbe is léptette.³⁹ Ezek ellen a törvényhatóságok sajátos eszközökkel „tiltakoztak”. Ilyen jelenség volt a halálbüntetés és a három év tartamú rabság esetén nem nemeseknek is fellebbezési lehetőséget biztosító 1791. évi 43. tc. rendelkezéseinek kikerülése. A törvényszékek egyszerűen nem szabtak ki ilyen büntetéseket, így kizárták a kormányzati beavatkozást az ítélkezésbe. Fayer László szerint részben ilyen okokkal magyarázható a 19. században a halálos ítéletek számának csökkenése.⁴⁰

A kormányzat végül 1825-ben kénytelen volt felhagyni a sikertelen rendeleti kormányzással és összehívta az országgyűlést. A királyi előadások között szerepelt az 1790/91. évi diéta által kiküldött rendszeres bizottsági munkálatok tárgyalásba vétele. Ez nem történt meg, mert a javaslat meghallgatása után az 1827. évi 8. törvénycikkben a

³³ Benda 1983b, 442-445; Pajkossy 2003a, 141-142.

³⁴ Hajdu 1971, 385; Király 1980, 5; Király – Máthé – Mezey 2004, 288-290. Hasonló jelenség figyelhető meg Erdélyben is, 1810 után legközelebb 1834-ben kerültek elő a tervezetek: Hajdu 1992, 20.

³⁵ Vörös 1983a, 617.

³⁶ Mályusz 1923, 28-31; Benda 1983a, 169.

³⁷ Hajdu 1971, 361, 363.

³⁸ Pauler Tivadar 1869-ben csak példálózó felsorolást tett közzé a büntetőjogot érintő királyi rendeletekről, ilyen például statáriális bíráskodásról 1813-ban, 1837-ben és 1846-ban. A minősített halálbüntetés megszüntetésére 1814-ben, testi büntetések végrehajtására vonatkozóan pedig az egész korszakban születtek ilyen rendeletek. Pauler 1869, 14, 164, 172-173.

³⁹ Hajdu 1971, 385.

⁴⁰ Fayer 1896/1, 134.

rendek „egy számos tagból álló bizottság kiküldését határozták el, mely albizottságokra oszolva, az említett munkálatokat bírálja meg” és a következő országgyűlésre indokolt véleménnyel nyújtsa be. A régi operátumok elővétele két dolgot jelentett, egyrészt a korábbi problémák nem oldódtak meg maguktól, másrészt egyáltalán nem készültek új koncepciók az eltelt három évtizedben.⁴¹

Az igazságügyi albizottság a korábbi 'Deputatio Juridica' öt tervezetét vizsgálta felül, inkább csak praktikus módosításokat hajtottak végre. Vörös Károly megállapítása szerint „nem lépett előre” a büntetőjogi tervezet sem, mert a testi büntetést fenntartotta, de a pallosjog eltörlését javasolta és a börtönügy korszerűsítése vonatkozásában is lépéseket tett. Az „összbizottság” a testi büntetést 50 botban maximálta és kivonta alóla a céhes iparosokat. A fellebbezési jog tekintetében viszont fenntartotta a rendi különbséget.⁴²

A tervezet modern kodifikáció-történeti és jogtörténeti értékelése a mai napig várat magára, csak egyes apró részletkérdéseket érintő tanulmányok jelentek meg. A büntetőjog-történeti irodalomban még a végleges változat keltezése sem egyértelmű, annak ellenére, hogy a történettudomány minden lehetséges segítséget megadott ehhez.⁴³

Jogtörténeti kutatások megállapításai szerint az albizottság feladatának megfelelően nem egy új javaslatot készített, hanem az 1795. évit javítgatta. Szalay László szerint a szerkesztők „az 1803-diki ausztriai törvénykönyvet [...] a' magyar szokásos jogból keletkezett rendelkezésekkel amalgámazhatónak vélték”, többek között ezért lehet a tervezetet a korábbihoz képest határozott visszalépésnek tekinteni.⁴⁴ Az 1795. évi és az 1830-as tervezetek osztrák büntetőjoghoz fűződő kapcsolatai egyes tényállások vonatkozásában pontosan kimutathatók,⁴⁵ de az 1830. évi változat pontos készítési körülményeiről és a szabályozás egészéről nem áll rendelkezésre feldolgozás.

⁴¹ Vörös 1983a, 632, 634; Szlemenics 1865, 50; Király – Máthé – Mezey 2004, 290.

⁴² Mályusz 1923, 34; Vörös 1983a, 651-653.

⁴³ A keltezéssel kapcsolatos kérdésekről a magzatelhajtás tényállása kapcsán: Bató 2002b, 65. A történeti irodalom datálásra vonatkozó adatai: Bibó 1977, 70-71; Barta 1963, 339; Gergely 1974, 38. Az összes elkészült tervezetről átfogóan és a megyei vitákról legújabbban: Völgyesi 2002. Résztanulmányok a büntetőjogi tervezetről: Balogh 1998a; Balogh 2003.

⁴⁴ Szalay 1847c, 17; Szokolay 1848, 17; Fayer 1896/1, 12, 201; Sándorfy 2001, 127; Finkey 1942, 16; Kovács 1981, 213; Vörös 1983b, 884; Horváth 1991, 138; Balogh 1996a, 28-29; Balogh 1996b, 196-200; Balogh 1997, 481; Balogh 2004, 30-35. A magánjogi javaslatok kapcsán sem merült fel új javaslatok kidolgozása: Homoki-Nagy 2004, 18.

⁴⁵ A magzatelhajtás tényállásáról: Bató 2003, 31-32. A nemi erkölcs elleni bűncselekmények vonatkozásában: Szomora 2006.

A vármegyék 1830 tavaszától egyre élénkebb követelésére az operátumokat szétküldték megvitatásra.⁴⁶ Az 1831 őszi tervezett országgyűlést a kormányzat a kolerára és a hosszas megyei tárgyalásokra hivatkozva csak 1832. december 16-ára hívta össze.⁴⁷ A királyi propozíciók sorrendjének meghatározásával a kormányzat a diétai tanácskozásokat befolyásolhatta, ezért már igen korán elkezdődött az egyeztetés, hogy mely operátumok kerüljenek először az országgyűlés elé. Ennek során Mérey Sándor személynek a büntetőjogi javaslatot is magában foglaló 'juridicum' első helyre sorolását javasolta az elavult törvénykezési rendszer miatt. Reviczky Ádám kancellár hosszasan „ecsetelte” a jogszolgáltatás hiányosságait, mégis az 'urbarialiat' tekintette a legfontosabbnak, így végül a második helyre került a jogügyi munkálat.⁴⁸ Ezzel a lehetőséget kapott a magyar országgyűlés, hogy napirendjére vegye egy büntető törvénykönyv tervezetét. A személynek és a kancellár megnyilatkozásai alapján a kormányzat fontos kérdésnek tekintette az igazságszolgáltatás modernizálását, de az eddigi kutatásokból nem derül ki, hogy a büntetőjogi javaslattal kapcsolatban milyen álláspontot foglalt el. Elképzelhető, hogy konkrét elképzelés nem is létezett, mert a munkálatok olyan átfogó és jelentős kérdéseket érintettek, hogy a büntetőkódex egyszerűen eltörpült mellettük. A kérdés részletes vizsgálata rendkívül fontos lenne a büntetőjogi javaslat értékelése szempontjából.

Az országgyűlés egy hónapos vita után kezdte el az operátumok tárgyalását az urbarialis tervezettel,⁴⁹ majd 1833 novemberétől a bírósági szervezeti,⁵⁰ 1834 júniusától pedig Deák Ferenc indítványára a magánjogi javaslatokkal folytatta.⁵¹ A többi munkálatra egyszerűen nem maradt idő, így a büntetőkódex tervezete nem került országgyűlési tárgyalás alá. A diétát megelőző megyei viták, a kerületi üléseken, a karok és rendek tábláján és a főrendeknél folytatott diskurzus viszont felszínre hozták azokat a kérdéseket, amelyek a későbbi ellenzéki törekvéseket megalapozták.

A kormányzat viszonylag engedékeny politikája 1835 elején megváltozott. Wesselényi Miklós hűtlenségi perbe fogásával, az országgyűlési ifjak 1836-os, Kossuth Lajos egy évvel későbbi letartóztatásával, és a megyegyűlések meghatározó liberális szónokai ellen indított perekkel az erő politikáját választotta a hatalom.⁵² Ezzel

⁴⁶ Gergely 1974, 38; Gergely 1983, 690-691.

⁴⁷ Barta 1959, 281; Völgyesi 2002, 15, 24.

⁴⁸ Völgyesi 2002, 23-25. A királyi előadások 18. századi jelentőségéről: Szijártó 2005, 60, 62, 184-185.

⁴⁹ KLÖM I, 111; Kölcsey 2000, 73.

⁵⁰ KLÖM II, 411; Kölcsey 2002, 13; Pajkossy 2003b, 204.

⁵¹ KLÖM III, 165, 169, 171; Kölcsey 2002, 45-46; Pajkossy 2003b, 204.

⁵² Gergely 1983, 740-741, 754-758, 760, 764-765; Pajkossy 2003b, 208-211.

tulajdonképpen előmozdították a magyar rendek és az ellenzék büntetőjogi kodifikációt sürgető álláspontjának kialakulását.

Az 1839/40. évi kompromisszumos országgyűlésen⁵³ elfogadott 1840. évi 5. törvénycikk annak ellenére, hogy a büntetőjogi választmány többsége a kormányzathoz állt közel, egyértelműen az ellenzéki kezdeményezésnek kedvezett. Az újabb választmányt az 1830-as tervezet felülvizsgálatára és a börtönügyi kérdések megoldására állították fel, mert kancellária félt a túlzott reformoktól, ezért nem akart új javaslatot. Az 1. § hármas feladatot határozott meg: a külföldi börtönrendszerek megvizsgálását, javaslat benyújtását, hogy milyen rendszerben, hol és milyen költséggel állítsanak fel egy intézetet, és ezzel összefüggésben a korábbi javaslat tökéletesítését. Az így életre hívott büntetőjogi bizottság mégis a korábbi tervezetektől teljesen független, három törvényből álló javaslatcsomagot dolgozott ki.⁵⁴

Az első érdemi ülésre 1841. december 1-jén került sor, ahol kidolgozták az elvi tételeket, majd két alválasztmányt jelöltek ki. Az egyiket Teleky József elnöklete alatt a börtönügyi javaslat kidolgozásával bízták meg. A Mednyánszky Alajos vezette albizottság a bűnöket és büntetések, valamint az eljárást tartalmazó javaslat megalkotását kapta feladatul. Ezt a választmányt kettéosztották, egy anyagi jogi és egy eljárásjogi csoportot hozva létre.⁵⁵

Az alakuló ülést a következő évben, január 3-án tartották, és a folyamatos munka eredményeként a börtönügyi és az eljárásjogi albizottság június 2-án a választmány elé terjesztette javaslatát. A harmadik albizottság később nyújtotta be az elkészült munkáját, amelynek tárgyalását november 11-én kezdte meg az országos választmány. Negyvenöt ülésen vitatta meg a bizottság a javaslatot, 1843. március 19-én fejezték be végül.⁵⁶

A választmány működése során közvetlen kormányzati beavatkozást a kutatások nem mutattak ki, a hatalom álláspontját az újkonzervatív és konzervatív bizottsági tagok képviselték. A kormány a cenzúra eszközével próbálta a nem liberális tagok befolyásolhatóságát meggátolni és a közvéleményt kizárni a kodifikációs tevékenységből. Dessewffy Aurél elképzeléseinek megfelelő magatartást tanúsított a

⁵³ Gergely 1983, 776-777, 779-782; Pajkossy 2003b, 212-213.

⁵⁴ Szokolay 1848, 17; Pauler 1869, 12-13; Fayer 1896/1, 22, 26; Sándorfy 2001, 117-118. A törvénycikk szövegét Mezey Barna úgy értelmezte, hogy a „választmány lényegében egy börtönügyi javaslat benyújtására kapott megbízást; mellékesen megemlítve az 1827-es javaslat kiegészítésének feladatát.” Mezey 2004b, 310.

⁵⁵ Fayer 1896/1, 98, 119; Fayer 1898, 398; Varga 1980c, 4-5, 41.

⁵⁶ Fayer 1896/1, 102, 121-122; Vörös 1983b, 883-886. A választmány tárgyalásairól részletesen: Varga 1980c.

kormányzat a javaslatok elkészítése során. A liberális alapelvek közül a kevésbé radikális és az ellenőrzött polgári átalakulásnak megfelelő szabályozási lehetőségeket elfogadták annak érdekében, hogy minél több elemét megőrizzék a fennálló rendszernek.⁵⁷

A kormányzat sajátos helyzetben volt a modernizációs javaslatokkal és ezen belül büntetőjogi kodifikáció kérdésével kapcsolatban. Érdekében állt a rendiségre alapuló magyar társadalmi-politikai berendezkedés átalakítása, mert a jelenlegi állapotok mind a kormányzati ellenőrzést, mind a szükséges gazdasági változásokat akadályozták. A büntető törvénykezés korszerűsítése is ezt a célt szolgálta volna, azonban a korábbi halogató taktikának, a kínálkozó lehetőségek elmulasztásának következtében a kezdeményezést tulajdonképpen átengedték a liberálisoknak. Ennek megfelelően a választmányban folytatott kodifikációs tevékenység a liberális ellenzék javaslataival és az ezeket tompítani igyekvő konzervatív/neokonzervatív törekvésekkel jellemezhető. Ebből kiindulva a felvetődő vitás kérdéseket célszerűbb külön bemutatni.

Az 1840-es országgyűlés után a kormányzat egyfajta passzív szemlélőnek tűnt a magyar rendek számára, a büntetőjogi választmány munkájába sem avatkozott bele. Úgy látszott, hogy kívülről szemléli a liberálisok és a konzervatívok küzdelmét és nincsenek megfogalmazott célkitűzései. Valójában Metternich és a legszűkebb birodalmi vezetés Dessewwffy Aurél 1839-ben megfogalmazott elképzeléseit továbbfejlesztve centralizációs tervekét készített. Eszerint a teljes mozdulatlanság helyett a hatalom alapjait nem fenyegető reformok esetében a kormányzatnak kell kezdeményezőként fellépnie, így felülről jövő változtatásokkal lehet erősíteni a központi hatalmat. Ez a terv olyan titokban készült, hogy még József nádort sem avatták be, a magyar rendek pedig egyáltalán nem tudtak róla. A koncepció megvalósításához időre volt szüksége Metternichnek, így az 1843. évi országgyűlés előkészületeire a korábbiaknál lényegesen szabadabb légkörben került sor. A kormányzat a nyílt fellépést a diéta utánra halasztotta, és olyan helyzetet kívánt teremteni, hogy a közvélemény is szükségesnek érezze a határozott beavatkozást.⁵⁸

A nádor összegezte a helytartótanács álláspontját az országgyűlési tárgysorozatról szóló kancelláriai tervezetről. Ebből kiderül, helytartótanács már eleve számolt azzal, hogy nem születik törvény a javaslatokból, és ez nem is volt nagyon ellenére. A testület 1843 áprilisában kifejtett véleménye szerint a büntetőjogi javaslatok

⁵⁷ Fayer 1896/1, 99; Varga 1980c, 18-19.

⁵⁸ Varga 1981, 176; Varga 1982, 15-25; Vörös 1983b, 892-894.

tárgyalásától aligha várható valamilyen eredmény, mivel a büntetőeljárásra és a büntetés-végrehajtásra elképzelt rendszer inkább csak egy ideális kívánság, de az adott körülmények között nem vezethető be.⁵⁹ Tehát a kormányzat tisztában volt azzal, hogy a magyar jogrendszerbe nehezen illeszthető és a tényleges gazdasági-társadalmi feltételektől elrugaszkodott javaslatok születtek.

A három büntetőjogi törvényjavaslat országgyűlési vitájába a kormány nem avatkozott be közvetlenül, a konzervatív követekre és a főrendekre hagyta a liberális javaslatok megbuktatását vagy a tárgyalások indokolatlan elhúzását.⁶⁰ Amennyiben ezek nem vezettek eredményre, a végső eszköz a király kezében az országgyűlés bezárásának szabadon történő meghatározása volt. Vörös Károly az udvar időhúzó taktikájának legjobb példáját a büntetőjogi javaslatok tárgyalásánál mutatta ki. Már korábban látszott, hogy az újkonzervatív/konzervatív többségű országos választmány szakbíráóságokra vonatkozó javaslatát a karok és rendek táblája nem fogja elfogadni, hanem új javaslat kidolgozását határozza el. Ez tetemesen késleltette az eljárási javaslat tárgyalását, időt hagyva a kormányzatnak. A főrendek pedig a liberálisoknak is problémát okozó kérdés miatt a később átküldött börtönrendszerrel kezdték a tárgyalást.⁶¹ A kortársak számára ugyanis kérdéses volt, hogy először kell-e a végrehajtási feltételeket meghatározni és a „büntetési rendszert” ennek megfelelően kialakítani, vagy pedig fordítva.⁶² Az anyagai jogi javaslat a halálbüntetés főrendek általi fenntartásán, az eljárásjogi javaslat az esküdszékeken bukott el. Számos üzenetváltás után a börtönügyi javaslatot kompromisszumos módon elfogadták, de a felterjesztett törvény szentesítését az uralkodó arra hivatkozva sürgősen elutasította, hogy a kérdés nem igényel önálló törvényi szabályozást.⁶³ A hatalom taktikázásával az ellenzék is tisztában volt 1844-ben, az országgyűlés bezárásakor a követi tábla határozatot fogadott el, amely szerint a javaslatok – így a büntetőjogi kodifikáció – sikertelensége miatt a kormányzatot terheli a felelősség.⁶⁴

Az országgyűlés után a központi kormányzat az adminisztrátori rendszer tökéletesítésével a megyéket megpróbálta a centralizációs politika eszközévé tenni, de néhány pozitív kezdeményezést is tett. A kialakult helyzetben viszont ezeket is

⁵⁹ Varga 1980b, 44; Varga 1980c, 158.

⁶⁰ Vörös 1983b, 897; Dénes 1982b, 406; Dénes 1988, 94.

⁶¹ Vörös 1983b, 917-918. Az országgyűlések bezárásának 18. századi gyakorlatáról: Sziájtó 2005, 97-100.

⁶² A kérdés Deák Ferenc számára is nyitott volt: Mezey 2004b, 310-311.

⁶³ Vörös 1983b, 918; Mezey 2004b, 317.

⁶⁴ Vörös 1983b, 921; Dénes 1989, 84; Dénes 1990, 451.

hatalmas gyanakvás fogadta.⁶⁵ A javaslatok zátonyra futtatásával a büntetőjogi rendezés vonatkozásában is visszavette a kormányzat a kezdeményezést. Egyszerűen átvette a büntetőjogi kodifikáció ötletét és nemcsak a konzervatív párt programjába került be, hanem az 1847-re összehívott országgyűlés királyi előadásai között is szerepelt.⁶⁶ Az utolsó rendi országgyűlésen azonban már lényegesen fontosabb közjogi kérdések játszották a főszerepet, így a rendi körülmények között létrehozandó büntető törvénykönyv aktualitását veszítette. A rendi berendezkedés úgy szűnt meg, hogy Magyarországon nem volt büntetőkódex.

A fentiek alapján a magyar büntetőjogi kodifikációs törekvések vonatkozásában a kormányzati magatartás az 1790-es évek elejéig egyértelműen kezdeményező volt, hiszen a szabályozott büntetőjog és törvénykezés egyértelműen a központosítást, a központi ellenőrzést segítette volna. I. Ferenc trónra lépésével a helyzet alapvetően megváltozott, a mozdulatlanság politikája kizárt minden modernizációs folyamatot, a hatalmi politika enyhülésével a büntetőjog rendezésére irányuló intézkedés is csak a korábbi javaslat „leporolását” eredményezte. Ezzel tulajdonképpen a kezdeményezési lehetőséget átadták a magyar rendeknek és ezen belül a formálódó liberális ellenzéknek, ez vezetett az 1843-as javaslatok elkészítéséhez. A kormányzat látva a büntetőjogi kodifikációban rejlő veszélyeket, mint például a burkolt polgári átalakítást a hűtlenség tényállásának szabályozási kísérleténél, megakadályozta a javaslatok törvénnyé válását, és visszavette a kezdeményezést.

I. 2. 1. 2. Büntetőjogi kodifikáció és a magyar rendek

A magyar rendek büntetőjogi kodifikációval kapcsolatos álláspontjáról az 1830-as évekig nem rendelkezünk túl sok információval, feltehetően nem is nagyon rendelkeztek ilyen jellegű elképzelésekkel. Az 1712/1715. évi országgyűlésen csak a korábban ellenzett bizottsági tárgyalási módszer elfogadása történt, és az így elkészült kiegészítő javaslatot egy hónapon keresztül tárgyalták.⁶⁷ A következő országgyűléseken előkerült büntetőjogi tartalmú törvények kapcsán nem ismeretesek a rendek által képviselt álláspontok.

⁶⁵ Vörös 1983b, 936-941.

⁶⁶ Barta 1951, 37; Dénes 1982b, 407; Vörös 1983b, 949, 964; Vörös 1983c, 1209; Dénes 1988, 87, 94-95, 97-98, 120; Mezey 1998b, 32; Szöveggyűjtemény 2003, 184, 195.

⁶⁷ Bónis 1934, 9-11; Szijártó 2005, 86-87.

Az 1787-ben II. József által bevezetett büntetőkódex volt az első olyan kodifikációs törekvés, pontosabban erőszakos kísérlet az osztrák büntetőjog recepciójára, amely érdemi megnyilatkozásra készítette a magyar rendeket. A császár utasítása a törvénykönyv hatályba léptetésére még a magyar kormányzókat is meglepte, tiltakoztak az azonnali és módosítások nélküli átültetése ellen. A hétszemélyes tábla és a kancellária hiába érvelt a feladat megvalósíthatatlan volta mellett, az uralkodó ragaszkodott hozzá. Ezzel a magatartással II. József nemcsak a nemesség jó részét, hanem még a jozefinista reformokban hívő értelmiségi csoportot is elbizonytalanította. A kódex gyakorlati alkalmazása pedig az aránytalan ítéletek miatt megütközést keltett és az uralkodó ellen fordította a közhangulatot. A bíróságok – nemcsak Magyarországon – a büntetési tételek maximumának kiszabásával rá is játszottak erre. A nemesség számára nem volt elfogadható a rendi hovatarozásra tekintet nélküli büntetési katalógus sem.⁶⁸

Jórészt ezek a jelenségek eredményezték azt, hogy az 1795. évi javaslatához érkezett kisszámú vármegyei javaslat legfontosabb követelése a 'Josephina' és az összes változás eltörlése volt. A halálbüntetés visszaállítását követelték, a szabadságvesztés helyett a testi büntetés alkalmazását, tulajdonképpen a korábbi rendszer teljes restaurációját és szigorítását tekintették járható útnak. Eljárási javaslatoknál a tortúra ismételt alkalmazását és az ítéletek végrehajtásánál a központi ellenőrzés megszüntetését akarták a megyei javaslatok. A magyar nemességnek az 1790/91. évi országgyűlésen kifejezetten a régi jogrend helyreállítása volt a célja, nem merült fel semmilyen új koncepció.⁶⁹

A javaslatok levéltárba kerülése után viszont többször (1802, 1807) követelték a rendek a büntetőjogi tervezetek országgyűlés elé terjesztését, mert meg voltak győződve a nemesi érdekeknek megfelelő voltáról. Ezt az illúziót a munkálatok 1807-ben történt kinyomtatása eloszlatta, és a büntetőjogi javaslatok önálló tárgyalását soha többé nem vetették fel.⁷⁰ Az összes operátum napirendre tűzése viszont a nemesség folyamatos igénye volt egészen 1825-ig.⁷¹

Az 1827. évi 8. tc. alapján kiküldött rendszeres bizottság által átdolgozott büntetőjogi tervezetet a többi munkálattal együtt 1830-ban a kormányzat szétküldte a megyéknek. A következő év elejétől pedig elkezdődött az a vita, amely alapvetően

⁶⁸ Hajdu 1971, 37-38; Hajdu 1973, 33-35; Hajdu 1974, 49, 51, 54.

⁶⁹ Hajdu 1966b, 110, 113, 115-116; Hajdu 1971, 56-57, 61, 118.

⁷⁰ Hajdu 1971, 361-363.

⁷¹ Benda 1983a, 169.

átformálta a politikai erővonalakat. A kezdetben még kis létszámú reformtábor az operátumok átvizsgálása során egyre nagyobb jelentőségre tett szert, az elkészített követutasítások a modernizáció híveinek győzelmét mutatták.⁷²

I. 2. 1. 2. 1. Liberális koncepciók és a büntetőjogi kodifikáció

Az 1830-as évek elejére megteremtődtek egy modern ellenzék működésének feltételei, és új megvilágításba került a büntetőjogi kodifikáció. Az eddig pozitív büntetőjogi programmal nem rendelkező hagyományos rendi ellenzék helyére egy olyan csoportosulás lépett, amely a büntető törvénykezés modernizációját a polgári átalakulás kulcskérdésének és eszközének tekintette. Már a munkálatok tárgyalása során is felbukkantak olyan elvek (törvény előtti egyenlőség), amelyek a polgári büntetőjog és büntetőeljárás alapját jelentetik,⁷³ de pontos megfogalmazásukra csak az 1832/36. évi országgyűlésen és az 1843-as javaslat készítése és megvitatása során került sor. Az 1832-ben fellépett reformerek honosították meg önmaguk jelölésére a magyar közéletben a liberális kifejezést, amely egy ekkor még egységesnek tűnő politikai csoportot takart.⁷⁴

A magyar liberalizmuson belül 1848 előtt három nagy irányzatot lehet elkülöníteni: a Széchenyi István vezette arisztokratikus irányzatot, a Deák Ferenc és Kossuth Lajos irányította középnemesi liberálisokat és az 1843-ben fellépő centralistákat.⁷⁵ A három csoport nemcsak a társadalmi bázis és a politikai koncepciók vonatkozásában mutatott eltéréseket, hanem részben eltérő büntetőjogi programot fogalmazott meg.

A kis létszámú arisztokratikus irányzat legfontosabb mintának az angol fejlődést tekintette, a mágnások vezetése mellett megvalósuló gazdasági alapú átalakulást sürgette, az ország gazdasági felvirágoztatása és ezáltal a szerves polgárosodás volt a legfontosabb célkitűzése.⁷⁶ Büntetőjogi kérdésekben csak Széchenyi fejtette ki nézeteit, de nem volt összefüggő, koherens programja. A 'Stadium' külön fejezetében határozottan követelte a büntetőjogi kodifikációt.⁷⁷ Ez azonban inkább alkotmányjogi,

⁷² Barta 1959, 270, 279; Barta 1960, 229; 233; Barta 1963, 338-342; Barta 1966, 150; Stier – Szász 1965, 653-754; Gergely 1974, 39; Gergely 1983, 691; Völgyesi 2002, 215-217.

⁷³ Barta 1963, 320; Barta 1966, 166-167; Völgyesi 2002, 135-136.

⁷⁴ A kifejezés keletkezéstörténetéről és értelmezéseiről: Gángó 1999.

⁷⁵ Tőkéczi 1993, 518.

⁷⁶ Tőkéczi 1992, 8; Tőkéczi 1993, 518; Szabó 1993, 159;

⁷⁷ A Stadium ilyen jellegű elemzéséről bővebben: Sarlós 1960, 1-25.

politikai indíttatású volt, mintsem szakjogi. Büntetőjogi anyagi jogi kérdések csak a „büntetési rendszer” és a törvény előtti egyenlőség kapcsán vetődtek fel benne, a speciális perjogi javaslatok is hiányoztak belőle.⁷⁸ Valójában ezek a gondolatok már korábban más szerzőknél megjelentek, de csak itt illeszkedtek be egy programba.⁷⁹ Egy évtizeddel később azonban már Széchenyi álláspontja nem tartozott a legkorszerűbbek közé, hiszen a halálbüntetést és korlátozottan a testi büntetést is fenntartandónak ítélte.⁸⁰ A büntetőjogi választmány kapcsán Deák Ferenc tevékenységét „szélsőséges” jelzővel illette.⁸¹ Az 1843. évi javaslatok tárgyalása során is csak egyszer jelent meg a főrendi táblán, és akkor is a botbüntetés mellett szólalt fel.⁸² A statáriumot is szükségesnek tartotta a bűncselekmények megelőzésében,⁸³ így a külvilág számára teljesen azt a benyomást keltette, hogy az általa kezdeményezett reformokat megtagadta, bár inkább csak túl gyorsnak látta az átalakulást.⁸⁴

A középnemesi liberálisok politikai eszközökkel a polgári átalakulást akarták megvalósítani, több forrásból táplálkozott az ideológiai bázisuk, főként a német liberális irodalomból szerezték ismereteiket.⁸⁵ Sajátos helyzetben voltak, mert a rendi alkotmányosság kereteinek betartásával a rendi intézmények felhasználásával kísérelték meg az intézményrendszer és a társadalom polgárivá alakítását. Ennek folytán az ősi alkotmányra hivatkozva indokolták meg a reformokat, hogy saját nemesi előjogaik ne szenvedjenek csorbát. A rendi kiváltságokkal nem rendelkezőket úgy akarták egyenjogúvá tenni, hogy az „alkotmány sáncai” közé emelik őket. Ezt a rendkívül bonyolult feladatot az érdekegyesítés jelszavával illették. Nagyon lényeges jellemzője a Deák és Kossuth irányította csoportnak, hogy a reformok vonatkozásban átvette a kezdeményezést a kormányzattól.⁸⁶ A középnemesi liberalizmus jelszavát Kölcsey Ferenc fogalmazta meg elsőként, Deák nyomán a „szabadság és tulajdon” lett az ellenzék célkitűzése. A szabadság a személyes szabadságot és ezzel kapcsolatban a törvény előtti egyenlőséget is jelentette, és ebben az összefüggésben merült fel a

⁷⁸ Balogh 1933, 75, 81-82; Finkey 1942, 4.

⁷⁹ Mályusz 1923, 37-38.

⁸⁰ Fayer 1896/1, 13, 72.

⁸¹ Varga 1982, 146.

⁸² Sarlós 1960, 113.

⁸³ Széchenyi 1841, 201-202.

⁸⁴ Fayer 1896/1, 73; Sándorfy 2001, 129; Sarlós 1960, 114.

⁸⁵ Szabó 1993, 160; Tökéczki 1992, 6, 8; Tökéczki 1993, 518.

⁸⁶ Barta 1963, 332-333; Dénes 1993a, 9-11; Dénes, 1993b, 129-136; Varga 1982, 36; Dénes 2002, 70; Dénes 2003, 51.

büntetőjog és a büntetőeljárás átalakítása.⁸⁷ Ez a liberális irányzat tehát társadalmi céljait tekintve határozottan állást foglalt a büntetőjog modernizációja mellett.

A fentiekből is látszik, hogy a társadalmi átalakulás, a polgárosodás kérdéseinek egy része büntetőjogi vonatkozásokat hordozott magában. Ez két módon jelent meg, egyrészt olyan problémákat lehetett a büntetőjogi kodifikáción keresztül megvitatni, amelyek a legszorosabb értelemben vett politikai kérdésnek minősültek. Így a viták nem pusztán politikai szócsatákban merültek ki, hanem a jog kevésbé érzelmes, pontosabb nyelvezetén folytak.⁸⁸ Másrészt a társadalom átalakításának középpontjában a humanizmus és az emberek egyenlősége állt, a liberálisok óhatatlanul kiterjesztették reformtörekvéseiket a büntetőjog területére.⁸⁹ A modernizációra törekvők az új politikai nézetek megvalósításának módját és eszközét a büntetőjog területén keresték.⁹⁰

Az 1832/36. évi országgyűlésen a lehetőség elvileg fennállt egy büntető törvénykönyv megalkotására, hiszen a napirendre tűzött operátumok között szerepelt az 1795. évi tervezet átdolgozott változata.⁹¹ Az országgyűlés azonban fő feladatának a jobbágy és a földesúr viszonyának új alapokon való rendezését tekintette, ahogy ez a tárgysorozat körül kialakult egy hónapos vitából kitűnik. A főrendek – köztük Wesselényi – által javasolt sorrendben az urbarialis tervezet után a büntetőjogi javaslat következett volna, de ezt a követi tábla elvetette.⁹² A bírósági szervezeti javaslatok befejezése után ismét felvetődött a kérdés, de a rendek a magánjogi javaslatok tárgyalása mellett döntöttek, mert a büntető igazságszolgáltatás nyújt okot a „legkevesebb aggodalomra”.⁹³ A tárgyalások elhúzódása miatt már nem került napirendre a büntetőkódex, de számos esetben történt hivatkozás a tervezetre. A rendszeres bizottsági munkálatok számos ponton érintkeztek egymással, a legjobb példa az úriszék kérdése, amely a bírósági szervezetnél, az úrbéri javaslatnál, a magánjogi javaslatoknál és a büntetőjoggal kapcsolatban is felmerült. Ez a körülmény tette lehetővé Deák Ferenc számára, hogy a jobbágykérdés rendezését kiterjesztette mindenre, amely valahogyan kapcsolatban állt a jobbágyokkal,⁹⁴ részben így került a köztudatba a büntetőjogi kodifikáció is.

⁸⁷ Barta 1963, 320; Varga 1982, 26-29; Dénes 1993b, 131-132; Dénes 2002, 71, 75;

⁸⁸ Balogh 1997, 470.

⁸⁹ Mezey 1998b, 27.

⁹⁰ Kovács 1981, 213.

⁹¹ Gergely 1974, 39; Gergely 1983, 691; Völgyesi 2002, 25.

⁹² KLÖM I, 133, 135.

⁹³ KLÖM II, 171.

⁹⁴ Fayer 1896/1, 14.

Az országgyűlés utolsó évében és ezt követően a kormányzat a hangadó liberálisok és az országgyűlési ifjak ellen indított jogsértő perek⁹⁵ pedig a közvélemény jelentős része számára nyilvánvalóvá tették, hogy a hatalom túlkapásai ellen a legjobb alkotmányos eszköz a szabályozott büntetőjog. A liberális nemesség az önkény ellenszerét látta a kodifikációban, a rendőrállami felfogás elvetéseként követelte a büntető törvénykönyv és a büntetőeljárás törvény megalkotását.⁹⁶

Ezzel párhuzamosan a büntetés-végrehajtással, börtönüggyel kapcsolatos reformok is felvetődtek, hiszen a büntetőjog alkalmas volt a tovább már nem halogatható változtatásokra vonatkozó elképzelések megtárgyalására.⁹⁷ A reformer politikusok gyorsan ráéreztek a fogházjavítás melletti propaganda lehetőségére is. A korabeli börtönviszonyok feltárásával a romantikus életérzés kihasználására, a szánalom felkeltésére törekedtek, így próbálták meg az eddig politikailag inaktívakat a reformerek mellé állítani.⁹⁸ A liberális ellenzék büntetőjogi reformokat szorgalmazó fellépése a szakjogi szempontokon túl, elsősorban politikai jelleget mutatott, a felhozott érveknek mögöttes politikai tartalma volt.⁹⁹

A liberálisok kihasználva a modern nyilvánossági fórumok nyújtotta lehetőségeket, a sajtóban és a röpirat-irodalomban vitatták meg a polgári átalakulás kérdéseit, többek között a büntetőjogi kodifikációt is. A 1843. évi büntetőkódex javaslatának ilyen jellegű előkészítésében az ország szinte valamennyi jogász-politikusa részt vett.¹⁰⁰

Ebben a folyamatban jelent meg már 1837-től az kiválóan képzett jogászokból álló kis csoport, amely a magyar liberalizmus harmadik irányzatát képezte 1843 után centralisták néven. Az előző ún. nemesi liberális irányzatokhoz képest a „doktrinerek” inkább a polgári szabadelvűséget képviselték, alapvető és gyökeres polgári átalakulást szorgalmaztak a hagyományos intézmények – például vármegye – eltörlésével.¹⁰¹ Büntetőjogi kérdéseket tárgyaló cikkekkel már az 1830-as évek végén jelentkeztek, és hozzájuk fűződik az első jogi szaklapalapítási-kísérlet is. A büntetőjogi modernizáció szempontjából Szalay László 'Codificatio' című tanulmánya mérföldkönek tekinthető,

⁹⁵ Gergely 1983, 740-741, 754-758, 760, 764-765; Pajkossy 2003b, 208-211.

⁹⁶ Mezey 1998b, 29.

⁹⁷ Balogh 1997, 470.

⁹⁸ Mezey 1995, 13; Mezey 1998b, 32.

⁹⁹ Király 1980, 11; Gergely 1985, 94-95.

¹⁰⁰ Balogh 1997, 472.

¹⁰¹ Tökéczki 1992, 9; Tökéczki 1993, 518; Szabó 1993, 162.

ezzel alapozta meg az 1843-as javaslat elkészítését.¹⁰² A centralisták teljesen egyértelműen a „rendszeres” büntetőkódex megalkotását tekintették az egyik legfontosabb feladatuknak, és egyértelműen a minél nagyobb területre kiterjedő kodifikációt támogatták.

A magyar jogtörténeti kutatások azonban a mai napig egyáltalán nem fordítottak figyelmet a liberális táboron belül az 1840-es évek elején folytatott ún. kodifikáció-vitára. A diskurzus Bentham hívei és a „históriai” iskola álláspontját támogatók között zajlott Erdélyben. Kemény Zsigmond a történeti iskola védelmében lépett fel, Teleki Domokos pedig a kodifikációt propagálta a liberális Erdélyi Híradóban. A vita nemcsak elméleti síkon zajlott, hanem az volt a gyakorlati kérdés, hogy az úrbéri javaslatot önállóan próbálják kidolgozni vagy kapcsolják össze más reformkérdésekkel is, például a büntető törvénykönyvvel.¹⁰³ Ez a vita alátámasztani látszik Szabó Miklós megállapítását, mely szerint a magyar nemesi liberalizmus közelebb áll az eredeti angol modellhez, amely a szerves jogfejlődésre hivatkozva kodifikáció-ellenes beállítottságú.¹⁰⁴ Az erdélyi törvényalkotási stratégiáról folytatott disputa ismeretében viszont nem tűnik meglepőnek Pulszky Ferenc hasonló témát érintő két vezércikke sem a Pesti Hírlapban.¹⁰⁵

Az 1843/44. évi országgyűlésen a liberális tábor mind a karok és rendek tábláján, mind a főrendeknél egyértelműen a büntető törvénykönyv megalkotása mellett foglalt állást. Az ellenzéki követek az országos választmány Deák-féle különvéleményei nyomán kísérelték meg a beterjesztett javaslatot módosítani. A büntetőjogi kodifikáció szempontjából eredménytelen országgyűlés bezárása után azonban a politikai környezet megváltozott. A diétai tárgyalásokon még a modern, a liberálisoknak megfelelő büntetőkódex megalkotása mellett a közvetett cél az alkotmányos kérdések megvitatása és a polgári berendezkedés érvényre juttatása volt, 1844 második felétől nyíltan a közjogi kérdések kerültek előtérbe.¹⁰⁶ Ez alapján azt lehetne feltételezni, hogy a liberálisok 1844 után félretették a büntetőjogot és kizárólag alkotmányjogi problémákkal kezdtek foglalkozni. A napi politikából tényleg eltűnt a büntetőjog, de a politikai sajtóban és a mind határozottabban szerveződő ellenzéki csoport programjában továbbra is szerepelt, de már nem ők voltak a kezdeményezők.

¹⁰² A centralisták szakirodalmi tevékenységéről: Bató 2007.

¹⁰³ Kemény 1993; Miskolczy 1980, 658-661; Nagy 1980, 678-680.

¹⁰⁴ Szabó 1993, 157; Takáts 1999, 228.

¹⁰⁵ Pulszky 1843a; Pulszky 1843b.

¹⁰⁶ Király – Máthé – Mezey 2004, 298.

Szalay László a centralista kézbe került Pesti Hírlapban cikksorozatokban mutatta be az 1843. évi javaslatokat és a továbbfejlesztés lehetőségeit.¹⁰⁷ A cikkek két szempontból játszanak kiemelkedő szerepet. Egyrészt Szalay korábban nem fejtette ki álláspontját az elkészült javaslatokkal kapcsolatban, így viszont nyilvánvalóvá vált, hogy milyen nézeteket képviselt. Másrészt a közvélemény figyelmét folyamatosan fenntartotta, de már nem politikai nyilatkozatokkal és érzelmes megnyilatkozásokkal, hanem jogtudósi érveléssel. Miután a büntetőjogi kodifikáció a politikai küzdőtérrel lekerült, Szalay tanulmányai terelték vissza a szakjog területére a büntetőkódex előkészítési munkálatait.

A Sedlinczky rendőrminiszter számára készült besúgó-jelentésekből egyértelműen kiderül, hogy az ellenzék prominens személyiségei továbbra is fontosnak tartották az anyagi jogi kodifikációt és az esküdszékre épülő büntetőeljárás törvénykönyv megalkotását.¹⁰⁸ Miután bekerült a konzervatívok pártprogramjába és az 1847-es királyi előadások közé a büntetőjog törvényi szabályozásának terve, a liberálisok természetesen a követutasításokban is kitértek erre, de alapvetően gyanakvással fogadták a liberális követelés proposíciókban történő feltűnését. Pest megye követutasításában két figyelemreméltó megjegyzés szerepelt. A megyei nemesség egyrészt mindhárom javaslat tárgyalását célul tűzte, de a személyes szabadság védelmére hivatkozva az eljárási rész elfogadásához kötötte az anyagi jogi és a börtönügyi javaslat napirendre vételét. Másrészt számoltak azzal a lehetőséggel, hogy nem születik meg az óhajtott büntetőkódex, erre az esetre a „személyes és becsületi sértések orvoslására” külön törvényt javasoltak.¹⁰⁹

Az utolsó rendi országgyűlésen kialakult erőviszonyok és a gyorsan változó politikai helyzet már nem volt alkalmas hosszadalmas kodifikációs munkára, így a rendi korszakban a liberálisok sürgetése ellenére nem született meg a büntetőkódex.

I. 2. 1. 2. 2. Konzervatívok és a büntetőjogi kodifikáció

A büntetőjogi modernizáció vonatkozásában az eddigiek alapján markáns és jól körülhatárolható állásponttal rendelkeztek a liberálisok, de az ellentábor elképzeléseiről nem rendelkezik elegendő információval. Ennek legfontosabb oka az, hogy a

¹⁰⁷ Szalay 1847d.

¹⁰⁸ KLÖM XI, 267, 287.

¹⁰⁹ KLÖM XI, 175-176, 193, 290; Barta 1951, 37; Dénes 1988, 107; Szöveggyűjtemény 2003, 202-203.

konzervativizmus a felvilágosodás és a liberalizmus által megfogalmazott eszmékre válaszul jött létre. Ez nemcsak Nyugat-Európában, hanem Magyarországon is érvényesült, az 1830-as években szervezkedő liberálisok ellenhatásaként jelentek meg a politikai színtéren a magyar konzervatívok. A fentiek alapján a konzervativizmus nem pozitív programokra, hanem az ellenoldalról érkező indítványok tagadására épült, így lényegesen jobban jellemezhető azzal, amit tagad, mintsem azzal, amit állít.¹¹⁰

A magyar konzervativizmuson belül 1839-től két irányzat figyelhető meg: a tradicionális rendi konzervativizmus mellett megjelent az újkonzervatív csoportosulás is.¹¹¹ A kizárólagosan tradíciókra, a változatlan megőrzésre alapuló ókonzervatív felfogás a magyar büntetőjogi kodifikáció vonatkozásában nem nagyon jelent meg, mert az újkonzervatívok háttérbe szorították ezt a csoportot. Véleményük a büntetőjogi választmány vitájában figyelhető meg, Dessewffy Aurél „fontolva haladó” javaslatait is túlzottan radikálisnak tartották. Elleneztek többek között az anyagi jogi javaslat személyi hatályának kiterjesztését az egyháziakra és a katonákra, sőt néhányan a testi büntetés eltörlését is kifogásolták. Az egyháziak és a katonák vonatkozásában különvélemények is készültek.¹¹²

Dessewffy Aurél 1839-ben kormányzathoz benyújtott memorandumával lépett fel az a fiatal mágnásokból álló csoportosulás, amely már érdemi álláspontot képviselt politikai és büntetőjogi kérdésekben is. Az udvar kezdeményezési lehetőségeinek kihasználását javasolta Dessewffy, felismerve, hogy a teljes mozdulatlanság nem megfelelő ellenszer a liberálisok kezdeményezéseivel szemben. A kormány támogatta az ifjú mágnás elképzeléseit, mindenben segítette a neokonzervatívokat. Kossuth ellen először a 'Világ' szerzőjeként lépett fel Dessewffy, és itt fejtette ki a csoport elképzeléseit, a „fontolva haladás” programját. A sajtóban folytatott vita nem volt túl eredményes, részben ezért áttevődött a büntetőjogi választmány tanácskozásaira és Pest megye közgyűlésére.¹¹³ Az országos választmány munkájának megkezdése előtt a konzervatívok a liberálisokhoz hasonlóan kidolgozták a követendő taktikát. Ennek során Dessewffy javasolta a törvény előtti egyenlőség elvének elismerését, és ezzel összefüggésben elfogadhatónak nevezte a büntetési katalógus átalakítását. A nemesi méltóság védelmében a becstelenítő és testfenyítő büntetéseket, esetleg a halálbüntetést

¹¹⁰ Dénes 1982a, 344, 346, 347.

¹¹¹ Pajkossy 2003b, 219; Varga 1982, 16; Dénes 1982a, 346; Dénes 1989, 32; Dénes 2002, 71-72.

¹¹² Fayer 1896/2, 274, 366; Varga 1980c, 19, 39, 99.

¹¹³ Pajkossy 2003b, 219; Varga 1982, 16; Dénes 1979, 50, 52; Dénes 1982a, 346, 349; Dénes 1989, 43, 45-46, 48; Dénes 2002, 71-72.

is mellőzhetőnek tekintette. Eljárási szempontból pedig a liberálisok által támogatott esküdszék helyett békebíróságokat javasoltak az újkonzervatívok.¹¹⁴ A liberális javaslatok egy részének elfogadása Deákot és társait meglepte.¹¹⁵ Az alapelvek és a normaszöveg megfogalmazása során viszont kiderült, hogy a konzervatív oldal a szorosan vett szakjogi indíttatásúakat kivéve minden olyan kezdeményezést elutasít, amely valamilyen összefüggésben a kormányzat hatalmát korlátozná. A kodifikációs bizottságban ennek kapcsán kialakult viták rendre az újkonzervatívok győzelmével értek véget, az elfogadott javaslatok így a kormány számára is majdnem elfogadhatóvá váltak, Deák viszont elhatárolódott a plénumon elfogadott szövegtől.¹¹⁶

Feltehetően a fent ismertetett „fontolva haladó” magatartás miatt a történeti-jogtörténeti kutatások két szélsőséges álláspont között ingadoznak az újkonzervatívokkal kapcsolatban. Fayer László jogtörténeti aspektusból azt állapította meg, hogy büntetőjogi kérdésekben a konzervatívok is hasonló nézeteket vallottak, mint a reformerek.¹¹⁷ A mögöttes politikai szempontokat is mérlegelve Dénes Iván Zoltán szerint Dessewffy Aurél újkonzervatív felfogása az ellenzéktől átvett elemekkel együtt is a büntetőjog területén a konzerválást szolgálta.¹¹⁸

Az országgyűlésen tulajdonképpen szó szerint megismétlődtek a választmányi viták, a javaslatot az eredeti liberális elképzelésnek megfelelően módosítani akaró ellenzéki követek a konzervatív/újkonzervatív csoporttal találták szembe magukat.¹¹⁹ A karok és rendek tábláján folytatott hosszadalmas viták során elfogadott szöveg törvénnyé válását végül a neokonzervatív főrendek tették lehetetlenné. Ez a politikai megnyilvánulás vezetett olyan történettudományi megállapításokhoz, hogy a saját javaslatait buktatta meg a kormányzat.¹²⁰

A diéta befejezése után a konzervatívok – és a kormányzat – visszavették a kezdeményezést a büntetőjogi kodifikáció vonatkozásában, most már a konzervatív párt indítványozta a következő országgyűlés egyik programpontjának a büntetőjogi javaslatokat. Apponyi György kancellár a pártprogram előkészítése során az állam biztonságát és a „végrehajtó hatalom respektusát szavatoló” büntetőjogi munkálatra

¹¹⁴ Varga 1980c, 8; Dénes 1989, 49.

¹¹⁵ Pulszky 1958, 187.

¹¹⁶ Dénes 1989, 79; Varga 1980c, 157, Velkey 1999, 103-104.

¹¹⁷ Fayer 1896/1, 237.

¹¹⁸ Dénes 1979, 52; Dénes 1989, 50.

¹¹⁹ Az esküdszékekről folytatott vitáról: Dénes 1990, 447-449.

¹²⁰ Miru 1996, 29.

utalt, de nem ismert, ezt pontosan hogyan képzelte.¹²¹ Ez a megfogalmazás tulajdonképpen „összegezte” a büntetőkódexről vallott konzervatív felfogást és a török háborúktól kezdve a kormányzat tevékenységét. Az elfogadni kívánt törvénykönyvnek a központi hatalmat és ellenőrző tevékenységét kellett volna erősíteni, vagyis nem az egyéni szabadságjogokat szavatolni, ahogy azt a liberálisok követelték.

A magyar rendek büntetőjogi kodifikációval szemben tanúsított magatartását tekintve megállapítható, hogy a kormányzat osztrák büntetőjogot bevezető intézkedései ellen határozottan tiltakoztak, inkább a korszerűtlenebb és rendszertelen magyar jog visszaállítását szorgalmazták. Ez a helyzet az 1825/27. évi országgyűlés után változott meg, az operátumok vitájában már feltűntek elképzelések a büntetőjogi modernizációra. Az 1830-as évek elején megjelent liberális ellenzék átvette a kezdeményezést, a polgári átalakulás legfontosabb követelményének és eszközének tekintve a „rendszeres” büntetőkódex megalkotását. Így lényegében a liberális jogászok és politikusok tevékenységének eredményeképpen születtek meg az 1843-as javaslatok. A sikertelen országgyűlési tárgyalások után a negyvenes években kialakult konzervatív csoportosulás – és a kormányzat – programjába került be ismét a büntetőjogi kodifikáció szükségessége.

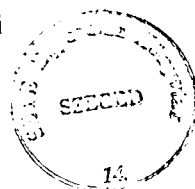
I. 2. 2. A büntetőjogi kodifikáció és a jogtudomány

A jogtudomány viszonyát a magyar büntetőjogi kodifikációhoz két megközelítésben lehetséges vizsgálni. Egyrészt át kell tekinteni a „hivatalos jogtudomány”, vagyis az egyetemi jogászság álláspontját a kérdéssel kapcsolatban. Másrészt szükséges a nem professzionális jogtudósok tevékenységének megismerése is. A „rendszeres” büntetőkódex megalkotásával kapcsolatban a büntetőjoggal tudományos szinten foglalkozók két módon fejthették ki álláspontjukat: a kodifikációs bizottságok munkájába bekapcsolódva vagy szakirodalmi munkásságukkal. A következőkben csak a javaslatok előkészítésében játszott szerepük bemutatására kerül sor, a büntetőjogi szakirodalommal külön fejezet foglalkozik.¹²²

A szoros értelemben vett jogtudomány nem működött közre sem az 1795. évi, sem a későbbi javaslatok munkálataiban és nem tekintették az elkészült javaslatokat a

¹²¹ Dénes 1988, 87, 94-98, 108; Dénes 1982b, 407; Szöveggyűjtemény 2003, 184, 195.

¹²² A reformkori büntetőjogi szakirodalomról az I. 3. fejezet ad áttekintést. Az osztrák büntetőjogi irodalommal összehasonlítva a témáról: Bató 2007.

jogtudomány részének.¹²³ Az 1795. évi tervezet előkészítő munkálataiba egyáltalán nem kapcsolódtak be sem a jogakadémiák, sem a pesti egyetem jogi kara, mert a személyi összetételt meghatározó országgyűlés legfontosabb szempontja a rendek közötti arányok megtartása volt.¹²⁴ Később sem vonták be jogi felsőoktatás képviselőit, annak ellenére sem, hogy a professzori karban európai felkészültségű jogtudósok voltak.¹²⁵ A jogakadémiai tanároktól egyetlen javaslat érkezett, Kovács Flórián egri jogtanár a uzsorával kapcsolatban nyújtott be indítványt, de ezt ismeretlen okból a magánjoggal foglalkozó Ürményi Bernátnak adták át.¹²⁶ A bizottság csak 1793 februárja után adta ki az áttárgyalt tervezetet Lakics Györgynek a közjog professzorának, hogy „hasonlítsa össze az európai büntetőtörvényekkel és ennek alapján mondjon véleményt”. A szakvélemény 1794-re elkészült, ennek alapján dolgozta át a bizottság, így nyerte el végső formáját.¹²⁷

A későbbiekben felmerült, hogy legalább a modern elméleti irányzatokat is ismerő Vuchetich Mátyás tankönyvét vegye alapul a rendszeres bizottság, de Johann von Jung ez irányú javaslata a jelek szerint visszhangtalan maradt.¹²⁸ Nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy Vuchetich utódai Havas József vagy Szibenliszt Mihály¹²⁹ közreműködött volna esetleg az 1830-as tervezet elkészítésében. A harmincas évek közepétől büntetőjogot oktató Henfer János pedig nyelvi nehézségei miatt sem tudott volna részt venni az immár magyar nyelven folyó kodifikációs munkálatokban. Meglepő módon a szabadságharc után mégis magyarul vetette papírra büntetőjogi nézeteit.¹³⁰ Ilyen feltételek mellett a hazai „hivatalos jogtudomány” nem tudott megfelelni a kodifikáció követelményeinek, ezért jogász képzettségű politikusok, pontosabban a nem professzionális jogtudósok vállalták magukra a kódex kidolgozását.¹³¹

Az 1843. évi javaslatok elméleti megalapozása a harmincas évekre megerősödött enciklopédikus tudományos folyóiratokban, az irodalmi lapokban és a monográfia-irodalomban történt meg. Az itt publikáló rendkívül felkészült fiatal büntetőjogász generáció vett részt a három kódex elkészítésében Deák Ferenc irányításával. Deák az

¹²³ Fayer 1896/1, 86; Király 1980, 6; Horváth 1978, 278.

¹²⁴ Hajdu 1966b, 110; Hajdu 1971, 79, 81.

¹²⁵ Hajdu 1971, 96.

¹²⁶ Hajdu 1971, 123, 125.

¹²⁷ Hajdu 1966a, 126; Hajdu 1971, 108; Bellér, 1983, 47, 33. j.

¹²⁸ Jung 1827, 132; Eckhart 1936, 262-265; Bellér 1983, 39-41.

¹²⁹ Bellér 1983, 41-42; Eckhart 1936, 285, 287, 350.

¹³⁰ Eckhart 1936, 351, 362; Bellér 1983, 42-44.

¹³¹ Horváth 1991, 139.

országos választmány első ülése előtt összehívta a legismertebb liberális politikusokat és szaktekintélyeket, hogy a kodifikációs munka során érvényesíteni kívánt elveket és stratégiát megtárgyalják. Így került a bizottság holdudvarába szakértőként Szemere Bertalan és Lukács Móric, valamint politikusként többek között Szentkirályi Móric és Kossuth Lajos.¹³² Pulszky Ferenc, Klauzál Gábor és Eötvös József eleve tagja volt a bizottságnak, Szalay László pedig az eljárási alválasztmány külső jegyzőjeként működött közre. A liberális tábor prominens képviselői többször látogatóként vettek részt az anyagi jogi albizottság ülésein.¹³³ De nemcsak a liberális bizottsági tagok voltak megfelelő előképzettségűek, hanem a kormányzati/újkonzervatív tábor is rendelkezett ilyen delegálttal, Dessewffy Aurél ugyanis a kancellária jóvoltából a helyszínen tanulmányozhatta a különböző börtönrendszereket, de más főrendűek is meglátogattak külhoni fegyintézeteket.¹³⁴

Az új büntetőjoggal foglalkozó „nem hivatalos” jogtudós-generáció az országgyűlési vitában is kamatoztatta szaktudását, érvelésükben rendkívül jól felhasználták szakirodalmi ismereteiket és saját külföldi tapasztalataikat.¹³⁵

A fentiek alapján megállapítható, hogy a kodifikációs munkák során az „állami” jogi tudományosság helyét a harmincas években feltűnő, európai kitekintéssel rendelkező, jelentős irodalmi munkásságot felmutató „alternatív” jogtudomány vette át.

I. 2. 3. A büntetőjogi kodifikáció és a jogi oktatás

Az osztrák kormányzat koncepciója szerint a jogi oktatás célja jó hivatalnokok képzése volt, ezzel szemben a magyar rendek és az egyetem tanárai a jövőendő politikusait is jogi műveltséggel szeretnék volna felruházni. Az akadémiai jogi oktatás nem is szolgált mást, mint a vármegyei tisztviselővé válást. Az egyetem viszont az 1777-es kormányzati elképzelések szerint tudományos képzést is folytatott volna. A képzési struktúra többszöri módosítása és a betölthető állások azonossága miatt ez az éles elkülönülés nem valósult meg.¹³⁶ A jogászképzést az állam minden részletre kiterjedően ellenőrizte. Nemcsak előírta a helytartótanács a kötelező tananyagot, hanem többször közvetlenül utasította az egyetem vezetőit is, hogy az előadásokon

¹³² Varga 1980c, 15.

¹³³ Pulszky 1958, 179, 184, 187.

¹³⁴ Fayer 1896/1, 83; Varga 1980c, 5; Mezey 1990, 52; Mezey 1992, 40, 43; Mezey 1998c, 171.

¹³⁵ Szabó 1980, 148; Kajtár 1996, 94. Az érvelési technikákról és a hivatkozott külföldi példákról alapos elemzés: Kajtár 1995.

¹³⁶ Eckhart 1936, 40, 110-111, 114, 187, 154, 247, 368; P. Szabó 2004, 16, 18, 21.

győződjenek meg arról, hogy a tankönyveket mindennemű eltérés nélkül adják elő a tanárok. Eckhart Ferenc szerint ezzel a szellemi szabadságtól fosztották meg a professzorokat, lehetetlenné tették a tudományos tevékenységüket.¹³⁷ Az egyetem nem tudta betölteni a tudományos fellegvár szerepét, mert a könyvtára még az oktatás alapvető szükségleteit sem elégítette ki: 1828-ban nem volt meg a Planum Tabulare még a tanszékeknek sem.¹³⁸

A büntetőjog oktatása elmaradt a magánjoghoz képest, hiszen hosszú ideig nemcsak önálló tanszékkal nem rendelkezett, hanem tantárgynak sem tekintették. Az egyetem Budára történt átköltöztetésekor, 1777-ben lett csak önálló tárgy a büntetőjog, a képzés változtatásaival azonban tanította a római jog, a hazai jog és a hűbérjog tanára is.¹³⁹ A tárgy elhanyagoltságát mutatta, hogy Barics Béla a kar egyik tanára 1792-ben kifogásolta, hogy a büntetőjogot az akadémiákon legfeljebb csak öt-hat előadásban adják elő.¹⁴⁰

A kormányzat észlelte a büntetőjog területén érvényesülő teljes szabályozatlanságot, ezért először a 'Praxis Criminalis', majd a 'Theresiana' oktatását akarták előírni, de ezek nem váltak valóra.¹⁴¹ Többször felvetődött az is, hogy bízzanak meg valakit magyar büntetőjogi tankönyv írásával, addig Huszty István könyvét adják elő.¹⁴² Végül Vuchetich Mátyás 1819-ben megjelent modern szellemű műve lett az egyetem kötelező tananyaga 1848-ig, elvileg a jogakadémiai oktatásban is ezt kellett használni.¹⁴³ Frank Ignác 1835-ben írt jelentéséből kiderül, hogy Vuchetich tankönyve már akkor sem felelt meg a képzési igényeknek, elavultnak tekintették, mégis maradt.¹⁴⁴ A jogakadémiákon és a protestáns főiskolákon más forrást is használtak, Szlemenics Pál tankönyve mellett Frank Ignác kéziratos büntetőjogtana is az előadások alapjául szolgált az 1840-es években.¹⁴⁵ A megfelelő tankönyvek hiánya országos probléma volt, csak egyetlen megoldás volt: a diktálás. Így viszont erőteljesen lecsökkent a hallgatóknak átadható ismeretanyag.¹⁴⁶

¹³⁷ Eckhart 1936, 277, 280.

¹³⁸ Eckhart 1936, 326.

¹³⁹ Pauler 1878, 291; Eckhart 1936, 105, 111, 261; Kovács 1967, 285-286; Csizmadia 1969, 578; Bellér 1983, 36-37; Nagy 2003.

¹⁴⁰ Eckhart 1936, 198, 202; Bellér 1983, 36.

¹⁴¹ Eckhart 1936, 64, 96, 112, 124.

¹⁴² Eckhart 1936, 159, 189, 315.

¹⁴³ Eckhart 1936, 326, 331, 353.

¹⁴⁴ Eckhart 1936, 353.

¹⁴⁵ Fayer 1896/1, 85; Eckhart 1936, 345.

¹⁴⁶ Csorba 2000, 36.

Az oktatás nyelve az egyetemen az 1844. évi 2. törvénycikkig latin volt, utána azokat a tárgyakat továbbra is így tanították, amelyekből hamarosan új kódexet vártak, a bányajog és a büntetőjog magyar nyelvű előadására egészen 1848-ig várni kellett.¹⁴⁷ Az egyetemi jogászképzés büntetőjogi vonatkozásban ezzel az intézkedéssel teljesen elszigetelődött. Egyáltalán nem vette figyelembe a kar és a kormányzat, hogy a magyar szaknyelv az 1843. évi javaslatokkal teljesen kialakult. Egyszerűen nem is foglalkoztak a döntéshozók azzal, hogy a kilépő hallgatóknak egy teljesen magyar nyelvű közegben kellene a latinul elsajátított ismereteket alkalmazni, hiszem a felsőbbbíróságok ügyintézési nyelve is megváltozott.

Az akadémiák és főként a protestáns kollégiumok kevésbé függtek a kormányzattól, ezért például a Sárospatakon igen színvonalas oktatásban részesülhettek a diákok. Az intézmény sokkal nyitottabb volt a modern eszmék iránt, mint a totális ellenőrzés alatt levő egyetem. A képzés célja viszont a gyakorlati ügyvédi és a politikai pályára való felkészítés volt, ezért nyilvánvalóan a praktikus ismeretek megszerzésére helyezték a hangsúlyt.¹⁴⁸ A Pesti Hírlap 1841-ben közzétett tudósítása szerint Csupka András a váltójog mellett a büntetőjogot is magyarul fogja a következő évben előadni. Ehhez kapcsolódóan Kossuth Lajos egy hosszú szerkesztői megjegyzésben kifejtette, hogy jogi tanulmányai során büntetőjogról igen keveset hallott, a börtönügy és a büntetési elméletek pedig szóba sem kerültek.¹⁴⁹

A fentiek alapján megállapítható, hogy sem az egyetemi képzés, sem a jogakadémiákon és a protestáns intézetekben folytatott oktatás nem az elméleti/tudományos ismeretek átadására építette a tanrendet és a tananyagot.

A hallgatók többsége nem is igényelte az elméleti képzést. Pulszky Ferenc szerint „az iskolákat minden ki csak oly intézeteknek tekintette, melyekben az ifjú kenyértudományát minél rövidebb idő alatt megtanulhatja.” Egyetlen célja a diákok jelentős részének az ügyvédi oklevél megszerzése volt.¹⁵⁰ Ebben az egyetemi és az akadémiai tanterv és a tanárok találékonysága is segített. Mária Terézia 1770-es tantervi utasítása kifejezetten előírta, hogy a tanár alakítson bíróságot a diákokból, és ennek segítségével tanítsa meg a szükséges ismereteket.¹⁵¹ A gyakorlati alkalmazásáról nem rendelkezünk adatokkal, de továbbfejlesztett változata a pataki kollégiumban működött.

¹⁴⁷ Fayer, 1896/1, 85; Eckhart 1936, 359.

¹⁴⁸ Csorba 2000, 49, 54.

¹⁴⁹ PH 1841/102, 856.

¹⁵⁰ Pulszky 1958, 72; Fayer 1896/1, 86; Kornis 1927, 516-517; Eckhart 1936, 368; Mezey 1984, 103; Molnár 2003a, 42.

¹⁵¹ Eckhart 1936, 68.

A diákság önszerveződéseként alakult meg Pánczélország (1814-1822) Kövy Sándor irányításával, majd Nádorország (1831-1835). A két egyesület teljesen leképezte a magyar államberendezkedést és bírósági szervezetet, így a diákok előre gyakorolhatták későbbi szakmájuk fogásait.¹⁵²

A jogvégzetek száma már a harmincas évekre nagyon megnőtt, ez magával hozta az oktatás színvonalának bizonyos fokú csökkenését is. A reformkor végén Pesten 200 hallgató volt, az országos összlétszám 20%-a.¹⁵³ Az akadémiákról és az egyetemről a nagy létszámban kikerült diákok a két éves jurátusi gyakorlatukból egy évet ügyvéd mellett vagy közigazgatási tisztviselőnél töltöttek el, ezután kerültek a királyi tábla mellé. A Pesten töltött gyakorlat inkább a társasági életben való boldogulásukat segítette elő és kapcsolatok kialakítására volt alkalmas, az érdemi gyakorlati képzést teljesen lehetetlenné tette a hatalmas létszám.¹⁵⁴ A patvaria időszaka azonban lehetőséget is szolgáltatott az önművelődésre, a külföldi szakirodalomhoz való hozzájutásra és a későbbi tudományos kapcsolatok kiépítésére is, ahogy ezt Deák Ferenc esetében ki lehetett mutatni. A Pesten töltött időszakra vezethetők vissza könyvtárának és levelezésének ismeretében a büntetőjogi és tudományos felkészültsége is.¹⁵⁵ Az ügyvédi vizsga sem igényelt modern és alapos elméleti ismereteket, Pulszky Ferenc visszaemlékezése szerint Szlemenics Pál tankönyvéből készült fel erre.¹⁵⁶

A jogászképzés reformkori helyzetét röviden áttekintve megállapítható, hogy sem az egyetemen, sem az akadémiai oktatás során nem szerepelt olyan tantárgy és tananyag, amely a kodifikációs tevékenységre felkészítette volna a diákokat. Nem tanultak modern jogalkotási technikákról és jogági elvekről, amelyek alkalmassá tették volna a jogászokat kódexek elkészítésére, vagy a kodifikáció alapvető szabályainak megértésére. A képzés inkább a gyakorlati (ügyvédi) tevékenység ellátásához szükséges ismereteket közvetítette. Ebből következően az érdeklődő joghallgatók és jogászok számára az önképzés maradt az egyetlen lehetőség. Az 1830-as évek közepére megjelent az a csoport, amely ezt kihasználva alkalmassá vált a büntetőjogi kodifikáció megvalósítására. A jogászság többsége, vagyis a megyegyűlések és az országgyűlések tagjai, viszont feltehetően nem rendelkeztek ilyen jellegű ismeretekkel, mert a szervezett képzésben nem volt alkalmuk elsajátítani.

¹⁵² Csorba 2000, 54-78; P. Szabó 2004, 21.

¹⁵³ Kornis 1927, 518; Eckhart 1936, 335, 370.

¹⁵⁴ Degré 1984, 57-58.

¹⁵⁵ Molnár 2003a, 157-158, 160, 168-173; Molnár 2003b, 224-225, 228-232.

¹⁵⁶ Pulszky 1958, 113.

I. 2. 4. Jogalkotási technikák és büntetőjogi kodifikáció

Az 1712. évi kiegészítő javaslat készítése során egy korábban is ismert, de Magyarországon teljesen új jogalkotási technikát alkalmaztak, az országgyűlés által kiküldött bizottságot. A rendek éveken keresztül folytatott vita után fogadták el az eseti bizottsági tárgyalási formát, amely áttekintette a szükséges reformokat.¹⁵⁷ Az országgyűlés az elkészült „Praxis Criminalist” viharos körülmények között tíz napig tárgyalta. Bónis György szerint leginkább azért, mert a követek nem szoktak hozzá egy-egy téma részletes vitájához.¹⁵⁸ Szijártó M. István a 18. századi országgyűlések vizsgálata során megállapította, hogy a diéta alapvetően nem törvényhozó szervként működött, hanem az uralkodó és a rendek közötti alkufolyamat fóruma volt.¹⁵⁹ Ebből a két álláspontból következően a 18. században az országgyűlés nem is lehetett alkalmas érdemi kodifikációs tevékenységre.

A büntetőjogi kodifikáció első érdemi lépése, az 1795. évi tervezet elkészítése már alapvetően megváltozott környezetben történt, az országgyűlés társadalmi összetétele és mechanizmusai átalakultak.¹⁶⁰ Az 1791. évi 67. törvénycikkben meghatározták a 'Deputatio Juridica' személyi összetételét, a bizottságba nagy számba kerültek be a királyi tábla és a hétszemélyes tábla tagjai, de mégsem a szakértelem volt a legfontosabb szempont, hanem a rendek közötti arányosság. A rendszeres bizottságokat nem látták el megfelelő instrukciókkal, egyszerűen az országgyűlésen meg nem tárgyalt kérdéseket mechanikusan összegezve fogalmazták meg a feladatokat, az elvek pedig teljesen tisztázatlanok voltak.¹⁶¹ A jogi bizottság rendkívül sokrétű feladatot kapott: teljes kódexeket kellett kidolgoznia. Az udvar és a nemesség úgy határozta meg a célkitűzést, hogy már voltak kodifikációs tapasztalataik, így szinte eleve lehetetlenné tették a megfelelő színvonalú munkálatok elkészítését. A deputatio összetétele a körülményekhez képest mégis nagyon jó volt.¹⁶²

Hiába kaptak azonban helyet a legjobb gyakorlati jogászok a bizottságban, a megfelelő dogmatikai felkészültség hiányai az elkészült tervezeteken is látszottak.¹⁶³ A

¹⁵⁷ Bónis 1934, 9; Szijártó 2005, 86-87, 89.

¹⁵⁸ Bónis 1934, 10-11.

¹⁵⁹ Szijártó 2005, 401.

¹⁶⁰ Szijártó 2005, 402-403.

¹⁶¹ Hajdu 1966a, 116; Hajdu 1971, 79, 81-82, 90.

¹⁶² Hajdu 1966a, 116, 118; Hajdu 1971, 91-92.

¹⁶³ Hajdu 1971, 96.

munka első lépéseként kijelölték az egyes részekért felelős személyeket: Szirmay Antalt az eljárási tervezet, Reviczky József pedig az anyagi jogi tervezetet kapta feladatul. Először csak vázlatok készültek, majd ezeket jóváhagyta a bizottság. Szirmay vázlata igen szűkszavú volt, az anyagi jogi részen viszont látszik, hogy készítője csak inkorporációs munkát végzett, mivel a 'Corpus Juris' és a 'Praxis Criminalis' szétszórta szabályait illesztette keretbe.¹⁶⁴ A további munka már a kormányshékek gyakorlatában jól bevált köröztetéssel folyt, de ez nem felelt meg a kodifikációs tevékenységnek, így magyarázhatók az ellentmondások és a legiszlációs hibák a tervezetben. A plénum elé elvileg csak köröztetett anyagok kerültek, amelyeket a referens ismertetett és utána megtárgyalták. A tárgyalások jegyzőkönyvei csak a meghozott határozatokat tartalmazták, az egyes tagok álláspontját és a viták lefolyását nem ismerhetjük meg. Az 1793 februárjára megtárgyalt javaslatot csak ekkor mutatták meg Lakics György professzornak, aki véleményét 1794-re készítette el. A javaslatba ezt is beépítették, így alakult ki a végleges szöveg.¹⁶⁵

A kitűzött feladatok sokasága és célok pontatlan megfogalmazása miatt a jogi bizottság által megtárgyalt tervezetek nem egységes elveken alapultak. Amíg a büntetőjog területén egy jogági kódexet készítettek el, addig a magánjog területén a fennálló rendszer módosítását és korszerűsítését célzó javaslatcsomagot tettek le az asztalra a bizottság tagjai.¹⁶⁶

A fentiek alapján a magyar országgyűlés és a törvény-előkészítéssel megbízott választmányok nem voltak még felkészülve kódexek megalkotására. A bizottságok összeállítása, a feladat kijelölése és a köröztetésre épülő munkamódszer szükségszerűen vezetett törvényszerkesztési hibákhoz.

Az 1830-as munkálatok készítemi technikáiról nem rendelkezünk semmilyen információval, a jogtörténet egyáltalán nem foglalkozott a kérdéssel. A történeti kutatások az elkészült operátumok vármegyei vitájára koncentráltak, mert a reformmozgalom kialakulásában ez játszott szerepet, nem az alapul szolgáló tervezet elkészítése.¹⁶⁷ A korabeli kodifikációs technikákról azonban az 1832/36. évi országgyűlésen folytatott úrbéri és bírósági szervezeti viták néhány eseményéből tájékozódhatunk. Kölcsey Ferenc 1833. június 1-jei naplójában szerepel az a megjegyzés, hogy „így minden kétségen túl a tíz nap előtt eltörölt uri széket

¹⁶⁴ Hajdu 1966a, 120-121, 123; Hajdu 1971, 102-103.

¹⁶⁵ Hajdu 1966a, 124-126; Hajdu 1971, 106-108.

¹⁶⁶ Homoki-Nagy 2004, 17-19.

¹⁶⁷ A vármegyei vitákról legújában: Völgyesi 2002, 29-191.

visszaállítottuk”.¹⁶⁸ Hasonló jelenséget figyelhetünk meg a szolgabírói szék vonatkozásában is: a megszüntetni tervezett fórumra bízták volna a vásári bíráskodást.¹⁶⁹ Ebből a két törvényszerkesztési tévedésből nem szabad általánosítani, de arra következtethetünk, hogy a diéta tárgyalási szokásai miatt a követek nem érzékelték a tervezeteken belüli/közötti koherencia-zavarokat. Esetleg a többség nem is volt tisztában a tervezetek közötti összefüggésekkel, hiszen hatalmas tervezet-anyagot és az állandóan változó követutasítást kellett egyszerre áttekinteni. Mindez magában hordozta annak lehetőségét, hogy egy kódexszerű jogszabálytervezet vitája nem lesz sikeres. Mezey Barna szerint leginkább a szokásjogi gondolkodás akadályozta az aprólékos kodifikációs munkáaltokat.¹⁷⁰

Az 1843. évi javaslatok készítéséről viszont a kormányzat elszigetelő-technikája ellenére több forrásból rendelkezünk adatokkal. Az országos választmány liberális tagjai még az első ülés előtt felkészültek a várható munkára. Pulszky Ferenc például szisztematikusan tanulmányozta a korabeli korszerű irodalmat, és nyugati útja során felkereste Mittermaier is Heidelbergben, hogy kikérje a véleményét.¹⁷¹ A bizottság „követte” Szalay László indítványát, hogy az alapelvek tisztázása után fogjanak hozzá az érdemi munkához.¹⁷² Az anyagi jogi albizottság munkamódszerét a jegyzői funkciót beöltő Pulszky örökölte meg az utókor számára. Minden kérdésnél Pulszky ismertette a külföldi kódexek és javaslatok szövegét és Mittermaier véleményét, majd mindenki megszövegezte az adott cikket. Miután az összes változatot Deák megbírálta, és leírta vagy lediktálta a normaszöveget. Az elkészült fejezeteket Pulszky fordításában megküldték Mittermaiernek, akinek észrevételeit beépítették a végleges változatba.¹⁷³ Az alválasztmány által készített szöveget a bizottság több ponton módosította. A vázolt kodifikációs eljárás nagyon hatékonynak bizonyult, kihasználta a kollektív munkában rejlő kreativitást és a részletekre is kiterjedő figyelmet, valamint az egyetlen végső szövegező által biztosítható egységes nyelvezetet. Ennek következtében ténylegesen egy nagyon eredeti, a korábbi tervezetektől és a külföldi előképektől független javaslat készült el.

¹⁶⁸ Kölcsey 2000, 177.

¹⁶⁹ KLÖM III, 79, 308. A kérdésről részletesen: Bató 2004.

¹⁷⁰ Mezey 2001, 204-205.

¹⁷¹ Pulszky 1958, 179, 182; Fayer 1896/1, 87; Varga 1980c, 6; Sándorfy 2001, 107.

¹⁷² Szalay 1847a, 61; Fayer 1896/1, 102-119; Varga 1980c, 21-41.

¹⁷³ Pulszky 1958, 186-187; Fayer 1896/1, 121, 195-200; Sándorfy 2001, 148-150; Györgyi 1989; Györgyi 2003; Mezey 2005d, 73.

Az országgyűlési tárgyalás és a közvetlen elkészítés már nem volt ilyen egyértelműen sikeres a Pesti Hírlap tudósításai alapján. Késve küldték ki a javaslatokat a vármegyéknek, amelyek néha indokolatlanul elhúzták a követutasítás kiadását, amely nem mindig volt egyértelmű. A következő néhány hírből pontosan látszik, hogy a megyei nemesség mennyire ellentmondásosan viszonyult minden országgyűlési tárgyaláshoz, így a büntetőjogi kodifikációhoz is. A bemutatásra kerülő hírek csak példálózó jellegűek, de rámutatnak a követutasítások okozta törvényalkotási nehézségekre.

A követek tárgyalási pozícióját nagyban befolyásolta, hogy a közgyűlés mennyire részletes utasításokkal látta el őket. A kérdésben az egyik véglet Pest megye, a másik pedig Ung volt. Pest vármegye „közönsége” felismerve a túlzottan aprólékos instrukció tárgyalásokat késleltető és a követek mozgásterét korlátozó voltát, már 1841 végén leszögezte, hogy csak a fő elveket határozza meg. Ezt később következetesen érvényesítette is.¹⁷⁴ Esztergom a köztes megoldást választotta, és a fontosabb elvek tárgyalása után az egyes szakaszokhoz adott utasítást.¹⁷⁵ Ung közgyűlése 1843. október közepén a követek jelentésére azt válaszolta, hogy „az utasítványok magyarázgatásába nem ereszkedve, azokhoz betű szerint ragaszkodjanak”.¹⁷⁶

Az országgyűlési tárgyalásokat Bács megye a követutasítás késésére hivatkozva meg akarta akadályozni.¹⁷⁷ Abaúj megyében arra vártak, hogy minden közgyűlési tag elolvassa a teljes javaslatot,¹⁷⁸ Nyitrában négy választmány és három közgyűlés foglalkozott a kérdéssel, mire végre megszületett a döntés.¹⁷⁹ Árva és Ugocsa vármegye nemessége szinte a végtelenségig elhúzta a követek instruálását.¹⁸⁰

Az utasítást készítőik összetétele, vagyis az adott közgyűlésen megjelenők határozták meg az országgyűlésen képviselendő álláspontot. Vas levelezője szerint a megyegyűlésen elhangzottakhoz képest a halálbüntetés és a botbüntetés fenntartásának utasításba foglalása nem is tűnik annyira korszerűtlennek. A tanácskozáson ugyanis az adózást elutasító konzervatív beállítottságú szegényebb nemesek jelentek meg nagy számban.¹⁸¹

¹⁷⁴ PH 1841/95, 777; PH 1843/279, 599; PH 1844/336, 198.

¹⁷⁵ PH 1843/287, 671.

¹⁷⁶ PH 1843/298, 769.

¹⁷⁷ PH 1843/299, 777.

¹⁷⁸ PH 1843/282, 626.

¹⁷⁹ PH 1843/297, 757.

¹⁸⁰ Árva PH 1844/314, 4; Ugocsa PH 1843/301, 795.

¹⁸¹ PH 1843/277, 852.

Az instrukció megfogalmazásánál a megyei nemesség sokszor saját törvényszékének bírói gyakorlatát is teljesen figyelmen kívül hagyta, így javasolták olyan megyék is a halálbüntetés eltörlését, amelyekben statárium működött.¹⁸² A később érkezett vagy a korábbiaknak ellentmondó követutasítások pedig akár alapvető kérdésekben is átrendezhették az erőviszonyokat. A halálbüntetés vitájában így kényszerültek Nógrád és Nyitra követei megváltoztatni a korábbi szavazatukat.¹⁸³

A diéta nemcsak a három büntetőjogi javaslatot vitatta meg, hanem több indítvány szerepelt a napirendjén, amely valamilyen módon érintette a készülő büntetőkódexet. Ilyenek voltak az előző országgyűlésről maradt sajtótörvény-tervezet, a szólásszabadsági sérelem, a vallási sérelmek és a bányatörvény. A megyei tisztújításra és a szabad királyi városokra vonatkozó törvényjavaslatok pedig több ponton eltértek a már elfogadott anyagi jogi javaslatától. A követek többségében észlelték a hibákat, de csak nehezen sikerült az ellentmondásokat kiszűrni, előfordult, hogy a kerületi ülésen megszüntetett ellentmondás az országos ülésen újra többséget kapott.¹⁸⁴

A karok és rendek táblája által elfogadott javaslat üzenet formájában került a főrendek elé, akik önállóan dönthettek a napirendre vételről, mivel ezt nem korlátozta semmilyen szabály. Így történt meg az, hogy a főrendi tábla a később érkezett börtönügyi javaslattal kezdte a tárgyalást.¹⁸⁵ A főrendek válaszüzenetekben tudatták álláspontjukat a követekkel, akik újratárgyalták a kérdéses részeket, egészen a mindkét tábla számára elfogadható szövegváltozatig. Nem mindig volt egyértelmű, hogy milyen részletekben ismertessék a rendekkel az alapvető változtatásokra irányuló indítványukat. Ezt mutatja az 1843. november 4-ei ülésen folytatott diskurzus is arról, hogy a teljesen új mintabörtönre vonatkozó elképzelésüket közöljék-e a karok és rendek táblájával.¹⁸⁶ A rendi országgyűlések általános működési szabályai szerint a magyar diéta is csak kompromisszumos alapokon működhetett, a két táblának meg kellett egyeznie a törvényjavaslat szövegében, csak ezután fordulhattak feliratban a királyhoz.¹⁸⁷

A későrendi törvényalkotási mechanizmus alapján az uralkodó szabad belátása határozta meg, hogy szentesíti-e és kihirdeti-e az adott törvényt. Tehát a nehézkesen és sok hibával működő törvényhozási procedura után az elfogadott javaslat nem biztos,

¹⁸² Bács PH 1844/320, 54; Temes PH 1844/345, 271.

¹⁸³ Nyitra PH 1843/284, 645; Nógrád PH 1843/285, 653.

¹⁸⁴ A Pesti Hírlapban előforduló ilyen jellegű hírekkel a III. 13. 2. fejezet foglalkozik.

¹⁸⁵ PH 1843/296, 765-766; Fayer 1900, 430-476; Vörös 1983b, 917-918.

¹⁸⁶ PH 1843/300, 784.

¹⁸⁷ Szijártó 2005, 72.

hogy valamikor hatályba is lépett, ahogy ezt a börtönügyi kódex királyi elutasítása jól példázza.¹⁸⁸

A fent említett jelenségek természetesen csak kiragadott momentumok, nem alapulnak szisztematikus elemzésen, de mégis nagyon jól jellemzik a büntetőjogi kodifikációs munkálatokat. A büntetőjogi javaslatok vitáinak és a Pesti Hírlap tudósításainak ismeretében rendkívül fontos lenne a kodifikáció-történeti kutatások ilyen irányú kiterjesztése, mert eddig fel nem ismert összefüggéseket is be lehetne mutatni. A dolgozat keretei nem teszik lehetővé a jogalkotási mechanizmus sajátosságai és a kodifikáció közötti összefüggések vizsgálatát, azonban az eddig ismertetett példák alapján meg lehet kockáztatni egy gondolatsort.

A büntetőjogi kodifikáció során két lényeges kérdést kellett megoldani, az egyik egy olyan testület munkájának megszervezése, amely képes a kor színvonalának megfelelő modern büntetőkódexet alkotni. Az 1795. tervezet kapcsán Hajdu Lajos kimutatta, hogy az 1790/91. évi országgyűlés által kiküldött jogi bizottság nem volt képes ezt a feladatot maradéktalanul teljesíteni, mert nemcsak a személyi összetétele és a feladatok meghatározása terén nem volt korszerű, hanem a munka megszervezésében is elavult technikákat alkalmazott. Ezeket a problémákat az 1840-es évek elejére sikerült teljesen kiküszöbölni, a legfelkészültebb elméleti és gyakorlati szakemberek kiváló munkamódszerrel alkották meg az 1843-as javaslatokat. Az egyes lépéseket tekintve ebben a vonatkozásban jól kimutatható a fejlődés íve, a modern büntető törvénykönyv létrehozásához az 1840-es évekre megvolt a szükséges „szellemi kritikus tömeg”.

Az eredményes kodifikáció másik nélkülözhetetlen kelléke az elkészített javaslat törvénnyé formálása. Az 1832/36. évi országgyűlés bírósági szervezeti vitái és az 1843/44. évi diéta büntetőjogi vonatkozású tárgyalásai rámutatnak a rendi dualizmus jogalkotási mechanizmusának olyan jellegzetességeire, amelyek döntő módon befolyásolhatták a kódexek megszületését.¹⁸⁹ A tényezőket két nagy csoportra lehet bontani, az elsőbe tartoznak azok az elemek, amelyek a törvényalkotás folyamatában rejlenek. Ezen belül az egyik probléma a követutasítások előkészítési nehézségei és a követek utasításhoz kötöttsége, amely néha a legképtelenebb helyzeteket idézte elő. A következő neuralgikus pont a két tábla között fennálló kompromisszumkényszer és ebből fakadóan a kormányzat szinte korlátlan mozgástere.

¹⁸⁸ Vörös 1983b, 918; Mezey 2004b, 317.

¹⁸⁹ Ezzel a kortárs liberálisok is tisztában voltak: Varga1981, 178-179; Varga 1982, 124-125.

A második problémakör a későrendi jogfelfogáshoz kapcsolódik. Sem a követutasítások készítői, sem a követek nem fordítottak kellő figyelmet a kodifikáció két fogalmi elemének érvényesítésére: a kódex teljes jogágot átfogó voltára és ellentmondás-mentességére. Párhuzamosan tárgyaltak olyan javaslatokat, amelyek büntetéseket, büntetőjogi tényállásokat és eljárási szabályokat tartalmaztak, ráadásul több esetben az országos választmány által lefektetett elvektől és normáktól teljesen eltérőeket. Az egyes javaslatokon belül sem észlelték a normaszöveg ellentmondásait, nem tudták megkülönböztetni az egyes intézményeket (kártérítés vagy büntetés) és problémát okozott az egyes tényállások elhatárolása (rágalmazás és becsületsértés) is.

A későrendi törvényalkotási eljárás fenti működési sajátosságai felvetik azt a kérdést, hogy volt-e realitása annak, hogy 1848 előtt egy modern büntető törvénykönyv hatályba lépjen. Ez feltehetően csak részben válaszolható meg, azonban a büntetőjogi – és talán a magánjogi – kodifikáció kutatása szempontjából nagyon fontos lenne ennek legalább részleges megvilágítása.

I. 2. 5. Az 1843. évi anyagi jogi javaslat

Az 1843. évi javaslatok minden korábbi kodifikációs lépéstől függetlenek, a szerkesztők teljesen figyelmen kívül hagyták az 1830-as javaslatot. Az anyagi jogi kódextervezet személyi hatálya az ország összes polgárára kiterjedt, nemesre, nemtelenre és egyházira egyaránt, kivételt csak a tényleges szolgálatot teljesítő katonák képeztek. A büntetőjogi javaslat a bichotom rendszert ismerte el, büntetteket és kihágásokat különböztetett meg. Alaposan kidolgozták a szándék, a kísérlet, a részesség és a büntetőjogi elévülés kérdéseit. Büntetési rendszerében újdonság, hogy nem alkalmazta a halálbüntetést, a testi és a becstelenítő büntetéseket, így fő büntetési nem a szabadságvesztés volt. A bírónak korlátlan enyhítési lehetőséget biztosított, mivel a büntetési tételeknek csak a maximumát határozta meg, a speciális minimumot nem. A különös rész a bűncselekményeket négy csoportban tárgyalta: az ember személye elleni, vagyona elleni, társadalom elleni és az állam érdekét sértő bűncselekményeket ismert. Az eljárási rész utolsó változata az esküdtbíráskodást vezette volna be, a bizottsági javaslat viszont még szakbíróságokon alapult. A börtönügyi javaslat a magányrendszer

mellett tette le a voksot. A három törvényjavaslat közül az anyagi jogi rész tekinthető a legjobban sikerültnek, ennek ellenére a legjobban feldolgozott a börtönügyi javaslat.¹⁹⁰

A közvélemény az eddigi kutatások alapján az 1840-es évek elejére szinte egyöntetűen támogatta a büntetőjogi kodifikációt.¹⁹¹ Az országgyűlési tárgyalásokat pedig igen élénk figyelem kísérte.

Az anyagi jogi javaslat diétai vitájának áttekintésével képet kaphatunk azokról a kérdésekről, amelyek leginkább foglalkoztatták a kortársakat. Az általános részi kérdések közül öt bizonyult problematikusnak. A törvénykönyv személyi hatályáról folytattak a kerületi ülésen hosszas vitát,¹⁹² nem minden politikai felhang nélkül. A liberálisok a katonákra és az egyháziakra is ki kívánták terjeszteni a kódexet, ami határozott ellenkezést váltott ki a konzervatív és a katolikus egyház követőiből. Ez a szócsata lényegében a választmányi üléseken hangoztatott érvek ismétlésében merült ki, majd a harmincötödik országos ülésen megismétlődött.¹⁹³ Az ország területi egységének a helyreállítása és a törvény előtti egyenlőség eszméje szerepelt itt mögöttes politikai vitatémaként.

A legnagyobb vitát a büntetési katalógus váltotta ki,¹⁹⁴ politikai hovatartozás nélkül fejtették ki saját, és/vagy megyéjük nézeteit a követek, ahogy ezt Lónyay Gábor zempléni követ megnyilatkozásain is láthatjuk. A közismerten liberális politikus a halálbüntetés mellett érvelt, de érezhetően nem támogatta a fenntartását.¹⁹⁵ A kerületi üléseken elhangzott érvek kaptak hangot a karok és rendek tábláján is, miután az elnök felhívta a követek figyelmét a halálbüntetés kihagyására. Felvetődött az állam büntető hatalma terjedelmének kérdése is: Szentkirályi Móric szerint nincsen joga, Komárom megye követének, Ghyczy Kálmánnak a véleménye alapján van joga az államnak halálbüntetést alkalmazni. A büntetés célját vizsgálva többen jutottak arra a következtetésre, hogy a javítás eszméjének nem felel meg ez a büntetési nem (pl.: Klauzál Gábor, Beöthy Ödön, Bezeredy István, Somssich Pál), de Lónyay és Zsedényi Ede az elrettentést is figyelembe véve hatékonynak tartotta. Az újkonzervatívok

¹⁹⁰ A javaslatok szövegének és a vitának a közlése és átfogó értékelése: Fayer 1896-1902; Sándorfy 2001, 143-169; Varga 1980c; Király – Máthé – Mezey 2004, 292-298; Szabó 2004, 73, 83-88. A börtönügyi javaslattal több tanulmányban foglalkozott Mezey Barna: Mezey 1989; Mezey 1992; Mezey, 1996; Mezey 1998c, 170-173. Az eljárásjogi javaslatról: Mezey 1998c, 166-170; Balogh 1999, 170-171; Az anyagi jogi javaslat ismertetése: Balogh 1996b, 196-200; Balogh 1997, 481-484.

¹⁹¹ Szokolay 1848, 17; Pauler 1869, 12-13; Fayer 1896/1, 22, 26, 36; Sándorfy 2001, 117-118.

¹⁹² A 40-41. kerületi ülés (1843. augusztus 17-18.): Fayer 1900, 8-17.

¹⁹³ Fayer 1900, 109-157.

¹⁹⁴ A 41-43. kerületi ülés (1843. augusztus 18-21.), 36. országos ülés (1843. szeptember 2.) a büntetésekről szóló II. fejezete tárgyalása: Fayer 1900, 24-59, 157-183.

¹⁹⁵ Fayer 1900, 160.

jellegzetes álláspontját képviselte Zsedényi, amikor az ilyen büntetéssel fenyegetett cselekmények szűkítését javasolta. A vita során elhangzott érvek az országos választmány alapelveket tisztázó ülésein már egyszer felvetődtek.¹⁹⁶ Ung megye követe Orosz Elek csak zendülés és háború esetére tartotta kívánatosnak fenntartani a halálbüntetést. A 8. §-ban felsorolt büntetési nemek közül Békássy Imre, Vas vármegye követe a pénzbüntetés kihagyását javasolta „az ország pénztelen állapotja tekintetéből”. Vas megye követei következetesen ragaszkodtak a testi büntetés fenntartásához, a kerületi ülésen Tóth Lajos, az országos ülésen Békássy terjesztett elő ilyen javaslatot. Török Gábor Arad megyéből a száműzetés beemelését indítványozta a kerületi ülésen, Zemplén megye a polgári jogoktól való megfosztást kívánta az országos ülésen a büntetések közé illeszteni.

Az országgyűlési tárgyalás során érdemi vita az V. fejezet két szakasza körül bontakozott ki.¹⁹⁷ A felbújtó megítélése kapcsán a kerületi ülésen Zsedényi Ede szepesi követek a felbújtóra súlyosabb büntetés kiszabását tette volna lehetővé, mint a tettesre, Szentkirályi Móric (Pest megye) viszont az egész 51. § kihagyását javasolta. Az országos ülésen az elnök véleményével szemben Kubinyi Ferenc, Bezerédy István és Békássy Imre a felbújtó büntetését csak akkor tartotta lehetségesnek, ha határozottan megjelölte a bűncselekményt. Rohonczy Ignác Sopron megye követe a felbújtó büntetését javasolta akkor is, ha a bűncselekmény nem jutott kísérleti stádiumba. Ez ellen szólalt fel Kubinyi, valamint két alkalommal Szentkirályi. Pest megye követe kifejtette, hogy a sikertelen felbujtást nem szabad büntetni, „ha csak a kísérletre való kísérletet is büntetni nem akarjuk”. A 63. § a bűnszervezetből kilépő büntetlenségét feljelentéshez kötötte eredetileg, erről a kérdésről alakult ki kisebb véleménykülönbség a kerületi ülésen.

Több probléma merült fel az elévülést és a kegyelmezést szabályozó VIII. fejezet vitája során.¹⁹⁸ Kubinyi nógrádi követ a gyilkosságnál az elévülés kizárását javasolta, mert ilyen esetben a kárpótlás kizárt. Máramaros követe, Sztojka Imre kijelentette: „az elévülést igazságtalannak látom”, mivel a meg nem torolt bűncselekmény nem enyészhet el. A kerületi ülés döntése alapján a király személye elleni bűncselekmények elévülési ideje egy év lett. A kegyelmezés körül kialakult vita

¹⁹⁶ Varga 1980c, 37-38.

¹⁹⁷ Kerületi ülésen a 43. napon 1843. augusztus 21-én, a karok és rendek táblán szeptember 2-án a 36. ülésen került sor a megvitatására: Fayer 1900, 59-63, 184-200.

¹⁹⁸ A 43. kerületi ülésen 1843. augusztus 21-én, valamint a 36-37. országos ülésen szeptember 2-4-én szerepelt: Fayer 1900, 63-66, 201-236.

politikai megfontolásokból eredt, a konzervatívok egyértelműen a korlátlanak tekintették az uralkodó kegyelmezési jogát, amint ez Zsedényi kerületi ülésen elhangzott beszédéből is kitűnik. A liberálisok viszont a kegyelmezés erőteljes korlátozása mellett foglaltak állást, például ide sorolható Szentkirályi és Bezerédy.

A különös rész tárgyalásánál néhány kivételtől eltekintve csak apróbb nézetkülönbségek adódtak, amelyek általában a jogi szaknyelv éretlenségével magyarázhatók. Ilyen kérdés volt a szándékos emberölés és a gyilkosság elhatárolása,¹⁹⁹ a feljelentés elmulasztójának és az orgazdának az elkülönítése.²⁰⁰ Hasonló elhatárolási probléma jelentkezett a XXVII. fejezetben szabályozott rágalmazásnál és becsületsértésnél, valamint a XLVIII. fejezetben szereplő hivatalos személyekkel szemben elkövetett sértéseknél. Maga a javaslat is összemosta a két bűncselekményt, ugyanazt a tényállást egyszer rágalmazásnak (266. §), másszor becsületsértésnek (271. §) nevezte. Bezerédy mindkét fejezet tárgyalásánál felhívta a követek és az elnök figyelmét a két bűncselekmény különbségeire: „Ismét azt állítom, hogy a rágalmat a becsületsértéssel nem kell összezavarni; rágalom esetében, az: mikor valamely elhatározott bűntett vagy erkölcstelenség van méltatlanul reám fogva, az kell nekem, hogy a bíró ártatlannak mondjon, nem pedig visszavonás; de becsületsértő kifejezésekre nem mondhat a bíró ártatlannak.” A hivatalviselőkkel kapcsolatban: „Itt ismét bátor vagyok megkérni excellentiádat: méltóztassék a rágalmat megkülönböztetni a becsületsértéstől.”²⁰¹ A büntetési tételek aránytalansága merült fel a kútmérgezésnél (114. §), a lopás (395. §) és a gyújtogatás (387. §) összehasonlításánál. A „természet elleni közösködés” büntetését pedig kevesellték.²⁰²

A párbaj nem megfelelő szabályozására hívta fel a figyelmet Lónyay Gábor és Békassy Imre.²⁰³ Az erőszakos közösködés sértettjének fizetendő díjról mind a kerületi ülésen, mind az alsótáblán szó esett.²⁰⁴ A 228. § vonatkozásában az elkövetői kör kibővítését javasolta Szentkirályi.²⁰⁵

¹⁹⁹ Fayer 1900, 236-237.

²⁰⁰ Fayer 1900, 303.

²⁰¹ Fayer 1900, 278, 349. Fayer László értékelése szerint a javaslat élesen elkülöníti a két tényállást: Fayer 1896/1, 184. Ezzel szemben a 271. § a 266. §-ra visszautalva becsületsértést említ, holott a hivatkozott törvényhely a rágalmazás elkövetési magatartását írta körül.

²⁰² Fayer 1900, 67, 71, 259.

²⁰³ Fayer 1900, 238.

²⁰⁴ Fayer 1900, 68, 239.

²⁰⁵ Fayer 1900, 69.

Hosszas politikai vita bontakozott ki az országos ülésen is a már korábban alaposan tárgyalta, felségsértésről szóló XLIII. fejezetről.²⁰⁶

A törvény előtti egyenlőség elvének sérelmét jelentő szabályozási forma maradt a törvényjavaslatban, az emberölés eseteinél ugyanis különbséget tettek törvénytelen és törvényes gyermek között. A 110. § vitája során merült fel a kerületi ülésen, hogy a 131-133. §-okban az anya által elkövetett emberölésnél a „törvényes ágyból született gyermek” nagyobb büntetőjogi védelmet élvez.²⁰⁷ Ennek a megoldásnak az oka kriminálpolitikai indíttatású lehetett, a leányanyákkal szembeni elítélő magatartás miatt privilegizált esetnek tekintették a törvénytelen gyermek elleni ölési cselekményt.

Az anyagi jogi javaslat vitájának végén Lónyay követutasítására hivatkozva felvetette a „szándékos ünneptörők” büntetését is.²⁰⁸ A rendőrségi kihágások tárgyalása során az elnök javasolta a káromkodás büntetőjogi szankcionálását, a követek részletesen megvitatták a kérdést.²⁰⁹ A káromkodást politikai hovatartozástól függetlenül a liberálisok (Wenckheim Béla, Szentkirályi) és az újkonzervatívok (Zsedényi) egyaránt nem büntetőjogi problémának fogták fel, Wenckheim egyenesen nevelési feladatnak nevezte megszüntetését. Szathmáry Antal, a kalocsai főkapitány követje a káromkodók ellen külön törvényt indítványozott, Kubinyi Ferenc a büntető törvénykönyvben történő szabályozást javasolta. Bács megye követje, Zákó István szerint először is meg kell határozni a káromkodás fogalmát. Ennek kapcsán kijelentette: „büntetőtörvénykönyv alá csak oly tény tartozik, mely szándékosan történik”. Ez a megnyilatkozás szöges ellentétben áll a javaslat már elfogadott részével, amely a 41. §-ban szabályozta a „vétkes vigyázatlanságot”, sőt Fayer szerint ennél a résznél a szerkesztők tankönyvi részletességgel határoztak meg fogalmakat.²¹⁰

A főrendi tábla nem az anyagi jogi javaslat vitájába bocsátkozott először, hanem az október 28-án tartott ötvennyolcadik ülés során többséget kapott sorrend alapján a börtönrendszerrel kezdték a büntetőjogi javaslatok tárgyalását.²¹¹ Mivel ragaszkodtak „büntetési rendszer” börtönrendszerhez való igazításához, az anyagi jogi javaslat érdemi vitájára nem került sor.

A vitatémák áttekintéséből is kitűnik, hogy a követek csak a legkritikább esetben folytattak vitát szorosan vett dogmatikai kérdésekről. A hosszabban tárgyalta szakaszok

²⁰⁶ Varga 1980c 84-87; Fayer 1900, 304-324.

²⁰⁷ Fayer 1900, 67.

²⁰⁸ Fayer 1900, 381.

²⁰⁹ Fayer 1900, 383-413.

²¹⁰ Fayer 1896/2, 21; Fayer 1896/1. 162.

²¹¹ Fayer 1900, 430-476.

nagyobb része kifejezetten politikai mögöttes tartalmat hordozott. Ezekben az esetekben a követek „pártállásuknak” megfelelően nyilatkoztak, ilyen a személyi hatály, a kegyelmezés, a felségsértés témaköre. A hozzászólások másik része inkább érzelmi tartalmúnak tekinthető törvényhelyekhez kapcsolható. A halálbüntetés kérdéséről az emberek többsége nem tudott és nem tud pusztán szigorúan vett tudományos szempontok alapján nyilatkozni, ennek a megnyilvánulását is megfigyelhetjük az országgyűlési vita során.

I. 2. 6. A büntetőjogi kodifikáció eredménytelenségének okai és jelentősége

A büntetőjogi kodifikáció politikai, oktatási, jogtudományi és jogalkotási aspektusainak áttekintése alapján meg lehet kockáztatni azt a felvetést, hogy a reformkori magyar politikai és jogi környezet még nem volt kellően érett és fejlett egy büntetőkódex megalkotására és hatályba léptetésére. Az eredménytelenség politikai okai közé tartozott az örökös tartományokkal fennálló sajátos közjogi kapcsolat és ennek kapcsán az uralkodók néha kifejezetten erőszakos egységesítő törekvései.

Közjogi oknak tekinthető a magyar jogalkotási folyamat nehézkessége, a bizottságok kiküldésének gyakorlata. A bizottságok munkaanyagai a sajátos országgyűlési működés miatt igen nehezen kerültek tárgyalás alá. A három lépcsőben történő dietai viták és a konszenzuskényszer miatt csak kompromisszumos megoldások kerülhettek végül a király elé, aki szabad belátása mellett dönthetett a kihirdetésről. Ez azonban még nem volt garancia arra, hogy ténylegesen hatályba is lép az így megalkotott törvény, hiszen a végrehajtó apparátus a vármegyék kezében volt. A törvényhozási folyamatban ennek folytán olyan fokú bizonytalanság volt, ami egy egységes kódex létrehozását szinte lehetetlenné tette.

Maga a jogrendszer sem érte el azt a fejlettségi szintet, amely igényelte volna és elő tudta volna készíteni a büntetőjogi kodifikációt. Egyszerűen nem állt rendelkezésre elegendő magasan képzett jogász, akik egy ilyen fontos jogi-jogtechnikai lépéssorozatot le tudtak volna vezényelni. Az egyetemi képzés és jogakadémiai oktatás teljesen lemaradt a jogtudomány művelésében, a nyugati kodifikációs törekvések majdnem visszhangtalanul maradtak az 1840-es évekig. Már megjelent a nyugati szakirodalmon és külföldi tanulmányutakon nevelkedett új jogtudósi réteg, de még nagyon kevesen voltak. Az 1830-as évek végétől megfigyelhető „alternatív jogtudomány” képviselői

már képesek voltak egy kiemelkedő javaslatcsomag elkészítésére, de a hazai jogászság többsége számára ekkor még nem volt egyértelmű a kodifikáció lényege.

Úgy tűnik, hogy a magyar jogi gondolkodásmód – a szokásjog uralma miatt – még nem volt alkalmas modern kódex elfogadására. Ezt a leginkább az 1843. évi javaslatok megyei és országgyűlési vitája mutatja. Még mindig aktuális problémákra javasoltak törvényeket, amelyek – átlépve a jogági határokon – komplex és kazuisztikus megoldásokra törekedtek. A vita jelentős része nem szakjogi, hanem mögöttes politikai tartalmakról folyt, a büntetőjog tulajdonképpen háttérbe szorult.

A sikertelen büntetőjogi kodifikáció azonban nagyon lényeges volt a későbbi jogfejlődés szempontjából. Egyrészt a következő változások előfutárai voltak az 1843-ra elkészült javaslatok,²¹² másrészt a körülöttük kialakult diskurzus előkészítette a közvéleményt a későbbi eredményes kodifikációra és a jogrendszer polgári átalakítására.

I. 3. A reformkori büntetőjogi szakirodalom

I. 3. 1. A jogi szakirodalom megjelenési formái a 19. század első felében

A jogi szakirodalomi környezet feltérképezésére számos kutatási lehetőség kínálkozik. Az egyes szerzők életművének bemutatásával,²¹³ tematikus összefoglalásokkal,²¹⁴ egy korszak kézikönyveinek ismertetésével,²¹⁵ valamint egy-egy mű részletesebb elemzésével²¹⁶ lehetséges a magyar büntetőjog-tudomány irodalmának bemutatása. A magyar büntetőjogi szakirodalom teljes körű, minden forrástípusra – ezen belül a sajtóra is – kiterjedő feldolgozása még nem történt meg, annak ellenére, hogy ez tekinthető a reformkori büntetőjogi gondolkodás legkönnyebben feltárható forráscsoportjának.

A magyar jogtörténet-tudomány közismert megállapítása, hogy a magyar jogirodalom a 18-19. században mind volumenében, mind szerkezetében eltért a Nyugat-Európában megfigyelhetőtől. A különbségek szisztematikus kimutatására azonban mindeddig nem került sor, a fent említett feldolgozások csak a magyar

²¹² Mezey 2000, 341.

²¹³ A legismertebb ilyen munka: Pauler 1878; legújabban: Nánási 2003a, 5-6; Nánási 2003b, 43-44; Kállay 2004, 158.

²¹⁴ Finkey 2000; Bellér 1983.

²¹⁵ Mezey 2004a, 249-250.

²¹⁶ Béli 2003; Petrasovszky 2005.

jogtudományi környezetben helyezték el a műveket. Mivel a magyar büntetőjogi törekvések nem elszigetelten jelentkeztek, hanem a külföldi hatásokra is reagáltak, ezért a hazai büntetőjog – ezen belül a szakirodalom – fejlettségének meghatározása csak valamilyen összehasonlításban történhet meg. A legkézenfekvőbb a részben hasonló földrajzi, társadalmi és politikai szituációban levő, de fejlettebb jogrendszerű osztrák örökös tartományok büntetőjogi irodalmával történő összevetés.²¹⁷

A magyar fogalmi keretek tisztázása is nehézségekkel jár, mivel a büntetőjogi szakirodalomnak nincs általános definíciója és elfogadott, leírt tipológiája. Az egyes kortárs és későbbi szerzők magától értetődő módon, axiómaként használták a különböző elnevezéseket. Az egykorú magyar és osztrák büntetőjogi irodalomban is csak néhány utalást találunk erre a kérdésre.²¹⁸ Kézikönyvnek tekinthető minden olyan önálló kötet, amely a teljes büntetőjogot átfogja, de nem tartozik a kommentárok közé. Kommentárok közé sorolhatók azok a művek, amelyek törvényt magyarázatra és értelmezésre épülve a teljes hatályos büntetőkódex gyakorlati alkalmazásához nyújtanak segítséget. Monográfiának lehet nevezni minden olyan könyvet, amely egy-egy részkérdést tárgyal a teljesség igényével. Büntetőjogi szakcikként értelmezhető minden olyan folyóiratban vagy lapban megjelent tanulmány, ismertetés vagy beszámoló, amely tudományos igénnyel foglalkozik büntetőjogi kérdésekkel. Azokat a sajtótermékeket, amelyekben jogi cikkek megjelenhettek, két alaptípusra lehet bontani: napilapokra és tudományos folyóiratokra. A tudományos folyóiratokat két időben és funkcióban eltérő csoportba lehet sorolni. Sajtótörténeti kutatások szerint először az ún. általános (enciklopédikus) tudományos lapok jelentek meg a felvilágosodás hatására. Ezek a periodikák minden tudományterületet átfogva, a képzett polgárok megfelelő tájékoztatását szolgálták. A szaktudományos lapok az egyes tudományterületek megerősödésével, fejlődésével jöttek létre, ezzel párhuzamosan visszaszorultak az általános tudományos folyóiratok.

A magyar jogtudomány az 1840-es évek elejére érte el azt a fejlettségi szintet, hogy valódi szakmai vita alakuljon ki néhány – főként teoretikusnak tekinthető – kérdésben. Az örökös tartományokban azonban már ekkor igen komoly, fél évszázados

²¹⁷ A témáról bővebben: Bató 2007.

²¹⁸ Maucher 1849, 10; Szlemenics 1865, 15-16; Pauler 1869, 31-33; Finkey 1909, 86-87; Angyal 1920, 32-34.

hagyományokkal rendelkeztek ezen a téren, ahogy ezt Moriz von Stubenrauch 1847-ban közzétett jogi szakbibliográfiája tanúsítja.²¹⁹

I. 3. 2. A magyar büntetőjogi szakirodalom összetétele

Magyarországon a jogi és a büntetőjogi szakirodalom összetétele teljesen másként alakult mint a nyugati államokban. A büntetőjogi kodifikáció csekély eredményére visszavezethetően nem jelent meg az osztrák területen jól ismert kommentáriróladom,²²⁰ és a normaszöveget kiegészítő rendelkezésekkel együtt közlő kézikönyvek (Handbuch) csoportja.²²¹ Ehelyett a szokásjogot és az elszórtan jelentkező törvényeket összefoglaló és értelmező kézikönyvek, tankönyvek játszották a főszerepet. Az összefoglaló művek megjelenésében is törés észlelhető a 18. század második felében. A monográfiák igen későn, az 1840-es évek legelején jelentek meg, de csak az alkotmányos kérdésekkel is szoros kapcsolatot mutató teoretikus megközelítések kaptak helyet, kizárólag büntetési és börtönügyi szakkönyvek láttak napvilágot.²²² A büntetőjogi kodifikáció politikai jelentősége miatt a röpirat-irodalomban igen nagy teret kaptak büntetőjogi kérdések, főként a jogegyenlőséggel összefüggésben. A tudományos sajtó megjelenésével a büntetőjog is teret kapott először a Tudományos Gyűjtemény (1817-1841), majd a Tudománytár (1834-1844) lapjain.²²³ Az önálló jogi szaksajtó megteremtésére két kísérlet történt,²²⁴ de a nem megfelelő környezet miatt még nem

²¹⁹ Stubenrauch 1847.

²²⁰ Az osztrák kommentárok egyben tankönyvként is szolgáltak az egyetemi oktatásban. Jenull 1837; Brauneder 1992, 56; Egger 1816-1817; Maucher 1849.

²²¹ Ilyen például: Waser 1839; Maucher 1844. A szakkönyvtípus kialakulása az abszolutista törvényhozási elképzelésekre vezethető vissza. Az abszolutizmus törvényfogalmáról: Mohnhaupt 1972; Mohnhaupt 2006. A 20. század elején is problémát okozott az uralkodói módosítások nagy száma: Hoegel 1904, 92-94.

²²² Ausztriában viszont a teoretikus kérdésekről csak igen kivételes esetben jelentek meg könyvek, annak ellenére, hogy a folyamatosan készültek módosító javaslatok a büntetőkódexhez: Hoegel 1904, 95-99; Hartl 1996, 47; Neschwara 2004, 591. A kodifikáció elméleti és gyakorlati vonatkozásait elemezte: Kitka 1838.

²²³ Ausztriában az enciklopédikus tudományos sajtót a 'Vaterländische Blätter' (1808-1820) képviselte, a lap büntetőjogi vonatkozásairól részletesen Bató 2006, 374-378.

²²⁴ Eközben az örökös tartományokban folyamatosan több jogi szakfolyóirat is működött. Az első 1775-ben jelent meg 'Die österreichischen Rechte' címmel, 1786-tól a jogtudomány megjelenési fóruma a 'Bibliothek der mährischen Staatskunde' volt: Zenker 1892, 59, 75; Zenker 1900, 11. Franz von Zeiller szerkesztette a 'Jährlicher Beitrag zur Gesetzkunde und Rechtswissenschaft in den österreichischen Erbstaaten' címmel 1806-1809 között megjelent folyóiratot: Maucher 1849, 112-113. Ezt a hagyományt követte Carl Joseph von Pratobevera 'Materialien für Gesetzkunde und Rechtspflege in den österreichischen Erbstaaten' című lapja (1815-1824): Pratobevera 1815; Maucher 1849, 113-114; Zenker 1892, 121. A leghosszabb életű (1825-1849) jogi folyóirat a 'Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde' volt, amelyet Vincenz August Wagner alapított: Maucher 1849, 114-115; Kirchner 1962, 31. Joseph Wessely 'Themis' címen 1835-1844 között változó

voltak hosszú életűek ezek a lapok. Ebből adódóan a büntetőjog máshol jelent meg, így került popularizáltabb tálatásban az 1830-as évek irodalmi lapjaiba és a következő évtized divatlapjaiba. A politikai sajtó kialakulásával pedig az eddiginél szélesebb olvasóközönséghez jutott el a büntetőjog modernizációjával foglalkozók álláspontja.

I. 3. 2. 1. Kézikönyvek, tankönyvek

A 18. század közepén három büntetőjogi szakmunka is napvilágot látott. Huszty István 1745-ben megjelent művének harmadik könyve a hazai törvényekre, a szokásjogra, a 'Praxis Criminalisra' és Benedict Carpzow munkáira épült. A kötet összesen öt változatlan kiadást ért meg, 1794-ben is megjelent, az egyetemi oktatásban a 19. század elején is használták a művet.²²⁵

Gockhetz Gábor anyagi jogi szabályokat is bemutató eljárásjogi kézikönyve 1746-ban jelent meg. Bónis György az 1712. évi Bencsik Mihály-féle javaslat bővített változatának határozta meg.²²⁶

Bodó Mátyás 1751-ben két részből álló könyve Finkey szerint „egy igazi nagyszabású kézikönyv vagy Commentár benyomását kelti”. Ez részben igaz is, hiszen a szerző a 'Praxis Criminalist' követte nemcsak szerkezeti szempontból, hanem egyes tényállások (pl.: magzatelhajtás) vonatkozásban is. Rendkívül gazdag forrásanyaga összefoglalta mindazon irodalmakat, amelyeket a korabeli „művelt embernek” ismernie kellett, vagy kellett volna. Béli Gábor szerint nagy hatást gyakorolt nemcsak a jogászképzésre, hanem a bírói gyakorlatra is.²²⁷

Magyarországon, a nyugat-európai államoktól eltérően, a 18. század második felében nem születtek büntetőjogi kézikönyvek, tankönyvek.²²⁸ Szlemenics Pál 1817-es könyve törte meg a hallgatást, még két kiadást ért meg latinul (1827, 1833), majd 1836-ban magyar fordításban jelent meg. Szellemében nem hozott újat, sőt a kortársak és

rendszerességgel adott ki jogi folyóiratot: Maucher 1849, 115-116. Ignaz Wildner 'Der Jurist' címet viselő folyóirata 1839-1848 között negyedévenként jelent meg: Maucher 1849, 116-117; Kirchner 1962, 104; Brauneder, 135; Dölemeyer 2006, 199-200. A szerzők egy része gyakorlati szakember volt, a folyóiratokat nem professzorok írták maguknak, hanem a jelek szerint mindenki teret kaphatott, aki megfelelő előképzettséggel és ismeretekkel rendelkezett. A közölt jogesetek körül hosszas polémia is kibontakozhatott. Kiemelkedő jelentőségük volt a külföldi és hazai irodalmat bemutató recenzióknak, amelyek megismertették a nehezen elérhető szakkönyveket a szélesebb olvasóközönséggel is.

²²⁵ Huszty 1794, 31-41, 83-87; Petrik 1890, 112; Eckhart 1936, 45-46, 67-69, 97, 189; Kosáry 1996, 158-159, 511; Finkey 2000, 76-80; Béli 2003, 114-116; Mezey 2004a, 249.

²²⁶ Bónis 1934, 15-16; Finkey 2000, 80-81; Mezey 2004a, 249; Király – Máthé – Mezey 2004, 288.

²²⁷ Bodó 1751, 202; Borsa 1981; Finkey 2000, 81-85; Béli 2003, 117-121; Mezey 2004a, 249.

²²⁸ Pauler 1878, 138; Finkey 1909, 86.

későbbi értékelők is ellentmondásosan ítélték meg a művet. A 'Vaterländische Blätter' ismeretlen recenzense szerint Szlemenics legalább harminc éve nem olvasott német büntetőjogi szakirodalmat. Az osztrák szerző kijelentése egybecseng Vuchetich Mátyás álláspontjával, amelyre alapozva a helytartótanács nem engedélyezte az első változat tankönyvként történő alkalmazását. Vuchetich egyenesen Christoph Hupka Theresiana-kommentárjából származó részleteket mutatott ki Szlemenics könyvében. Johann von Jung Gochetz, Bodó és Huszty műve mellé sorolta kompilációnak minősítve. A korabeli hazai kritika viszont igen kedvezően nyilatkozott a 'Fenyítő törvénytörvény' című magyar nyelvű változatról. Nem a modernséget, hanem a viszonylag rövid összefoglalást és a magyar nyelven történt megjelenést hangsúlyozták, a korabeli gyakorlati és oktatási igényeknek megfelelőnek tartották, de nem tudományos újdonságnak. Szlemenics közvetve maga mutatott rá erre a jelenségre, hiszen az előszóban azon elmélkedett, hogy nem lenne-e szerencsésebb büntetőjog helyett a fővesztő jog kifejezés használata erre a jogágra.²²⁹

Az első valóban tudományos igénnyel készült büntetőjogi kézikönyvet Vuchetich Mátyás 1819-ben jelentette meg. Ő az első magyar büntetőjogász, aki az új európai eszmék iránt nyitott volt, a hazai jog feldolgozása mellett a büntetőjog elméletével is foglalkozott. Az ismeretlen osztrák recenzens kiemelte, hogy a magyar büntetőjogot próbálta összeegyeztetni a modern büntetőjog-tudománnyal. Szerinte nemcsak a magyar büntetőjog megismerését segítené elő a kötet, hanem a fejlesztését is. Az ismertető megállapította, hogy Vuchetich kiválóan ismeri a büntetőjogot, „célszerűen” alkalmazta a külföldi szakirodalmat: Feuerbach, Grolmann, Tittmann, Mittermaier, Kleinschrod, Jenull és Zeiller műveit. Felhasználta a hatályban levő külföldi büntetőkódexeket, így az osztrák, a porosz, a bajor és a francia büntető törvénykönyveket. Mindezek alapján a szemleci írója kijelentette, hogy ez a könyv egy készülő magyar kódexnek is alapja lehet. Jung 1827-ben Vuchetich érdemeinek propagálására hűbérjogi kézikönyve ismertetését használta fel, az ekkor már elhunyt szerző büntetőjogi tevékenységét méltatva. Jung kifejezetten a kodifikációs bizottság figyelmébe ajánlotta Vuchetich büntetőjogi könyvét, amely szerinte először teremtett

²²⁹ Elementa 1817; Eckhart 1936, 325-326; Hoegel 1904, 72; Bellér 1983, 39-40; Jung 1827, 131; Nánási 2003a, 2-3; Pauler 1878, 137-139, 145; Király 1980, 6; Finkey 2000, 93-94; Mezey 2004, 250; Szlemenics 1865, 1, 1. j.; Fayer 1896/1, 85.

rendszer a magyar büntetőjogban. Az egyetemi jogászképzésben 1848-ig kötelező tankönyv volt, elvileg a jogakadémiai oktatásban is ezt használták.²³⁰

A magyar büntetőjog történetek sajátossága, hogy Vuchetich viszonylag korán meghalt, Szlemenics pedig még élt, amikor „divatba jött ” magyarul írni. Szlemenics Pál kihasználta a lehetőséget és némi átdolgozás után lefordította a könyvét, így még halála után, 1872-ben is megjelenhetett. Vuchetich műve pedig a latin nyelvvel együtt feledésbe merült...

Finkey Ferenc szerint Szlemenics és Vuchetich mellett a harmadik jelentős büntetőjogi szakíró Fabriczy Sámuel volt, aki 1819-ben jelentette meg büntetőjogi kézikönyvét. A későbbiekben inkább tudományos sajtóban láttak napvilágot cikkei.²³¹

Szokolay István 1848-ban megjelent könyve a pesti egyetem első hivatalosan is elfogadott magyar nyelvű tankönyve volt. A teljes anyagi és eljárásjogot feldolgozó művében a szerző felhasznalta a korszak alapvető és meghatározó külföldi irodalmát, és az 1843. évi javaslat szabályait is bemutatta.²³²

Nem tekinthető büntetőjogi szakmunkának Szibenliszt Mihály 1820-ban megjelent természetjogi könyve, de a szerző mind anyagi jogi, mind perjogi szempontból jelentős megállapításokat tett. A 'Vaterländische Blätter' ismeretlen recenzense és a mai magyar büntetőjog-történeti kutatások szerint részben Zeiller és Egger természetjogi munkáinak összefoglalása, amelyet a magyar jogi oktatásban felhasználtak.²³³

Az első magyar nyelvű büntetőjogi tankönyvvel egy évben jelent meg Kassay Adolf rövidke, minden modern felfogástól mentes könyvecskéje. A szerző kifejezetten népszerűsítő formában kívánata a büntetőjogi ismerteket összefoglalni, ahogy ez az előszóban is megfogalmazást nyert.²³⁴

I. 3. 2. 2. Monográfiák

Pauler Tivadar szerint a büntetőjogi szakirodalom minőségi és mennyiségi változásának az 1830-as évek végén két oka volt. Egyrészt az Akadémia büntetéstani

²³⁰ Finkey 1909, 86; Mezey 1990, 30; Mezey 2004a, 250; Király – Máthé – Mezey 2004, 303; Bellér 1983, 39; Király 1980, 6-7; Institutiones 1820, 121-122; Jung 1827, 132; Eckhart 1936, 326, 331, 353, 361-362; Csizmadia 1968, 34.

²³¹ Finkey 2000, 105-108.

²³² Finkey 2000, 144-147; Király 1980, 13-14; Király – Máthé – Mezey 2004, 303.

²³³ Szibenliszt 1819; Szibenliszt 1820, 373; Bellér 1983, 42; Finkey 2000, 109; Petrasovszky 2005.

²³⁴ Kassay 1848, 1; Finkey 2000, 147.

pályázata, másrészt „a büntető törvénykönyvnek már harmadízben megkísérlett kidolgozása a jogászoknak figyelmét a jogtudománynak hosszabb ideig elhanyagolt e részére irányozta.” Ezt a nézetet Finkey Ferenc is elfogadta, Angyal Pál szintén a magyar büntetőjogi irodalom virágzásának tekintette ezt az időszakot, csakúgy, mint Horváth Tibor.²³⁵ A magyar büntetőjogi irodalomban a monográfiák igen későn jelentek meg, tulajdonképpen az akadémiai pályázat hívta életre ezt a szakkönyvtípust. A forradalomig azonban csak büntetéstan és börtönügyi témában jelentek meg feldolgozások, a többi terület teljesen kimaradt. Legfontosabb oka a magyar büntetőjog kodifikátlansága volt, először a teoretikus kérdéseket kellett megtárgyalni ahhoz, hogy egyáltalán elkezdődjön a kódex előkészítése. A művekben keveredtek a büntetés elméleti kérdéseire és a szabadságvesztés végrehajtására vonatkozó megállapítások, ezért nem lehet a két csoportot egyértelműen elhatárolni.

Az első büntetéstan monográfia szerzője Szemere Bertalan 1839-ben fejtette ki nézeteit a halálbüntetésről. Az Akadémia pályázatán első díjat nyert mű 1841-ben jelent meg Budán.²³⁶ Szemere természetjogi alapokon vizsgálta a büntetések problémakörét, olyan büntetési elmélet megalkotása volt a célja, amely a büntetés alapját, célját, általános fogalmát és a büntetési rendszert is magában foglalja.²³⁷ Elutasította a relatív elméletek közül a haszonra építetteket, de elvetette az abszolút elméletek közül az erkölcsi világrendre alapítottakat is.²³⁸ „Szerintünk tehát a büntetés’ jogalapja: az elkövetett bűn [...] és a szabadság s béke fenntartása, együtt.”²³⁹ Szemere álláspontja szerint a büntetés alkalmazásának hatása kettős: egyrészt hat általában a társadalomra, másrészt hatást gyakorol a bűnösre, akit ártalmatlanná tesz, és a megjavulás lehetőségét nyújtja neki. Megfogalmazta a büntetés jogszerűségének kritériumait, kifejtette, hogy a büntetés célja nem lehet a bosszú. Polgári viszonyok között a szabadságvesztést tartotta ideális büntetési nemnek, magányrendszer mellett állt ki, megerősítve az 1838-ban közzétett külföldi tapasztalatait bemutató könyvében kifejtetteket. Elvi és gyakorlati okokból elutasította a halálbüntetést.²⁴⁰ „Az emberi élet elidegeníthetetlen jó, mit egyéb jó gyanánt büntetésképpen elvenni nem szabad.” A halálbüntetés gyakorlati hatását vizsgálva megállapította, hogy van, akire haszontalan, van, akire felesleges és van, akire

²³⁵ Pauler 1878, 236; Finkey 1909, 86; Finkey 2000, 140-140; Angyal 1909, 35; Angyal 1920, 32; Horváth 1978, 278.

²³⁶ Fayer 1896/1, 84; Horváth 1981, 180-181.

²³⁷ Fayer 1896/1, 84; Horváth 1991, 141.

²³⁸ Horváth 1981, 181; Mezey 1986, 70.

²³⁹ Szemere 1990, 41-42.

²⁴⁰ Heller 1924, 33; Horváth 1978, 279-281; Horváth 1981, 182-183; Mezey 1986, 69-70; Závodszy 1997, 213-214.

szükségtelen.²⁴¹ Élharcosa volt a büntetőjogi rendezésnek, szigorú törvényesség és humanizmus tükröződött munkájában, a megalkotandó büntetőkódex büntetéselméleti, büntetőpolitikai alapjait dolgozta ki.²⁴²

Ezzel párhuzamosan Eötvös József könyvében egyértelműen a hallgató rendszer mellett érvelt.²⁴³ Tulajdonképpen ezzel kezdődött Magyarországon a két rendszer képviselői közötti szakmai és hírlapi vita. Eötvös Lukács Móriccal közösen 1842-ben írt 'Fogházjavítás' című kötete a fogházjavító mozgalom egyik alapműve lett, mert Lukács büntetési elméletekről kifejtett nézeteit és Eötvös börtönügyi elképzeléseit egyeztették össze. Eötvös az emberhez méltó büntetés mellett foglalt állást, a fennálló állapotok kritikáját fogalmazta meg mindkét kötetben. Tulajdonképpen ezzel a monográfiával lett a szerzőpáros a hallgató rendszer egyedüli képviselője Magyarországon.²⁴⁴ Egy évvel korábban Eötvös József a Széchenyi-Kossuth vitához hozzászólva kifejtette, hogy a bűnelkövető féljen az igazságszolgáltatástól, de soha ne legyen a büntetés bosszú, ne öltse kegyetlenkedés formáját és ne sértse az emberi méltóságot.²⁴⁵

Balla Károly Pest vármegye tisztviselőjeként vizsgálta a büntetések kérdéseit, az első gyakorlati kriminálpolitikust tisztelhetjük benne. Szerinte a társadalom kötelessége a rossztól megóvni tagjait, és orvoslani a polgárokat ért rosszat, ez az alapja a büntetőjognak. A büntetés „törvényes bosszúállás”, „óvószer”, és kárpótlás az okozott károkért a társadalom szemszögéből nézve, ez a bűnelkövetőkre tekintettel lehet megelőző, elrettentő, javító, vagy olyan, amely védi a társadalmat. A testi büntetéseket egyértelműen elutasította, a halálbüntetés alkalmazásának szűk keretet határozott meg, fő büntetési nemként a szabadságvesztést említette.²⁴⁶ A büntetés sikerét a büntetési eszközök minőségétől tette függővé, így a büntetőjog centrumába a büntetés-végrehajtást emelte. A büntetés elméleti megközelítéséből kiindulva ismertette a büntetési gyakorlatot és fejtette ki ezzel kapcsolatos nézeteit.²⁴⁷

Csatskó Imre viszont Kant követőjeként jogbölcseleti irányból vizsgálta 1843-ban megjelent munkájában a külföldi büntetési elméleteket. Élesen elutasította az elrettentési elveket, fő célnak a jogrend épségének megőrzését tartotta, a javítást és a

²⁴¹ Szemere 1990, 127, 132

²⁴² Horváth 1991, 147.

²⁴³ Mezey 1986, 71-73; Závodszy 1997, 194, 213-214.

²⁴⁴ Finkey 2000, 121-122; Horváth 1978, 286-287; Horváth 1981, 191-193; Mezey 1986, 71-73.

²⁴⁵ Eötvös 1841, 26; Fayer 1896/1, 77; Závodszy 1997, 194; Finkey 2000, 122.

²⁴⁶ Horváth 1978, 284-285; Horváth 1981, 189-190.

²⁴⁷ Mezey 1986, 70-71; Závodszy 1997, 216-218.

példamutatást csak eszköznek tekintette.²⁴⁸ Az 1830-as években több lapban jelent meg ismertetése, értekezése büntetéstani és börtönügyi kérdésekről.²⁴⁹

Sárváry Jakab 1844-ben kiadott, eredetileg az Akadémia pályázatán második díjat nyert művében elhatárolta a büntetés köznapi, erkölcsi és büntetőjogi fogalmát. A büntetés jogalapját a társadalom önvédelméből származtatta, egy arányos megtorlási elméletet vázolt fel. Megkülönböztetett közeli célt, amely a törvények sérthetetlenségének biztosításából áll, és távoli célt, amely a további bűncselekmények megelőzését szolgálja. Részletesen vizsgálta a büntetési elméleteket, a testi és a megszégyenítő büntetéseket elutasította, a szabadságvesztést tartotta kívánatosnak. Halálbüntetés alkalmazását szerinte nem lehet elkerülni szükséges esetben. Műve inkább szintetizáló jellegű, a külföldi és a magyar szakirodalom összefoglalásának tekinthető.²⁵⁰

Az egyetlen eljárásjogi monográfiát Szalay László 1841-ben megjelent 'A büntető eljárásról, különös tekintettel az eskütszékekre' című könyve képviselte. A szerző nagyon részletesen bemutatta a nyugati modern eljárási rendszereket, összegezte a Magyarországon eddig csak elszórtan megjelent elvi tételeket, egyértelműen elvetve a nyomozóelvi eljárást. Bevezetőjében külön is hangsúlyozta, hogy a büntetőeljárásnak a polgárok szabadságára is komoly befolyása van.²⁵¹

A fentiek alapján megállapítható, hogy a tágan értelmezett magyar büntetőjogi monográfia-irodalom igen egyoldalúan fejlődött, szinte kizárólag büntetéstani és börtönügyi problémákkal foglalkoztak a szerzők. Egyáltalán nem jelentek meg olyan közlemények, amelyek a mai bűncselekménytan körébe vagy a különös részbe tartoznának.

I. 3. 2. 3. A büntetőjog és a tudományos folyóiratok kapcsolata

Európában a modern polgári nyilvánosság két fázisban alakult ki, először a 17-18. század fordulójára az ún. irodalmi nyilvánosság jelent meg, amely a művelt polgárok számára az eszmék megvitatásának terepe lett. A diskurzus eszközévé a napilapok váltak, amelyek a felvilágosodás térnyerésével kiegészültek folyóiratokkal.

²⁴⁸ Heller 1924, 40-41; Horváth 1978, 281-282; Horváth 1981, 184; Pokol 1998, 287-288; Finkey 2000, 149; Szabó 1980, 111.

²⁴⁹ Pauler 1878, 243, 237.

²⁵⁰ Horváth 1978, 283-284; Horváth 1981, 187-188; Mezey 1986, 74-75.

²⁵¹ Király 1980, 11-12; Pusztai 1994, 26; Both 1960, 9; Závodszy 1997, 222-223; Szalay 1847b, 107. Szalay munkásságának részletes elemzése: Nagy 1964.

Ekkorra kezdett az olvasás társadalmi méretűvé válni, amely részben magával hozta a politikai nyilvánosság megjelenését is. Az általános tudományos folyóiratok eleinte a képzett laikusokhoz szóltak, csak később differenciálódtak szaktudományos területek szerint. A modellben ábrázolt folyamatok időben eltérően alakultak, a legkorábban és a legegyszerűsebben Angliában alakult ki a polgári nyilvánosság, a kontinensen később és csak részlegesen, töredezetten következett ez be.²⁵²

Magyarországon 1790 táján még az egykorú visszaemlékezések szerint szinte nem létezett olvasóközönség, az 1840-es évekre viszont teljes mértékben megváltozott a kép, biztos olvasóközönsége jelent meg az egyre erősödő sajtónak. A politikai közvélemény megjelenésének feltételei az 1830-as évek elejére alakultak ki, a modern politikai sajtó létrejöttével az 1840-es évek első felében a politikai nyilvánosság és közvélemény pedig már javában működött.²⁵³ Mindezek ellenére még nem volt olyan erős a polgárosodás, hogy eltartson több tudományos folyóiratot.

A tudományági szakfolyóiratok kialakulásához szükséges, hogy az adott terület kellően fejlett legyen, tehát olyan fizetőképes olvasóközönséggel rendelkezzen, amely igényli a lapban megjelenő speciális szakismereteket. Az eddigi kutatások alapján a magyar jogrendszer 1848 előtt még nem érte el azt a fejlettségi szintet, hogy önálló jogtudományi periodikát meg tudjon „tölteni” szakkérdéseket tárgyaló cikkekkel. A sikertelen kodifikációs kísérletek feltételezhetően kölcsönös viszonyban álltak a büntetőjog tudományos művelésének fejlődésével. A büntetőjogi szakirodalom egyéb formái vagy egyáltalán nem jelentek meg (kommentár), vagy csak nagyon későn jelentkeztek (monográfia). A jogászképzés pedig kifejezetten „elterelte” a tudományos kérdések megvitatásától a hallgatókat. Hiányzott a magyar büntetőjogi szaknyelv is, a kodifikációs törekvésekkel párhuzamosan kellett ennek kereteit is kialakítani. Az első magyar nyelvű egyetemi büntetőjogi tankönyv is csak 1848-ban látott napvilágot. Ilyen környezetben a magyar jogtudomány a 19. század első felében még nem volt képes eltartani jogi szaklapokat.

A büntetőjogi szakirodalmon belül a legkevésbé kutatott terület a jogi szaksajtó. Feltételezhetően két okra vezethető vissza ez a jelenség. Egyrészt a jogi szaksajtó feltárása nemcsak jogtörténeti ismeretet és érdeklődést feltételez, hanem művelődéstörténeti és sajtótörténeti ismeretek is szükségesek hozzá. A másik okot Dezsényi Béla így fogalmazta meg: „a sajtótörténet elhanyagoltsága egyenes arányban

²⁵² Habermas 1999, 66-80; Fülöp 1978, 19; Nagy 1988, 6.

²⁵³ Fülöp 1978, 262-264; Gergely – Veliky 1974, 6-7; Pajkossy 1991, 3-4; Gáspár 2002, 161.

áll annak munka-, idő- és terjedelemigényével.”²⁵⁴ Nagy Lajos 1988-as összefoglalásának bevezetésében egyedül Kereszty István 1903-ban megjelent bibliográfiai összeállítására utalhatott vissza, mert csak sajtótörténeti kutatások során érintették ezt a kérdést, jogtudományi oldalról még kísérletek sem történtek a jogi szakfolyóiratok feltárására.²⁵⁵ Jogtörténeti szempontból azonban nagyon lényeges ennek a forráscsoportnak a vizsgálata, hiszen szakirodalmon belül a modern eszmék terjedésére a szaksajtó reagált a leggyorsabban. Pontosabban a modern jogi gondolkodásmód terjesztésének leghatékonyabb eszköze a sajtónyilvánosság volt.

A tudományos szaksajtó kialakulásának két előfeltételét szokás meghatározni, a megfelelően képzett és széles olvasóközönség mellett az adott tudományág fejlettsége szükséges a tudományági lapok megjelenéséhez. A jogtudományra alkalmazva ezt a tételt a tudományág fejlettségét a sikeres kodifikációval azonosíthatjuk. Először csak ún. enciklopédikus tudományos és/vagy tudományos ismeretterjesztő/szemléző lapok jelentek meg, majd ebből váltak ki fokozatosan a szaklapok. A tudományági értesítőkkel még egy ideig párhuzamosan léteztek az enciklopédikus folyóiratok is, de egyre kisebb érdeklődés mellett és alacsonyabb színvonalon. Erre a legjobb példa a magyar 'Tudományos Gyűjtemény' története.

I. 3. 2. 4. Enciklopédikus tudományos folyóiratok

A tudományos sajtót Magyarországon először az 1817-1841 között havi rendszerességgel megjelent 'Tudományos Gyűjtemény' képviselte. Az Akadémia megalakulásáig a magyar tudományos közélet szervezője, a tanulmányok megjelentetésének és vitájának a fóruma volt. A szaknyelv kialakítása mellett a tudományos értekezés formai és tartalmi meghatározását is itt érhetjük tetten. Enciklopédikus jellege a harmincas évektől meginduló tudományági folyóiratokig megmaradt, közleményei a polgárosodás eszméit tükrözték. A szakmai közvélemény számára elsősorban irodalmi, történelmi és nyelvészeti folyóiratként ismert, tartalmának jelentős része azonban természettudományi, mezőgazdasági és műszaki volt.²⁵⁶ A

²⁵⁴ Dezsényi 1971, 206.

²⁵⁵ Nagy 1988, 7, 42-43, 1. j.; Kereszty 1903.

²⁵⁶ Szalády 1884, 231-232; Nagy 1988, 14, 17; Fenyő 1979a, 281, 283, 299, 323; Batári 1994, 32, 34, 50; Pauler 1843, 213-214; Gönczi 1998, 169; Gáspár 2001, 199-221; Gáspár 2002, 68-80.

jogtudományi cikkek feldolgozása viszont a mai napig nem történt meg, csak az anyagi büntetőjoggal foglalkozó közleményekről látott napvilágot egy rövid áttekintés.²⁵⁷

A 'Tudományos Gyűjteményben' előfordult „törvénytudományi” cikkek száma annak ellenére csekély, hogy az előfizetők nagy része jogász volt. Gáspár Gabriella szerint ennek feltehetően a jogtudók sajátos gyakorlati irányú képzettsége volt az oka.²⁵⁸ A folyóiratban tizenegy büntető anyagi joghoz kapcsolódó közlemény jelent meg: két hirdetés, három recenzió és hat önálló tanulmány különíthető el. A megkülönböztetést nehezíti, hogy az ismertetést gyakran használták fel a szerzők saját álláspontjuk kifejtésére.²⁵⁹ A tanulmányok egy része is hosszabb gondolatsorokat emelt át külföldi szerzőktől. Érdekes módon az anyagi büntetőjoggal foglalkozó cikkek „két hullámban” láttak napvilágot. Az első csomópont az 1830-as évek eleje, amikor az operátumok vitája zajlott a vármegyékben, és előtérbe került a kodifikáció. A második sűrűsödési pont 1840-1841, az 1843. évi javaslatok kidolgozását megelőző időszak. Ez azt mutatja, hogy a modern büntető törvénykönyv létrehozásának a lehetősége a tudományos irodalomban fellendülést hozott. A kodifikációs munkálat tényleges megkezdésével viszont a cenzúra miatt eltűntek a büntetőjoggal foglalkozó tanulmányok, mert a kormányzat félt a közvélemény erejétől.²⁶⁰ Ezzel gyakorlatilag lehetetlenné tették modern büntetőjogi eszméket hordozó szakcikkek megjelenítését, így a környezet inkább a nagyobb témát átfogó könyveknek kedvezett.

A folyóiratban megjelent büntetőjogi cikkeken belül három nagyobb csoport különböztethető meg. Egy ismertetés általában a kodifikációra hívta fel a figyelmet.²⁶¹ Az általános részen belül egy tanulmány a bűncselekmény-fogalommal foglalkozott,²⁶² hat közlemény pedig büntetéstani problémákat mutatott be. Egy algériai topográfiában csak érdekességgént szerepelt a halálbüntetés,²⁶³ két ismertetés viszont már kifejezetten büntetéstannal foglalkozott.²⁶⁴ Az aradi „fogházi dolgozó intézet” leírása inkább gyakorlati útmutató volt a szabadságvesztés végrehajtásáról,²⁶⁵ két ismeretlen szerző

²⁵⁷ Bató 2001a.

²⁵⁸ Gáspár 2002, 74, 154, 156.

²⁵⁹ Hirdetés: Törvénykezési 1837a; Törvénykezési 1837b; recenzió: Schedel 1830; Horvát 1833; Vélemény 1841; tanulmány: Havas 1831; Mindszenty 1830; Dankó 1831; Boehm 1833; Büntetések 1840; Vázolatok 1841.

²⁶⁰ Varga 1980b, 732.

²⁶¹ Horvát 1833, 118-119.

²⁶² Havas 1831; Bellér 1983, 41-42.

²⁶³ Mindszenty 1830, 61-63.

²⁶⁴ Schedel 1830, 107-109; Fenyő 1997, 113; Vélemény 1841.

²⁶⁵ Dankó 1831; Závodszy 1997, 207.

azonban a büntetések elméleti kérdéseit vizsgálta.²⁶⁶ Különös részi problémát (magzatelhajtás és gyermekölés) egy értekezés dolgozott fel.²⁶⁷ A büntetési katalógus modernizálásáról tanulmányok az 1840-es évek elején jelentek meg a folyóiratban, korábban csak recenziókban szerepelt a kérdés.

A Magyar Tudós Társaság saját folyóirata 1834-1844 között adott teret a tudományos közleményeknek.²⁶⁸ Sajnálatos módon a 'Tudománytár' büntetőjogi cikkeiről még egyáltalán nem jelent meg közlemény, pedig a sajtótörténeti kutatások alapján már a harmincas években igen fontos tanulmányok kaptak itt helyet. Toldy Ferenc 1834-ben az amerikai „bűnhesztő rendszer” jellemzőit mutatta be az olvasóknak, Tarczy Lajos a büntetési katalógus és a végrehajtás teljes átalakítása mellett emelte fel szavát. Kovách László a müncheni fenyítő intézetekkel hasonlította össze a magyar tömlöcöket, így hívta fel a figyelmet a változtatás szükségességére.²⁶⁹ Az utolsó hét évben viszont már megjelentek a későbbi centralisták is, főként büntetőeljárési és börtönügyi cikkeket tettek közzé.²⁷⁰

I. 3. 2. 5. Jogi szaksajtó

A későbbi centralisták által 1837-ben alapított, de csak három füzetet megért 'Themis' volt az első kifejezetten jogtudományi lap. Az angol csődjogról, váltójogról és az esküdtszékekről jelentek meg közlemények, anyagi büntetőjoggal csak érintőlegesen foglalkoztak a szerzők. Szalay László első esküdtszékekről szóló cikke mellett itt látott napvilágot Eötvös József a szabadságvesztést tárgyaló – a börtönügyi szakirodalomban alapvető – tanulmánya.²⁷¹

A „doktrinerek” második nagy tudományos lapalapítási kísérlete a tíz hónapot megért, folyóiratnak indult, de tanulmánykötetté vált 'Budapesti Szemle' volt. Nagy Lajos vegyes tartalma miatt nem sorolta a jogtudományi folyóiratok közé. Nagy terjedelmű, igényes tanulmányok jelentek meg benne, amelyek közül Szalay László

²⁶⁶ Büntetések 1840; Vázolatok 1841.

²⁶⁷ Boehm 1831.

²⁶⁸ Szalády 1884, 232; Fenyő 1979b, 465, 488; Nagy 1988, 14; Rózsa 1999, 7-10.

²⁶⁹ Fenyő 1979b, 467-468, 475, 480; Szabó 1980, 120; Fenyő 1997, 113-114; Závodszy 1997, 163, 209-210.

²⁷⁰ Nagy 1988, 17-18.

²⁷¹ Dezsényi 1947, 22; Fenyő 1979c, 573-574; Antalffy 1983, 30; Nagy 1988, 14; Nagy 1964, 525; Gönczi 1998a, 271-272; Balogh 2002, 457.

'Codificatio' című munkája és Lukács Móric büntetési elméletekről szóló értekezése a büntetőjogi szakirodalom jelentős művei közé tartoznak.²⁷²

Az 1848-as forradalomig nem volt több kísérlet jogtudományi lap megjelentetésére, de az önálló jogi szakfolyóirat indításának igénye a későbbiekben is felmerült, Thanhoffer Pál az ügyvédi segélyezési alap kapcsán vetette fel a Pesti Hírlapban.²⁷³

I. 3. 3. Összegzés

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar büntetőjogi szakirodalom megjelenési fórumai különböztek a nyugaton megszokottól, a napvilágot látott közlemények köre pedig két ok miatt eltérően alakult. Egyrészt a társadalmi fejlődés megkésettisége, tehát a polgárság és ennek következtében az értő és fizetőképes olvasóközönség hiánya miatt nem alakulhatott ki a nyugatihoz hasonlóan erős tudományos szakirodalom és szaksajtó. Másrészt Magyarországon nem volt sikeres és eredményes a büntetőjogi kodifikáció, amely a büntetőjog-tudomány fejlettségének legfontosabb megnyilvánulása. Ebből a két jellemzőből következően a reformkorban nem voltak meg a feltételei a teljes körű és modern büntetőjogi szakirodalom kialakulásának. Nem volt önálló jogtudományi periodika és az általános tudományos folyóiratokban megjelent cikkek sem fedték le a tágan értelmezett büntetőjog minden területét. A jogi szakirodalom és szaksajtó hiányából következően a jogi szakkérdések más fórumokon jelentek meg, a harmincas évektől az irodalmi lapokban és divatlapokban, a negyvenes évektől pedig a politikai sajtóban nyertek teret. Az eredményes kodifikáció előtt csak teoretikus kérdéseket lehetett megvitatni, vagyis a büntetések katalógusa, a börtönügy és az eljárásjog jelenhetett meg a sajtóban. A fórumok eltérő volta, és ebből következően a szélesebb, kevésbé képzett és heterogénebb olvasóközönség miatt a témák popularizáltabb tálalásban jelenhettek meg.

²⁷² Szalay 1847a; Lukács 1894; Szalády 1884, 23; Fayer 1896/1, 32-34; Finkey 1942, 8; Fenyő 1979c 579, 584; Antalffy 1983, 31-32, 39-45; Mezey 1986, 73; Nagy 1988, 14, 19; Horváth 1978, 285-287; Horváth 1981, 191-193; Horváth 1991, 140; Fenyő 1997, 171; Gönczi 1998a, 272; Balogh 2002, 457.

²⁷³ Thanhoffer 1841, 611.

II. A politikai sajtó a reformkori Magyarországon

A modern magyar jogi szakirodalom és ezen belül a jogi szaksajtó a jogtudomány fejletlensége miatt nem alakult még ki teljesen a reformkorra. A kézikönyvek és az 1840-es évektől megjelent monográfiák nem voltak alkalmasak a büntetőjogi modernizáció összes kérdésének megvitatására. Az enciklopédikus tudományos lapok már elvesztették olvasóközönségüket, mert az irodalmi lapok, a divatlapok és a frissen megjelent politikai sajtó, valamint a formálódó szaktudományos folyóiratok „elszívták” az előfizetőket és az olvasókat. Az orvosi és mezőgazdasági szaksajtóval ellentétben a jogi szaksajtó csak rövid életű kísérlet formájában jelent meg. Ebből következően a jogi és ezen belül a büntetőjogi kérdések alternatív megjelenési fórumokat „kerestek”, az 1830-as években megjelentek az irodalmi lapokban és a divatlapokban, majd 1841-től a politikai sajtóban is. Ez a „fórumváltás” felerősítette a kodifikáció hiányából adódó témaválasztási kényszert, vagyis csak olyan problémát lehetett megtárgyalni, amely közérdeklődésre tartott számot és nem volt túlzottan szakmai. Emellett az új megjelenési lehetőség popularizáltabb, kevésbé jogász nyelvezetet követelt. Ezek alapján azt hihetnénk, hogy a jog tudományos művelése ellen hatott a büntetőjogi kérdések politikai lapokba történő átkerülése. Pontosan ellentétes hatással számolhatunk, mert lényegesen nagyobb olvasóközönséget volt képes elérni, így a közvélemény uralkodó büntetőjog-képét formálni, mint a szakfolyóiratok. A különböző rovatok pedig lehetőséget nyújtottak az eltérő érdeklődésű és felkészültségű olvasóknak a tájékozódásra és a további elmélyülésre is. Az egyszerűbb nyelvezet párosult egy viszonylag egységes nyelvhasználattal is, elősegítve a magyar büntetőjogi szaknyelv kialakulását és további fejlődését.

II. 1. A politikai sajtó kialakulása az 1840-es évek elején

Jürgen Habermas modellje szerint (Nyugat-)Európában a modern polgári nyilvánosság két lépcsőben jött létre: a 17-18. század fordulójára az első fázist jelentő irodalmi nyilvánosság alakult ki, majd ez alakult át politikai nyilvánossággá. Az irodalmi nyilvánosság keretein belül vitatták meg a képzett polgárok az eszméket, elképzeléseket, nem a „néphez” szóltak ezek az információk, hanem kifejezetten a művelt réteghez. Az információközlés eszközei az újságok voltak, amelyek a felvilágosodás hatására fokozatosan kiegészültek folyóiratokkal is. Az olvasás

társadalmi méretűvé, tömegessé válása a 18-19. század fordulóján következett be, részben ez hozta magával a politikai nyilvánosság megjelenését is. Természetesen ezek a folyamatok időben eltérően alakultak, a polgári nyilvánosság tulajdonképpen „tisztán” csak Angliában alakult ki így, keletre haladva egyre később és sajátos módon következett ez be.²⁷⁴ A nyugati államokban megfigyelt lineáris fejlődés Közép-Európában már nem volt ilyen egyértelműen egyenes és fokozatos.

A politikai sajtó Magyarországon történő megjelenése szinte egy csapásra következett be, a sajtótörténet a Pesti Hírlap 1841. január 2-ai első számával köti össze. A „hirtelen” feltűnés egy hosszabb fejlődés eredménye volt, amely tulajdonképpen a 18. század utolsó harmadában kezdődött. Ekkorra következett be a polgári nyilvánosság intézményesülése, a politikai közvélemény ilyen módon jutott kifejezésre.

A közvélemény definiálása nem problémamentes, a mai napig vizsgálat tárgyát képezi, nincs egyetértés a meghatározásáról. A reformkori politikusok is gyakran használták párban a nyilvánosság a kifejezéssel, de nem tudták megkülönböztetni a két fogalmat.²⁷⁵ Floyd D. Allport 1931-ben napvilágot látott cikkében úgy határozta meg, hogy csak akkor lehet közvéleményről beszélni, ha olyan sokszereplős szituációban jelenik meg, amelyben egyének kifejezésre juttatják véleményüket, támogatva vagy ellenezve valamilyen sok ember számára fontos ügyet, személyt vagy javaslatot, olyan erővel, „mely arra enged következtetni, hogy meghatározott cél érdekében közvetlen vagy közvetett módon cselekvésre fog sarkallni.”²⁷⁶ Bene Sándor 1996-ban a közvélemény fogalmának meghatározásait ismertetve megállapította, hogy végső soron arról az alapkérdésről van szó, hogy volt-e és van-e a közvéleménynek önmozgása, vagy csak a nyilvános térben mozgó „manipulátorok” tevékenységét lehet csak vizsgálni. Három rövid definíciót állapított meg: nyilvánosságnak nevezte a társadalmi kommunikáció terét, az ebben a térben zajló diskurzusok összességét tekintette közvéleménynek, propagandaként pedig a diskurzusokban megfogalmazódó vélemények egy adott irányba terelését határozta meg.²⁷⁷

Gergely András és Veliky János szerint a politikai közvéleményt mindenképpen el kell határolni a közhangulattól és a megjelenő vélemények összességétől, hiszen határozott céllal és rendszerrel rendelkezik. Kifejlődéséhez meghatározott politikai és

²⁷⁴ Habermas 1999, 66-80; Fülöp 1978, 19; Gáspár 2002, 8-9. A modell egyszerűsítő voltáról és az időközben lezajlott történettudományi vitákról: Mátay 1999.

²⁷⁵ Mátay 1994, 57, 60.

²⁷⁶ Allport 1994, 83.

²⁷⁷ Bene 1996, 80.

társadalmi feltételrendszer szükséges, amely öt elemből tevődik össze. A társadalom fejlettsége, a technikai előfeltételek, a szabadság, a vélemények intézményesedésének lehetősége mellett ún. indukáló tényezők megléte esetén jön létre a politikai közvélemény. Ez a követelményrendszer az 1830-as évek elejére többé-kevésbé megvalósult, így az 1840-es évek első felében, a politikai sajtó megjelenésével tulajdonképpen kialakult Magyarországon is a politikai közvélemény. Mivel a 19. század közepéig a cél a polgári államberendezkedés megvalósítása, alkotmányteremtő közvéleményről lehet beszélni. Ebből következik, hogy Magyarországon polgári, egységes és ellenzéki jellegű lesz a közvélemény.²⁷⁸

Mátay Mónika a reformkori nyilvánosság jellegzetességeinek bemutatásánál fontos kiindulópontnak tekintette Angelusz Róbert megállapítását, mely szerint a közvélemény létrejötte feltételezi az állampolgári viszonyulás kialakulását, valamint a társadalom és az állam elválását. Ezek a feltételek azonban még nem voltak meg a reformkori Magyarországon. Ezzel összefüggésben azt lehet megállapítani, hogy az 1840-es években is szűk körű a politikai nyilvánosság és még mindig találhatók benne reprezentatív elemek.²⁷⁹ Ez a keveredés nemcsak ebben a vonatkozásban figyelhető meg, hanem az irodalmi és a politikai nyilvánosság is összemosódott helyenként. Keresztúrszki Ida szerint a nyilvánosság és az irodalmi mező viszonyát vizsgálva a „nyugat-európai példák nyomán kidolgozott fejlődési modelljeik a keleti kontextusban összegyűrődve jelennek meg”, így „inkább harmonikára emlékeztet” a magyar fejlődés „íve”.²⁸⁰

A közvélemény megjelenése a nyilvánossági fórumokon lehetséges, amelyek a magyar viszonyok között két típushoz tartoztak. A reformkori Magyarországon megkülönböztethetünk ún. rendi nyilvánossági fórumokat és polgári eszközöket. Az előbbi csoportba az országgyűlés és a vármegyei közgyűlés, az utóbbiba a politikai sajtó és a későbbi pártok alapját képező egyesületek sorolhatók.²⁸¹ Az egyesületek kialakulásáról és reformkori nyilvánossági fórumként történő működésükről az utóbbi években több részletes elemzés jelent meg. A reformkori diákegyesületekről Csorba Sándor könyve nyújt tájékoztatást, a pesti egyesületi tevékenységről Tóth Árpád tett

²⁷⁸ Gergely – Veliky 1974, 6-7, 15; Keresztúrszki 2003, 180-181. A közvélemény korabeli értelmezési lehetőségéről: Gergely 1985, 83-97.

²⁷⁹ Angelusz 1983, 44; Mátay 1994, 60-61.

²⁸⁰ Keresztúrszki 2003, 178, 181.

²⁸¹ Pajkossy 1991, 3-4; Mátay 1994, 60.

közzé nagyon alapos feldolgozást, a kaszinók közvélemény-formáló szerepével Simon Zoltán tanulmánya foglalkozott.²⁸²

Magyarországon 1790 táján még az egykorú visszaemlékezések szerint szinte nem létezett olvasóközönség, az 1840-es évekre viszont teljes mértékben megváltozott a kép, biztos olvasóközönsége jelent meg az egyre erősödő sajtónak.²⁸³ A húszas-harmincas évek országgyűlési és megyei vitáinak hatására az olvasóközönség elkezdett érdeklődni a sajtóban megjelenő információk iránt. A megnövekedett politikai aktivitás pedig fellendítette a hírlapirodalmat.²⁸⁴ A korábbi ún. referáló sajtó helyett, amely események ismertetésénél tovább nem terjeszkedett,²⁸⁵ és amelynek hasábjain ritkán vetődtek fel elvi kérdések,²⁸⁶ megjelent 1841-ben a modern politikai sajtó. A korábbi kerülőutakra (ismeretterjesztő forma, melléklapok) már nem volt szükség, mert a cenzúrán a kormányzat lazított, és a megfelelő olvasótábor is kialakult. A hírlapok alkalmassá váltak csoportok programjának körvonalazására és a liberális eszmék közvetítésére, főként a liberálisok következetes sajtópolitikájának következtében.²⁸⁷ Szemere Bertalan a világtörténelmet befolyásoló hatalomnak tekintette a sajtót.²⁸⁸ A megfelelő szerzőgárda is rendelkezésre állt, hiszen Kossuth Lajos megállapítása szerint 1841 második felében a „magyar időszaki sajtónak alkalmasint minden organumai el vannak látva eredeti közleményekkel”.²⁸⁹

A korabeli politikusok felismerték a modern információközlés és véleményformálás új eszközében rejlő lehetőséget, a teljes liberális tábor kifejtette álláspontját a kérdéssel. Széchenyi István korlátozottabb lehetőséget adott volna a sajtóban történő megjelenésre. A középnyemesi liberális irányzatot képviselő Kossuth Lajos viszont „demokratikusabban” értelmezte a közvélemény fogalmát, „mindenkinek” fórumot kívánt nyújtani. Kossuth túl is értékelte a sajtó szerepét és feladatát, mert a törvényhozási viták előkészítő fórumának határozta meg a politikai lapokat. Ezzel ellentétben Csengery Antal a centralisták elveinek megfelelően a törvényhozás irányának meghatározására vonatkozó elképzelést a tényleges helyzet kifordításának értelmezte.²⁹⁰

²⁸² Csorba 2000; Simon 2000; Tóth 2005.

²⁸³ Fülöp 1978, 262-264; Gáspár 2002, 161.

²⁸⁴ Mályuszné 1985, 21.

²⁸⁵ Angelusz 1983, 52; Pajkossy 1991, 10.

²⁸⁶ Schridde 1938, 13.

²⁸⁷ Kosáry 1979a, 660-661; Mátay 1994, 57; Bényei 1994, 69.

²⁸⁸ Both 1956, 15.

²⁸⁹ PH 1841/61, 512.

²⁹⁰ Gergely 1985, 85-90; Kossuth 1841a, 1.

A reformeszmék terjesztésének módját Batthyány Lajos eredetileg röpiratos formában képzelte el, de a pesti liberálisok nagyobb közönségnek szóló rendszeres sajtóorgánumot támogatták, többen próbáltak közülük lapengedélyt szerezni.²⁹¹ A Pesti Hírlap viszont nem ellenzéki lapként jött létre, hanem azzá lett,²⁹² mivel Kossuth felismerte a sajtó fontosságát, és tradíciók nélkül gyakorlatilag megteremtette a magyar politikai újságírást.²⁹³ Már a Törvényhatósági Tudósítások eredeti célja is a társadalmi reformprogram népszerűsítése és a következő országgyűlés előkészítése volt,²⁹⁴ de igazán nagy nyilvánosságot Kossuth, és ezzel együtt a liberális reformeszmék csak a Pesti Hírlapban kaptak.²⁹⁵ Kossuth a kormányzati politikában beállott változást így jellemezte: „a’ nemzet és kormány 1840-ben Europa színe előtt nyíltan őszintén kibékültek”.²⁹⁶ Záborszky Alajos a sajtó alapvető fontosságát kiemelve mutatott rá a megváltozott politikai környezetre: „a’ gyors közlés ösvényén fejledező békés haladás egyik fő eszközének, az időszaki sajtónak, kissé tágasb köre is már nyitva áll előttünk”.²⁹⁷ A Pesti Hírlap mögött felsorakozók ki is használták a lehetőséget és a kormány 1845-re már kénytelen volt elismerni, hogy Magyarországon a sajtó hatalommá vált.²⁹⁸

A politikai sajtóorgánumok közül a Pesti Hírlap fejtette ki a legnagyobb véleményformáló hatást, egyetlen vetélytársa az 1841 augusztusától konzervatív befolyás alá került 'Világ' volt.²⁹⁹ Az újkonzervatív lap a Kossuth és támogatói által képviselt reformtervek ellen lépett fel. Az udvari politikával együttműködve a liberálisokat felforgatóknak, kapkodó, a külföldi mintákat kritika nélkül megvalósítani akaró csoportnak állították be. Így alkotmányvédő szerepben tűntek fel a közvélemény előtt, gyengítve némileg a középnemesi liberálisok mögötti összetartó erőt. A neokonzervatívok nem reformokat javasoltak a sajtón keresztül, hanem a formálódó liberális program elemeit és megvalósítási módját vitatták. Mérsékelt és kiegyensúlyozott, a kormányzati elképzeléseknek megfelelő ütemű változásokat javasoltak, konkrét elgondolásokat viszont nem tettek közzé.³⁰⁰ Ennek ellenére az

²⁹¹ Varga 1983, 11.

²⁹² Viszota 1929, 18.

²⁹³ Viszota 1927, LXVI; Balla 1927, 1; Dezsényi 1953, 21.

²⁹⁴ Erdmann 1989, 105; Pajkossy 1994a, 812.

²⁹⁵ Pajkossy 1994b, 157.

²⁹⁶ Kossuth 1841z, 869.

²⁹⁷ Záborszky 1841, 217.

²⁹⁸ Pajkossy 1991, 15.

²⁹⁹ A Világról részletesen: Kosáry 1979c.

³⁰⁰ Dénes 1979, 52; Varga 1982, 123; Dénes 1982a, 347-348; Dénes 1989, 43.

újkonzervatív tábor vezéralakja Dessewffy Aurél nagyon jól vette át a liberálisok fegyverét és mesterien használta fel ellenük. Így tulajdonképpen a politikai sajtóban is megjelentek a rendi nyilvánossági fórumokon folytatott viták.³⁰¹ A 'Világ' és a mögötte álló konzervatívok érvelése több esetben rámutatott Kossuth táborának reformok megvalósításával kapcsolatos elképzeléseinek ellentmondásos voltára. A Nyáry Pál-féle Pest megyei eljárásjogi „reformjavaslat” és a megyei börtönépítési „mozgalom” vonatkozásában a liberálisok ugyanis saját követeléseik – törvényesség, törvény előtti egyenlőség és jogbiztonság – rovására akartak változásokat kezdeményezni.³⁰² A vita színtere áthelyeződött 1841 decemberétől a büntetőjogi választmányba és Pest megye közgyűlésére, ahol kifejezetten büntetőjogi „köntösben” folytatódott.³⁰³ Dessewffy halálával a neokonzervatívok elvesztették a sajtóban rejlő lehetőségeket legjobban kihasználni tudó vezérüket. A 'Világ' tovább folytatta a küzdelmet a Pesti hírlap ellen, de lényegesen kisebb sikerrel.³⁰⁴

II. 2. A Pesti Hírlap büntetőjogi vonatkozásainak kutatástörténete

Gerő András szerint Kossuth életéről és munkásságáról hatalmas szakirodalom áll rendelkezésre, de még így sem teljes a feldolgozás.³⁰⁵ Ebből kiindulva a kutatástörténeti áttekintés nem törekszik a teljes szakirodalom bemutatására, hanem csak a téma szempontjából releváns és meghatározó művekre támaszkodik. Kossuth Lajos lapjának büntetőjogi kérdéseket érintő közleményeiről szóló irodalmat két nagy csoportra lehet osztani: történeti-sajtótörténeti tanulmányokat és jogtörténeti feldolgozásokat lehet megkülönböztetni. Mivel nem tartozik a dolgozat célkitűzései közé a Pesti Hírlap monografikus feldolgozása, ezért a történeti és sajtótörténeti megközelítésekből csak egy-egy jellemző megnyilatkozást emelek ki.

II. 2. 1. A büntetőjog a történeti szakirodalomban

A történeti és sajtótörténeti szakirodalomnak természetesen nem feladata, hogy szakjogtörténeti kérdésekkel foglalkozzon, ezért a szerzők általában megelégedtek a lap

³⁰¹ Kosáry 1979c, 741-742; Mátay 1994, 59.

³⁰² Bató 2005a, 73.

³⁰³ Dénes 1982a, 349; Dénes 1989, 45.

³⁰⁴ Kosáry 1979c, 731, 744-747.

³⁰⁵ Gerő 2003, 99, 13. j.; Gerő 2004, 74, 1. j.

néhány „filantropikus” cikkének rövid összefoglalásával vagy néhány kulcskérdés említésével. Kossuth Lajos büntetőjogi modernizációban játszott szerepét és büntetőjogi nézeteit az általa írt vezércikkeken keresztül mutatta be a történetírás, nem terjedtek ki a kutatások a Pesti Hírlap egyéb rovataira.

A történeti-sajtótörténeti irodalomban két jól elkülöníthető csoportot lehet megfigyelni. Az egyik típusba azok az alapos életrajzi feldolgozások, monográfiák, összefoglalók és dokumentumgyűjtemények tartoznak, amelyek az egész életműben helyezték el a büntetőjogot is érintő cikkeket. Kosáry Domokos máig ható érvénnyel dolgozta fel a Pesti Hírlap történetét, ennek keretében mutatta be a büntetőjogi reformokkal kapcsolatos cikkeket.³⁰⁶ A történeti irodalom mind a mai napig ezekre a megállapításokra alapozza Kossuth büntetőjogi nézeteinek ismertetését.

Ebbe a körbe tartozik Szabad György 1977-ben megjelentetett kötete, amely a mai napig az egyetlen teljes Kossuth-monográfia. Ezt az irányt követve 2002-ben is áttekintette Kossuth életét. A szerző 1994-ben egy dokumentumválogatásban tette közzé a Pesti Hírlap szerkesztőjének legjellemzőbb megnyilatkozásait, így szerepel egy részlet a testi büntetésekkal kapcsolatban is.³⁰⁷

Hermann Róbert két életrajzi összefoglalóban is bemutatta Kossuth szerkesztői tevékenységét és ezen belül a büntetőjogi modernizációval kapcsolatos cikkeit.³⁰⁸

Dobszay Tamás 2003-ban napvilágot látott életrajza a korábbi feldolgozások szintézisét adta, számos újszerű megállapítással gazdagítva a Pesti Hírlapra vonatkozó ismereteket.³⁰⁹

Pajkossy Gábor Kossuth Lajos életművét forrásokon keresztül bemutató kötetében az eredeti, tehát cenzúra előtti vezércikkeinek egy részét állította helyre nagyon gondos szövegkiadói munkával, így került be a válogatásba a 26. számban megjelent Bot, vessző, korbács című is.³¹⁰

A második típusba az a számtalan cikk és tanulmány sorolható, amelyek a Pesti Hírlapon keresztül közelítették meg a korszak kérdéseit. A szerzők közül kiemelkedik Varga János, aki Kossuth lapját a korabeli társadalmi-politikai környezetben vizsgálta, tisztázva néhány nagyon fontos kérdést.³¹¹

³⁰⁶ Kosáry 1979b, 679-680; Kosáry 2002, 216-218.

³⁰⁷ Szabad 1977, 50-51; Szabad, 1994, 37-63; Szabad 2002, 44-45. A művek értékelése: Brunczel 2004, 151-157; Miskolczy 2005, 149-150.

³⁰⁸ Hermann 1994; Hermann 2002.

³⁰⁹ Dobszay 2003.

³¹⁰ Pajkossy 2002b, 29-32.

³¹¹ Varga 1983. A kötet értékelése: Brunczel 2004, 147-151; Miskolczy 2005, 149.

A történeti irodalom Pesti Hírlap-feldolgozásainak egy kis része kifejezetten Kossuth szerkesztői és újságírói szerepével foglalkozott, ennek keretében lelkesen és már-már indokolatlanul túlfűtötten dicsérték a szerkesztő kvalitásait, idézték hosszasan cikkeit. Ebben a csoportban lehet Diószegi György és Kósa Csaba műveit említeni.³¹²

A Pesti Hírlapban megjelenő egyéb témák feldolgozása során is szóban kerülhetnek büntetőjogi kérdések, ahogy ez Urbán Aladár angol és amerikai híreket és hatásokat vizsgáló tanulmányaiban történt.³¹³ Závodszy Géza szintén az amerikai közgondolkodás befogadását tárta fel, de lényegesen nagyobb forrásanyagot véve alapul, így tett említést a börtönügyi és eljárási vonatkozású Pesti Hírlap cikkekről.³¹⁴

Legújabban Völgyesi Orsolya vizsgálta és mutatta be a Széchenyi-Kossuth „összezsapás” eddig kevésbé ismert szakaszát: a Nyáry Pál-féle büntető-eljárási javaslat megyei vitáját levéltári források alapján, és megjelenését a Pesti Hírlapban.³¹⁵

II. 2. 2. A büntetőjog a jogtörténeti irodalomban

A Pesti Hírlapban megjelent büntetőjogi tárgyú cikkek és híradások feldolgozása a történeti és sajtótörténeti kutatásokra alapulva a jogtörténet-tudomány feladata lett volna. A jogtörténeti irodalom azonban nem nagyon merészkedett tovább a Pesti Hírlap büntetőjogi vonatkozásainak kutatásában, mint a köztörténeti. A témát érintő tanulmányok és kötetek az 1841-ben és 1842-ben megjelent közismert Kossuth által „jegyzett” vezércikkekre épültek, a vármegyei hírek közül azokra történt esetleg utalás, amelyet a történetírás korábban már egyértelműen összekapcsolt a vezércikkekkel. A közlemények általánosságokra és lelkes megjegyzésekre szorítkoztak, szisztematikus, legalább egy rövid időszakot vagy rovatot érintő feldolgozással nem is találkozunk. A mai jogtörténet-tudomány szinte toposzként kezeli Kossuth Lajos Pesti Hírlapban megjelent cikkeinek előkészítő szerepét az 1843. évi büntetőjogi javaslatok előkészítésénél, ez még tankönyvbe is bekerült,³¹⁶ de a tényleges források és hatások vizsgálata mai napig nem történt meg.

A jogtörténeti irodalomban először Fayer László hozta összefüggésbe a Pesti Hírlap büntetőjogi tárgyú cikkeit az anyagi büntetőjog kodifikációjával, szerinte

³¹² Diószegi 1988, 85-94; Diószegi – Bakosné 2001, 94-102; Kósa 2002, 96-97; Kósa 2003.

³¹³ Urbán 1980, 39, 46-47; Urbán 1994, 124.

³¹⁴ Závodszy, 1997, 218-224.

³¹⁵ Völgyesi 2005.

³¹⁶ Király – Máthé – Mezey 2004, 303.

Kossuth „azonnal agitatori hévvvel karolta föl a büntetőjog és a bűnvádi eljárás kérdéseit”. A szerző ismertette a 20. számban megjelent programot, valamint a megyei hírek és kezdeményezések feltűnését a lapban.³¹⁷ Fayer könyvével került be a jogtörténeti köztudatba a lap vezércikkei és az 1843. évi javaslatok közötti kapcsolat. A szerző csak érintőlegesen foglalkozott a kérdéssel, nyitva hagyta a további kutatások számára a lehetőséget.

Dombováry Géza két művében is kitért a Pesti Hírlap büntetőjogi cikkeire. Az 1906-ban Pest vármegye törvényszékének bírói gyakorlatát vizsgálva megállapította, hogy Kossuth szerkesztői működése alatt a lap nem foglalt állást a halálbüntetés fenntartása mellett.³¹⁸ A Nyáry-féle eljárási előterjesztést elemző munkájában pedig feldolgozta a Pesti Hírlap vonatkozó cikkeit is.³¹⁹

A Fayer által megkezdett irányt követte Sándorfy Kamill is 1935-ben megjelent könyvében, amelyben a reformkori törvényhozás történetét foglalta össze. Szerinte annak ellenére, hogy Kossuth nem volt tagja a választmánynak, „mégis szinte azt mondhatjuk, hogy kívülről, a Pesti Hírlapban megjelent hatalmas cikkeivel valóságos belső munkatársként állott ő is a büntetőjogi kodifikáció szolgálatában.” A szerző szerint nagyon nagy befolyást gyakorolt a szerkesztő kodifikációra.³²⁰ Sándorfy az első évfolyam vezércikkeire alapozta feltehetően a megállapítását, és nem dolgozta fel a második és harmadik évfolyam számait. A bizottság működése során ugyanis nem jelentek meg a büntetőjogi javaslatokkal kapcsolatos közlemények.

Finkey Ferenc is hasonló álláspontot képviselt, kiemelte a Pesti Hírlap előkészítő szerepét. Kossuth „felforralt a haladni vágyó magyarság vérét” és gyorsan népszerűvé tette a büntetőjogi változtatások eszméjét. Finkey szerint a vezércikkek „ezerszer nagyobb hatást keltettek, és kézzelfoghatóbb eredménnyel jártak”, mint a könyvek és tudományos cikkek. Felébresztették a közvéleményt a lap cikkei, amely így „epedve várta” az egész ország a választmány javaslatainak elkészítését.³²¹ Finkey egy nagyon fontos körülményre hívta fel ezzel a figyelmet, arra, hogy a szakirodalomnál lényegesen nagyobb olvasóközönséghez jutottak így el a leglényegesebb információk.

Hosszabb csend után az 1970-es évek második felétől folytatódott a Pesti Hírlap büntetőjogi vonatkozású közleményeinek kutatása. Sík Ferenc tett közzé egy

³¹⁷ Fayer 1896/1, 36, 38, 45.

³¹⁸ Dobbováry 1906a, 383.

³¹⁹ Dobbováry 1906b.

³²⁰ Sándorfy 2001, 128-132.

³²¹ Finkey 1942, 9; Finkey 2000, 117-121.

megjegyzéseket is és rövid elemzést is tartalmazó dokumentumgyűjteményt, amely a zempléni ügyvédkedéstől követte végig Kossuth pályáját.³²² Degré Alajos recenziója szerint több ismeretlen levéltári dokumentum mellett leköszölte a már közismert vezércikkeket is.³²³ Nem mutatta be azonban a kötet a lap többi rovatát. Egy évvel később Sík tanulmányban részletesebben elemezte az ügyvédi és újságírói tevékenység közötti kapcsolatot. A szerző a Pesti Hírlap szerkesztőjének cikkeiből kísérelt meg visszakövetkeztetni a korábbi védői és táblabírói tevékenységre, hangsúlyozva, hogy „bizonyára mérséklőleg lépett fel mindenütt, ahol tudott.” Sík Ferenc végül arra a következtetésre jutott, hogy annak ellenére, hogy nem volt tagja a választmánynak mégis „ott volt” a javaslat megszövegezésénél.³²⁴ Ez a „visszavetítő” értelmezés azonban teljesen figyelmen kívül hagyott két igen fontos körülményt. Egyrészt a módszertani létjogosultsága megkérdőjelezhető közvetlen források nélkül a későbbi elvek korábbi megjelenésének feltételezése. Másrészt a sedriai tanácsulésról – tehát az ítélethozatalról – semmilyen forrás nem maradt fenn, a védői közreműködés pedig mindig egy szerep. A védő kötelessége ugyanis mindent megtenni a vádlott érdekében, a védő által beiktatott replikák utalhatnak az ügyvéd nézeteire, de nem feltétlenül egyeznek meg vele. A kilencvenes évek közepén pedig megállapította, hogy „intenzíven és folyamatosan részt vett a munkában, inspirálta és előrelendítette azt.”³²⁵ A vezércikkek szerepére egy 2002-ben tartott konferencián is visszautalt.³²⁶ Sík Ferenc álláspontja tulajdonképpen Fayer, Sándorfy és Finkey megállapításainak „továbbfejlesztett változata” A szerző eltekintett attól a tényről, hogy Pulszky Ferenc szerint Kossuth szerkesztői elfoglaltságai miatt kifejezetten ritka vendég volt Deák lakásán.³²⁷ Az inspirációra és az előrelendítésre vonatkozó megjegyzés pedig egyetlen forrással sem igazolható.

Rácz Lajos az 1978-as dokumentumgyűjtemény apropóján megjelentetett cikkében szintén nagyra értékelte Kossuth „Európát átfogó törvénytudományi jártasságát”, amelyet jól hasznosított szerkesztői tevékenysége során.³²⁸ A Pesti Hírlap szerkesztőjének jogi műveltsége ténylegesen magasabb volt egy átlagos jogakadémiát végzett vármegyei tisztviselőénél, de egyáltalán nem múlta felül a liberális tábor

³²² Sík 1978.

³²³ Degré 1978, 417, 419.

³²⁴ Sík 1978, 78; Sík 1979, 176, 188.

³²⁵ Sík 1995, 298.

³²⁶ Sík 2004, 80-81, 83.

³²⁷ Pulszky 1958, 187.

³²⁸ Rácz 1979, 722.

vezetőinek ilyen irányú felkészültségét.³²⁹ Az értékelés inkább a szerkesztői munka kiemelkedő voltát dicséri.

Varga János az 1843. évi javaslatok és Deák Ferenc kapcsolatát vizsgáló könyvében a liberalizmus büntetőjogi nézetei legjobb összefoglalásának tekintette a Pesti Hírlapot, amely a kezdetektől foglalkozott ezzel a kérdéskörrel. A szerző sorra vette azokat az elképzeléseket, amelyek Kossuth vezércikkeiben feltűntek, de nem terjesztette ki vizsgálódásait a többi rovatra.³³⁰ Varga János annak ellenére nem mutatott ki közvetlen kapcsolatot a választmány munkája és Kossuth Lajos büntetőjogi témájú közleményei között, hogy a bizottság teljes iratanyagát feldolgozta. Ebből következően meg lehet kockáztatni azt a megállapítást, hogy ugyanolyan vagy nagyon hasonló elvek nyertek megfogalmazást az 1843. évi anyagi jogi javaslatban is, de ezek nem Kossuth Lajostól, hanem a liberális nézetrendszerből származtak.

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a jogtörténeti irodalom is „megelégedett” a Kossuthnak tulajdonítható ismert vezércikkek bemutatásával, nem terjedtek ki a kutatások sem a lap többi rovatában feltűnő hozzá köthető közleményekre, sem a többi szerző tevékenységére. A közismert vezércikkekből arra következtetett a jogtörténészek egy része, hogy a Pesti Hírlap szerkesztője akár meghatározó szerepet is betölthetett az 1843. évi büntetőjogi javaslatok megszövegezésénél, annak ellenére, hogy nem volt tagja a bizottságnak. A dolgozatban részben ennek az első pillantásra is túlzó képnek az árnyalására történik kísérlet az összes rovat és közlemény szisztematikus feldolgozásával.

³²⁹ Szalay László és Eötvös József, valamint Deák Ferenc jogi ismereteinek forrásairól: Fenyő 1997, 19-109; Molnár 2003a, 157-173; Molnár 2003b, 224-232.

³³⁰ Varga 1980c, 8-9.

III. A büntetésekkel összefüggő hírek a Pesti Hírlap rovataiban

A Pesti Hírlap alapvetően öt részből állt: a 'Vezércikket' követően a 'Fővárosi újdonságok', ezután a vidéki hírek rovatai ('Megyei dolgok', 'Vidéki levéltárca', 'Királyi városok köréből'), a 'Külföldi napló' és az 'Értekező' került sorra. A dolgozat keretei között az egyes rovatokban előforduló büntetéstani információk, adatok több szempontból is fontosak. A rovatok semmiképpen nem tekinthetők „egyenrangúnak”. Dobszay Tamás megfogalmazása szerint a rovatstruktúra „differenciált módon alkalmazkodott közönségének tagoltságához, valamint az olvasás folyamatában hullámzó érdeklődéséhez, igényeihez.”³³¹ Nem lehet még kifejezetten kijelenteni, hogy a rovatok eltérő tematikával, funkcióval, stílussal, eszközökkel és talán olvasóközönséggel rendelkeztek, de egyfajta elkülönülés megfigyelhető. Ugyanarról a témáról – jelen esetben a büntetésekről – minden rovatban mást és máshogyan jelentett meg a szerkesztőség, feltehetően így jutottak el az információk a közönség minden tagjához.

A Kossuth Lajos által meghonosított vezércikk elvileg minden olvasóhoz szólt, egyfajta programadója volt az adott lapszámnak. Fontos vagy esetleg fontosnak látszó társadalmi és politikai kérdésekkel foglalkozott komoly, de lelkesítő hangon.

A fővárosi rovat mintegy ellenpontozva a kezdést, lényegesen könnyedebb és humorosabb hangot ütött meg, inkább a nagyvárosi újságírást jelentette meg, szenzációkat és érdekességeket is gyakran közölt. Főként az „ikervárosokban” élőknek, és a nagyvárosi életforma iránt érdeklődő vidékieknek lehetett fontos.

A megyei és városi rovatok az olvasóközönség többségéről és többségének szólt. Egységes stílusról nem lehet ennek kapcsán beszélni, hiszen találkozhatunk itt világos és pontos fogalmazást alkalmazó, nagy szakmai ismeretekkel rendelkező levelezővel csakúgy mint lelkes, de kevésbé kiforrott szerzővel. A témákat javarészt a szerkesztőség határozta meg, így abban már egységesebb a rovat.

A külföldi hírek rovata vegyes olvasóközönségnek szólt, hiszen a „kis színesek” után komoly elemzések következtek.

Az 'Értekező' volt a lap legnehezebben befogadható része, az itt megjelent közlemények egy része kifejezetten tudományos teljesítménynek tekinthető.

³³¹ Dobszay 2003, 177.

Az országgyűlési rovat szintén nagy olvasóközönséget érdekelhetett, hiszen olyan információkhoz juthattak hozzá, amelyet más forrásból nem vagy csak nagyon nehezen szerezhettek volna meg.³³²

A büntetési katalógus átalakításának igényével és a gyakorlati megvalósításával kapcsolatban más-más feladatot látott el minden rovat. A vezércikk kijelölte a problémát, rámutatott a visszasságokra, felmutatta az egyedül üdvözítőnek tűnő megoldást, vagy esetleg alternatív lehetőségeket mutatott be, majd a többit az egyéb rovatokra hagyta.

A 'Fővárosi újdonságok' kiemelt egy-két botrányos esetet, de emellett a civil társadalom kezdeményezéseiről is beszámolt.

A megyei rovat elsősorban adatbázisul szolgált a helyzet pontosabb megismeréséhez, hogy legalább a kiinduló helyzetet tisztán lássák reformok kezdeményezői. Emellett sikeres és kevésbé gyümölcsöző helyi megoldásokat mutattak be. Büntetőjog-történeti szempontból ennek a rovatnak kettős szerepe van: egyrészt megmutatja a vármegyei igazságszolgáltatás „valós képét”. Ez azért lényeges, mert a jogtörténet számára nem ismertek a részletek, csak néhány általánosított megállapítás szerepel a szakirodalomban. Másrészt vélhetően pontosan ezek az információk kezdték el a jogászai gondolkodás és a bírói jogalkalmazás egységesítését. A megyei hírekkel „kinyílt a világ”, egy szorgalmas olvasó innentől nemcsak saját megyéjének eseményeit és a határos törvényhatóságok jelentősebb történéseit ismerte, hanem az ország másik végéből is kapott információkat.

A külföldi beszámolók ezt a nyitást csak fokozták. Büntetőjogi kérdésekben ez volt az egyetlen rovat, amely a modernizáció egyes útjait és a feladatokat meg tudta mutatni, az egyes külföldi hírek, a német kodifikációs viták, az angol börtönökről szóló leírások és a francia büntetőjog néha furcsa megoldásai mind-mind követendő vagy elvetendő példát mutattak a magyar reformtörekvésekhez.

Az 'Értekező' pedig a többi rovatban napvilágot látott adathalmazt „rendezte” magyarázatokkal szolgált a már összegyűjtött információk alkalmazásához vagy irányt mutatott az alaposabb tanulmányozáshoz.

Ebből kiindulva a funkcionális és hangsúlybeli különbségek érzékeltetésére az összes szankciótani és büntetés-végrehajtási szempontból releváns hírt rovatonkénti bontásban kell először megvizsgálni. A feldolgozás során tizenhárom jól

³³² A cenzúrázatlan változatra kíváncsiak viszont továbbra is a kéziratos országgyűlési tudósításokból tájékozódhattak: Dobszay 2000, 84.

körülhatárolható rovatba csoportosítva kerülnek a hírek elemzésre. Mivel a két országgyűlési rovat az eredeti struktúrát megbontva került a lapba, ezért ezeknek a tárgyalására a többi rovat után kerül sor.

III. 1. Vezércikk

Az eddigi sajtótörténeti és történeti kutatások alapján megállapítható, hogy a Pesti Hírlap legnagyobb hatású rovata a 'Vezércikk' volt. Ennek ellenére Kossuth Lajos három és fél éves szerkesztői tevékenysége alatt nem minden számban jelent meg ez a rovatcím, tehát nem számolhatunk 365 vezércikkel. A sajtótörténeti és történeti irodalomban különböző adatok láttak napvilágot a vezércikkek számáról és az ebből Kossuth nevéhez fűződőkről. Varga János és Hermann Róbert összesen 262 publikált vezércikket említett, amelyből 95 1841-ben jelent meg. A Pajkossy Gábor által megállapított 298 állhat a valósághoz legközelebb, mert összesen 68 számból hiányzik az említett rovat, amennyiben eltekintünk az első oldalon rovatcím nélkül megjelent közleményektől.³³³ Schridde Éva és Kossáry Domokos szerint 216 vezércikket Kossuth írt, Varga János és Hermann Róbert pedig 214 esetben tekintette biztosnak a szerkesztő szerzőségét. Pajkossy Gábor ezzel szemben 219-ben határozta meg a Kossuthhoz köthető vezércikkek számát.³³⁴ Az újdonságnak számító rovat eredetileg állandónak indult: 1841-ben 99, 1842-ben 98 jelent meg. A vezércikkek esetleges elmaradásának több oka is lehetett, a 68. számból a szerkesztő betegsége miatt hiányzott a rovat.³³⁵ Az 1843 májusában megnyitott országgyűlés viszont a lap teljes rovatbeosztását átrendezte, ennek következtében csökkent a vezércikkek száma, 1843-ban már csak a számok kétharmadában, 1844-ben pedig a számok felében figyelhető meg a vezércikk. Az

³³³ Varga 1983, 24; Hermann 1994, 39; Pajkossy 1999, 11; Pajkossy 2002a, 231. Nincs vezércikk: PH 1841/48; PH 1841/68; PH 1841/82; PH 1841/95; Kossuth 2003, 264; PH 1841/97; PH 1842/124; PH 1842/156; PH 1842/173; PH 1842/199; PH 1842/203; PH 1842/207; PH 1843/219; PH 1843/232; PH 1843/241; PH 1843/244; PH 1843/248; PH 1843/250; PH 1843/251; PH 1843/253; PH 1843/255; PH 1843/262; PH 1843/263; PH 1843/264; PH 1843/271; PH 1843/276; PH 1843/277; PH 1843/279; PH 1843/280; PH 1843/281; PH 1843/285; PH 1843/286; PH 1843/288; PH 1843/289; PH 1843/292; PH 1843/294; PH 1843/296; PH 1843/297; PH 1843/302; PH 1843/305; PH 1843/307; PH 1843/308; PH 1843/313; PH 1844/317; PH 1844/321; PH 1844/322; PH 1844/326; PH 1844/327; PH 1844/330; PH 1844/331; PH 1844/332; PH 1844/333; PH 1844/335; PH 1844/337; PH 1844/339; PH 1844/340; PH 1844/342; PH 1844/343; PH 1844/346; PH 1844/350; PH 1844/352; PH 1844/353; PH 1844/354; PH 1844/356; PH 1844/357; PH 1844/358; PH 1844/360; PH 1844/361; PH 1844/363.

³³⁴ Schridde 1938, 15; Kosáry 1979b, 669; Varga 1983, 24; Hermann 1994, 39; Hermann 2002, 26; Pajkossy 1999, 11; Dobszay 2003, 178; Pajkossy 2002a, 231; Balogh – Cselenyák – Dózsa – Hornyák – Jakab – Kalla – Kelecseny – Kovács – Sallai 2003, 11. Kosáry az 1946-os monográfiája új kiadásában viszont már nem tett említést erről az adatról: Kosáry 2002, 212.

³³⁵ PH 1841/68, 569.

országgyűlési követutasítások készítéséről szóló megyei beszámolók már a 244. számból is kiszorították a vezércikket, és ez a későbbiekben egyre inkább megfigyelhetővé vált. Ezt Kossuth egy júliusi rövid szerkesztői megjegyzésében meg is erősítette, majd így mentegetőzött 1843 szeptemberében: „Vezércikkünknek a’ fiumei vasutról, az országgyűlési tárgyak sokasága miatt a’ mai számból el kellett maradni”.³³⁶ Később pedig egyszerűen az országgyűlési rovat került az első oldalra, elfoglalva a vezércikk helyét.

A Kossuth Lajos által mesterien használt vezércikk célja egy-egy aktuális eseményből kiindulva a szerkesztőség által képviselt politikai álláspont közvetítése, vagy egy fontos társadalmi kérdésre történő figyelemfelhívás volt. Ennek megfelelően nyelvezete lendületes, inkább érzelmes, mint száraz volt. Általában csak felvetett egy problémát – közérthető módon, amelyek más rovatban kerültek kifejtésre. Erre a taktikára utalt Kossuth két vezércikkben: 1841-ben Zoltán János ’Értekezőben’ publikált cikkére, 1842-ben pedig Dessewffy Emil könyvrészletére hívta fel a figyelmet.³³⁷ A szerkesztő korábban kifejezetten meg is fogalmazta, hogy „a’ vezérczikki rovat szűk volta nem engedi e’ büntetés többi szempontjait végig taglalni”, ezért csak egy rövid megjegyzést tett.³³⁸ Tehát a fajsúlyosabb, nehezebben befogadható, tudományosabb igényű témák itt csak említésszerűen kerülhettek elő. Kossuth mindig egy-egy konkrét eseményből vagy jelenségből indult ki, valamilyen felháborító eset vagy – ritkábban – követendő példa kapcsán ismertette véleményét. Az első négy hónap vezércikkei között nagyon sok érzelmes, emberbaráti témájú figyelhető meg. Ezek a cikkek akkor még nem egy ütemterv részeit képezték, inkább csak a problémák számbavételének tekinthető ez a „filantropikus” cikksorozat. A részletes és megalapozott programot nem is kérhetjük számon, hiszen még csak ekkor alakultak, formálódtak a különböző reformelképzelések.³³⁹ Ennek az általános képnek, amely a vezércikkeket kissé felszínesnek és eklektikusnak mutatja, ellentmond Pulszky Ferenc több jogtudományi tanulmánya, amely vezércikként került az olvasók elé. A városi kérdést tárgyaló 1843 augusztusában kezdett cikksorozat első két darabja kimondottan nehéznek tekinthető, sőt az átlagos politikai hírlapolvasótól nem elvárható jogi

³³⁶ PH 1843/244, 291; PH 1843/266, 485; PH 1843/279, 595.

³³⁷ Kossuth 1841l, 374; Kossuth 1842d, 293.

³³⁸ Kossuth 1841f, 210.

³³⁹ Kosáry 1946, 196, 200-201; Dezsényi 24; Varga 1983, 25.

műveltséget feltételezett. Pulszky a korabeli kodifikációelméleti álláspontokat foglalta össze, ismertetve Thibaut és Savigny vitáját.³⁴⁰

Kezdetben Kossuth írta a vezércikkeket, majd a Széchenyi Istvánnal folytatott vita során fokozatosan bevonta a reformerek prominens személyiségeit is.³⁴¹ Ezzel tulajdonképpen tehermentesítette magát, így több időt fordíthatott a vidéki levelezőhálózat működtetésére. Másrészt teret engedett az ellenzéken belül ekkor formálódó véleménykülönbségek megjelenésének.

Nemcsak a korabeli olvasók és a későbbi kutatók tulajdonítottak nagy jelentőséget a vezércikkek rovathoz, hanem a kormányzat és a cenzúra is felismerte a benne rejlő lehetőségeket. Az első cenzor Havas József már az indulást követő hónapban terjedelmes jelentésben panaszolta, hogy szerinte a vezércikkek 90%-át teljesen törölni kellene, hogy elkerüljék az izgatást.³⁴² Szerencsére sem ő, sem utódai (Czeh János, Karácson Mihály és Kovács Pál) nem valósították meg ezt az elképzelést, de teljes cikkek így is áldozatul estek az előzetes könyvvizsgálatnak. Kovács Magda szerint Kossuth által írt vezércikket hét esetben húztak ki. Kifejezetten kormányzati tiltásra, Mednyánszky Alajos utasítására töröltek minden olyan cikket, amely a büntetőjogi kodifikációval foglalkozott az országos választmány működése alatt. Így a 95. számba szánt büntetőjogi küldöttségről szóló vezércikk helyén ez olvasható: „Előre nem láthatott akadály miatt mai lapunk vezércikk nélkül marad.” Havas József cenzor ezzel a rövidke megjegyzéssel törölte a nemkívánatos közleményt: „E vezércikket ez úttal közre bocsájtani nem lehet.” A második évfolyam bünvádi eljárással foglalkozó vezércikkei is erre a sorsra jutottak, de a szerkesztő akkor már tudta pótolni a hiányt.³⁴³ Történtek kísérletek a cenzori beavatkozás előtti szövegek helyreállítására is, de még csak néhány darab jelent meg eddig.³⁴⁴

Természetesen a cenzúra által engedett keretek között Kossuth finoman bírálta ezt az eljárást. Öt vezércikkben tett említést erről a sajtószabadságot korlátozó intézményről, utalva a büntetőjogi kodifikációval és az országgyűléssel kapcsolatos kormányzati utasításokra. Az 1842 márciusában megjelent vezércikkben a sajtó törvényelőkészítő szerepét hangsúlyozva így fogalmazott: „a' jövő számban azonnal

³⁴⁰ Pulszky 1843a; Pulszky 1843b. A vitáról összefoglalóan: Peschka 1974; Varga 2002, 120-121.

³⁴¹ Kosáry 1946, 196, 200-201; Kosáry 1979b, 669; Kosáry 2002, 212; Dezsényi 1953, 24; Varga 1983, 25.

³⁴² Kosáry 1979b, 677.

³⁴³ PH 1841/95, 797; Kossuth 2003, 264; Kovács 1969, 342-345, 350; Kosáry 1979b, 676; Varga 1980a, 732.

³⁴⁴ Pajkossy 1999, 25. 34. j.; Pajkossy 2002a, 260. 508. j.

hozzá látni annnyival inkább sietendünk, mivel meglehet egy vagy másik tárgy kitünőleg korszerűvé fog válhatni, mikor aztán – hihetőleg – arra nézve kénytelen kelletlen elnémulandunk.”³⁴⁵ A 'Fogházjavítás' című híres cikkében a készülő büntető törvénykönyvre utalva megjegyezte, hogy a „körülmények ugy akarák, hogy az időszaki sajtó e' hivatásának ne felelhessen meg”. Vagyis nem tudta a közvéleménnyel megismertetni – és elfogadtatni – a modern büntetőjogi nézeteket, így olyan kérdésben adnak majd a megyegyűlések résztvevői követutasítást, amit nem ismerhettek meg.³⁴⁶ Három esetben csak azt a közismert álláspontot ismételte, hogy a cenzúra lehetlenné teszi a visszaélések feltárását és a legfontosabb társadalmi kérdések alapos és kimerítő megvitatását.³⁴⁷

Büntetőjog-történeti szempontból a megjelent közel háromszáz vezércikknek csak töredéke bír jelentőséggel. A témához kapcsolódó közleményeket két szempont szerint lehet vizsgálni. Az egyik lehetséges megoldás a lap célkitűzéseinek és közvélemény-formáló hatásának elemzése, vagyis a jogi/büntetőjogi ismeretek terjesztésének szükségességéről szóló cikkek bemutatása. A másik lehetőség a tágon értelmezett büntetőjog megjelenésének kimutatása a rovatban. Ebből kiindulva két nagyobb csoportra bonthatók a jogtörténeti szempontból releváns közlemények. A sajtó feladatával – közvélemény előkészítése a társadalmi és az ezzel együtt járó jogi változásokra – és lehetőségeivel harmincegy vezércikk foglalkozott.³⁴⁸

A Pesti Hírlap 365 számában harminchat vezércikkben található a széles értelemben vett büntetőjogot érintő információ.³⁴⁹ A kriminálpolitikai és büntetőjogi

³⁴⁵ Kossuth 1842c, 175-176.

³⁴⁶ Kossuth 1842f, 571-572, 571.

³⁴⁷ Kossuth 1841k, 338; Kossuth 1842g, 580; Kossuth 1842k, 689.

³⁴⁸ Kossuth 1841a, 1; Záborszky 1841, 217; Kossuth 1841k, 337-338; Kossuth 1841l, 373-374; Kossuth 1841m, 433-434; Kossuth 1841n, 443; Kossuth 1841o, 451; Kossuth 1841q, 551-552; Kossuth 1841s, 671; Kossuth 1841t, 697; Kossuth 1841v, 761-762; Kossuth 1841w, 771-772; Kossuth 1841x, 781-782; Kossuth 1841z, 869; Kossuth 1842a, 9; Kossuth 1842b, 27-28; Pulszky 1842a, 109-110; Pulszky 1842b, 117; Kossuth 1842c, 175-176; Balogh 1842, 275; Kossuth 1842d, 293-294; Kossuth 1842e, 491-492; Kossuth 1842f, 571-572; Kossuth 1842h, 601-602; Kossuth 1842j, 663-664; Kossuth 1842k, 689-690; Kossuth 1843a, 2; Kossuth 1843b, 163-164; Kossuth 1843d, 317-318; Kossuth 1844c, 355-356; Kossuth 1844d, 435; Kossuth 1844e, 443-444.

³⁴⁹ Kossuth 1841b, 49-50; Kossuth 2003, 28-32; Kossuth 1841c, 57-58; Kossuth 1841d, 73; Kossuth 1841e, 157-158; Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841g, 225-226; Kossuth 1841h, 285-286; Kossuth 1841i, 321-322; Kossuth 2003, 107-108; Kossuth 1841j, 329; Kossuth 1841k, 337-338; Kossuth 1841l, 373-374; Kossuth 2003, 121-122; Kossuth 1841m, 433-434; Kossuth 1841n, 443; Kossuth 1841o, 451; Kossuth 1841p, 459-460; Kossuth 1841r, 605-606; Kossuth 1841u, 753-754; Kossuth 1841x, 781-782; Pulszky 1841, 845-846; Kossuth 1842b, 27-28; Pulszky 1842a; Pulszky 1842b, 117; Bezerédj 1842, 211-212; Kossuth 1842d, 293-294; Fáy 1842, 351-352; Kossuth 1842f, 571-572; Kossuth 1842l, 817-818; Kossuth 1843c, 243-244; Kossuth 1843d, 317-318; Kossuth 1843e, 381-382; Kossuth 1843f, 492; Kossuth 1843g, 499-500; Pulszky 1843a; Pulszky 1843b; Kossuth 1844a, 75-76; Kossuth 1844b, 259-260. Kossuth 'Bot, vessző, korbács' című vezércikkét Pajkossy Gábor helyreállítva közzétette. A cenzor

kérdéseket felvető vezércikkeken belül két markánsan elkülönülő csoportot figyelhetünk meg. Az első kategóriába sorolható közlemények témája maga a büntetőjog, keverednek bennük az anyagi jogi, eljárási és végrehajtási elemek. A Pesti Hírlap vezércikkei közül ezek a legismertebbek, legtöbbször idézettek, tulajdonképpen ezt tekintik a büntetőjog megjelenési formájának a lapban. A hírlap itt mutatott rá a büntető igazságszolgáltatás visszasságaira, kifejezte felháborodását és felhívta a közvélemény figyelmét ezen keresztül a büntetőjog rendezésének fontosságára. A cikkek tulajdonképpen az olvasó igazságérzetére apelláltak, inkább érzelmi síkon közelítették meg a kérdést, de néha komoly érveléssel is találkozhatunk a ráhangoló kezdés után. Négy nagyobb témával foglalkozott rendszeresen a szerkesztő: a kodifikációval, a testi büntetésekkel, a tömlöcök állapotával és a büntetőeljárással. A mai és a korábbi tudományos közvélemény is ezekkel a cikkel azonosítja Kossuth büntetőjogi nézeteit, kiemelve, hogy ezzel készítette elő a büntetőjogi kodifikációt.³⁵⁰

A másik csoportot azok a vezércikkek alkotják, amelyek egy egészen más téma kapcsán röviden érintették a büntetőjogi választmány tevékenységét, esetleg csak egy-egy apró megjegyzés és utalás jelzi, hogy a szerkesztőség nem felejtkezett el a büntetőjogról, de a cenzúra miatt nem áll módjában részletesen foglalkozni a kérdéssel. Előfordult itt a Nyáry Pál-féle eljárási javaslat, a városi kérdés bírósági szervezeti és eljárási vonatkozásai, a céhek büntető hatalma, a büntetőjogi kodifikáció, az országos feladatként meghatározott börtönügy, a kínvallatás és a vármegyei kicsapongások.³⁵¹ Pulszky Ferenc a 272. és 273. számban megjelentetett kodifikációelméleti tanulmányai nem illeszkednek ugyan ebbe a körbe, mivel azonban a büntetőjogi törvényalkotás szükségessége csak példaként szerepelt benne, ide lehet sorolni.³⁵²

Az előfordulási gyakoriságot vizsgálva megállapítható, hogy a kifejezetten büntetőjogi tárgyú cikkek egyetlen kivétellel az első félévben láttak napvilágot. Először

beavatkozása csak jelentéktelen volt, nem érintette a cikk tartalmát: Kossuth 2002, 29-32.

³⁵⁰ Kossuth 1841b, 49-50; Kossuth 2003, 28-32; Kossuth 1841c, 57-58; Kossuth 1841d, 73; Kossuth 1841e, 157-158; Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841g, 225-226; Kossuth 1841h, 285-286; Kossuth 1841i, 321-322; Kossuth 2003, 107-108; Kossuth 1841j, 329; Kossuth 1841k, 337-338; Kossuth 1841l, 373-374; Kossuth 2003, 121-122; Kossuth 1841m, 433-434; Kossuth 1841n, 443; Kossuth 1841o, 451; Kossuth 1841p, 459-460; Kossuth 1842f, 571-572; Balla 1927, 3-4; Kosáry 1946, 202; Kosáry 1979b, 679; Sík 1978, 215; Sík 1979, 181; Erdész 1991, 45; Sík 1995, 291.

³⁵¹ Vármegyei kicsapongás alatt a kortársak a megyegyűléseken és követválasztások kapcsán kialakult rendbontásokat értették. Az okokról és a kicsapongások jellemzőiről: Kósa 2001, 173-195.

³⁵² Kossuth 1841r, 605-606; Kossuth 1841u, 753-754; Kossuth 1841x, 781-782; Pulszky 1841, 845-846; Kossuth 1842b, 27-28; Pulszky 1842b, 117; Bezerédj 1842, 211-212; Kossuth 1842d, 293-294; Fáy 1842, 351-352; Kossuth 1842l, 817-818; Kossuth 1843c, 243-244; Kossuth 1843d, 317-318; Kossuth 1843e, 381-382; Kossuth 1843f, 492; Kossuth 1843g, 499-500; Pulszky 1843a; Pulszky 1843b; Kossuth 1844a, 75-76; Kossuth 1844b, 259-260.

1841 január-február során került napirendre a téma, a második nagyobb hullám március-április, május elejétől pedig kifejezetten megszorodtak az ilyen jellegű közlemények. Ezután egészen 1842 augusztusáig csak utalásszerűen fordultak elő anyagi büntetőjogi, eljárási vagy börtönügyi kérdések. A 'Fogházjavítás' után pedig alaposabban csak 1843 augusztusában Pulszky Ferenc foglalkozott a kodifikáció elméleti kérdéseivel kapcsolatban büntetőjoggal.

A kérdésben önálló megnyilatkozási lehetőséget a szerkesztőn kívül senki sem kapott, az összes kifejezetten büntetőjogi tárgyú vezércikket Kossuth írta.

Az eddigiekből is világosan látszik, hogy a tágon értelmezett büntetőjogon belül igen változatos témák fordultak elő a rovatban. Mivel a dolgozat csak a büntetési katalógus változásával foglalkozik, a továbbiakban csak ennek a kérdések vizsgálatára kerül sor. Így a vezércikkekben nagy hangsúlyt kapott és éppen ezért a leginkább szerteágazó és izgalmas eljárási problémák tárgyalására nem kerül sor.

A kodifikációval, ezen belül a büntető törvénykönyv megalkotásával és az azt megelőző lépésekkel huszonkét vezércikk foglalkozott, a legtöbbször csak utalásszerűen. A „korai” cikkek – mint a 'Büntetőjog' a 45. számban – egyfajta programcikknek is felfoghatók ebből a szempontból. Hangsúlyozták a „rendszeres” büntető törvénykönyv megalkotását és részben a vele szemben támasztott követelményeket is. Természetesen nem olyan alapossággal, mint egy komoly szaktudományos munka, de az olvasóközönséggel ekkor még azt is meg kellett értetni, hogy mit lehet egyáltalán büntetőjognak tekinteni. Található köztük olyan cikk is, amely a cenzúra szűrőjén keresztül jutva információt közölt a büntetőjogi választmány munkájáról.³⁵³

A rovatban a halálbüntetést három alkalommal említette Kossuth,³⁵⁴ a testi büntetés pedig nyolc vezércikkben szerepelt.³⁵⁵ A legtöbbször napirendre került probléma a börtönügy volt, amely tizenhét vezércikkben jelent meg.³⁵⁶

³⁵³ Kossuth 1841b, 49-50; Kossuth 2003, 28-32; Kossuth 1841e, 157-158; Kossuth 1841l, 373-374; Kossuth 2003, 121-122; Kossuth 1841m, 433-434; Kossuth 1841n, 443; Kossuth 1841o, 451; Kossuth 1841y, 837; Kossuth 1842b, 27-28; Pulszky 1842c, 93-94; Pulszky 1842a, 109-110; Bezerédj 1842, 211-212; Kossuth 1842d, 293-294; Kossuth 1842e, 491-492; Kossuth 1842f, 571-572; Kossuth 1843c, 243-244; Kossuth 1843e, 381-382; Kossuth 1843g, 499-500; Pulszky 1843a; Pulszky 1843b; Kossuth 1843h, 869-870; Kossuth 1844a, 75-76; Kossuth 1844b, 259-260.

³⁵⁴ Kossuth 1841e, 157-158; Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1843d, 317-318.

³⁵⁵ Kossuth 1841b, 49-50; Kossuth 2003, 28-32; Kossuth 1841e, 157-158; Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841h, 285-286; Kossuth 1841i, 321-322; Kossuth 2003, 107-108; Kossuth 1841k, 337-338; Kossuth 1842f, 571-572; Kossuth 1842l, 817-818.

³⁵⁶ Kossuth 1841b, 49-50; Kossuth 2003, 28-32; Kossuth 1841c, 57-58; Kossuth 1841d, 73; Kossuth 1841e, 157-158; Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841g, 225-226; Kossuth 1841k, 337-338; Kossuth

A cikkek kiindulópontját részben a levelezőktől érkező tudósítások szolgáltatták, a szerkesztő több esetben a forrás megjelölésével a levél egy részét beépítette a cikkbe.³⁵⁷ Máskor viszont csak utalt egy-egy már említett, vagy nyilvánosságra nem került esetre, a vezércikkek alapanyagát a gondosan kiépített levelezőhálózattól gyűjtötte össze. Így került elő három cikkben a „máramarosi veréb” kérdése és a mesztegnői „zavargásért” elítéltek ügye.³⁵⁸ A külföldi hírek közül is beemelt információkat a szerkesztő, két alkalommal szerepelt az a Jamaicából származó hír, miszerint a korbácsbüntetést teljesen eltörölték.³⁵⁹

A vezércikk és a vidéki tudósítások között a viszony kölcsönös volt, nemcsak a szerkesztő használta fel a levelezőktől átvett híreket, hanem a tudósítók is átvették a jelszavakat, fordulatokat és ezek szellemében küldték el leveleiket. A szatmárnémeti levelező a botbüntetés zárt végrehajtásának bevezetése kapcsán konkrétan a rovatot jelölte meg a változtatás indító okául: „a’ botozást tárgyzó vezérczikkeknek legalább azon eredményét tapasztaljuk”, hogy a városház udvarán történik a végrehajtás. A Torontál megyéből származó rövid közlés és egy bácsi tudósítás a Kossuth által „feltalált” „ütleghvirtuóz” kifejezést használta egy hatalmával visszaélő megyei tisztviselőre. A nógrádi tudósító pedig egy halálbüntetést pártoló táblabíróval összefüggésben említette a történeti iskolát, amelyről Pulszky Ferenc a 272. számban tett közzé vezércikket.³⁶⁰ Az első évfolyam vezércikkei, ahogy ez a fentiekből is kiderül befolyást gyakoroltak a megyei tudósítókra, akik többször felvállalták az igazságszolgáltatási visszasságok, a büntetés-végrehajtás mostoha körülményei és a testi büntetések elleni hadjárat vezetését szűkebb környezetükben.³⁶¹

A vezércikkek nemcsak önállóan fejtettek ki nagy hatást, hanem a teljes lap mondanivalóját tükrözték, a többi rovatban szereplő hírek, írások valamilyen módon alátámasztották a szerkesztő mondanivalóját. A legszorosabb kapcsolat az Értekezőben

1841l, 373-374; Kossuth 2003, 121-122; Kossuth 1841n, 443; Kossuth 1841p, 459-460; Pulszky 1842a, 109-110; Pulszky 1842b, 117; Kossuth 1842d, 293-294; Kossuth 1842f, 571-572; Kossuth 1842i, 621-622; Pulszky 1843b; Kossuth 1843h, 869-870; Kossuth 1844b, 259-260.

³⁵⁷ Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841h, 285-286; Kossuth 1843c, 243-244.

³⁵⁸ Mesztegnői zavargás: PH 1841/10, 74; PH 1841/28, 227; Kossuth 2003, 83; PH 1841/32, 262; PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 349. Máramarosi veréb: PH 1841/30, 243. Kossuth 1841i, 321-322; Kossuth 1841l, 373-374; Kossuth 2003, 121-122; Kossuth 1842f, 571-572; Dezsényi 1953, 22; Sík 1978, 184; Sík 1979, 181.

³⁵⁹ Jamaica PH 1841/18, 143; Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841h, 285-286.

³⁶⁰ Szatmárnémeti PH 1841/48, 400; Kossuth 2003, 133; Torontál vm. PH 1841/97, 816; Bács vm. PH 1842/133, 249; Pulszky 1843a, 533-534; Nógrád vm. PH 1843/285, 653.

³⁶¹ Erdész 1991, 49.

megjelent tanulmányokkal volt, a magasabb tudományos magyarázatok itt kaptak helyet.³⁶²

Az említettek alapján megállapíthatjuk, hogy a vezércikkek inkább érzelmi megalapozását nyújtották a büntetési katalógusban megfigyelhető változásoknak, mintsem egységes büntetőjogi programot nyújtottak volna. Több tényező, így a többi reformkérdés feltűnése, a cenzúra működése ez utóbbi elképzelést nem is tették volna lehetővé. A Kossuth által írt cikkek viszont egy nagyon fontos feladatot teljesítettek, a napi kommunikáció szintjére emelték a polgári büntetőjog kialakításának igényét.

III. 2. Társasági és egyesületi hírek

Összefoglaló néven így lehet meghatározni azoknak a közleményeknek a körét, amely a Pesti Hírlapban 'Kinevezés és halálozás', 'Nyilatkozások', 'Igazítás' cím alatt vagy rovat megjelölése nélkül a vezércikk előtt és után, a 'Fővárosi újdonságok' és a 'Megyei dolgok' között látott napvilágot. Ebbe a közlemény-csoportba lehet az előfizetési felhívásokat és a szerkesztőségi közleményeket sorolni.

A vezércikk előtt mindig közölte a lap az éppen aktuális országos jelentőségű kinevezéseket vagy közismert emberek halálhírét. Három esetben volt büntetőjogi szempontból lényeges az ilyen jellegű társasági esemény. A büntetőjogi választmány egyik tagja, Desseffy Aurél halála után misét tartott az emlékére.³⁶³ Hírt adtak Beznák Alajos elhunytáról is, aki Nyitra vármegyében főügyészként a dologház felállítása érdekében tevékenykedett.³⁶⁴ Innen tudták meg az olvasók, hogy a bécsi „bűnvádlottak kórházának” orvosát a pesti egyetemre nevezték ki.³⁶⁵

A helyreigazítások között három közlemény érintett büntetési vagy börtönügyi kérdéseket. Komáromból az újonnan épült javítóház kapcsán,³⁶⁶ Pécsről a testi büntetésekről és a „földalatti” börtönökről szóló információkat korrigálták.³⁶⁷ A honti levelező cikkébe csúszott értelemzavaró sajtóhibát is itt hozta helyre a szerkesztőség.³⁶⁸

³⁶² Dezsényi 1953, 22-23.

³⁶³ PH 1842/118, 109.

³⁶⁴ PH 1843/254, 381.

³⁶⁵ PH 1843/220, 89.

³⁶⁶ PH 1841/15, 116.

³⁶⁷ PH 1841/31, 255.

³⁶⁸ PH 1841/53, 447.

Nyilatkozások cím alatt a büntetőjogi választmány munkájának befejezéséről és a királyi előadásokról adtak hírt. Itt tudatta Kossuth, hogy a lapot már Párizsban is olvassák.³⁶⁹

A társasági hírek igen nagy változatosságot mutatnak, háromszor a büntetőjogi választmány összehívása szerepelt,³⁷⁰ négy közleményben a felállítandó dologházzal és egy kapcsolódó találmánnyal foglalkoztak.³⁷¹ Az „Allgemeine” egyik cikkéről szóló beszámolóban szerepelt utalás a büntető törvénykönyv készítésére.³⁷² Egy ismeretlen szerző itt tette közzé az országos statisztikai hivatal felállításának tervét, amely bűnügyi statisztikával is foglalkozna.³⁷³

Az Akadémia életének legfontosabb eseményeiről készült beszámolók és rövid hírek is a társasági hírek között szerepeltek, négy büntetéstani vonatkozású tudósítást találhatunk itt. Lukács Móric és egy ismeretlen tartott előadást a témáról, majd a büntetéstani pályázat kiírását és a két díjnyertes pályázó nevét is ily módon tudatták a közvéleménnyel.³⁷⁴

Feltehetően a megfelelő híryanag hiányával is magyarázható, hogy 1841 januárjában még egy 1840-re vonatkozó törvénytörvényes statisztikát is közzé tettek a Pesti Hírlapban.³⁷⁵ Ennek a kezdeményezésnek a későbbiekben nem volt folytatása, nem szerepelt több felsőbírósi adatsor a lapban.

A fentiekből megállapítható, hogy azok a közlemények jelentek meg itt, amelyek más rovatban nem kaptak helyet.

III. 3. Fővárosi újdonságok

A fővárosi rovat a Pesti Hírlap vezércikkét és társasági híreket követő része volt. Az újság szerkezetét és hangnemét tekintve több szempontból nagyon fontos szerepet töltött be. A 'Fővárosi újdonságok' a lap könnyedebb hangvételű, inkább a bulvárújságírás felé hajló rovata volt. Bizonyos mértékig a komoly, sőt néha kifejezetten fennkölt vagy esetleg száraz vezércikkek után egy humorosabb, pletykákat és szenzációkat is felvonultató részt olvashatott a közönség. A rovatot Frankenburg

³⁶⁹ PH 1841/76, 638; PH 1843/232, 193; PH 1843/256, 399.

³⁷⁰ PH 1841/87, 730; PH 1841/96, 806; PH 1841/99, 829.

³⁷¹ PH 1841/103, 862; PH 1842/129, 212; PH 1842/131, 230; PH 1842/149, 401.

³⁷² PH 1842/199, 835.

³⁷³ PH 1844/330, 141.

³⁷⁴ PH 1841/2, 10; PH 1841/3, 17; PH 1841/19, 150; PH 1841/72, 606.

³⁷⁵ PH 1841/4, 26.

Adolf alakította ilyenné, majd utódai Vahot Imre, Pákh Albert és Pálffy Albert követték a jó hagyományt.³⁷⁶

A rovatban a tág értelembbe vett büntetőjoggal kapcsolatba hozható hírek egy része klasszikus bűnügyi tudósítás volt, az elkövető vagy a sértett, esetleg az elkövetési mód szempontjából érdekes jogesetekről számolt be a szerző. Így került be több olyan emberölés, ahol az elkövető szerelemfáltásból ölt, majd öngyilkosságot követett el. Az itt megjelent hírek másik jellemzője, hogy egy adott szokványos fővárosi szituációt írt le, a legjellemzőbb szereplőkkel. A polgárosodó nagyváros problémáira, többek között a növekvő bűnözésére hozott fel a rovat számos példát. Ilyenek voltak az elkaphatatlan zsebtolvajokról, az életveszélyesen hajtó vagy verekedő kocsisokról, a szervezett hálózatokat működtető orgazdákról, a hanyag éjjeliőrökről, a hajléktalanokról és a csapatokban kóborló, apróbb lopásokból és csalásokból élő koldusgyerekekről szóló beszámolók. Ezek a rövidke „elbeszélések” vagy jellemrajzok részben átvezettek a korszak kedvelt irodalmi műfajához az életképekhez.³⁷⁷ A rovat sajátos humorára jellemző, hogy a modernizáció által felkapott jelszavakat, kifejezéseket a megszokottól eltérő kontextusban használta. Erre a legplasztikusabb példa az, amikor a szerző a budai hegyekben folytatott mindent kipusztító vadászatot tette szóvá, kijelentve, hogy „erdeinkben – mennyire még állnak – valódi hallgató-rendszer uralkodik, ’s verebet vagy csizt nem sokára csak a’ museumban láthatunk”.³⁷⁸

Frankenburg az első néhány számban még kiírta a nevét, majd egy körben elhelyezett három ponttal jelölte tudósításait. Miután előléptették, megvált a szerkesztőségtől,³⁷⁹ helyét pedig a * jegyet használó Vahot Imre vette át, aki országgyűlési tudósítói megbízatása miatt nem folytatta a rovatot. Pontosabban történ kísérlet az országgyűlésnek helyet adó Pozsonyból hasonló jellegű írások megjelentetésére 'Pozsonyi újdonságok' néven, de viszonylag gyorsan felhagytak vele.³⁸⁰ Pákh Albert D jegy alatt folytatta a fővárosi hírek közlését,³⁸¹ de a megváltozott körülmények miatt a számok felébe már nem fért bele a rovat. A grafikus szignó is eltűnt, de a lapból nem állapítható meg, hogy ez szerző-váltást jelentette-e, vagy csak

³⁷⁶ Kosáry 1979b, 671-672; Kosáry 2002, 213-214.

³⁷⁷ Az életkép műfaji sajátosságairól és a reformkori sajtóban betöltött szerepéről, büntetőjog-történeti vonatkozásokkal: Luchmann 1999.

³⁷⁸ PH 1843/ PH 184/323, 79.

³⁷⁹ PH 1843/212, 26; PH 1843/219, 81.

³⁸⁰ PH 1843/247, 234; PH 1843/248, 320.

³⁸¹ PH 1843/235, 218.

nyomdahiba lehetett.³⁸² Az utolsó Kossuth által szerkesztett számban természetesen a 'Fővárosi újdonságok' is búcsút vett az olvasóktól.³⁸³

A 'Pozsonyi újdonságokban' nem fordult elő büntetőjog-történeti jelentőséggel bíró közlemény, az eredeti fővárosi rovat viszont bővelkedett büntetésekkel és büntetés-végrehajtással kapcsolatos hírekben. A büntetőjogi kodifikáció csak két esetben szerepelt a rovatban, akkor is csak utalásszerűen.³⁸⁴ Legtöbbször a börtönök állapotáról, a szükséges javításokról és a civil kezdeményezéssel felállított dolgozóházról szóltak a hírek, összesen huszonhat börtönügyi hír jelent meg.³⁸⁵

A büntetési nemek közül a halálbüntetés és a testi büntetések szerepeltek a rövid híradásokban. Halálbüntetésről hat alkalommal írtak a rovatban, egyszer az ügyvédi túlbuzgóság kapcsán került szóba: a sértett ügyvédje kérte a kiszabását a Tripartitum I. 15. címére hivatkozva, mert az elkövető fizetés nélkül erőszakosan vitt el egy cipőt a boltból. Ötször a halálos ítélet hatástalanságát hangsúlyozta a szerző, szinte az összes olyan érv szerepelt itt, amelyet az abolíció hívei hangoztattak.³⁸⁶ Nyilvános kivégzésekről és a körülötte kialakult érdeklődésről, sőt egyenesen népünnepélyről négy hírt találunk a fővárosi rovatban. A finom és előkelő hölgyek látogatásairól a siralomházban, a kivégzés helyszínén bámuló tömegről, az „esemény” utáni szokásokról és az önfeledt mulatozásról nagyon lesújtó véleménnyel volt a szerző.³⁸⁷ A botbüntetés ellen is felemelte a szavát a fővárosi rovat, kilenc hírben szerepelt a testi büntetések kérdése. Felhívták az olvasók figyelmét arra, hogy a verés nem felel meg a modern büntetőjog követelményeinek, a büntetés újabban hangoztatott javító céljának.³⁸⁸

A fentiek alapján megállapítható, hogy a fővárosi rovat a saját eszközeivel szintén támogatta a büntetési katalógus átalakításának szükségességét hangsúlyozók érveit. A 'Fővárosi újdonságok' elsősorban a korszerűtlen büntetési nemek kapcsán a

³⁸² PH 1843/245, 302.

³⁸³ PH 1844/365, 447.

³⁸⁴ PH 1842/110, 44; PH 1843/224, 123.

³⁸⁵ PH 1841/4, 27; PH 1841/9, 66; PH 1841/35, 286; PH 1841/42, 346; PH 1841/43, 356; PH 1841/48, 397; PH 1842/119, 118; PH 1842/128, 204; PH 1842/136, 276; PH 1842/140, 314; PH 1842/143, 345; PH 1842/148, 388; PH 1842/163, 522, PH 1842/166, 548; PH 1842/177, 648; PH 1842/183, 698; PH 1842/208, 910; PH 1843/212, 26; PH 1843/215, 50; PH 1843/217, 66; PH 1843/224, 123; PH 1843/231, 185; PH 1843/272, 535; PH 1844/323, 79; PH 1844/344, 261.

³⁸⁶ PH 1841/46, 382; PH 1842/163, 522; PH 1843/230, 175; PH 1843/300, 787; PH 1843/301, 794; PH 1844/332, 158.

³⁸⁷ PH 1843/230, 175; PH 1843/300, 787; PH 1843/301, 794; PH 1844/332, 158.

³⁸⁸ PH 1841/3, 19; Kossuth 2003, 20; PH 1841/38, 314; PH 1841/42, 346; PH 1841/57, 478; PH 1842/163, 522; PH 1842/188, 740; PH 1843/259, 426; PH 1844/323, 79.

figyelem felkeltésével és a fogházjavító mozgalom civil kezdeményezéseinek bemutatásával vette ki részét a közvélemény formálásában.

III. 4. Megyei dolgok

III. 4. 1. A rovat szerkesztési jellegzetességei

A vidéki tudósítások legnagyobb hatású rovata a 'Megyei napló', az első néhány szám után 'Megyei dolgok', majd 1844-ben egy szám erejéig 'Megyék 's kerületek' címen futó rész volt. Itt láttak napvilágot Kosáry Domokos meghatározása szerint a hosszabb levelek, amelyek a vármegyék belső politikai életéről számoltak be.³⁸⁹ A rovat jellegét Kossuth pontosan meghatározta, kijelentve, hogy a 'Megyei dolgok' között csak eredeti, de nem mindig teljes terjedelemben megjelentetett közlemények látnak napvilágot.³⁹⁰ Tehát nem más lapokból átvett hírekkel dolgoztak, ahogy a korszakban sokan, hanem saját tudósítókkal. A levelek átszerkesztése, rövidítése pedig természetes volt, mivel a lap egységes arculatát érvényre kellett juttatni. A szerkesztésre legjobb példa egy komáromi tudósítás, amikor az állandó levelező cikkéből is csak azokat közölte Kossuth, amelyeket más forrásból még nem tett közzé.³⁹¹ Ennek a kissé terjedelmes rovatnak a kiegészítésére jött létre a 'Rövid közlések' című vidéki rovat, ahol a lapzártá után érkezett vagy terjedelmi korlátok miatt nem közölhető levelet „megelőlegezte” a szerkesztő. Ezzel kettős célt ért el, egyrészt megpróbált eleget tenni a gyorsaság követelményének, másrészt biztosította olvasóit, hogy izgalmas kérdések várhatók a következő számban is.

A megyei, városi és törvényhatósági levelezést Lángh Ignác ügyvéd intézte, de a levelezők számára az instrukciókat Kossuth adta meg, szabályosan megrendelte a cikkeket. Ezt a koordináló tevékenységet legalább két módon végezte, részben körlevelekben hívta fel a levelezők figyelmét,³⁹² másrészt kihasználta a szerkesztői megjegyzés vagy nyilatkozat lehetőségét.³⁹³ A levelezőhálózat egyértelműen a korábbi törvényhatósági tudósítói bázisra épült, sokan tűntek fel az egykori lelkes megyei

³⁸⁹ Kosáry 1979b, 671-672; Kosáry 2002, 211-212.

³⁹⁰ PH 1841/10, 74; Kossuth 2003, 39.

³⁹¹ PH 1842/189, 751.

³⁹² Kosáry 1979b, 672; Kosáry 2002, 214.

³⁹³ Ilyen nyilatkozatot tett közzé: PH 1844/314, 1. A szerkesztői megjegyzések kiemelkedő jelentőségéről: Balogh – Cselenyák – Dózsa – Hornyák – Jakab – Kalla – Kelecseny – Kovács – Sallai 2003.

levelezők közül. Természetesen a szerzők cserélődtek, változtak, mások vették át a helyüket.³⁹⁴

A vidéki tudósítások összegyűjtésével, szerkesztőséghez eljuttatásával és közlésével több nehézség is járt. Részben a 'Megyei dolgok', de néha más rovatok vagy szerkesztőiségi közlemények, előfizetési felhívások segítenek ezeknek az apró momentumoknak a megismerésében. A lap vidéki tudósítói bérmentesítés nélkül küldték leveleiket a szerkesztőségnek, tehát a lap állta a postaköltségeket. Ez később problémát jelentett, ahogy Landerer Lajos közleményéből kiderült, mások is megpróbáltak ilyen módon publikálási lehetőséghez jutni. Az előfizetési felhívásban kifejezetten szerepelt, hogy a szerkesztőség csak bérmentesített leveleket fogad el, kivéve a rendes levelezők küldeményeit.³⁹⁵ A szerkesztőségnek gondot okozott, hogy a postai szolgáltatások nem mindig működtek megfelelően, néha valószínűtlenül későn érkeztek meg a küldemények. Kossuth megpróbálta a levelezőkkel pótoltatni az akkor még nem létező a postai dátumbélyegzőt: felszólította a őket, hogy írják rá a címzés mellé a feladás időpontját.³⁹⁶

A rovatban harmincnolc olyan közlemény látott napvilágot amely valamilyen módon tájékoztatást nyújt a szerkesztőség belső munkarendjéről. Az információk négy nagyobb csoportba sorolhatók. Mivel az első és legfontosabb kérdés a hírek frissessége volt, a korabeli postai szállítás szerepelt többször ezekben a megjegyzésekben, mint például az, hogy Barsból Mariássy József levele harmincnégy nap alatt érkezett Pestre. Gondot jelentett az is, hogy 1842 augusztusától új postai díjszabási rendszer, vagyis áremelkedés lépett hatályba, ezt a tolnai levelező tudósítása kapcsán mutatta ki Kossuth.³⁹⁷

A szerkesztőségi belső hírek másik csoportjának a levelezőkkel összefüggő információk tekinthetők. Hont vármegyében például kétszer történt váltás, ez mindkétszer szerepelt a lapban. Moson vármegye új tudósítója is bemutatkozott, egy Nógrádból híreket küldött pedig Kossuth szerkesztői megjegyzésben kért fel a rendes levelezői teendők ellátására.³⁹⁸ Vas megyében gondot okozott az álnéven publikáló tudósító, Csongrádban nem jutott hozzá törvényszéki információkhoz, Ung

³⁹⁴ Kosáry 1979b, 672; Kosáry 2002, 211.

³⁹⁵ „A' szerkesztőség bérmentetlen leveleket csak rendes levelezőiktől fogad el.” Előfizetés 1844, 809.

³⁹⁶ PH 1843/275, 563. A posta és a hírlapkiadás kapcsolatáról: Dezsényi 1943.

³⁹⁷ PH 1841/103, 862; Szepes vm. PH 1843/220, 91; Bars vm. PH 1843/268, 502; Pozsega vm. PH 1842/167, 557; Tolna vm. PH 1842/178, 657.

³⁹⁸ Hont vm. PH 1842/121, 139-140; PH 1842/155, 452; Moson vm. PH 1842/157, 469; Nógrád vm. PH 1842/203, 869.

vármegyében, Szepesben és Komárom megyében gyorsabb volt az önjelölt, mint a rendes levelező. Fejér megyében az állandó tudósító távollétében, Trencsénben pedig a levelező lassúsága miatt döntött úgy néhány írástudó, hogy saját maga veszi fel a kapcsolatot a szerkesztőséggel.³⁹⁹ Két „rendes” levelező tett eleget Kossuth felhívásának, hogy ne a laphoz, hanem a szerkesztő személyéhez legyenek hűek, Vas megye tudósítója és Hont levelezője is befejezte a Pesti Hírlappal az együttműködést 1844 júniusában.⁴⁰⁰

A Pesti Hírlapot végigolvasva feltűnik a tudósítások megjelenésének egyfajta hullámlása. A reformkori sajtónak még komoly gondot jelentett a nyári „uborkaszegzon”, pontosabban a nyári mezőgazdasági idény. Ezt Kossuth kétszer szóvá is tette, kijelentve, hogy „az egész nemzet aratni volt”, azért érkeztek olyan lassan a hírek.⁴⁰¹ Késleltette a megjelenést a tudósítások dömpingszerű érkezése is, mint például közgyűlési időszakban.⁴⁰² A politikai események átrendezték a lap rovatbeosztását, ezen belül a megyei hírek arányát is. A megyegyűlések miatt a 216. számból az 'Értekező' rovat, az 1843. május 4-ei számból pedig a vezércikk maradt el.⁴⁰³ Az 1843. májusában kezdődött országgyűlés jelentősen megváltoztatta a Pesti Hírlap arculatát, ahogy azt a szerkesztő előre is jelezte, jelentősen csökkent a vidéki hírek száma, de mindösszesen hat számból maradt ki teljes egészében a rovat.⁴⁰⁴

A negyedik csoportba tartoznak azok az információk, amelyek az előző háromba nem illeszthetők be. Így ide tartozik a Bihar megyei magánlevél esete, amikor Kossuth nem tudva arról, hogy nem közlésre szánták, megjelentetett egy közgyűlési beszámolót. Úgy tűnik Zala megyében nem nagyon működött a levelezői hálózat, mert maga a tudósító jelezte, hogy már fél éve nem írt semmit. A szerkesztő viszont kifejezetten felhívta a figyelmét, hogy a közelgő közgyűlésről időben számoljon be, mert országos jelentősége lesz az ottani döntéseknek. A kampánycsend korai megnyilvánulása volt az, amikor a komáromi tisztválasztás miatt késleltetve közölt egy cikket a lap, nehogy befolyást gyakoroljon a választásokra. A lap és ezen belül a vidéki rovatok

³⁹⁹ Vas vm. PH 1842/157, 468; PH 1842/168, 566; Csongrád vm. PH 1842/158, 476; Trencsén vm. PH 1842/172, 603; PH 1842/175, 633; Komárom vm. PH 1842/189, 751; Szepes vm. PH 1842/176, 640; Ung vm. PH 1842/194, 795; Abaúj vm. PH 1843/227, 147; Fejér vm. PH 1843/509.

⁴⁰⁰ Kossuth felhívása: PH 1844/342, 243; Hont vm. PH 1844/360, 404; Vas vm. PH 1844/365, 447.

⁴⁰¹ PH 1842/166, 549; PH 1843/282, 626.

⁴⁰² PH 1842/208, 912; PH 1843/212, 27.

⁴⁰³ PH 1843/216, 58; PH 1843/244, 291.

⁴⁰⁴ Kimaradt a Megyei dolgok: PH 1844/316; PH 1844/325; PH 1844/326; PH 1844/333; PH 1844/339; PH 1844/351. Szerkesztői megjegyzések az országgyűlésre hivatkozással: PH 1843/237, 234; PH 1843/261, 446; PH 1843/262, 626; PH 1843/283, 634; PH 1844/336, 194.

olvasottságára utalt Bács levelezője, aki kifejezetten azért közölt itt egy hírt, mert ezt elolvassák azok, akik nem akarták otthon meghallgatni.⁴⁰⁵

Kossuth Lajos nagyon fontosnak tartotta a vidékről származó információkat, így a Pesti Hírlap ontotta ezeket. Az adatok viszont nemcsak itt tűntek fel, hanem „átszivárogtak” más rovatokba is. A vezércikkeknek és az 'Értekező' tanulmányainak is alapul szolgáltak néha ezek a levelek. Két nagyon jellegzetes példája van a „vándorhíreknek”. A mesztengnyői zavargás nyomán indított büntetőeljárás és a kiszabott súlyos büntetések a megyei hírek között ötször fordultak elő, és innen kerültek a vezércikkekbe.⁴⁰⁶ Hasonló pályát futott be a máramarosi verébfej-adóról szóló beszámoló is.⁴⁰⁷

Természetesen a fordulatok, kifejezések és a konkrét információk átkerülése nem volt egyirányú, az ügyes és néhol kifejezetten jó humorú levelezők is beépítettek adatokat vagy szövegpaneleket saját cikkeikbe. Az elhíresült „ütlekvirtuóz” kifejezést Torontál és Bács levelezője vette át.⁴⁰⁸ Vélhetően Pulszky Ferenc vezércikkből származik Nógrád vármegye ismeretlen levelezőjének kifejezése a „történeti iskola”, amit arra a táblabíróra alkalmazott, aki kijelentette: „jog csupán az, mit az álladalom történeti kifejlésének nyomán jognak lenni határoz”, és a halálbüntetés fenntartására szavazott.⁴⁰⁹ A 'Külföldi naplóból' két konkrét büntetőjog-történeti jelentőségű információt használtak fel vidéki tudósítók. Varasd levelezője Poroszország alkotmányos mivoltának tagadására használta fel azt a külföldi hírek között többször felhozott hírt, miszerint még alkalmazzák a kerékbetörést.⁴¹⁰ Udvarhely szék tudósítója pedig a börtönrendszerek közötti választás kérdésében – pontosabban a hallgató és a magányrendszer összeegyeztetésének megoldásában – ajánlotta mindenki figyelmébe a frissen benyújtott francia börtönügyi törvényjavaslatot.⁴¹¹

A fentiek alapján is megállapítható, hogy a megyei, törvényhatósági hírek válogatásának és közreadásának óriási szerepe volt a közvélemény formálásában.

⁴⁰⁵ Zala vm. PH 1843/232, 195; Bihar vm. PH 1843/245, 303; PH 1843/247, 321; Komárom vm. PH 1844/338, 213; Bács vm. PH 1844/314, 4.

⁴⁰⁶ PH 1841/10, 74; PH 1841/28, 227; Kossuth 2003, 83; PH 1841/32, 262; PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 349; Kossuth 1841i, 321-322; Kossuth 2003, 107-108; Kossuth 1841i, 373-374; Kossuth 2003, 121-122.

⁴⁰⁷ PH 1841/30, 243; Kossuth 1841i, 321-322; Kossuth 2003, 107-108; Kossuth 1841i, 373-374; Kossuth 2003, 121-122; Kossuth 1842f, 571-572.

⁴⁰⁸ Kossuth 1841h, 285-286; Torontál vm. PH 1841/98, 823; Kossuth 2003, 271; Bács vm. PH 1842/133, 249.

⁴⁰⁹ Pulszky 1843a; PH 1843/285, 653.

⁴¹⁰ Poroszország PH 1841/26, 214; PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513; Varsad vm. PH 1841/95, 801.

⁴¹¹ Franciaország PH 1843/244, 298; Udvarhely szék PH 1843/272, 536.

Nemcsak a politikai elképzelések és információk cseréjét segítette elő a Pesti Hírlap ezzel, hanem kihatott a megyei jogász közvéleményre is. A többi vármegyéből érkező modernizálási kísérletekről szóló beszámolók, a régi megyeleírási hagyományokat követő ismertetések a büntetés-végrehajtási intézetekről és bírói gyakorlatról feltételezhetően formálta a jogalkotásban és jogalkalmazásban közreműködők jogi gondolkodását.⁴¹² A rovat általános jellemzésére két lehetőség kínálkozik, egyrészt a hírek forrásainak vizsgálata, tehát, mely vármegyéből érkeztek a beszámolók és ki volt a szerzőjük. Ugyanilyen jelentőséggel bír a megjelent hírek téma szerinti áttekintése is.

III. 4. 2. A megyei hírek forrásai, vármegyék és levelezők

A rovatban összesen ötvenöt törvényhatóságból, vagyis vármegyéből, kerületből és székéből, valamint egy beazonosíthatatlan helyről (Marostáj) és Sárospatakról érkeztek büntetésekkel összefüggésbe hozható tudósítások. A sárospataki levélhez megjegyzést fűző szerkesztőn kívül összesen 136 szerzőtől 521 hír érkezett a büntetéstani és a börtönügyi témakörében. Az egyes törvényhatóságokból közölt hírek a beérkezett tudósítások száma alapján kerül bemutatásra.

A vármegyei levelezőhálózat büntetőjog-történeti szempontból legaktívabb tagjainak a honti tudósítók bizonyultak. Összesen huszonöt olyan tudósítás érkezett, amelyben büntetési vagy börtönügyi kérdéseket érintettek. A legérdekesebb, hogy a Hont megyéből küldött levelek segítségével nyomon követhetjük a Kossuth által működtetett hálózat legfontosabb történéseit. A tudósításokat Pongrácz Lajos kezdte meg 1841 nyarán, majd személyes okok miatt a következő év tavaszán átadta egy grafikus rák jegyet és „-y” szignót használó, a szerkesztő számára is ismeretlen szerzőnek. Két hónap múlva azonban visszatért és szorgalmasan küldte a tudósításait. Pongrácz egyike volt azoknak a levelezőknek, akik kifejezetten bejelentették, hogy nem kívánnak a szerkesztőváltás után a lapnak dolgozni. A beszámolókból kiderült, hogy Hont vármegye nemessége kitartóan küzdött a szinte tűrhetetlen megyei börtönviszonyok megváltoztatásáért. Már az 52. számban közölt tudósítás is az új, modern rendszerű börtön felállításának tervével foglalkozott, de a kormányzat és a büntetőjogi kodifikáció miatt még 1844 elején sem készült el az új büntetés-végrehajtási intézet. A honti hírek között találunk törvényszéki statisztikát 1841 decemberében,

⁴¹² Dezsényi 1953, 22, 26; Sík 1978, 184, 216; Kosáry 1979b, 671-672; Sík 1979, 181, 187; Erdész 1991, 49.

rabtartási költségeket is tartalmazó megyei előzetes kalkulációt, a témába vágó megyei körlevelekre adott válaszokat, de sajnos nem került nyilvánosságra az 1843-as javaslatot érintő országgyűlési követutasítás.⁴¹³

Bihar vármegyéből huszonhárom tudósítás szerepelt a 'Megyei dolgok' rovatban, szinte mindegyiket Lukács György jegyezte. Egyetlen alkalommal viszont „más hiteles kútfő”-re támaszkodott a szerkesztőség, később viszont kiderült, hogy egy szigorúan bizalmasnak szánt magánlevelet közöltek le tudósításként. Lukács kitartóan számolt be az éppen lezajlott büntető törvényszék munkájáról, az aktuális rabstatisztikáról és a tömlőcben tapasztalt állapotokról. Nagyon érdekessé teszi a leveleket az a hírcsoport, amelyből kiderül, hogy Bihar vármegye nem csak szavakban kötelezte el magát a magányrendszer szerinti börtönök mellett, hanem fokozatosan meg is valósította a helyi viszonyokhoz igazított változatát. Képet kaphatunk arról, hogy a philadelphiai rendszernek megfelelő kis szobácskákat építettek, valamint a bihari lehetőségek szerinti börtönszabályzatot fogadtak el a megyei rendek. A börtönügyi reformok mellett elkötelezett levelező az elkészült követutasítást kifejezetten „korszerű”-nek minősítette.⁴¹⁴

Baranya vármegyéből huszonkét tudósításban lelhetünk büntetéstani és büntetés-végrehajtási információkat. Az első évfolyamban „Mecseki” álnéven publikált egy ismeretlen szerző, majd Hainer Ignác vette át a tudósítói szerepet, egy alkalommal pedig „T.” számolt be részletesen egy „haramia” elfogásáról. Baranya vármegye elsők között volt, amelyik nyilvánosságra hozta a börtönügyi kodifikációs választmány számára készített rabstatisztikáját. Az olvasók értesülhettek arról, hogy a börtön átépítésére és korszerűsítésére kiküldött bizottság mandátumát a rendek főispáni felszólításra megújították. Az állandó levelező röviden értesítette arról is az országos közvéleményt, hogy néhány apró javaslattól eltekintve a büntetőjogi javaslatokat a vármegyei közgyűlés elfogadta.⁴¹⁵

⁴¹³ PH 1841/52, 435; Kossuth 2003, 145; PH 1841/103, 863; Kossuth 2003, 282; PH 1842/121, 139-140; PH 1842/135, 452; PH 1842/177, 649-650; PH 1842/195, 804; PH 1842/201, 854; PH 1843/211, 19; PH 1843/227, 147; PH 1843/247, 320; PH 1843/251, 357; PH 1843/255, 392; PH 1843/313, 897; PH 1844/336, 198; PH 1844/360, 404.

⁴¹⁴ PH 1841/42, 347; PH 1841/52, 436; PH 1841/53, 445; PH 1841/79, 665; Kossuth 2003, 217; PH 1841/92, 774; PH 1841/104, 870-871; PH 1842/133, 249; PH 1842/156, 458; PH 1842/184, 708; PH 1842/187, 732-733; PH 1842/208, 911; PH 1843/212, 28; PH 1843/231, 186; PH 1843/245, 303; PH 1843/246, 311; PH 1843/247, 318; PH 1843/247, 321; PH 1843/259, 427; PH 1843/270, 517; PH 1843/309, 866; PH 1844/346, 280.

⁴¹⁵ PH 1841/26, 209; PH 1841/62, 519; PH 1841/72, 608; PH 1841/75, 631; PH 1841/97, 815; PH 1842/108, 29; PH 1842/125, 178; PH 1842/126, 188; PH 1842/180, 673-674; PH 1842/203, 869; PH 1843/211, 18-19; PH 1843/236, 229; PH 1843/237, 237; PH 1843/251, 357; PH 1843/287, 671; PH

Bács vármegye huszonegy tudósítással képviseltette magát a 'Megyei dolgok' rovatban, Sebők Józsefen kívül két ismeretlen is küldött beszámolót a megyéből. A bácsi tömlőben tapasztalható viszonyokról már 1841 áprilisában napvilágot látott egy cikk, majd folyamatosan érkeztek a büntetési katalógust és a végrehajtást érintő közlemények. Legtöbbször a testi büntetéseket érintették, a levelező érezhetően elítélően számolt be az újabb alkalmazásokról. Meglehetősen hosszan közölték a büntető javaslatokra vonatkozó követutasítás elfogadását is. A követeknek készített útmutató kétarcúra sikerült, amit jól mutat néhány pontja. A vármegye az országgyűlési tárgyalásokat meg akarta akadályozni addig, amíg minden törvényhatóság elkészíti a végleges utasítását. A megyei közgyűlés a halálbüntetés fenntartását fogadta el, de nem is vitatták a botozás megszüntetését, viszont az elévülést igazságtalansága miatt törölni kívánták.⁴¹⁶

Nyitra vármegyéből húsz közlemény érkezett, Batthyányi Ferdinánd mellett Beznák Alajos, Bedeghi gr. Nyáry Rudolf és három ismeretlen levelező is hírt adott a törvényhatósági történetekről. Érdekes kép bontakozik ki a cikkekből, többször beszámoltak a megyei törvényszék statisztikájáról, a börtönökre vonatkozó korszerűsítési törekvésekről. Ebből azt gondolná az olvasó, hogy a követutasítás inkább a reformerek álláspontjához állt közelebb. Nyitra nemessége rácáfolt erre, hiszen az ismeretlen levelező november eleji leveléből az derült ki, hogy a büntetőjogi javaslatokat érintő utasítás kérdése már legalább négy bizottságnak és három közgyűlésnek adott munkát, végül pedig egy igen konzervatív határozat született. A megyegyűlésen olyan apróságokra is kitértek, mint a költségcsökkentés érdekében bevezetendő facipő.⁴¹⁷

Két ismert és három ismeretlen szerzőtől tizenkilenc híradás látott napvilágot Vas vármegyéből. Szelma álnéven és teljes névvel Hrabovszky Zsigmond küldte tudósításait, gr. Zichy Hermann is közölt cikket, valamint „K-ly-L.”, „B...j” és „-o-” szignók alatt jelentek meg a levelek. A rabok szállítási körülményeit két közleményben is érintették, amelyből kiderült, hogy Zala vármegye kétszer nem vett át egy Pozsega

1843/313, 896-897.

⁴¹⁶ PH 1841/27, 220; Kossuth 2003, 78; PH 1841/58, 487; PH 1841/73, 616; PH 1841/97, 816; PH 1842/116, 95-96; PH 1842/133, 249; PH 1842/149, 401-402; PH 1842/158, 475; PH 1842/186, 723; PH 1843/210, 11; PH 1843/264, 471; PH 1843/299, 777-778; PH 1844/314, 4; PH 1844/347, 287; PH 1844/350, 313.

⁴¹⁷ PH 1841/46, 383; PH 1841/59, 495; PH 1841/77, 649-650; PH 1841/89, 746; PH 1842/105, 2; PH 1842/106, 11; PH 1842/109, 38; PH 1842/130, 223-224; PH 1842/132, 243; PH 1842/159, 483; PH 1843/214, 44; PH 1843/239, 252; PH 1843/265, 480; PH 1843/266, 486-487; PH 1843/268, 509; PH 1843/297, 757-758.

vármegyébe átkísérni kért rabot, így egyszerűen nem tudták teljesíteni az átadást. Vas megyében már 1841-ben működött egy viszonylag modernnek tekinthető fogház, amelyben a rabok nevelésének, javításának elősegítésére munkáltatás folyt. Több cikkben számoltak be az új intézet pozitív hatásairól. Ennek ellenére a követutasítás kifejezetten konzervatív szellemben készült el, az ismeretlen levelező ezt az adófizetés körüli vitákkal indokolta.⁴¹⁸

Komárom vármegye szignóval (Y, Δ, 99., -t-, T-n., S-v-) jelzett levelezői tizenhét beszámolót tettek közzé a megyei hírek között. A Komáromból érkezett tudósítások azért bírtak különös jelentőséggel, mert itt került először szóba a börtönrendszerek kérdése, és a Pesti Hírlap indulásakor kezdte meg működését az egyetlen kifejezetten auburni rendszerű „javító-fogház.” A levelezők persze nem csak az új intézet működéséről számoltak be, hanem nyilvánosságra hozták az aktuális rablajstromokat és a kodifikációs választmány részére készített rabstatisztikákat is. A legmeglepőbb és a büntetés-végrehajtás története szempontjából talán a legfontosabb, hogy a követutasításban hosszasan kifejtették, hogy miért támogatják inkább a magányrendszert a hallgató rendszerrel szemben az országgyűlési tárgyalások során.⁴¹⁹

Zemplén vármegyéből tizenhét tudósítás érintett büntetésekkel és börtönüggyel kapcsolatos kérdéseket, a beszámolók túlnyomó része Kazinczy Gábortól származott, de „Egy rák” és egy „Papp Lajos” álnév mögé rejtőzött szerző is küldött tudósítást. A vármegye büntetőjogi gyakorlatára nem vetett jó fényt az a közlemény, amely szerint a statáriális bíróságra vonatkozó összes szabályt megszegve akasztottak fel gyújtogatókat. Két fontos momentumról értesülhettek a korabeli olvasók a zempléni események közül. Az egyik a „kerületi börtön” kifejezés feltűnése 1842 szeptemberében, amely azonban különbözik az 1843-as javaslatban szereplő kerületi börtöntől. A megyegyűlésen L. báró indítványozta a felállításukat, mivel az előzetes letartóztatottak a nagy távolságok miatt igen sok gondot okoznak. Vagyis a vármegyén belül, szolgabírói kerületenként kívánták létrehozni ezeket az intézeteket. Zemplén követutasításából csak töredékek láttak napvilágot, ezek alapján nem lehet a vármegyét a radikális újítók közé sorolni,

⁴¹⁸ PH 1841/61, 511; Kossuth 2003, 170; PH 1841/80, 673; PH 1841/86, 722-723; Kossuth 2003, 239-240; PH 1841/102, 856; PH 1842/122, 149; PH 1842/127, 196; PH 1842/157, 468; PH 1842/160, 494; PH 1842/168, 566; PH 1843/215, 51; PH 1843/217, 67; PH 1843/229, 167; PH 1843/236, 228; PH 1843/277, 587; PH 1844/362, 421; PH 1844/365, 447.

⁴¹⁹ PH 1841/7, 50-51; Kossuth 2003, 29-31; PH 1841/80, 674; Kossuth 2003, 320; a megjegyzés megfogalmazása miatt valószínűleg a szerzőtől származik. PH 1841/86, 722; PH 1842/134, 257; PH 1842/161, 503; PH 1842/188, 743; PH 1842/189, 751; PH 1843/217, 67; PH 1843/218, 74; PH 1843/220, 91; PH 1843/238, 245-246; PH 1843/243, 286; PH 1843/256, 401; PH 1843/295, 738; PH 1844/338, 213-214. A komáromi intézetről bővebben: Bató 2005a, 68; Bató 2005b, 79-80.

mivel súlyos büntetést követeltek a káromkodásra és a büntető törvénykönyvvvel párhuzamosan törvényt kívántak hozni a hűtlenségről és a becstelenségről.⁴²⁰

Pest vármegyéből a 'Megyei dolgok' rovatban tizenhét büntetéstani és börtönügyi tudósítás található, mivel nem szerepel a beszámolók mellet sem név, sem szignó, ezért szerzőként Kossuth Lajos azonosítható. A „vezérvármegye” életéből több büntetés-végrehajtással kapcsolatos beszámoló került a rovatba, ilyen például a „fogházjavítási terv” kidolgozásával megbízott bizottság kiküldése. Hosszan számoltak be egy Pest megyei fiatalember „A. város” fűtetlen börtönében szerzett súlyos fagyási sérüléseiről. A megye nemessége nem követte a hagyományos követutasítás-készítési megoldásokat, hanem csak általános elvekben és lényegi kérdésekben foglalt állást, hogy a követeknek biztosítsák a rugalmas tárgyalási pozíciót.⁴²¹

A büntetésekkel összefüggésben Heves vármegyéből tizenhat hír jelent meg a lap vidéki rovatában, Schné László és Csiky Sándor jegyezték a cikkeket, egyet pedig „A helybeli izraeliták” küldtek a szerkesztőségnek. A beszámolók között találunk rabstatisztikát és törvénszéki statisztikát, valamint egy jogtalan letartóztatásról szóló híradást is. A hevesi követutasítás nem sorolható a reformpártiak közé, sőt a káromkodás súlyos büntetésének igénye kifejezetten konzervatív vonás. Érdekes módon költségvetési szempontból a hallgató rendszer mellett döntött a vármegyei közgyűlés.⁴²²

Temes vármegye három tudósítója, Ormós Zsigmond, Winkler Imre és Küttel K. tizenhat beszámolóban nyújtott tájékoztatást büntetési kérdésekről. A vármegye börtönében a közölt rabstatisztikák szerint mindig igen nagy volt a rablétszám, így annak ellenére, hogy az épület jobb állapotban volt, mint a legtöbb vármegyei tömlöc, 1841-ben és 1842-ben is tifusz tört ki. A tudósításokból az is kiderült, hogy létezett egy elkülönítő a beteg fogvatartottak részére. A reformkori büntető igazságszolgáltatás legrémisztőbb esetei közé tartoztak a börtönben „felejtett” rabok, egy ilyen esetről is beszámolt a vármegyei levelező. Követutasítása alapján Temes vármegye egyértelműen a liberális megyék táborába sorolható.⁴²³

⁴²⁰ PH 1841/33, 270; PH 1841/83, 698; PH 1842/120, 129; PH 1842/143, 345; PH 1842/144, 355; PH 1842/176, 642; PH 1842/177, 649; PH 1842/180, 674; PH 1842/181, 683; PH 1842/189, 750; PH 1843/210, 12; PH 1843/238, 247; PH 1843/248, 328.

⁴²¹ PH 1841/66, 553; PH 1841/71, 597; PH 1841/92, 775; PH 1841/94, 791-792; PH 1841/95, 799-800; PH 1841/97, 815; PH 1842/116, 95; PH 1842/120, 129-130; PH 1842/132, 242; PH 1842/153, 435; PH 1842/197, 819; PH 1843/232, 193; PH 1843/237, 235; PH 1843/255, 391; PH 1843/279, 599; PH 1844/336, 198.

⁴²² PH 1841/5, 33-34; PH 1841/55, 461; Kossuth 2003, 155; PH 1842/120, 129; PH 1842/123, 161; PH 1842/187, 732; PH 1843/216, 59; PH 1843/227, 147; PH 1843/228, 157; PH 1843/282, 626; PH 1843/285, 654-655; PH 1843/313, 897.

⁴²³ PH 1841/26, 211; Kossuth 2003, 77; PH 1841/31, 252-253; PH 1841/43, 358; PH 1841/101, 848; PH

A Szabolcs vármegyéhez köthető tizenöt börtönügyi és büntetési témájú cikk két ismert és egy ismeretlen szerzőtől származik, Kubinyi Ignác és Sulyok Dániel mellett a legtöbb közleményt „G.” küldte a szerkesztőségbe. A vármegye 1841 szeptemberében bevezette a botbüntetés zárt helyen történő (intramurán) végrehajtását, de egyenlőségi szempontok miatt azt már nem fogadta el a közgyűlés, hogy nőket egyáltalán ne büntessenek korbáccsal. A helyi börtönviszonyok javítására kidolgozták a rabok osztályozását, az elkövetett cselekmény és az ítélet hossza alapján három csoportot hoztak létre. Rövid időn belül viszont kiderült, hogy ez lényegesen nagyobb költséggel jár és az elítéltek munkáltatása sem megoldott. Szabolcs megye nemessége csatlakozott Torontál vármegye felhívásához, hogy a büntetőjogi választmány tervezetét még az országgyűlés megnyílt előtt küldjék meg a vármegyéknek, sőt felírásban kérte a kormányzatot, hogy tegye lehetővé a „munkálat” sajtóban történő megjelentését. A követutasítás szerint néhány apróbb változtatással elfogadták a kodifikációs bizottság javaslatát a szabolcsiak.⁴²⁴

Békés vármegyét Óhalmi (Omaszta) Zsigmond és Tomcsányi József tizennégy tudósítása képviselte 'Megyei dolgok' rovatban. Békésben megpróbálták a testi büntetést visszaszorítani, a sedria csak a lehető legritkább esetben alkalmazta ezt a büntetési nemet. A törvényszék szerint nem szabad botozni azokat, akik még nem kaptak testi büntetést, így még nem vesztették el a becsületüket, a sokszor botozottakra pedig már úgysem gyakorol hatást. A lassú reform 1844-re érték be, a megyei törvényszék csak nagyon kivételes esetben ítelt valakit testi büntetésre. A megyei dolgozóház is előfordult a tudósításokban, csakúgy mint a törvényszéki statisztika. A követutasításban a botbüntetés és a halálbüntetés eltörlését és a magányrendszer bevezetését támogatták.⁴²⁵

Gömör vármegyéből Bodon Ábrahám és Geduly Lajos küldte a büntetésekkel kapcsolatos tizennégy tudósítást. Felmerült már korábban is egy új börtön építése, de részben az országos választmány, részben pedig a helyszín kiválasztása körüli problémák miatt nem kezdtek neki a megvalósításnak. Bodon rendszeresen beszámolt a követutasítást érintő tárgyalásokról, így szinte pontonként értesülhettek az olvasók arról,

1842/129, 214-215; PH 1842/135, 267; PH 1842/153, 436-437; PH 1842/165, 540; PH 1842/183, 700; PH 1842/206, 893; PH 1843/234, 211; PH 1843/254, 385; PH 1843/283, 634; PH 1844/345, 271.

⁴²⁴ PH 1841/78, 656; PH 1841/96, 807; PH 1842/106, 10-11; PH 1842/123, 161; PH 1842/127, 196-197; PH 1842/147, 379; PH 1842/179, 666; PH 1842/180, 675; PH 1842/205, 885; PH 1843/234, 213; PH 1843/262, 454; PH 1843/286, 664; PH 1844/343, 255; PH 1844/361, 413.

⁴²⁵ Bató 2002a; Erdész 1991, 48-49; PH 1841/104, 872; PH 1842/118, 111; PH 1842/132, 240-241; PH 1842/141, 325; PH 1842/184, 709; PH 1843/209, 4; PH 1843/212, 28; PH 1843/241, 267; PH 1843/273, 544; PH 1843/297, 757.

hol tart a megyei választmány a vitában. Az utasítás elfogadta az országos választmányi változatot, annak ellenére, hogy a halálbüntetés kérdése körül hosszas vitákat folytattak.⁴²⁶

Egy pontkör grafikus jegy mögé rejtőzött levelező küldte Nógrád vármegyéből a tizenkét cikk legnagyobb részért. A tudósítót Kossuth egy szerkesztői jegyzetben kérte meg a további munkára. Frideczky Lajos, „O”, „Δ” és „-H.-” is egy-egy beszámolót tett közzé. A fennálló börtönben tapasztalható körülmények miatt a megye nemessége úgy határozott, hogy mindenképpen hozzáfognak az új intézet előkészítéséhez, nem várva be az országos választmány és a diéta döntését. A követutasítás készítésénél jelentkezett az a probléma, hogy a büntetőjogi javaslatok tárgyalását az országgyűlés hamarabb kezdte, mint ahogy a követutasítások megérkeztek, így a halálbüntetés kérdésében a nógrádi követek a kerületi ülésen az eltörlés mellett szavaztak, a vármegyegyűlés viszont később a fenntartása mellett foglalt állást.⁴²⁷

Bars vármegye két levelezője, Kosztolányi Péter és Mariássy József összesen tizenegy tudósításban érintette a büntetések és a szabadságvesztés végrehajtási körülményeit. A tarthatatlan börtönbeli állapotok miatt Bars nemessége választmányt küldött ki, és a megyei mérnököt is utasította az épület megtervezésére, mivel azonban az elkészült tervek igen költségesnek bizonyultak, az olcsóbb megoldás megtalálására kiküldtek egy biztost. Az országgyűlési követutasítás a liberálisok álláspontját tükrözte, elfogadta az országos választmány javaslatát. Bars nem engedett akkora mozgásteret a követeinek, mint Pest, hanem néhány konkrét tényállás esetében a tervezett szöveg megváltoztatását javasolta.⁴²⁸

Bereg vármegyéből a tizenegy tudósítás túlnyomó részét Horváth István írta, de egy Miticzky Józseftől származó válaszcikket is itt közölt le a szerkesztőség. A beregi nemesség is felismerte, hogy a tömlöcök állapota sürgős beavatkozást igényel, ezért elhatározták új börtön építését. A pénzügyi lehetőségeik alapján csak a felújításra és a rabok valamilyen szintű osztályozására volt reális lehetőség. Nagy port vert fel egy munkácsi uradalmi ügyész által kocsmai verekedésért kiszabott pálcabüntetés, az

⁴²⁶ PH 1841/29, 234; Kossuth 2003, 87; PH 1841/59, 495; PH 1842/105, 4; PH 1842/128, 205; PH 1843/210, 10; PH 1843/283, 634; PH 1843/289, 688; PH 1843/291, 705; PH 1843/296, 748; PH 1844/344, 263.

⁴²⁷ PH 1842/140, 315; PH 1842/145, 361; PH 1842/202, 861, PH 1842/203, 869; PH 1843/219, 83; PH 1843/245, 306; PH 1843/254, 385; PH 1843/285, 653; PH 1843/311, 881; PH 1844/332, 159; PH 1844/350, 312.

⁴²⁸ PH 1841/45, 376; PH 1841/79, 666; Kossuth 2003, 217; PH 1842/110, 44; PH 1842/126, 186-187; PH 1843/214, 43; PH 1843/216, 61; PH 1843/254, 384-385; PH 1843/268, 502; PH 1843/287, 670; PH 1844/315, 11.

uradalmi alkalmazott terjedelmes levélben válaszolt az igaztalannak tartott vádakra. Beregben a botbüntetés végrehajtásának helyszínéül a hátsó udvart jelölték ki, de a büntetés „keményítéseként” nyilvános végrehajtást is elrendelhettek. A követutasítás a levelező által nem ismertett kisebb módosításoktól eltekintve elfogadta a választmányi javaslatot.⁴²⁹

Csak egy Borsod vármegyéből származó cikk szerzője írta ki teljes nevét (Vadnay Miklós), rajta kívül mindenki csak jeleket használt. A borsodi levelezők tizenegy tudósításban számoltak be a büntető törvényszéken hozott ítéletekről és a tömlőcökben tapasztalható állapotokról. Természetes módon Szemere Bertalan főszolgabíró neve két közleményben is megjelent, így szerezhettek az olvasók tudomást arról, hogy egy „fiók-tömlőczőt” állított fel a saját járásában. A követutasításról folytatott vitában is előkerült Szemere neve, aki lelkesen és hatásosan érvelt a választmányi javaslat mellett.⁴³⁰

Olgyai Gáspár Pozsony vármegyéből küldött tizenegy tudósításának leggyakoribb témái az új börtön felépítésének hosszú idő óta dédelgetett terve, és az ebben az ügyben tett előrelépések voltak. Természetesen szerepeltek a büntetőjogi kodifikáció vármegyei visszhangjai is, például, hogy Pozsony nemessége a halálbüntetés korlátozott alkalmazása mellett foglalt állást, később viszont egyértelműen a kerületi ülés által meghatározott szövegváltozatot fogadták el.⁴³¹

Torontál vármegye tíz büntetési katalógust érintő tudósítással képviseltette magát, Zsíros Lajos jegyzőn és Rónai Móricon kívül „Gyomirtó K.” és „Sz. J.” is küldött híradásokat a megye életéről. Itt figyelhető meg a szerkesztőség azon megoldása, hogy az egy helyről beérkezett leveleket összeszerkesztették és rövidítve tették közzé „Többen” szerzői megjelöléssel. A korabeli olvasók megtudhatták a közleményekből, hogy több, részben eredményes kísérlet történt a testi büntetések visszaszorítására. Torontál is azok közé a megyék közé tartozott, amelyek eredménytelenül ostromolták a helytartótanácsot az új börtön felépítéséhez szükséges építési engedélyért, pedig mindenki számára világos volt, hogy a jelenlegi épület minden szempontból alkalmatlan erre a célra. A vármegye egy 1842 szeptemberében

⁴²⁹ PH 1841/71, 597; Kossuth 2003, 318; ez a megjegyzés a levelezőtől származik. PH 1841/104, 870; PH 1842/131, 232; PH 1842/152, 427; PH 1842/200, 846-847; PH 1842/207, 902-903; PH 1843/291, 706; PH 1844/315, 12.

⁴³⁰ PH 1841/23, 185; PH 1841/33, 269; PH 1841/57, 478; Kossuth 2003, 161; PH 1841/70, 590; PH 1841/83, 698; PH 1842/108, 29; PH 1842/121, 140; PH 1842/145, 361; PH 1843/230, 175-176; PH 1843/294, 731.

⁴³¹ PH 1841/13, 99; PH 1841/103, 862; Kossuth 2003, 281; PH 1842/134, 258; PH 1842/181, 861; PH 1842/207, 903-904; PH 1843/209, 4; PH 1843/233, 203-204; PH 1843/291, 705; PH 1843/307, 848.

hozott határozatával került a figyelem középpontjába, amelyben felszólította a vármegyéket feliratának támogatására. Ebben megkérték a kormányzatot, hogy a büntető javaslatot minél hamarabb küldjék meg a törvényhatóságoknak, hogy az országgyűlésen el tudják fogadni a kódexet. Hasonló szellemben készült el a megyei követutasítás is, a „határtalan” kegyelmezési jogtól eltekintve minden szabadelvű különvéleményt elfogadtak, de a törvény hatálybaléptetésére bizonyos időt hagytak volna, hogy a megfelelő intézményhálózat létrejöjjön.⁴³²

Esztergom vármegyéből Besze János és egy grafikus jegy mögé rejtőzött szerző számolt be kilenc tudósításban büntetési kérdésekről. Háromszor szerepelt egy férjgyilkosság vádja alól felmentett nő ügye, akit tíz hónapig „magányfogság”-ban tartottak. A követutasítás készítésénél a közgyűlés először a fő elveket fektette le, majd ezek szellemében kezdett a részletes vitához. A megyei nemesség a liberális táborhoz csatlakozott az utasítással.⁴³³

Krassó vármegye büntetésekkel kapcsolatba hozható intézkedéseit Jakabffy Miklós és Joannovics György kilenc tudósításából ismerhették meg az olvasók. A megyei közönség igen nagy érdeklődéssel figyelte a büntetőjogi választmány munkáját, legalábbis majdnem minden cikkben említést történt a kodifikációról. Érdekes módon a követutasításba bekerültek olyan megállapítások is, amelyek még a rendi büntetőjogi felfogást tükrözik. Ilyen például az elévülés igazságtalan voltának hangsúlyozása, vagy az a javaslat, hogy a házasságtörésen kapottakat megsebesítő vagy megölő házastárs mentesüljön a büntetés alól.⁴³⁴

Sáros vármegyéből kilenc híradás érkezett, Ujházy László, „-F.-” és „Θ” szerzői megjelölések alatt. Többnyire a büntetőjogi kodifikációval összefüggő megyei körlevelek pártolásáról számoltak be, de itt is kiderült, hogy a hirtelen börtönépítési lelkesedést gyorsan lehűtötte az anyagi eszközök hiánya. A megyei rendek saját meghatározásuk szerint csekély módosítással (halálbüntetés fenntartása) elfogadták a választmányi tervezetet, pedig heves vita bontakozott ki a botbüntetés fenntartása körül is.⁴³⁵

⁴³² PH 1841/30, 243; PH 1841/37, 306; PH 1841/98, 823; PH 1842/137, 288; PH 1842/140, 315; PH 1842/181, 683; PH 1843/258, 419; PH 1843/267, 493; PH 1843/276, 574; PH 1844/334, 177-178.

⁴³³ PH 1841/28, 228; Kossuth 2003, 83-84; PH 1841/34, 280-281; PH 1841/56, 471; Kossuth 2003, 159-160; PH 1842/109, 38; PH 1842/180, 675; PH 1843/283, 634; PH 1843/287, 671.

⁴³⁴ PH 1842/137, 288; PH 1842/142, 336; PH 1842/170, 584; PH 1843/211, 19-20; PH 1843/288, 680; PH 1843/295, 739; PH 1844/346, 280.

⁴³⁵ PH 1842/105, 3; PH 1842/123, 159; PH 1842/126, 167; PH 1843/216, 60; PH 1843/236, 227; PH 1843/264, 470; PH 1843/287, 672.

Szatmár vármegye ismeretlen levelezője kilenc cikkben érintett büntetéstani és börtönügyi kérdéseket. Egy nagyon részletes rabstatisztika és a megyei főorvos jelentése engedett bepillantást a börtönviszonyokba. A megyei nemesség várakozással tekintett a büntetőjogi választmány munkálata elé, és a kerületi változat pártolását foglalta követutasításába.⁴³⁶

Major Pál volt a szerzője a Moson vármegyéből érkezett nyolc büntetés-végrehajtási cikknek, amelyekben beszámolt a megyei dolgozók felállításának magánkezdemenyezéséről, valamint a botbüntetés teljes hatástalanságra hívta fel a figyelmet. A megyei követutasításról szóló beszámoló szerint hosszas vita után végül a halálbüntetés fenntartására szavaztak, de minden más kérdésben elfogadták a kodifikációs bizottság szövegváltozatát.⁴³⁷

Ung vármegyéből Kovács Károly, Kulin Antal főszolgabíró és „Hubaffy” nevéhez köthető a büntetési témákkal foglalkozó nyolc beszámoló. A megyei rendek felismerték a testi és a megszégyenítő büntetések korszerűtlenségét, ezért megtiltották a kalodák alkalmazását, és a botbüntetés zárt végrehajtását rendelték el. Ennek ellenére mégis vitát váltott ki egy végrehajtott botbüntetésről szóló cikk. A megyei követek jelentésük szerint a börtönköltségek ügyében nem tudtak eligazodni a közgyűlés által adott ellentmondó utasítások között. A rendek erre válaszul csak a betű szerinti végrehajtásra utasították őket.⁴³⁸

Somogy vármegyéből nyolc tudósítás érkezett, Záborszky Alajoson kívül Somssich Pál és egy „P.” szignó mögé rejtőzött levelező számolt be a büntetési katalógus átalakításához köthető információkról. A vezércikkekben is megjelent mesztengnyői zavargás öt közleményben szerepelt, de a hírek többnyire eljárási kérdéseket érintettek, büntetéstani csak kétszer fordult elő. A többi tudósítóhoz hasonlóan rabstatisztikát ugyanúgy közöltek, mint Szemere Bertalan megkeresését, vagy a szabolcsi körlevelet. Börtönügyi szempontból két cikk érdemel említés, az egyik szerint a csőd szélén álló „dolgozó-ház”-at sikerült haszonbérbe adni, a másik pedig arról számolt be, hogy a rabok magas gyógyszerköltségei miatt inkább áttérnek a homeopátiás gyógyításra.⁴³⁹

⁴³⁶ PH 1842/132, 242-243; PH 1842/175, 634; PH 1842/182, 692; PH 1842/183, 699; PH 1843/247, 321; PH 1843/259, 428; PH 1843/260, 437; PH 1843/293, 721.

⁴³⁷ PH 1842/157, 469; PH 1842/188, 741; PH 1843/217, 68; PH 1843/267, 494; PH 1843/283, 634; PH 1843/286, 664; PH 1844/328, 124-125.

⁴³⁸ PH 1841/62, 518; PH 1842/116, 94; PH 1842/194, 795; PH 1843/215, 52; PH 1843/298, 769; PH 1844/331, 152.

⁴³⁹ PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 349; PH 1841/91, 763; PH 1842/143, 346; PH 1842/195, 803; PH

Abaúj vármegye tudósítói (Csereháti, „✱” és az ismeretlen rendes levelező) hét alkalommal osztottak meg az olvasókkal büntetésekkel kapcsolatos információkat. A börtönök szűkös volta miatt a rabokat magánházaknál helyezték el, vagy egyszerűen csak az utcákon kóboroltak a „fogvatartottak”. A büntetőjogi javaslat kapcsán pedig arra hivatkozással halogatták a követutasítás tárgyalását, hogy minden nemes el akarja olvasni az egész javaslatot.⁴⁴⁰

A Csanád vármegyei börtönviszonyokról Dániel Antal, „Csanád” és az „Θ” jegyű levelező értesítette a szerkesztőséget. A hét cikkből kiderül, hogy a megyei közönséget is megérintette a börtönügyi mozgalom, de a befolyt csekély pénzüsszeg vélhetően nem adott nagy reményekre okot.⁴⁴¹

Pozsega vármegye ismertetlen levelezője (-OO.) hét tudósításban foglalkozott büntetési kérdésekkel. Az 1842 áprilisában kitört tűzvészben a rabok is segítettek a mentésben, sőt megsérült a megyei tömlőc is, így a helyreállítási fázisokról és a tűzoltásban jeleskedett rabok további sorsáról szóltak a beszámolók.⁴⁴²

Turóc vármegye állandó tudósítója, Ujhelyi Gábor mellett egy ismeretlen is küldött börtönügyi híreket. A hét rövid beszámolóból egyértelműen kiderül, hogy a vármegye börtönnépessége igen kicsi volt, az egyszerre tömlőcben levők száma ritkán haladta meg a tíz főt. A kodifikációs bizottság számára készített statisztika szerint egy évtized alatt fordult meg a megyei tömlőcben annyi fogvatartott, mint egy közepes méretű törvényhatóságban évenként.⁴⁴³

Csongrád vármegye hat büntetési tárgyú híre három szerzőtől származott, Bene István, Osztróvszky József és „L.L.” levele került a 'Megyei dolgokba'. Többnyire rabstatisztikákon keresztül mutatták be megyéjüket a szerzők, de megtudhatták az olvasók, hogy a csongrádi nemesség a büntetőjogi javaslatokat a különvélemények beépítésével fogadta el, és hogy az esküdtszéki eljáráshoz mindenképpen ragaszkodnak.⁴⁴⁴

1843/224, 124; PH 1843/301, 795-796.

⁴⁴⁰ PH 1841/80, 673; PH 1841/100, 839; PH 1843/227, 146-147; PH 1843/240, 263; PH 1843/247, 319; PH 1843/282, 626; PH 1843/285, 653.

⁴⁴¹ PH 1841/48, 398; PH 1841/52, 436; PH 1841/79, 664; PH 1842/138, 295; PH 1842/207, 902; PH 1843/270, 518; PH 1844/314, 4.

⁴⁴² PH 1842/150, 409; PH 1842/167, 557; PH 1842/191, 766.

⁴⁴³ PH 1841/24, 194; PH 1841/31, 251; Kossuth 2003, 93; PH 1841/88, 738; PH 1842/107, 19; PH 1842/135, 267; PH 1842/179, 666; PH 1843/216, 59.

⁴⁴⁴ PH 1841/64, 535; PH 1842/158, 476; PH 1842/184, 707; PH 1843/263, 463; PH 1843/288, 680; PH 1843/313, 897.

A Jászkun kerületből érkezett hat cikk mindegyike más szerzőtől származott, „Őszinte testvérek”, „H.L.”, „Tarnaparti”, „M-i A-s”, és „E.-” aláírással és jelzés nélkül jelentek meg a beszámolók. A kerületben még megfigyelhető volt büntetésként a katonának adás, a botozás eltörlésének indítványa pedig többször elbukott már a közgyűlésen. A Jászkunságból érkezett híreken lehet legjobban végigkövetni, hogy mennyire megalapozatlanok voltak a modern vagy modernnek tekintett börtönrendszerekkel kapcsolatos várakozások. Az 1841-ben még a lelkes tudósító egy év múlva már kiábrándultan írta le, hogy a bűncselekmények nem csökkentek, vannak visszaesők és a kerületi költségvetést olyannyira megterheli az új rezsim fenntartása, hogy kénytelenek lesznek haszonbérbe adni a fegyintézetet.⁴⁴⁵

Közép-Szolnok vármegye hat börtönügyi híre két levelezőhöz kapcsolódik, Szabó György és „☒” jegy alatt jelent meg tudósítás. A megyei rendek megpróbálták a saját eszközeikkel visszaszorítani a botbüntetést, és inkább a közmunkára ítélest szorgalmazták kisebb kihágások esetén. A kevés termés miatti éhínség 1842 tavaszán a megyei börtönbe is begyűrűzött, a vármegyei tisztviselők saját pénzen vásároltak a raboknak gabonát. A vármegyei kicsapongások megakadályozására alkotott vármegyei statútumot is részletesen bemutatták a Pesti Hírlap olvasóinak.⁴⁴⁶

Máramaros két helyi tudósítója, „Θ” és ifj. Várady Ádám, hatszor hozott nyilvánosságra büntetési és büntetés-végrehajtási adatokat. Innen származik Kossuth kedvelt fordulata a botbüntetés és a „szelíd tortúra” kapcsán, a „máramarosi veréb-nemölés”. Az eredeti hír úgy szólt, hogy a verébfejben lerovandó adót nem teljesítőket pálcával rendelte büntetni a megyei közgyűlés, a szerkesztő pedig hatásosnak találva a fordulatot, előszeretettel alkalmazta. A megyei rendek a hírek alapján üdvözltek a büntetőjogi kodifikáció előrelépéseit, de az elkészült követutasításról már nem számoltak be.⁴⁴⁷

Szepes vármegyei eseményekről három levelező tudósított hat közleményben, „Berkeszi”, „G.H.” és „Θ” jegy alatt jelentek meg a cikkek. A megyei rendek egy sajátos érveléssel hátrították el a testi büntetés zárt végrehajtásáról szóló javaslatot, úgy gondolták, hogy a kérdésben bevárják az országos büntetőjogi választmány döntését.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ PH 1841/26, 211; Kossuth 2003, 77; PH 1841/92, 774; PH 1842/120, 130; PH 1842/175, 634; PH 1842/198, 828-829; PH 1842/208, 912.

⁴⁴⁶ PH 1841/78, 657; PH 1842/107, 21; PH 1842/147, 380; PH 1842/168, 565; PH 1844/349, 302.

⁴⁴⁷ PH 1841/30, 243; PH 1842/120, 129; PH 1842/180, 676; PH 1843/214, 44; PH 1843/238, 247; PH 1843/266, 486.

⁴⁴⁸ PH 1842/118, 111; PH 1842/139, 305; PH 1842/176, 640-641; PH 1842/188, 742.

Szerém megye rendes levelezője (-ró.-) hat alkalommal tudatta a lap olvasóival a megyegyűléseken elhangzottakat, így a vármegyei körlevelekre adott válaszokat és az elkészült követutasítás tartalmát.⁴⁴⁹

Hat cikkel képviseltette magát Udvarhelyszék, a beszámolókat K. Horváth János, Erdődy János, Gálfi Mihály és „Balta” juttatta el a szerkesztőséghez. Szóltak arról a szerzők, hogy a Székelyföldön nem alkalmazzák a testi büntetést, hanem helyette pénzbírságot szabnak ki. A szék követeit arra utasították, hogy az erdélyi országgyűlés úrbéri törvényt érintő tanácskozásain a földesurak botoztatási jogát eltöröljék. Részben központi unszólásra a szék közgyűlése egy modern fogház létesítéséhez fogott, Wesselényi Miklós telket ajánlott az építéshez, a főkormánysház pedig pénzt. A közgyűlés arra használta fel a hírlapi nyilvánosságot, hogy beszámolót kérjen a már modern büntetés-végrehajtási intézeteket működtető vármegyéktől az eddigi tapasztalatokról.⁴⁵⁰

Ugocsa vármegye hat büntetéstanügyi tárgyú tudósítása öt különböző szignó alatt jelent meg, „Δ”, „-i-”, „---i---n”, „.....yi.....n”, és „.....yi” szerzői jelölésekkel találkozott az olvasó. Az apró vármegyében is megjelent a civil kezdeményezés, hiszen egy hír szerint táncvigalom útján kezdtek gyűjtést a felállítandó börtönre. A követutasítás részleteit, a halálbüntetés és a botozás egyhangú eltörlését is nyilvánosságra hozták a megyei levelezők.⁴⁵¹

Szabó Antal, az állandó veszprémi tudósító hatszor számolt be büntetési kérdésekkel összefüggő eseményekről. A botbüntetés végrehajtási körülményeiben csak igen kis előrelépés történt, nem „közhelyen”, de nyilvánosan kellett végrehajtani az ítéletet. Annak ellenére, hogy a börtönépítési tervekkel a kodifikációs bizottság működése miatt felhagytak, a rabok foglalkoztatását sikerült valamilyen módon megoldani. Az elítéltek állították elő a vármegyei szolgák ruházatának jelentős részét, és még bevételt is termeltek.⁴⁵²

A Zólyom vármegyéről szóló hat beszámolót kivétel nélkül Révay Gusztáv jegyezte. A szerző szerint nemcsak a jelenlegi börtön tágítása és célszerűbb elrendezése lenne kívánatos, hanem a kerületi börtönök felállítása is. Egy sajátos büntetésről is beszámolt a levelező, az egyik hír szerint a besztercei bányaigazgatóság örökre eltiltott

⁴⁴⁹ PH 1843/223, 116; PH 1843/267, 494; PH 1843/295, 739; PH 1844/332, 159.

⁴⁵⁰ PH 1841/46, 384; Kossuth 2003, 128; PH 1841/67, 563; PH 1842/153, 437; PH 1842/196, 813; PH 1843/272, 536.

⁴⁵¹ PH 1841/76, 639; PH 1842/154, 444; PH 1843/212, 27; PH 1843/231, 186; PH 1843/247, 319; PH 1843/301, 795.

⁴⁵² PH 1841/65, 544; PH 1842/118, 111; PH 1842/198, 827; PH 1843/259, 428.

egy vaslopásért büntetését kiállott férfit minden bányászattal kapcsolatos munkától, megfosztva az egyetlen kenyérkereseti lehetőségétől. A megyei rabok munkáltatását úgy oldották meg, hogy Besztercebánya városának takarítási feladatait látták el.⁴⁵³

A Fejér vármegyében történekről Meszlényi Rudolf és Kunoss számolt be öt közleményben. A megyei börtönök állapotáról és a büntetőjogi javaslat kapcsán készítendő követutasításról szerezhettek információkat a lap olvasói.⁴⁵⁴

Győr vármegye börtöneinek helyzetéről és a követutasítás tárgyalásáról öt közleményben három levelező (Szabó Kálmán, Ziska József és „r-n”) adott hírt. A mai olvasó számára meglepő lehet a tiszteletbeli főjegyző javaslata, hogy a nedvessége miatt levéltárnak alkalmatlan épületrészt „letartóztatási fogház”-nak alakítsák át, és erre fordítsák a dologház felállítására összegyűjtött pénzösszeget.⁴⁵⁵

A Hajdúkerületből Kovács Sámuel és két ismeretlen („K.” és „*”) látta el hírekkel a rovatot. Az öt levélből látszik a büntetési katalógus és a végrehajtás nagyon lassú és fokozatos modernizálása. Küldöttséget nevezett ki közgyűlés a börtönügyi problémák feltárására, a nyilvános testi büntetéseket eltörölték, csak a kerületház udvarán lehet a továbbiakban végrehajtani, kísérletet tettek a rabok osztályozására és nevelési célzattal az elítéltekkel őrlötték a saját kenyérükhöz szükséges gabonát.⁴⁵⁶

Stettner Lajos Sopron vármegye rendes levelezője öt hírben érintett börtönügyi és büntetési kérdéseket. Egy rövid törvényszéki statisztika mellett rabtartási költségeket tartalmazó számadás, jogtalannak tartott letartóztatás szerepelt a híradásokban.⁴⁵⁷

Verőce vármegye ismeretlen levelezőjének öt cikkéből kiderül, hogy a katonaállítás gondját úgy próbálta megoldani 1841-ben a tisztikar, hogy a lólopással vagy kóborlással vádolt férfiakat újoncnak adta. Nem is a kormánynak tűnt fel ez a szabálytalanság, hanem a katonák születési helye szerinti vármegyék kezdtek tiltakozni ellene.⁴⁵⁸

Zala vármegyéből Kossár József és egy ismeretlen (-xx) öt tudósítást küldött be. A cikkek főként a követválasztási kicsapongásokkal foglalkoztak, sem helyi börtönjavítási kezdeményezésről, sem pedig a megyei követutasítás büntetőjoggal kapcsolatos részéről nem tájékoztatták az olvasókat.⁴⁵⁹

⁴⁵³ PH 1841/39, 325; PH 1841/54, 454; PH 1842/133, 250; PH 1842/175, 633; PH 1842/198, 827.

⁴⁵⁴ PH 1841/8, 59; PH 1841/34, 281; PH 1842/115, 88; PH 1843/218, 75; PH 1843/255, 391.

⁴⁵⁵ PH 1842/105, 2; PH 1843/248, 329; PH 1843/296, 747; PH 1843/305, 830.

⁴⁵⁶ PH 1841/25, 204; PH 1841/58, 488; PH 1842/114, 80; PH 1842/122, 150.

⁴⁵⁷ PH 1841/77, 649; PH 1842/177, 650; PH 1843/240, 262; PH 1844/334, 177.

⁴⁵⁸ PH 1841/39, 323; PH 1842/177, 651; PH 1843/218, 75; PH 1843/294, 731.

⁴⁵⁹ PH 1841/96, 807; PH 1843/232, 195-196; PH 1843/238, 245; PH 1843/245, 304.

A Trencsén vármegyéből megjelent négy tudósítás be nem azonosítható szerzője (-y-) három felháborító botozásról és a nádor által kiadott börtönügyi körlevélről adott hírt.⁴⁶⁰

Krasznából három ismeretlen ([tükrözött szív], „V^{xxxxx}” és „Falusi”) közölt négy alkalommal információkat. A legérdekesebb a Zilahon felállítandó jogtanári székről szóló hír, mely szerint Wesselényi Miklós a költségek egyharmadát magára vállalta.⁴⁶¹

Tóth Ferenc Tolna megye „rendszerinti” tudósítója három levélben számolt be a megyei történésekről, ismertette a börtönügyi kodifikációhoz elkészített tízéves börtönstatisztikát és kivonatolva közölte a követutasítás elkészítését övező vitákat.⁴⁶²

Arad megyében, ahogy a két beszámolóból kiderül, a botbüntetés visszaszorítása érdekében csak egy nagyon apró előrelépés történt, a megyei tisztviselők a falusi bírakat és tanácsdagokat bírói ítélet nélkül nem fenýíthették testi büntetéssel.⁴⁶³

Zmeskál Elek Árva megyéből küldött két tudósításában szerepelt, hogy a közgyűlés semmi hajlandóságot nem mutatott a testi büntetés végrehajtási körülményeinek megváltoztatására.⁴⁶⁴

Kövár-vidék két beszámolója szerint a kormányzati érdeklődésre, hogy a rabokat miért föld alatti tömlöcökben tartják fogva, a közgyűlés azzal válaszolt, hogy a kormányshék nem adott még engedélyt és legfőképpen pénzt a benýújtott terv megvalósítására.⁴⁶⁵

Varasd vármegye is élt az újoncozás sajátos módjával a „-818” szignójú levelező szerint, mert több kóborlót eljárás nélkül katonának állítottak.⁴⁶⁶

Alsó-Fejér vármegye közgyűlése, amint az Órhegyi Gábor tudósításából kiderül, statútumban határozta meg a választási kicsapongások büntetését.⁴⁶⁷

A „Marostáj”-ról érkezett levél szerzője, P. Tanos J. válaszolt egy korábbi Pesti Hírlapban megjelent cikkekre, amely szerint egy tanítót ok nélkül mozdítottak el az állásából. A cáfolat szerint a tanító rendszeresen korbácsolta fenýítés gyanánt a 8-9 éves tanulókat, kiderült, hogy akár harmincöt ütést is mért egy gyermekre.⁴⁶⁸

⁴⁶⁰ PH 1841/80, 674; PH 1842/107, 19.

⁴⁶¹ PH 1842/107, 20; PH 1843/267, 495.

⁴⁶² PH 1841/96, 808; PH 1842/178, 657; PH 1843/286, 664.

⁴⁶³ PH 1841/61, 511; PH 1844/350, 312.

⁴⁶⁴ PH 1842/195, 803; PH 1844/314, 4.

⁴⁶⁵ PH 1842/163, 525; PH 1843/312, 892.

⁴⁶⁶ PH 1841/71, 597; PH 1841/95, 801.

⁴⁶⁷ PH 1843/259, 429.

⁴⁶⁸ PH 1842/141, 327.

A Sárospatakról 1841 decemberében megjelent közleménynél sokkal fontosabb a szerkesztő megjegyzése, véleménye szerint az általa kapott oktatás nem felelt meg sem a gyakorlati, sem az elméleti követelményeknek, mivel büntetőjogból szinte semmit sem tanult és a börtönügyről nem is hallott.⁴⁶⁹

III. 4. 3. A leggyakrabban érintett kérdések

A megyei tudósításokon belül két nagy csoportot lehet elkülöníteni: az egyik kategóriába a jelenre vonatkozó információk, a másikba pedig a jelenlegi viszonyok megváltoztatásáról szóló közlemények tartoznak. A két kategória közötti határok nem olyan élesek a valóságban, mint azt elsőre gondolnánk, a legtöbb tudósításban mindkét téma jelen volt, hiszen csak azt lehet átalakítani, amit ismerünk.

Az első hírcsoport természetesen rendkívül sokszínű, rengeteg kérdést ölelt fel, nagyon sok egyedi jelenségről számolt be. Ezeknél a közleményeknél figyelhetjük meg leginkább a korábbi tudományos és ismeretterjesztő lapokban meghonosodott műfaj, a topográfia továbbélését.⁴⁷⁰ A megyei levelező az olvasóközönségnek bemutatta a teljes vármegyét, leírta, hogy milyen épületek vannak a megyeszékhelyen és közben pár szóval jellemezte a helyi tömlöcöt. A lakosság összetételénél kitért a bűnözés nagyságára és a korabeli bírói gyakorlatot is megemlítette. A politikai hírlap gyakorisága és a politikai újságírás jellemzői természetesen megrövidítették és átformálták némileg a hagyományos megyeleírásokat, azonban nyomokban még fellelhető a Pesti Hírlap hasábjain is ez a műfaj. Kossuth Lajos kifejezetten meg is határozta azokat a témákat, amelyekről információkat kért, így kerültek az olvasók elé a börtönügyi választmány munkájához bekért börtönstatisztikák is.

A politikai hírközlés legfontosabb eleme a megyei hírek között természetesen a helyi eseményekről, megyegyűlési történésekről, a megyei közvéleményt felkavaró ügyekről szóló beszámolók voltak. Ezek a közlemények viszont átvezetnek a második kategóriához, mivel 1843 tavaszától a megyei közéletet is az országgyűlési, vagyis törvényhozási események határozták meg.

A büntetési katalógus és büntetés-végrehajtás átalakításának egyetlen korszerű lehetősége a büntetőjogi kodifikáció, az ezzel kapcsolatos hírek sorolhatók a második

⁴⁶⁹ PH 1841/102, 856. Ez a megjegyzés nem szerepel az 1841-ben megjelent szerkesztői megjegyzéseket összefoglaló kötetben: Kossuth 2003.

⁴⁷⁰ Ilyen jellegű közlemények láttak napvilágot a Tudományos Gyűjteményben (1818-1841) és az előképének tekinthető Vaterländische Blätterben (1808-1820): Bató 2001a; Bató 2006.

csoportba. A rovatban megjelent büntetési kérdéseket érintő 521 közleményből 170 hozható összefüggésbe a kodifikációval, negyvenöt vármegyéből vagy kerületből származtak ilyen jellegű hírek.⁴⁷¹ Nyilvánvalóan a büntetőjogi modernizációval és törvényhozással foglalkozó hírek sem alkotnak homogén csoportot. Az országgyűlésre történő felkészülést megelőzően, tehát 1842-1843 fordulójáig főként óhajként fogalmazódott meg a „rendszeres” büntető törvénykönyv létrehozásának igénye. Az országgyűlés megnyílta után viszont már a konkrét törvényalkotási folyamatról érkeztek a beszámolók.

A 'Megyei dolgok' csak egyike a vidéki rovatoknak, tehát nem választhatóak el az itt közölt információk a többiben ('Királyi városok köréből', 'Vidéki levéltárca') megjelent beszámolóktól. A vidéki rovatok között megfigyelhető volt egyfajta átjárás, amint azt a 'Rövid közlések' megjelenése is alátámasztja. Előfordult, hogy a 'Vidéki levéltárcában' megjelent közleményre itt válaszoltak, vagy csak egyszerűen a

⁴⁷¹ Abaúj vm. PH 1843/240, 263; PH 1843/282, 626. Arad vm. PH 1844/350, 312. Árva vm. PH 1844/314, 4. Bács vm. PH 1841/58, 487; PH 1841/97, 816; PH 1842/116, 95; PH 1843/210, 11; PH 1843/264, 471; PH 1843/299, 777-778; PH 1844/314, 4; PH 1844/347, 287; PH 1844/350, 313. Baranya vm. PH 1841/97, 815; PH 1842/108, 29; PH 1842/126, 188; PH 1842/180, 673; PH 1843/211, 18-19; PH 1843/251, 357; PH 1843/287, 671; PH 1843/313, 896. Bars vm. PH 1843/214, 43; PH 1843/268, 502; PH 1843/287, 670. Bereg vm. PH 1841/104, 870; PH 1842/207, 902; PH 1843/291, 706; PH 1844/315, 12. Békés vm. PH 1842/141, 325; PH 1843/212, 28; PH 1843/241, 267; PH 1843/273, 544; PH 1843/297, 757. Bihar vm. PH 1841/79, 665; Kossuth 2003, 217; PH 1843/212, 28; PH 1843/259, 427; PH 1843/270, 517; PH 1843/309, 866. Borsod vm. PH 1841/33, 269; PH 1841/70, 590; PH 1843/230, 17; PH 1843/294, 731. Csanád vm. PH 1842/207, 902. Csongrád vm. PH 1843/288, 680. Esztergom vm. PH 1843/283, 634; PH 1843/287, 671. Fejér vm. PH 1841/8, 59; PH 1843/218, 75; PH 1843/255, 391. Gömör vm. PH 1843/210, 10; PH 1843/283, 634; PH 1843/289, 688; PH 1843/291, 705; PH 1843/296, 748. Győr vm. PH 1843/248, 329; PH 1843/296, 747; PH 1843/305, 830. Hajdúkerület PH 1841/25, 204; PH 1841/58, 488. Heves vm. PH 1842/123, 161; PH 1843/227, 147; PH 1843/282, 626; PH 1843/285, 654-655; PH 1843/313, 897. Hont vm. PH 1842/201, 854; PH 1843/227, 147; PH 1843/247, 320; PH 1843/251, 357; PH 1843/255, 392; PH 1843/313, 897; PH 1844/336, 198. Komárom vm. PH 1841/80, 674; PH 1841/86, 722; PH 1843/218, 74; PH 1843/220, 91; PH 1843/238, 245-246; PH 1843/256, 401; PH 1843/295, 738; PH 1844/338, 214. Krassó vm. PH 1842/142, 336; PH 1842/170, 584; PH 1843/211, 19-20; PH 1843/288, 680; PH 1843/295, 739; PH 1844/346, 280. Máramaros vm. PH 1843/214, 44; PH 1843/238, 247; PH 1843/266, 486. Moson vm. PH 1843/217, 68; PH 1843/267, 494; PH 1843/283, 634; PH 1843/286, 664; PH 1844/328, 124-125. Nógrád vm. PH 1843/219, 83; PH 1843/245, 306; PH 1843/254, 385; PH 1843/285, 653; PH 1843/311, 881; PH 1844/332, 159. Nyitra vm. PH 1842/105, 2; PH 1843/214, 44; PH 1843/239, 252; PH 1843/265, 480; PH 1843/297, 757. Pest vm. PH 1841/94, 791-792; PH 1841/95, 799-800; PH 1843/255, 391; PH 1843/279 599; PH 1844/336, 198. Pozsony vm. PH 1842/207, 903-904; PH 1843/209, 4; PH 1843/233, 203-204; PH 1843/291, 705; PH 1843/307, 848. Sáros vm. PH 1843/216, 60; PH 1843/236, 227; PH 1843/264, 470; PH 1843/287, 672. Somogy vm. PH 1843/224, 124; PH 1843/301, 795-796. Sopron vm. PH 1843/240, 262. Szabolcs vm. PH 1842/106, 10-11; PH 1842/123, 161; PH 1842/205, 885; PH 1843/262, 454; PH 1844/361, 413. Szatmár vm. PH 1843/259, 428; PH 1843/260, 437; PH 1843/293, 721. Szepes vm. PH 1842/118, 111; PH 1842/139, 305. Szerém vm. PH 1843/223, 116; PH 1843/267, 494; PH 1843/295, 739. Ugocsa vm. PH 1843/212, 27; PH 1843/301, 795. Ung vm. PH 1842/116, 94; PH 1843/298, 769; PH 1844/331, 152. Temes vm. PH 1843/234, 211; PH 1843/283, 634; PH 1844/345, 271. Tolna vm. PH 1842/178, 657; PH 1843/286, 664. Torontál vm. PH 1842/181, 683; PH 1843/258, 419; PH 1843/267, 493; PH 1843/276, 574. Turóc vm. PH 1843/216, 59. Vas vm. PH 1843/229, 167; PH 1843/277, 587. Verőce vm. PH 1843/294, 731. Veszprém vm. PH 1842/118, 111; PH 1843/259, 428. Zala vm. PH 1843/232, 195-196. Zemplén vm. PH 1843/210, 12; PH 1843/238, 247; PH 1843/248, 328.

szerkesztőség máshova helyezte el terjedelmi vagy tematikai okok miatt a beküldött levelet.⁴⁷² Mivel a vidéki tudósítások csak egységesen kezelhetők, nem célszerű a rovatonként történő részletes és szisztematikus elemzés. A vidéki híreket tartalmazó állandó vagy időszakos rovatok tartalmazzák a korabeli büntetésekre és a börtönviszonyokra vonatkozó információk döntő többségét, így a lap teljes ilyen jellegű híryananyagának vizsgálata során felesleges és zavaró ismétlésekhez vezetne a különálló bemutatás. Ebből kiindulva a vidéki rovatok közleményeinek tematikus áttekintésére nem kerül sor.

III. 5. Vidéki levéltárca

A 'Vidéki levéltárca' a 'Megyei dolgokat' követő rovat volt, Kosáry Domokos meghatározása szerint itt a rövidebb terjedelmű levelek kaptak helyet.⁴⁷³ Inkább egy alkalmi vidéki rovatnak lehet tekinteni, mintsem állandónak, mert nem minden számban jelent meg. Az országgyűlés kezdete után a nem törvényhozási kérdéseket érintő vidéki tudósítások drasztikus csökkenésével 1843 nyarán végleg megszűnt. Az itt megjelent levelek nem mutatják egységes rovat képét, sem a hírek forrását tekintve (vármegye vagy város), sem a tudósítások tematikáját vizsgálva. Több esetben nemcsak a szerző volt ismeretlen, hanem helyet is csak rövidítve jelölték. A rövidítés és a hírben szereplő adatok segítségével azért néhány esetben lehetővé vált az elbeszélte történés „lokalizálása”.

A rovatban tizenkilenc levél jelent meg tizenhét helyről. Feltehetően Szenicéről érkezett mindkét levél a berencsi uradalom pallosjogával kapcsolatban, az elsőt „486.” szignóval látták el, a másodikat Zmertych Ferenc jegyezte. Az uradalomban sem szabályos büntető-eljárás, sem megfelelő börtön, de néha még jegyzőkönyv sem volt, ezért vizsgálatot kezdeményeztek Nyitra megye közgyűlésénél.⁴⁷⁴

Szabó György Zilahról keltezett tudósításaiban közölte, hogy az iskolákban megszüntették a testi fenyítést, és beszámolt a legutolsó törvényszékek munkájáról is.⁴⁷⁵

⁴⁷² A jelenség bemutatására Temes vármegye börtöne a legjobb példa, a 'Megyei dolgokban' és a 'Királyi városok köréből' címet viselő rovatban is olvashatunk erről szóló tudósítást: PH 1841/26, 211; Kossuth 2003, 77; PH 1841/31, 254. Egy Munkácsról érkezett és a 'Vidéki levéltárcában' közölt beszámolóra a választ pedig a 'Megyei dolgok' között lehet fellelni: PH 1842/191, 766-767; PH 1842/200, 846-847.

⁴⁷³ Kosáry 1979b, 672.

⁴⁷⁴ PH 1841/39, 325; PH 1841/66, 555.

⁴⁷⁵ PH 1841/37, 306-307; PH 1841/65, 546.

A B.-ről keltezett levél szerzője az N-ei járás főszolgabírájának hivatali visszaéléssel és ok nélküli botozással „tarkított” utazásáról számolt be.⁴⁷⁶ Hasonlóan visszaélt a hivatali hatalmával az az esküdt, aki egy bérest önhatalmúan megbotoztatott „R. I.” P.-ről küldött beszámolója szerint.⁴⁷⁷ Zemplén vármegyéből Erdőbényéről érkezett valószínűleg az a levél, amely megyei és uradalmi tisztviselők hasonló eljárásait tárta a nyilvánosság elé.⁴⁷⁸

A Munkácsról küldött levél az egyik Bereg megyei faluban táncmulatságon kitört verekedés után kiszabott és végrehajtott botbüntetésekéről szólt. Az érintett uradalmi ügyvéd hosszú levélben válaszolt a 'Megyei dolgok' hasábjain.⁴⁷⁹

Hont vármegye rendes levelezője Pongrácz Lajos ebben a rovatban tette közzé az 1840. évi rabstatisztikát.⁴⁸⁰ Komárom vármegyéből csak annyit írt az ismeretlen szerző, hogy a rabok száma „nem csekély”, az ebből fakadó problémákat csak törvényhozással lehet megoldani.⁴⁸¹

„Mecseki” egy újoncállítási hírről számolt be, az egyik falu felfogadott egy legényt, de a biztonság kedvéért megvizsgáltatták orvossal, aki megállapította, hogy a falu újdonsült katonája lány. A férfiruhát hordó nőt ezért megbotozták.⁴⁸² Csalás miatt ítélték szabadságvesztésre azt a férfit, aki Pest megyében a protestáns egyházak nevében gyűjtött adományokat.⁴⁸³

Kovács Lajos 'Értekezőben' megjelent cikkében egy rablógyilkosságról is beszámolt, amely viszont nem történt meg a „V. J.” által Nagybányáról küldött levél szerint.⁴⁸⁴ A téves titulussal jelölt Bihar megyei szerző, Lukács György itt közölte, hogy nem ő az aljegyző.⁴⁸⁵ Zilahi Szakács Péter Sátoraljaújhegyről küldött levele pedig pontosította a korábbi információkat.⁴⁸⁶

Nagykárolyból Koroknay Gy. a rabok lelki gondozásának és oktatásának kezdeti lépéseiről számolt be.⁴⁸⁷ Örkénytájáról „Kiváry” az örkényi lelkész nevelés terén elért eredményeit, az apróbb lopások csökkenését tette közzé.⁴⁸⁸

⁴⁷⁶ PH 1841/59, 496. Talán Bars megyéből érkezett: Kossuth 2003, 168-169.

⁴⁷⁷ PH 1841/48, 401.

⁴⁷⁸ PH 1842/170, 585.

⁴⁷⁹ PH 1842/191, 766-767; PH1842/200, 846-847.

⁴⁸⁰ PH 1841/16, 126.

⁴⁸¹ PH 1841/13, 100.

⁴⁸² PH 1841/14, 108.

⁴⁸³ PH 1842/146, 371-372.

⁴⁸⁴ PH 1841/97, 818; Kovács 1841, 718-719.

⁴⁸⁵ PH 1841/96, 810.

⁴⁸⁶ PH 1841/63, 527.

⁴⁸⁷ PH 1841/69, 582-583.

Balatonfüredről „-s-” egy párbaj kapcsán a büntetési célok kérdését érintette,⁴⁸⁹ a fiumei levélben pedig hírül adták, hogy a megszökött pénztárnokot letartóztatták.⁴⁹⁰ Kossuth felkérte a levelezőket, hogy a megyei közgyűlések hatánapjait küldjék be, hogy közölni tudják a lapban.⁴⁹¹

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a 'Vidéki levéltárca' rovatnak önálló arculata nem volt. Igazából nem határozható meg semmilyen rendező elv, amely alapján nem a 'Megyei dolgok' esetleg a 'Királyi városok köréből' rovatokban jelentek meg a levelek. Nem volt meghatározó sem a szerző személye, hiszen rendes levelező is került ide, sem pedig a téma.

III. 6. Királyi városok köréből

A vidéki tudósítások utolsó rovata 'Királyi városok köréből' címmel kapott helyet a Pesti Hírlapban.⁴⁹² A rovat nem minden számban szerepelt, 1843 júliusától pedig tulajdonképpen megszűnt, csak néhány számban láthatták viszont az olvasók a rovatcímét. A rovat esetlegességének egyik oka a városi levelezők viszonylag kis száma lehetett. Ezt támasztja alá Kossuth Lajos egy megjegyzése is. A szerkesztőváltás előkészületei közben megpróbálta a levelezőhálózatát átmenteni, és újabb feladatokkal látta el külső munkatársait, a felhívásban pedig megemlítette, hogy sajnos nem minden városban van tudósítója.⁴⁹³ A hálózat kialakulatlanságának egyik eredője talán az lehetett, hogy nehezebb volt kormányzati befolyás alatt álló városokban a levelezőhálózat megszervezése. Másik tényezőként az említhető, hogy a reformkorra a városi funkciók nagyobb részét a mezővárosok vették át, a korábban virágzó kiváltságos városok mind gazdaságilag, mind politikailag háttérbe szorultak, nem volt olyan érdekes a helyi közélet, hogy külön tudósító foglalkozzon vele.

A rovatban kilenc szabad királyi városból huszonegy büntetések modernizálásával összefüggő cikk látott napvilágot.

Szeged „Δ” jegy alatt publikáló levelezője Osztróvszky József⁴⁹⁴ hét ilyen jellegű tudósítást küldött a szerkesztőségnek. A szerző a testi büntetés nyilvános

⁴⁸⁸ PH 1841/80, 675.

⁴⁸⁹ PH1841/85, 716.

⁴⁹⁰ PH 1841/68, 572.

⁴⁹¹ PH 1841/66, 555.

⁴⁹² Kosáry 1979b, 672.

⁴⁹³ PH 1844/344, 259.

⁴⁹⁴ PH 1842/183, 701.

végrehajtása ellen és az elítéltek hasznos foglalkoztatása mellett foglalt állást. Mindkét esetben a Pesti Hírlap nyilvánossága segítségével legalább részeredményt ért el. A városháza kapuját a botozás ideje alatt zárva tartották, így az utcáról nem láthatták a végrehajtást. A rabokat pedig a poros szegedi utcák tisztítására fogták, igaz, hogy a munkaszervezés még nem volt tökéletes.⁴⁹⁵

Szabadkáról két tudósító négy cikket jelentetett meg Kossuth hírlapjában. Karvázy Zsigmond egy hosszú levélben mutatta be lakóhelyének bűnözési jellemzőit, az 1840. évi törvényszéki statisztikát összehasonlította a tíz évvel korábbi adatokkal. A botbüntetés elleni érvei között utalt Zoltán János 'Értekezőben' megjelent közleményére is. Zomborcsevics Ferenc a botbüntetés visszaszorítására tett lépésekről és a rabok erkölcsi javítására szolgáló lelki gondozás ügyében hozott intézkedésekről számolt be, valamint válaszolt a bácsi tudósító botozással kapcsolatos vádjaira.⁴⁹⁶

Esztergomból Besze János és egy „Θ” jegy mögé rejtőzött ismeretlen küldött tudósítást. Az első közlemény a letartóztatott kesztölci asszonyokat említette, az 1842 novemberében kelt levél pedig beszámolt arról, hogy a botbüntetést a törvényszék nem alkalmazza.⁴⁹⁷

Szatmárnémeti ismeretlen levelezője (S--s és -S-s) a botbüntetés zárt végrehajtásának bevezetése kapcsán megemlítette, hogy ez a vezércikkeknek köszönhető. A város területén italmérési joggal rendelkező nemesi telek kapcsán pedig kijelentette, hogy csak pénzbírságot szabnak ki az ott vásárlókra és nem botoznak.⁴⁹⁸

Temesvárról a börtönben kitört tifuszbajrány elfojtására tett intézkedésekről és a királyi biztos megérkezéséről adott hírt Winkler Imre.⁴⁹⁹

Az egyetlen bártfai tudósítás – „B-r.” szignóval – szerint a város tíz éves rabstatisztikájában egyetlen évben sem érte el a fogvatartottak száma az ötöt, de volt, amikor senkit sem őriztek börtönben.⁵⁰⁰

Az eperjesi hír szerint a következő tanévtől Csupka András az evangélikus kollégiumban magyarul fogja tanítani a büntetőjogot.⁵⁰¹

⁴⁹⁵ PH 1841/86, 724; PH 1842/115, 89; PH 1842/139, 306; PH 1842/159, 484-485.

⁴⁹⁶ PH 1841/64, 536; Zoltán 1841, 378-379; PH 1842/122, 150-151; PH 1842/138, 296; PH 1843/211, 20; Bács 1842/133, 249.

⁴⁹⁷ PH 1841/31, 254; PH 1842/202, 862.

⁴⁹⁸ PH 1841/48, 400; Kossuth 2003, 133; PH 1842/196, 813.

⁴⁹⁹ PH 1841/31, 254.

⁵⁰⁰ PH 1841/88, 740.

⁵⁰¹ PH 1841/62, 520.

Körmöcbányáról az „-a-” jegy mögé rejtőzött tudósító a helyi tűzoltó fecskendő használhatatlanságáról szóló gúnyos cikkében megemlítette, hogy a városban még a piacon hajtják végre a botbüntetést.⁵⁰²

Zólyom levelezője Ádám a közbiztonság öröndetes javulásáról számolt be, megszűntek a korábbi súlyos bűncselekmények, és a tömlöcnek szinte nincs is lakója.⁵⁰³

A szabad királyi városok rovata a fentiek alapján igen kevés büntetéstani és börtönügyi információval szolgált az olvasók számára. A rovat egyéb szempontból is megfigyelhető jelentéktelenségét az is alátámasztja, hogy a lappal foglalkozó szakirodalom a címén kívül nem is tesz róla említést.

III. 7. Rövid közlések

A 'Megyei dolgokba' érkezett, de idő vagy hely hiánya miatt azonnal le nem közölhető cikkek beharangozására jött létre tulajdonképpen ez a cím, vagyis nagyon szorosan kötődik a megyei rovathoz. Az itt megjelent információk az esetek többségében a következő számban teljes terjedelemben közlésre kerültek. Ennek köszönhetően több vidéki hír kétszer szerepel a lapban. A cím először a 61. számban tűnt fel, de még egyfajta szerkesztőségi közleményeknek helyt adó rovatként. Az 1841 decemberi „közgyűlés dömping” hívta igazából életre a tudósítások kivonatolását, majd az országgyűlés alatt alkalmazta Kossuth többnyire ezt a módszert. Két alkalommal került a rovat élére szerkesztői szabadkozás a hírek sokasága miatt.⁵⁰⁴ A 'Rövid közlések' jellegzetessége, hogy a néhány mondatos beszámolót szerzői megjelölés nélkül jelentették meg, ettől eltérés csak az első évfolyamban figyelhető meg Vas megyénél „Sz-y.”, Udvarhelyszéknél pedig K. Horváth János szerepelt aláírva.⁵⁰⁵

A 'Rövid közlések' között negyvenegy olyan hír jelent meg harminc törvényhatóságból, amelyek a büntetési katalógus modernizációjával és a tömlöcök korszerű börtönné alakításával foglalkoztak. Baranya megyéből öt ilyen közlemény jelent meg,⁵⁰⁶ Bácsból⁵⁰⁷ és Hontból⁵⁰⁸ három beharangozó került be a lapba. Két hírrel

⁵⁰² PH 1842/192, 776.

⁵⁰³ PH 1842/115, 89.

⁵⁰⁴ PH 1842/105, 5; PH 1843/257, 412.

⁵⁰⁵ PH 1841/68, 572; PH 1841/71, 599.

⁵⁰⁶ PH 1841/71, 598; PH 1841/96, 808; PH 1842/177, 651; PH 1843/284, 645.

⁵⁰⁷ PH 1841/96, 808; PH 157, 469; PH 1844/320, 54.

⁵⁰⁸ PH 1842/176, 642; PH 1843/290, 698; PH 1843/312, 892.

képviseltette magát Bihar,⁵⁰⁹ Nyitra⁵¹⁰ és Pozsony⁵¹¹ vármegye. Csak egy-egy hír került be huszonnégy vármegyéből a rövid közlemények közé.⁵¹²

Mivel az ebben a rovatban közölt hírek szorosan kapcsolódnak a megyei tudósításokhoz, ezért nem lehet külön elemezni az előforduló témákat.

III. 8. A vidéki hírek egyéb rovatai

A Pesti Hírlap Kossuth Lajos szerkesztése alatt folyamatosan kísérletezett új rovatok meghonosításával a régiek mellett. Az 'Egyveleg' még az első félévben bukkant fel, egy hír – az eperjesi katolikus gimnáziumban alkalmazott testi büntetések – révén kapcsolódik a „büntetési rendszer” átalakításához.⁵¹³ Az első évfolyam végén feltűnt két új belső cím: a 'Belföldi naplóval' és a 'Vidéki levéltárcán' belül az 'Egyveleg honi hírlapokból' megjelöléssel találkozhatott a figyelmes olvasó. Ennek a kísérletnek azonban nem volt folytatása.⁵¹⁴ A 'Különféle' című rovat többször is visszatért, 1841-ben egy monoki statáriális eljárásról szóló hír, 1844-ben pedig egy pesti rablógyilkosság elkövetőinek kivégzési dátuma jelent meg itt.⁵¹⁵

A második évfolyam szinte bővelkedett hangzatos új címekben így tűnt fel a 133. számban a 'Hírharang', a 150. számban a 'Vidéki levéltárca' helyén a 'Tutti frutti', a 162. számban az 'Egyházi dolgok', a 177. számban a 'Hírlapi hírcsengettyű'. Ez utóbbi a konzervatív laptársra, a Világra vonatkozó gunyoros megjegyzéseket foglalt magában.⁵¹⁶ Tartósabbnak bizonyult a 'Caleidoscop' néven feltűnt rovat, amely vegyes tartalommal bírt. Egyetlen rövid megjegyzés tűnt fel benne, amely a büntetésekkel kapcsolatos. A szerző leírta a jól ismert jelenséget, hogy a nyári szezonban a

⁵⁰⁹ PH 1843/305, 830.

⁵¹⁰ PH 1843/284, 645; PH 1843/292, 714.

⁵¹¹ PH 1843/285, 655; PH 1843/305, 830.

⁵¹² Vas PH 1841/71, 599; Udvarhelyszék PH 1841/68, 572; Bars PH 1843/284, 645; Szerém PH 1843/284, 645; Ung PH 1844/324, 89; Ugocsa PH 1841/75, 631; Sopron PH 1841/76, 641; Pest PH 1841/92, 775; Torontál PH 1841/97, 816; Nógrád PH 1843/279, 600; Temes PH 1843/280, 609; Heves PH 1843/280, 609; Komárom PH 1843/284, 645; Tolna PH 1843/284, 645; Sáros PH 1843/284, 645; Csanád PH 1843/290, 698; Máramaros PH 1843/290, 698; Borsod PH 1843/290, 698; Arad PH 1843/292, 714; Győr PH 1843/292, 714; Verőce PH 1843/293, 722; Liptó PH 1843/293, 722; Moson PH 1844/320, 54; Krassó PH 1844/339, 222.

⁵¹³ PH 1841/50, 419.

⁵¹⁴ PH 1841/101, 849.

⁵¹⁵ PH 1841/75, 632; PH 1844/331, 151.

⁵¹⁶ PH 1842/133, 248; PH 1842/150, 411; PH 1842/162, 514; PH 1842/177, 647.

zsebtolvajok az üdülőközpontokba, vagyis 1842-ben Balatonfüredre helyezték át székhelyüket.⁵¹⁷

Kossuth Lajos kiemelt fontosságot tulajdonított a civil kezdeményezéseknek, az egyesületeknek. Amint tehette közölte felhívásaikat, így 1842-től önálló rovatot is kaptak, amely a 216. számtól 'Egyesületek 's közintézetek' néven szerepelt. Itt kapott helyet a pesti dolgozók háza létesítésére indult gyűjtés és önkéntes munka, a máramarosszigeti református líceumban a hazai jog magyar nyelvű oktatásáról szóló döntés, a nőegyesület dologházat támogató tevékenysége, és akadémiai hírként Sárváry Jakab könyvének megjelenéséről szóló tudósítás.⁵¹⁸

III. 9. Külföldi napló

III. 9. 1. A rovat szerkesztési jellegzetességei

A Pesti Hírlap elsősorban és kifejezetten belpolitikai lap volt, de a kor szokásainak megfelelően minden számban közöltek külföldi híreket Stuller Ferenc és Gyurmán Adolf válogatásában. A döntő módon nyugati lapokból átvett és átfogalmazott hírek közül a hazai viszonyok közt jelentőséggel bírókat részesítették előnyben. Példaként hoztak fel olyan külföldi történéseket, amelyek az adott szám programjához illeszkedtek.⁵¹⁹ Bizonyos hírek részletessége alapján megállapítható, hogy az olvasóközönség tájékozott volt a külföldi eseményekkel kapcsolatban. Gyakorlatilag minden olyan kérdésben külhoni példákat hoztak fel, amelyek a magyar közvéleményt foglalkoztatták, talán csak a vegyesházasságok és a protestáns unió képez kivételt.⁵²⁰ Ezt támasztja alá Kossuth Lajos szerkesztői megjegyzése, amelyet az 1843. évi első számban jelentetett meg. A szerkesztő „a' mint rég ohajtánk: [...] a' külföldi rovatnak is terjedelmesebb 's önállóan eredetibb mezőt adhatandunk, miszerint tisztelt olvasóink legnagyobb része a' külföldi lapokat nélkülözhesse.”⁵²¹

A hírlap belpolitikai jellegéhez képest kicsit meglepő módon a legállandóbb rovatnak a hirdetéseken kívül a 'Külföldi napló' tekinthető, a 365 Kossuth által

⁵¹⁷ PH 1842/166, 550; PH 1842/167, 558.

⁵¹⁸ PH 1843/216, 61; PH 1843/218, 76-77; PH 1843/221, 100-101; PH 1843/278, 592; PH 1844/343, 256.

⁵¹⁹ Dezsényi 1953, 27-28; Kosáry 1979b, 671, 673; Kosáry 2002, 214.

⁵²⁰ Urbán 1980, 27-28.

⁵²¹ PH 1843/209, 2.

szerkesztett számból csak egyben nem voltak külhoni hírek.⁵²² Az első évfolyamban tizenkét olyan szám volt, amelyben egyetlen olyan hír sem kapott helyet, amely a téma szempontjából releváns lenne, a 90. és 94. számban viszont tíz is előfordult. A következő évfolyamban hét büntetéstani és végrehajtási kérdésektől „mentes” külföldi rovat jelent meg, de a 119. számba tíz ilyen jellegű hír is jutott. Az 1843. évi évfolyam huszonnégyszámából hiányoztak a büntetési és börtönügyi hírek, itt érezhetően lecsökkent az egyszerre megjelent ilyen jellegű információk száma is, az átlag három alá süllyedt. Az utolsó félévben viszont csak két esetben maradtak ki ezek a közlemények.

A 'Külföldi napló' tulajdonképpen két jól elhatárolható részből állt, a rövidebb híreket helymegjelölés nélkül, néha szinte rendszertelenül a rovatcím alatt helyezték el, a hosszabb és jelentősebb beszámolókat pedig külön alcímmel látták el. A szerkesztőség két olyan helyreigazítást is közzétett, amely némileg ellentmondani látszik ennek a képnek. A 89. számban csak szabadkoztak, hogy a „felügyelésre megbízott egyed gondatlansága miatt a' külföldi cikkek elrakásában zavar történt”: az angol hírek közé francia, a poroszok közé pedig havannai keveredett. A 119. szám helyreigazítása viszont egyértelműen rovatként értelmezte az „Angolhon” cím alá került szöveget.⁵²³ Mivel a szakirodalom is egységes egészként kezeli a külföldi híreket,⁵²⁴ nem tűnik indokoltnak ettől a gyakorlattól eltérni.

A rovatban összesen 316 büntetésekkel kapcsolatos hír látott napvilágot huszonkilenc területről. Több ok miatt nem használható a hírek származási helyére az állam kifejezés. Egyrészt a szerkesztőség teljesen következetlenül használta a Német Szövetség tagjainak elnevezéseit, néha „Némethon”, máskor „Németország”, valamint „Németföld” elnevezés alatt tették közzé azokat a híreket, amelyek elvileg nem Poroszországból származtak. A porosz fennhatóság alatt levő tartományokat is néha külön jelenítették meg, így Poroszország cím alatt „a' westphaliai rendeknek”, a „königsbergi” tartománygyűlésnek és a „szász tartományi rendek”-nek a büntetőjogi kodifikációs tevékenységéről értesülhettek az olvasók.⁵²⁵ Ebből kiindulva a kifejezetten porosz eredetű híreket és a bajorországi beszámolókat kivéve a többi német állam „német területről” érkezett hírként szerepel a továbbiakban, beleértve a 236. szám

⁵²² PH 1843/298.

⁵²³ PH 1841/89, 749; PH 1842/119, 123.

⁵²⁴ Kosáry 1979b, 673.

⁵²⁵ Némethon alatt württembergi hír PH 1841/101, 850; Németország alatt szászországi tudósítás PH 1842/169, 575; Németföld alatt szászországi beszámoló PH 1843/219, 86; Poroszország PH 1843/236, 231.

poroszországi kodifikációs híré is. Problémát jelent a hír forrásának azonosítása az olasz egység előtti Appennin-félszigeten, ezért egységesen Itália elnevezés alatt kerülnek tárgyalásra. A Svédország és Norvégia között 1814-1905 között fennállt perszonálunió⁵²⁶ miatt a Pesti Hírlap négyféle elnevezés alatt jelentette meg az innen származó híreket: szerepelt Norvégia címként, Svédország szövegben, és Norvég- és Svédhon, valamint Svéd- és Norvéghon címként. A Brit-szigetéről származó hírek forrásainak megjelölésében a szerkesztőség változtatott a gyakorlatán, a kezdeti „Angolhon” címet felváltotta a „Nagybritannia és Irland” megjelölés. Ahol a szerkesztőség nem használt külön címet, ott egységesen Anglia forrásmegjelölés alkalmazása látszik célszerűnek.

Teljesen helytálló a kutatás eddigi megállapítása, hogy a külföldi híreket a legtöbb esetben nyugati lapokból vették át, de bizonyos időszakokban helyi tudósítókkal is rendelkezett a Pesti Hírlap, akik büntetéstani és börtönügyi híreket is küldtek. Párizsban 1841 őszén tartózkodott a „☉” jelű levelező, Szerbiában pedig 1843-ban kezdett el tevékenykedni a „kiküldött” tudósító. A franciaországi levelező feltételezhetően főrangú lehetett, mert arra is lehetőséget kapott, hogy egy nevezetes politikai foglyot – Lamenaris apátot – meglátogasson a börtönben.⁵²⁷

A külföldi beszámolók forrásaként szolgáló lapokat néhány esetben meg is nevezte a szerkesztőség,⁵²⁸ így megállapítható, hogy a „büntetési rendszerrel” összefüggésbe hozható híreket elsősorban német, részben angol és részben francia napilapokból emelték át. A francia Gazette de Tribunaux és a Moniteur egy franciaországi és egy algériai tudósítása került a hazai olvasók elé.⁵²⁹ A Morning-Advertiser egy, a Morning-Chronicle és a Times két-két angliai hírrel képviseltette magát a Pesti Hírlap büntetési katalógust érintő közleményei között.⁵³⁰ A német nyelvű lapokból viszont más országokra vonatkozó híreket is átvettek. A „porosz statuslap” angliai, a Hamburger Correspondenzblatt és a Frankfurter Zeitung egy-egy belgiumi hírt közölt.⁵³¹ A legkedveltebb „adatbázis” a Leipziger Allgemeine Zeitung volt, egy német hír mellett két orosz, egy-egy görög, francia és angol büntetéstani és börtönügyi

⁵²⁶ Szente 2003, 307.

⁵²⁷ Párizs PH 1841/83, 701; PH 1841/88, 741; PH 1841/100, 841; Szerbia PH 1843/225, 133.

⁵²⁸ Kosáry 1979b, 673.

⁵²⁹ Gazette de Tribunaux PH 1842/157, 469; Moniteur PH 1841/26, 213.

⁵³⁰ Morning-Advertiser PH 1844/315, 13; Morning-Chronicle PH 1841/5, 36; PH 1844/363, 432; Times PH 1842/157, 469; PH 1842/205, 887.

⁵³¹ A „porosz statuslap” PH 1843/209, 5; Hamburger Correspondenzblatt PH 1841/11, 85; Frankfurter Zeitung PH 1841/19, 153.

vonatkozású tudósítást vett át Kossuth lapja.⁵³² Az augsburgi Allgemeine Zeitung két német híre mellett egy amerikaiat is közölt a 'Külföldi napló'.⁵³³ Az Allgemeine Zeitung megjelöléssel ellátott hírről pedig nem lehet eldönteni, hogy a lipcsei vagy az augsburgi lapból származott.⁵³⁴ Egy angliai tudósítás szövegéből viszont arra lehet következtetni, hogy a külhoni hírek legnagyobb részét vélhetően a cenzúra által inkább engedélyezett és könnyebben megszerezhető német nyelvű lapokból emelték át Kossuth munkatársai. A hírben ugyanis a kényszermunka magyarázatául a „Zwangsarbeit” kifejezés szerepel.⁵³⁵

Annak ellenére, hogy a külföldi rovatba csak nagyon ritkán keveredtek magyar vonatkozású beszámolók, a szerkesztőség – feltételezhetően Kossuth Lajos – apró megjegyzéseket kapcsolt a hírekhez. Ezekkel a „kiszólásokkal” a hír hazai jelentőségét hangsúlyozták, felhívták a figyelmét az olvasóknak az esetleges párhuzamokra, vagy egyszerűen felháborodásukat fejezték ki. A Poroszországban még 1841-ben is alkalmazott minősített halálbüntetések elleni állásfoglaláson kívül leginkább a német és francia kodifikációs törekvések kapcsán fordultak elő ilyen megjegyzések.⁵³⁶ Technikai jellegű megjegyzés öt esetben fordult elő, vagy terjedelmi okok miatt későbbre halasztották a közlést, vagy pedig azzal indokolták a kivonatos közlést, hogy a többi hír külföldiek számára érdektelen.⁵³⁷

III. 9. 2. A külföldi híryanag forrásai, országok és témák

A 'Külföldi napló' büntetések és büntetés-végrehajtást érintő híreinek harmada Franciaországból származott, százhat híradás foglalkozott ezekkel a kérdésekkel. A francia vonatkozású híreket téma szerint három nagy csoportra lehet bontani: egyrészt a büntetéstannal összefüggő hírek, köztük kihirdetett büntetőbíróági ítéletről szóló beszámolók, másrészt a börtönügyi és végrehajtási kérdések, valamint a büntetőjogi kodifikáció aktuális állásáról szóló beszámolók töltötték meg a Pesti Hírlap külföldi rovatának hasábjait.

⁵³² PH 1841/96, 810; PH 1841/99, 834; PH 1842/107, 23; PH 1842/112, 63; PH 1842/121, 142-143; PH 1843/219, 86.

⁵³³ PH 1841/161, 513-514; PH 1843/217, 69; PH 1843/234, 214.

⁵³⁴ PH 1841/17, 135.

⁵³⁵ PH 1842/189, 752.

⁵³⁶ PH 1841/61, 514; PH 1841/72, 609; PH 1842/169, 575; PH 1842/194, 796; PH 1842/205, 887; PH 1843/219, 86; PH 1844/351, 323.

⁵³⁷ PH 1842/172, 605; PH 1843/237, 238; PH 1843/264, 472; PH 1844/326, 107; PH 1844/352, 333.

A büntetéstani vonatkozású híreken belül három markánsan elkülönülő kategória figyelhető meg. Egyértelműen politikai perekben hozott ítéletről hét beszámolót lehet a lapban fellelni.⁵³⁸ Sajtóvétségek miatt kimondott elmarasztaló ítéletről huszonkilenc alkalommal számolt be a hírlap.⁵³⁹ Jogtörténeti és sajtótörténeti szempontból is érdekes, hogy Kossuth lapja ilyen nagy terjedelemben adott teret a francia sajtót érő kormányzati támadásoknak és a sajtópereknek. A kérdést talán a cenzúra oldaláról érdemes megközelíteni. A Pesti Hírlap a német nyelvterületen uralkodó cenzúrával kapcsolatban csak néhányszor szólal meg, az elvileg sajtószabadságot élvező Franciaországból érkezett hírek pedig szinte elárasztották a lapot. A cenzúrahivatalt vélhetően azok a sajtószabadsággal kapcsolatos hírek érdekelték, amelyek a karlsbadi határozatokkal és a Német Szövetség sajtótörvényével voltak kapcsolatban. Talán azért is voltak engedékenyebbek a francia hírekkel kapcsolatban a cenzorok, mert abban bíztak, hogy ezeket olvasva a magyar közvélemény nem követeli olyan élen a sajtószabadságot és a sajtóvétségek szabályozását. A szerkesztőség pedig élt a lehetőséggel, és közölte a szerkesztők és laptulajdonosok ellen hozott ítéleteket. Természetesen a kérdésre választ csak a Pesti Hírlap francia vonatkozású híryanagának átvizsgálása adhat, a vázolt magyarázat csak gondolat kísérletnek minősíthető ilyen jellegű kutatások nélkül. A francia hírek között is szerepeltek híres és hírhedt bűnelkövetők jogerős ítéleteiről szóló beszámolók és egyéb „büntetési rendszerrel” összefüggő hírek, harmincnégy ilyen hír látott napvilágot a lapban.⁵⁴⁰

A büntető törvénykönyv módosításával és a börtönügyi kódex kidolgozásával kapcsolatosan tizenhárom hírt közölt a Pesti Hírlap, a 351. számban a szerkesztőség kifejezetten az olvasók figyelmébe ajánlotta az éppen követkamarai tárgyalás alatt levő börtönügyi javaslatot.⁵⁴¹ Az egyes büntetési nemek végrehajtásáról, vagyis

⁵³⁸ PH 1841/3, 20; PH 1841/4, 28; PH 1841/81, 685; PH 1841/98, 826; PH 1842/119, 122; PH 1842/130, 225; PH 1842/168, 567.

⁵³⁹ PH 1841/15, 118; PH 1841/23, 188; PH 1841/82, 693; PH 1841/83, 701; PH 1842/113, 72; PH 1842/115, 90; PH 1842/117, 105; PH 1842/124, 171; PH 1842/128, 207; PH 1842/130, 224-225; PH 1842/134, 259; PH 1842/141, 327; PH 1842/145, 365; PH 1842/147, 382; PH 1842/172, 604-605; PH 1843/232, 196-197; PH 1844/319, 46; PH 1844/320, 54; PH 1844/334, 178; PH 1844/337, 206; PH 1844/339, 222; PH 1844/341, 241; PH 1844/345, 273; PH 1844/347, 288; PH 1844/355, 360; PH 1844/360, 405.

⁵⁴⁰ PH 1841/7, 53; PH 1841/8, 62; PH 1841/15, 118; PH 1841/26, 213; PH 1841/46, 385; PH 1841/56, 473; PH 1841/67, 565; PH 1841/68, 573; PH 1841/83, 701; PH 1841/87, 733; PH 1841/94, 793; PH 1842/105, 6; PH 1842/106, 13; PH 1842/107, 22; PH 1842/110, 47; PH 1842/113, 71; PH 1842/116, 96; PH 1842/127, 197; PH 1842/136, 279; PH 1842/137, 289; PH 1842/139, 307; PH 1842/151, 422; PH 1842/156, 461; PH 1842/178, 659; PH 1842/199, 839; PH 1842/201, 855; PH 1842/202, 863; PH 1843/211, 20; PH 1843/226, 141-142; PH 1843/237, 237; PH 1844/337, 207; PH 1844/345, 273; PH 1844/354, 351.

⁵⁴¹ PH 1841/36, 297; PH 1842/124, 172; PH 1842/137, 289; PH 1842/138, 297-298; PH 1842/146, 373;

kivégzésekről és börtönügyi kérdésekről huszonnégy tudósítást tartalmazott a 'Külföldi napló'.⁵⁴²

Angliából összesen hetvennyolc büntetéstani hír szerepelt a külhoni rovatban, ebből három a rovat jellegére vonatkozó adatai miatt érdemel figyelmet.⁵⁴³ A büntetésekkel kapcsolatos harmincnégy beszámoló között előfordultak bírósági ítéletek, valamint adatok a halálbüntetés alkalmazásának csökkenéséről.⁵⁴⁴ Az angol hírek között természetesen arányaiban több olyan hosszabb tudósítással vagy rövid hírrel találkozhat az olvasó, amelyek büntetés-végrehajtási, ezen belül pedig kifejezetten börtönügyi információkat tartalmaztak. A rovatban harmincnégy ilyen jellegű beszámoló jelent meg.⁵⁴⁵ A börtönrendszerekkel és gyakorlati megvalósításukkal foglalkozó hírek feltételezhetően nagyban hozzájárultak a fogházjavító mozgalom törekvéseinek és a tapasztalatoknak a hazai megismeréséhez. Két esetben számolt be a Pesti Hírlap az angliai büntetőjogi törvényalkotás menetéről. A kis számú törvényhozási hír azzal függ össze, hogy Angliában nem volt kodifikáció, hanem egy-egy kérdés szabályozására külön törvényeket alkottak.⁵⁴⁶ Szintén két alkalommal szerepelt a hírek között bűnözési és börtönügyi statisztika.⁵⁴⁷

Német területről – Poroszország és Bajorország kivételével – huszonnyolc olyan beszámoló vagy rövid tudósítás jelent meg a 'Külföldi naplóban', amely a büntetési katalógus átalakításával foglalkozott. Természetesen itt lényegesen nagyobb teret kapott a kodifikáció kérdése, a beszámolók több mint felét ilyen híradások tették ki, tizenhat

PH 1843/252, 367; PH 1843/253, 377; PH 1844/351, 323; PH 1844/352, 333; PH 1844/354, 351; PH 1844/356, 369; PH 1844/357, 379; PH 1844/363, 433.

⁵⁴² PH 1841/32, 263; PH 1841/38, 317; PH 1841/46, 385; PH 1841/47, 393; PH 1841/74, 625; PH 1841/77, 650; PH 1841/81, 685; PH 1841/88, 741; PH 1841/95, 802; PH 1841/100, 840-841; PH 1842/106, 13; PH 1842/107, 22; PH 1842/110, 47; PH 1842/112, 63; PH 1842/116, 97; PH 1842/149, 404; PH 1842/157, 470; PH 1842/158, 477; PH 1843/233, 206; PH 1843/238, 248; PH 1843/244, 298.

⁵⁴³ PH 1842/172, 605; PH 1843/264, 472; PH 1844/326, 107.

⁵⁴⁴ PH 1841/1, 5; PH 1841/8, 62; PH 1841/16, 128; PH 1841/20, 162; PH 1841/26, 213; PH 1841/30, 245; PH 1841/36, 296-297; PH 1841/37, 308; PH 1841/39, 326; PH 1841/40, 333; PH 1841/52, 439; PH 1841/53, 446; PH 1841/65, 546; PH 1841/88, 741; PH 1841/101, 850; PH 1841/102, 856; PH 1842/107, 22; PH 1842/121, 142; PH 1842/134, 259; PH 1842/156, 461; PH 1842/157, 469; PH 1842/159, 485; PH 1842/161, 504; PH 1842/164, 532-533; PH 1842/168, 567; PH 1842/176, 643; PH 1842/180, 676; PH 1842/183, 702; PH 1842/189, 752; PH 1842/192, 777; PH 1842/194, 795; PH 1842/195, 804; PH 1842/196, 814-815; PH 1842/199, 838; PH 1843/234, 213; PH 1843/300, 788; PH 1844/353, 342; PH 1844/358, 389.

⁵⁴⁵ PH 1841/44, 369; PH 1841/55, 463; PH 1841/76, 642; PH 1841/81, 685; PH 1841/82, 693; PH 1841/84, 709; PH 1841/96, 810; PH 1841/102, 857; PH 1842/109, 39; PH 1842/140, 317; PH 1842/144, 356; PH 1842/153, 438; PH 1842/162, 515; PH 1842/164, 533; PH 1842/168, 567; PH 1842/205, 887; PH 1843/209, 5; PH 1843/221, 101; PH 1843/230, 178; PH 1843/233, 206; PH 1843/234, 214; PH 1843/259, 429; PH 1843/262, 455; PH 1843/264, 472; PH 1843/271, 527; PH 1843/286, 664; PH 1844/315, 13; PH 1844/336, 214; PH 1844/353, 342; PH 1844/361, 414; PH 1844/362, 423; PH 1844/363, 432; PH 1844/365, 449.

⁵⁴⁶ PH 1842/139, 307; PH 1842/165, 542.

⁵⁴⁷ PH 1841/5, 36; PH 1842/152, 429.

jelent meg a külföldi rovatban.⁵⁴⁸ Büntetési kérdéseket hat tudósítás érintett,⁵⁴⁹ büntetés-végrehajtás pedig négy hírben szerepelt.⁵⁵⁰ A külföldi hírek szerkesztési gyakorlatára két cikk utalt.⁵⁵¹

Poroszországból huszonegy olyan cikk jelent meg, amely a „büntetési rendszer” átalakításához köthető. Tíz alkalommal foglalkoztak kodifikációs kérdésekkel, ezen belül felmerült külön mezei rendőrségi törvény alkotása és a párbaj büntetendővé nyilvánítása.⁵⁵² Hét büntetéstani vonatkozású hír került be a Pesti Hírlap külföldi rovatába, mindegyik perben kiszabott büntetésről szólt.⁵⁵³ Négy tudósításban szerepeltek azok a konkrét lépések és intézkedések, amelyek a modern büntetés-végrehajtás megvalósítása érdekében történtek.⁵⁵⁴

A 'Külföldi napló' hasábjain tizenegy büntetésekhez és büntetés-végrehajtáshoz köthető belgiumi hír jelent meg, kettő törvényalkotással, három börtönüggyel, hat pedig egyes büntetésekkel kapcsolatos információkat tartalmazott.⁵⁵⁵

Az „Éjszakamerikai egyesült statusok” tizenegy büntetőjogi hírrel képviseltette magát Kossuth Lajos „orgánumban”. A rabszolga-kereskedelemben részt vett Carolina amerikai gőzöst ismeretlenek felgyújtották, az ügyben letartóztattak egy angol tisztet, akinek a büntetőperét és a körülötte levő diplomáciai csatározásokat igen nagy terjedelemben mutatta be a Pesti Hírlap. A bőséges híryanagból öt függött össze börtönügyi és büntetési kérdésekkel. Szintén öt hír említette a halálbüntetést, egy pedig a testi büntetést.⁵⁵⁶

⁵⁴⁸ Darmstadt PH 1841/2, 13; Baden PH 1841/4, 30; Reuss PH 1841/17, 135; Baden PH 1841/35, 289; Hessen PH 1841/87, 733; Würtemberg PH 1841/91, 765; PH 1841/94, 793; PH 1841/97, 817; PH 1841/101, 850; PH 1843/234, 214; Limburg PH 1841/91, 765; Lipcse PH 1842/154, 445; Szászország PH 1842/159, 485; PH 1842/169, 575; PH 1842/202, 863; Poroszország cím alatt Vesztfália, Königsberg és Szászország PH 1843/236, 231.

⁵⁴⁹ Hannover PH 1841/73, 616; Würtemberg PH 1841/80, 675; Frankfurt PH 1841/104, 874; Hamburg PH 1842/125, 179; Mainz PH 1843/212, 29; Lübeck PH 1843/273, 546.

⁵⁵⁰ Frankfurt PH 1841/69, 584; Hessen PH 1841/90, 756; Hamburg PH 1842/145, 363; Lichtenau PH 1842/163, 525.

⁵⁵¹ Stuttgart PH 1842/194, 796; Szászország PH 1843/219, 86.

⁵⁵² PH 1841/16, 127; PH 1841/19, 153; PH 1841/24, 196; PH 1841/31, 256; PH 1841/53, 447; PH 1842/135, 269; PH 1842/200, 848; PH 1843/231, 187; PH 1843/237, 238; PH 1843/238, 249.

⁵⁵³ PH 1841/26, 214; PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513; PH 1841/72, 609; PH 1842/117, 105; PH 1843/210, 12; PH 1843/219, 85.

⁵⁵⁴ PH 1841/19, 154; PH 1841/88, 741; PH 1842/109, 39; PH 1842/142, 337.

⁵⁵⁵ Törvényhozás PH 1841/11, 85; PH 1842/205, 887; börtönügy PH 1841/91, 765; PH 1841/94, 794; PH 1841/102, 857; büntetések PH 1841/19, 153; PH 1841/94, 793; PH 1842/156, 461; PH 1842/197, 821; PH 1842/201, 855; PH 1843/229, 167.

⁵⁵⁶ Carolina gőzös ügye PH 1841/24, 195; PH 1841/31, 255-256; PH 1841/48, 402; PH 1841/83, 701; halálbüntetés PH 1841/50, 420; PH 1841/91, 765; PH 1843/217, 69; PH 1844/338, 214; testi büntetés PH 1843/222, 109.

Az Itália összefoglaló név alatt érkezett nyolc hír egyike a firenzei börtönügyi kongresszusról számolt be igen jelentős terjedelemben. Ezen kívül egy új büntető törvénykönyv, egy börtönügyi hír és öt büntetéseket érintő tudósítás szerepelt a rovatban.⁵⁵⁷

Svédországból és Norvégiából hét cikk tudósított büntetési rendszert érintő kérdésekről, ebből öt foglalkozott a két törvényhozás előtt álló büntetőjogi és börtönügyi kodifikációval.⁵⁵⁸

A Spanyolországot érintő hat hírből csak egy foglalkozott börtönüggyel, a többi bírósági ítéletben meghatározott büntetésekről szól.⁵⁵⁹

Oroszországi büntetési kérdésekre öt híradásban tértek ki. Az átvett hírek egyértelműen alátámasztották vagy erősítették azt a képet, hogy az orosz büntetőjog és végrehajtás elmaradott és kegyetlen.⁵⁶⁰

A Portugáliára vonatkozó hírek inkább az érdekesebb vagy megdöbbentő eseményeket mutatták be, mintsem egy kiegyensúlyozottan működő büntetés-végrehajtást. Két igen jelentős börtönlázadásról is beszámolt a Pesti Hírlap.⁵⁶¹

A Görögországból érkezett öt tudósítás közül az érdemel különös figyelmet, amely a az 1844 elejére elkészült alkotmánytervezet kivonatában az anyagi jogi legalitás elvének büntetéstani oldalára utal.⁵⁶²

A 'Külföldi naplóban' szereplő Törökország képe nem olyan sötét, mint azt feltételeznénk, pozitív példaként tettek említést arról, hogy a testi büntetés alkalmazása a hadseregen belül csökken.⁵⁶³

A három svájci hír közül inkább a „kis színes” kategóriába tartozik az a beszámoló, mely szerint egy nőt, miután házasságon kívül születtek gyermekei, fegyházra ítelt a helyi törvényszék, nehogy még egyszer szüljön, mert az a helység számára újabb anyagi terhet jelentene.⁵⁶⁴

⁵⁵⁷ PH 1841/54, 455; PH 1841/62, 520; PH 1841/67, 565; PH 1841/71, 600; PH 1841/90, 757; PH 1842/185, 717; PH 1844/342, 249; PH 1844/355, 360.

⁵⁵⁸ Svédország PH 1841/78, 658; PH 1843/244, 298; PH 1844/337, 206; Svéd- és Norvéghon PH 1842/150, 412; Norvég- és Svédhon PH 1842/161, 505; Norvégia PH 1841/75, 633; PH 1842/106, 13.

⁵⁵⁹ PH 1841/58, 489; PH 1841/60, 505; PH 1841/81, 685; PH 1841/84, 710; PH 1841/94, 794; PH 1842/118, 113.

⁵⁶⁰ PH 1841/96, 810; PH 1842/107, 23; PH 1842/146, 372; PH 1842/150, 412; PH 1842/175, 635.

⁵⁶¹ PH 1841/102, 857; PH 1842/173, 613; PH 1843/226, 143; PH 1843/244, 298; PH 1844/362, 422.

⁵⁶² PH 1841/57, 481; PH 1841/79, 666; PH 1841/97, 817; PH 1841/99, 834; PH 1844/322, 72.

⁵⁶³ PH 1841/45, 378; PH 1842/114, 82; PH 1844/335, 190.

⁵⁶⁴ PH 1841/58, 489; PH 1841/62, 520; PH 1843/210, 13.

Dániából három hír számolt be „büntetési rendszerrel” összefüggő adatokról, ezek közül az új börtönök építését és a régiak korszerűsítését elrendelő kormányzati döntés tekinthető a legfontosabbnak.⁵⁶⁵

A magyar újságolvasók is értesülhettek három hírből arról, hogy Hollandiában sem megy olyan egyszerűen a büntetőjogi kodifikáció, hiszen még 1842-ben sem történtek lépések az 1839-ben elkészült büntetőkódex hatálybaléptetésére. Ez főként azért volt fontos, mert a régi büntetési katalógust alkalmazták, amely megszégyenítő büntetéseket is tartalmazott.⁵⁶⁶

Bajorországból egy kodifikációval összefüggő tudósítást és egy rövidke hírt tettek közzé, amely szerint Pulszky Ferenc és társa a dél-német börtönviszonyok tanulmányozására Münchenbe érkezett.⁵⁶⁷

A román fejedelemségekből érkezett két cikkecske a helyi közvéleményt felkavaró gyújtogatásról és egy összeesküvés tagjai elleni fellépésről adott hírt.⁵⁶⁸

Nyolc területről csak egy-egy olyan hír szerepelt a 'Külföldi naplóban', amely a büntetési rendszerhez és a büntetés-végrehajtáshoz kapcsolódik. Barbadosról, Kínából, Kolumbiából és Marokkóból a bulvárhírekhez közel álló tudósításokat olvashatott a lap közönsége, kiszabott és végrehajtott büntetésekről számoltak be.⁵⁶⁹ Kodifikációs törekvésekről négy helyről számoltak be, Ausztriában, Brazíliában, Jamaicán és Szardínián tettek lépéseket ilyen irányban.⁵⁷⁰ Az osztrák hír két szempontból is nagyon érdekes, egyrészt a Pesti Hírlap csak nagyon kivételes esetben közölt beszámolókat az örökös tartományokból, másrészt a rövidke hírből nem derül ki, hogy melyik törvénykönyv módosításán dolgoztak Ausztriában. A szerbiai hírnek pedig a külföldi tudósító megjelenése miatt van sajtótörténeti jelentősége.⁵⁷¹

A rovattal a szerkesztőség vélhetően elérte a célját, mert a megyei levelezők beépítették saját közleményeikbe az innen szerzett információkat. Közvetlen átvételről volt szó a varasdi és az udvarhelyszéki levelező esetében, előbbi a poroszországi kerékbetörtést, utóbbi pedig a francia börtönügyi törvényjavaslatot említette.⁵⁷²

⁵⁶⁵ PH 1842/112, 63; PH 1842/114, 81; PH 1842/115, 91.

⁵⁶⁶ PH 1841/21, 171; PH 1842/178, 659; PH 1842/201, 856.

⁵⁶⁷ PH 1841/23, 188; PH 1843/229, 169. Pulszky utazásáról részletesen: Pulszky 1958, 179-183.

⁵⁶⁸ PH 1842/142, 337; PH 1844/343, 256.

⁵⁶⁹ Barbados PH 1843/223, 117; Kína PH 1841/74, 626; Kolumbia PH 1843/240, 264; Marokkó PH 1843/297, 758.

⁵⁷⁰ Ausztria PH 1841/36, 296; Brazília PH 1842/114, 81; Jamaica PH 1841/18, 143; Szardínia PH 1843/237, 238.

⁵⁷¹ PH 1843/225, 133.

⁵⁷² PH 1841/95, 801; PH 1843/272, 536.

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a Pesti Hírlap igen nagy hangsúlyt fektetett olvasótáborának külföldről származó információkkal történő ellátására. A szerkesztőség bevallotta a magyar reformkérdések elméleti és gyakorlati megalapozását akarta a hazai közvéleménnyel megismertetni. A büntetési katalógus átalakításával kapcsolatos híreket a származási hely, mennyiség, téma és funkció együttes vizsgálatával három alapvető kategóriára lehet bontani.

A legtöbb hír három eltérő berendezkedésű államból érkezett: Franciaország, Nagy-Britannia és a német területek eseményeiről értesülhettek leginkább az olvasók, hiszen az innen érkező impulzusok, ismeretek és információk szolgálták leginkább a polgári átalakulás folyamatát. A német hírek többsége természetesen a kodifikáció kapcsán szerepelt a 'Külföldi napló' hasábjain, az angol beszámolók pedig a börtönügy miatt voltak fontosak. A francia hírek leginkább politikai szempontból voltak lényegesebbek, de jól bemutatták azt, hogy a sikeres kodifikáció után hogyan működik a büntető igazságszolgáltatás. A cikkek a kódex hibáinak kijavításáról és a börtönök modernizációs lépéséről is beszámoltak, előrejelítve, hogy a „rendszeres” büntető törvénykönyv elkészülte után sem lehet felhagyni az ilyen jellegű tevékenységgel. Természetesen ebben a csoportban is előfordult néhány olyan hír, amely inkább szórakoztatásul szolgált, mint okulásul.

A második csoportba azok az országok kerültek, amelyekből kevés hír érkezett, de valamilyen vonatkozásban a fegyintézetek megreformálása, vagy pedig a büntetőjogi kodifikáció szóba került. Itt is egyértelműen a pozitív példák játszották a főszerepet.

A harmadik kategória esetén a szerkesztőség inkább a szórakoztató cikkeknek engedett teret, súlyos bűncselekményekről vagy kegyetlen büntetésekről adtak hírt.

III. 10. Értekező

A Pesti Hírlap tudományosabb hangvételű, fajsúlyosabb cikkei az 'Értekezőben' jelentek meg, így tulajdonképpen ez volt a lap második rovata. Ezt támasztja alá, hogy az első szám eredeti kiadásában még az első oldalon volt megtalálható, csak ezután került át a hirdetési rovat elé. Szoros összefüggést mutat a vezércikkekkel, sokszor az éppen napirenden levő kérdésekhez nyújtott elméleti alapot vagy gyakorlati példákat.⁵⁷³ Az egyesületi kezdeményezésekről is itt számoltak be, ha a külön erre

⁵⁷³ Szemző 1942, 195-196; Kosáry 1946, 198; Dezsényi 1953, 23-24; Kosáry 1979b, 674; Kosáry 2002, 214.

fenntartott rovat szűknek bizonyult. A közölni szándékolt megyei híryanag azonban olyan mennyiségű volt, hogy a nem túl fontosnak ítélt 'Értekezőbe' szánt cikkek igen hosszú ideig vártak megjelenésre.⁵⁷⁴

A rovat az idő előrehaladtával veszített a jelentőségéből, az első évfolyamban még minden számban volt, 1842-ben kilenc alkalommal maradt ki, a következő évben az országgyűlés megnyíltá után csak kivételes esetben „fért be” a lapba.⁵⁷⁵ Az országgyűlés előkészítő fázisában a megyei hírek szorították ki,⁵⁷⁶ majd Kossuth is elismerte, hogy az 'Országgyűlés' terjedelmes közleményei tulajdonképpen megszüntették a rovatot.⁵⁷⁷

Az első évfolyamban három számban két cikk is napvilágot látott az 'Értekezőben'.⁵⁷⁸ Két esetben találkozhatunk olyan utalással, hogy a cenzúra közbeavatkozása miatt nem lehetett a cikket leközzölni. Lukács Móric cikksorozatának egy darabját 1843 januárjában „nem adhatta” a szerkesztőség.⁵⁷⁹ Hasonló történt Kisfaludy Sándor ugyanazon évi utolsó számba szánt értekezésével is, azzal az eltéréssel, hogy a szerkesztő már nem tudta pótolni a hiányt, így a szokásosnál kisebb terjedelemben jelent meg a Pesti Hírlap.⁵⁸⁰

Az 'Értekezőben' összesen harminchárom cikk jelent meg, amely legalább utalásszerűen kapcsolódik a büntetési katalógus átalakításához és a büntetés-végrehajtás modernizációjához. Ezeket alapvetően két csoportra bonthatjuk, az első kategóriába azok a cikkek kerültek, amelyek nem büntetőjogi kérdésekkel foglalkoztak, hanem csak valamilyen oknál fogva érintették a témát. A második csoportot alkotó közlemények – esetenként kifejezetten tanulmányok – a „büntetési rendszer” vagy a börtönügy megoldandó problémáira keresték a választ.

A rovatban húsz cikk tartalmazott közvetett vagy közvetlen utalást a büntetésekkel kapcsolatban. Balázsházy János, Lukács Móric és az „-y-” szignó mögé rejtőzött szerző a korábbi rendszeres bizottsági munkálatokról ejtettek néhány szót. Szokolay István és Richvalszky Antal pedig az adózással összefüggésben tettek említést a börtönökről. A 209. számban megjelent 1842-re vonatkozó irodalmi tájékoztató pedig

⁵⁷⁴ Szerkesztői megjegyzés PH 1842/125, 180.

⁵⁷⁵ Nincs Értekező PH 1842/129; PH 1842/146; PH 1842/153; PH 1842/177; PH 1842/180; PH 1842/189; PH 1842/196; PH 1842/200; PH 1842/204.

⁵⁷⁶ PH 1843/216, 58.

⁵⁷⁷ PH 1843/266, 485.

⁵⁷⁸ PH 1841/17: Szentkirályi 1841; Erdélyhoni 1841. PH 1841/25: A.-Z. 1841; Kenessey 1841. PH 1841/54: Szemere 1841; Bodon 1841a.

⁵⁷⁹ PH 1843/212, 29; Kovács 1969, 350.

⁵⁸⁰ PH 1843/313, 899.

szakkönyvet ajánlott az olvasóknak Eötvös és Lukács közös fogházjavítási munkáját említve.⁵⁸¹

A rovatban tizenhárom büntetéstani és büntetés-végrehajtási tárgyú értekezés jelent meg. Az „A.-Z.” szignót használó szerző a falvak előljáróit érő atrocitások apropóján fejtette ki nézeteit a testi büntetés eltörlésével kapcsolatban, emlékeztetve arra, hogy a kodifikáció befejezése előtt is élhetnek a megyék ebben a kérdésben a statútum-alkotási jogukkal.⁵⁸²

Kenessey Kálmán széleskörű tájékozottságról tett tanúbizonyságot, amikor a szabadságvesztés végrehajtásának körülményeit ismertette. Szerinte kissé megkésve ért Magyarországra a fogházjavítási mozgalom, de a philadelphiai börtönrendszernek vannak hazai követői. A testi büntetések és a halálbüntetés nyilvános végrehajtását pedig összeegyeztethetetlennek tartotta a modern büntetési célelméletekkel.⁵⁸³

Bajkay Endre a Jászkun kerület bemutatása közben reagált a Pesti Hírlap korábbi számaiban említett visszasságokra. A szerző valójában nem talált magyarázatot arra, hogy miért alkalmazták az újoncozás során a katonának adást büntetésként.⁵⁸⁴

Zoltán János a 45. számban egy igen alapos tanulmányt tett közzé, amelyre Kossuth a vezércikkben külön felhívta a figyelmet. A szerző Szabolcs vármegye első negyedéves törvényszéki statisztikájának ismertetéséből kiindulva elemezte a korabeli büntetéseket és szinte tűrhetetlen börtönviszonyokat. Szerinte a teljes rendszert, a törvénykezést, az anyagi büntetőjogot és a végrehajtást is egyszerre kellene megváltoztatni, mert minden elemében rejlenek hibák. A cikk az olvasótábor körében igen nagy hatást kelthetett, mert a szabadkai levelező is visszautalt rá egy tudósításában.⁵⁸⁵

Bodon Ábrahám két cikkben is elemezte Gömör vármegye bűnözési helyzetét. Az elsőben az előző évi törvényszéki statisztikában szereplő adatokra keresett magyarázatot, a bűnelkövetők körében a nemesség felülreprezentáltságát mutatta be. Későbbi tanulmánya a büntetőjogi választmány részére készített tízéves

⁵⁸¹ Emillfy 1841, 31; Kossuth 2003, 24-25; Pucolay 1841, 70-71; Kossuth 2003, 37-39; Szentkirályi 1841, 136; Erdélyhoni 1841, 137; Pukolay 1841, 173; Választott 1841, 726; Szokolay 1841, 818; Váradi 1842, 23; Sulyok 1842, 41; Vályi 1842, 107; Dessewffy 1842, 298; Kossuth 1842m, 394; Csendes 1842b, 668; Malina 1842, 745; Házi 1842, 830; Praxis 1842, 914; Irodalom 1843, 6; Lukács 1843, 14; Richvalszky 1843, 30-31; Balázsházy 1843, 179.

⁵⁸² A.-Z. 1841, 207.

⁵⁸³ Kenessey 1841, 208.

⁵⁸⁴ Bajkay 1841, 298.

⁵⁸⁵ Kossuth 1841l, 374; Zoltán 1841, 378-379; PH 1841/64, 536.

börtönstatisztika elemzését tartalmazta. A szerző kimerítő alapossggal mutatta be a két adatfelvétel közötti különbséget és magyarázta az egyes adatokat.⁵⁸⁶

Szemere Bertalan tanulmánya a börtönügyi kérdésekben jelentkező terminológiai zavarokat kísérelte meg elhárítani, amikor egyazon fegyintézettről szóló beszámolók különböző elnevezéseit értelmezte. A szerző egyértelműen állást foglalt a magányrendszer bevezetése mellett, amellyel a szerkesztői megjegyzés vitába szállt.⁵⁸⁷

Remellay Gusztáv Pest „fenyítő bizottmány”-ának a tevékenységét tárta az olvasók elé, bemutatva az 1840 második félévében kiszabott büntetéseket is.⁵⁸⁸

Szatmár vármegye évnegyedes törvényszékének történetét mutatta be Kovács Lajos a 85. számban, eközben kitért néhány jogesetre is. A nagybányai tudósító szerint az egyik ilyen ügyről kiderült később, hogy nem történt bűncselekmény, mert a vélelmezett áldozat nem halt meg, hanem máshol tartózkodott.⁵⁸⁹

A „Csendes” álnév alatt publikáló Nagy Károly tanulmánya egyike azon kevés cikknek, amely átjutott a cenzúra szűrőjén és a büntetőjogi kodifikáció aktuális kérdéseivel foglalkozott. Beszámolt arról, hogy az országos választmány elvben eltörölte a halálbüntetést, és lelkesen üdvözölte ezt a döntést. A kodifikációs folyamat teljessé tétele érdekében az esküdtszékek felállítását is szorgalmazta.⁵⁹⁰

Kossuth 'Históriai visszapillantás' címmel írt cikkében az 1832/36. évi országgyűlés kodifikációs tapasztalatairól közölte nézeteit. A cikk azért jelentős, mert egyértelművé tette, hogy kortársak egy része is tisztában volt azzal, hogy a törvényhozás nehézkes működése mennyire akadályozza a sikeres kodifikációt.⁵⁹¹

Ludvig János a szepesi városok törvényszékén szerzett tapasztalatai alapján egy nagyon alapos tanulmányt tett közzé jogtörténeti bevezetéssel. Számos ország büntető törvénykezéséből hozott példákat a büntetés jogalapjához és céljához kapcsolódóan, többször hivatkozott az osztrák büntetőkódex egyes rendelkezésire. Röviden kitért a halálbüntetés eltörlése körül kialakult vitára is. A szerző szerint a mégoly tökéletes törvény is csak „légvár”, ha alkalmazására nem épült ki a megfelelő intézményrendszer, ezért behatóan elemezte az angol juryt és kontinentális változatait.⁵⁹²

⁵⁸⁶ Bodon 1841a, 455-456; Kossuth 2003, 153; Bodon 1841b, 795.

⁵⁸⁷ Szemere 1841, 456-457. Ez a megjegyzés nem szerepel a gyűjteményben: Kossuth 2003.

⁵⁸⁸ Remellay 1841, 506-507.

⁵⁸⁹ Kovács 1841, 718-719; PH 1841/97, 817.

⁵⁹⁰ Csentes 1842a, 382-383.

⁵⁹¹ Kossuth 1842n, 606-607. A szerző azonosításáért Pajkossy Gábornak tartozom köszönettel.

⁵⁹² Ludvig 1842, 726-727.

A 'Kisdédová' című cikkben Festetics Leó egyesületi elnök beszédének egy részletét közölte a szerkesztőség, amelyben a gróf kifejtette, hogy eredetileg a fogházjavító mozgalom érdekelte. A bűnözés okait vizsgálva viszont felfedezte, hogy a bűnelkövetők javítása már egy pótmegoldás csak, hiszen a neveléssel történő megelőzés sokkal kedvezőbb lenne a társadalom számára.⁵⁹³

A fent említettekből is látszik, hogy az 'Értekező' rovatban megjelent cikkek következetesen a büntetési katalógus átalakítása és a modern börtön meghonosítása mellett foglaltak állást. Ezzel kapcsolatban négy nagy téma köré csoportosíthatók az itt megjelent közlemények: kodifikáció, halálbüntetés, testi büntetés és börtönügy szerepelt a cikkekben. A „rendszeres” büntető törvénykönyv megalkotása és az ezzel kapcsolatos törvényhozási technikák tizenhárom tanulmányban szerepeltek.⁵⁹⁴ A halálbüntetés négy közleményben kapott helyet, Ludvig János és Nagy Károly kifejezetten hosszasan foglalkozott a kérdéssel.⁵⁹⁵ A testi büntetések kérdése nyolc cikkben fordult elő, egyik szerző sem pártolta a fenntartását, de nem is lépett fel mindegyik szerző egyértelműen az eltörlés mellett.⁵⁹⁶ A jelenlegi korszerűtlen, sőt sok szempontból káros börtönök elleni fellépésre tizenhat cikkben került sor. Majdnem minden szerző szerint minél előbb változtatni kell a tömlöcviszonyokon, mert sem a modern büntetési céloknak, sem az emberiségnek nem felelnek meg.⁵⁹⁷

Ebből kiindulva megállapítható, hogy a szakirodalom azon megállapítása, mely szerint az 'Értekező' rovat nagyon fontos előkészítő és ismeretterjesztő szerepet töltött be, a büntetési rendszer és a végrehajtás szempontjából is igazolható. Zoltán János, Bodon Ábrahám és Remellay Gusztáv adatokkal látták el a közvéleményt, Szemere Bertalan, Nagy Károly és Ludvig János pedig a korszerű büntetéstani és börtönügyi ismereteket közvetítették a Pesti Hírlap olvasóközönsége felé.

III. 11. Hirdetési rovat

⁵⁹³ Kisdédová 1842, 896-897.

⁵⁹⁴ Emillfy 1841, 31; Kossuth 2003, 24-26; Szentkirályi 1841, 136; Pukolay 1841, 173; A.-Z. 1841, 207; Kenessey 1841, 208; Zoltán 1841, 379; Váradi 1842, 23; Dessewffy 1842, 298; Csendes 1842a, 382-383; Kossuth 1842m, 394; Kossuth 1842n, 606; Praxis 1842, 914; Balázsházy 1843, 179.

⁵⁹⁵ Kenessey 1841, 208; Kovács 1841, 718; Csendes 1842a, 383; Ludvig 1842, 726.

⁵⁹⁶ Erdélyhoni 1841, 137; A.-Z. 1841, 207; Kenessey 1841, 208; Zoltán 1841, 379; Bodon 1841a, 455-456; Kossuth 2003, 153; Remellay 1841, 506; Kovács 1841, 718; Sulyok 1842, 41.

⁵⁹⁷ Kenessey 1841, 208; Zoltán 1841, 379; Bodon 1841a, 455-456; Kossuth 2003, 153; Remellay 1841, 506; Dessewffy 1842, 298; Csendes 1842a, 382-383; Kovács 1841, 718; Kisdédová 1841, 206, 896; Bodon 1841b, 795; Szemere 1841, 456-457; Választott 1841, 726; Szokolay 1841, 818; Vályi 1842, 107; Lukács 1843, 14; Richvalszky 1843, 30-31; Házi 1842, 830.

A lap utolsó lapját különféle hirdetések töltötték meg, 'Hivatalos jelentések' cím alatt váltótörvénytörvényhatározatok és csődjelentések kerültek a lapba. A privát reklámok kezdetben még nagy betűkkel szedve jelentek meg, főként laptársakat reklámoztak, majd egyre inkább birtokba vették a rovatot a kereskedők, iparosok, és magánhirdetők. Ezzel a folyamattal párhuzamosan a betűméret lecsökkent, és néha nem a szokásos 1,5-2 oldalas hirdetési rovat jelent meg, hanem külön lapot is mellékeltek.⁵⁹⁸ A hirdető kívánságának megfelelően rajzok és ábrák is megjelenhettek. A hirdetések többsége több egymást követő számban is megjelent, a szerkesztőség a bal felső sarokban elhelyezett számkombinációval jelezte ezt. A rovat befejező része a Duna vízállása és a fővárosból induló gőzhajók menetrendje volt.

A rovat szisztematikus feldolgozását nehezíti az a körülmény, hogy még az Országos Széchényi Könyvtárban található példányok némelyikéből is hiányoznak a pótlapként bekerült hirdetések.⁵⁹⁹ Ennek oka az lehet, hogy a kutatás nem tulajdonított jelentőséget az apróhirdetéseknak, pedig sok olyan hétköznapi információt hordoznak, amelyeket a modern társadalomtörténet is jól használhatna. Ilyenek például a különböző gyógymódokról, kozmetikai cikkekről, divatárukról, találmányokról, népszerű könyvekről szóló reklámok.

A rovatban megjelent és a témával kapcsolatba hozható hirdetéseket négy kategóriába lehet sorolni: álláshirdetések, adományok büntetés-végrehajtási intézményeknek, börtönök építésével és fenntartásával kapcsolatos hirdetések, valamint könyvreklámok.

Két hirdetésben hazai jog, illetve polgári és büntetőjog oktatására kerestek megfelelő jelentkezőt, a losonci líceum⁶⁰⁰ és egy pesti „előkelő ház”⁶⁰¹ próbált ily módon jogtanárt keresni.

A Pesti Hírlapban számos sikeres műtétért, odaadó gondoskodásért, biztosítás gyors és teljes kifizetéséért, kiváló leánynevelő-intézeti oktatásért vagy adományért mondtak köszönetet hirdetési formában. Ezek közé tartozik a pesti dologháznak adományozott ruhákért kifejezett hála.⁶⁰² Igen érdekes az indok, hogy Ercsiben miért

⁵⁹⁸ Kosáry 1979b, 674-675.

⁵⁹⁹ A Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára, a Somogyi Károly Megyei Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár példányait áttekintve három olyan szám volt, amelyből hiányzott az utolsó lap: PH 1841/91; PH 1841/92; PH 1844/349. A 142. szám pedig nem hiányos, hanem egyszerűen kimaradt a 341-342. oldal a számozásból.

⁶⁰⁰ PH 1843/250, 352; PH 1843/252, 370; PH 1843/253, 380.

⁶⁰¹ PH 1843/30, 816; PH 1843/307, 852.

⁶⁰² PH 1843/250, 350; PH 1843/252, 370.

akartak „helységi börtönt” felállítani, az adományozó szerette volna a kaloda és a pellengér megszüntetését.⁶⁰³

A hirdetési rovat bepillantást enged a megyei tömlöcök és épülő fogházak mindennapjaiba is. Az éppen felállítás alatt levő balassagyarmati börtönhöz először kőművesmunkára keresett vállalkozókat, majd ácsolási feladatokra hirdetett „árlejtést” a Nógrád megyei közgyűlés.⁶⁰⁴ Verőce megye a raboknak szánt kenyeret is a „korabeli közbeszerzés” útján kívánta biztosítani.⁶⁰⁵ A Jászkun kerület a rabok által készített pokrócokat és végszűrőket reklámozta a Pesti Hírlapban.⁶⁰⁶ Arad vármegye feltehetően a magas költségek miatt börtönét megpróbálta haszonbérbe adni hirdetés útján.⁶⁰⁷ Komárom vármegye a fogvatartottak kézi munkaerejét és a dolgozótermeket kívánta bérbe adni, de úgy, hogy a büntetés célját nem veszélyeztesse a munkáltatás.⁶⁰⁸

A büntetési és börtönügyi vonatkozású (büntető)jogi szakirodalom két csoportra osztható. Az elsőbe azok a nem kifejezetten büntetőjogi könyvek kerültek, amelyek a magyar büntetőjog-tudomány és börtönügy szempontjából fontosak. Szemere Bertalan az 'Utazás külföldön' című könyve börtönügyi vonatkozásai miatt érdemelt figyelmet a kortársak számára.⁶⁰⁹ A büntetőjogi kodifikáció indokolása okán jelentős Deák Ferenc és Hertelendy Károly 1839/40. évi országgyűlésről szóló követjelentése.⁶¹⁰

A második csoportba tartozó könyvek és folyóiratok közé a büntetőjogi szakirodalom hazai és külföldi alapművei kerültek. Geibel Károly meglovagolva a hirtelen megnövekedett érdeklődést így reklámozta könyvesboltját 1842-ben: „kaphatók nagy választékban a'külföld legjelesb munkái: A' fenyítőjog, fenyítőtörvényhozás, börtöntan, 's álladalmijog köréből.”⁶¹¹ Megjelent 1842-től az antikvár büntetőjogi szakirodalom, a Corpus Juris Hungarici,⁶¹² a Tripartitum⁶¹³ egyes kiadásai mellett

⁶⁰³ PH 1842/191, 770.

⁶⁰⁴ PH 1843/235, 224; PH 1843/237, 241; PH 1843/238, 250; PH 1844/360, 406; PH 1843/361, 416.

⁶⁰⁵ PH 1843/252, 368; PH 1843/253, 380; PH 1843/254, 388.

⁶⁰⁶ PH 1843/210, 16; PH 1843/213, 39.

⁶⁰⁷ PH 1843/210, 16; PH 1843/211, 24; PH 1843/212, 32.

⁶⁰⁸ PH 1843/268, 505; PH 1843/271, 532.

⁶⁰⁹ PH 1841/36, 300; PH 1841/37, 311; PH 1841/62, 524; PH 1841/64, 541. Az útirajzok reformkori jelentőségéről és Szemere művéről: Fenyő 1964, 605-606. A könyv börtönügyi jelentőségéről részletesen: Mezey 1986, 68-69.

⁶¹⁰ Deák-Hertelendy 2001, 297-298. PH 1842/110, 50; PH 1842/111, 58; PH 1842/112, 66; PH 1842/113, 76; PH 1842/114, 84; PH 1842/119, 125; PH 1842/125, 182; PH 1842/134, 263; PH 1842/136, 283; PH 1842/138, 301; PH 1842/148, 398; PH 1842/174, 628.

⁶¹¹ PH 1842/144, 358; PH 1842/146, 375; PH 1842/147, 385.

⁶¹² PH 1842/198, 834; PH 1843/242, 282; PH 1843/360, 407.

⁶¹³ PH 1843/227, 152.

Szlemenics Pál, Szibenliszt Mihály, Virozsil Antal és Vuchetich Mátyás műveinek⁶¹⁴ megszerezhetőségét említették.

A Budapesti Szemle II. kötetét Szalay László és Lukács Móric tanulmányaival már az első számban a tartalomjegyzék közlésével reklámozták.⁶¹⁵ Balla Károly 'Vélemény a' büntetésmód javítása iránt' című könyvéről szóló hirdetést – egyszer sajtóhibával – öt számban közölték.⁶¹⁶

Heckenast Gusztáv Cesare Beccaria könyvének hirdetésében a megkezdődött kodifikációra hivatkozott és dicsérte Császár Ferenc fordító előrelátását: „mintegy előre sejtve, hogy eljövend nem sokára nálunk is azon idő, midőn amaz emberszeretetet lehelő elvek, mellyek az e' munkája által halhatatlanná lett olasz jogtudóst lelkesíték, megtestesülendnek”. Az összes példányt nem sikerült eladni az 1837-es kötetből, mert két évvel később Császár váltójogi könyvének hirdetésében is szerepel ez a kötet.⁶¹⁷

A 'Törvénytudományi műszótár' több könyvárus, több kiadásban és címmel is reklámozta, így a 228. számban kétszer is előfordult.⁶¹⁸ Jeremy Bentham két büntetőjogi vonatkozású munkája is szerepelt a rovatban, 1842-ben az 'Ál okoskodási módok törvényhozási kérdésekben' tűnt fel, majd az összes munkáinak kiadásáról szóló felhívások láttak napvilágot. Az összkiadás második darabjaként 1844-ben jelent meg a büntetőjogi kötet.⁶¹⁹ Az 1840. évi törvénycikkek – köztük a büntetőjogi választmány kiküldéséről szóló – megjelenéséről is hírt adtak⁶²⁰.

Szemere Bertalan akadémiai pályadíjas büntetéstani könyve hat hirdetésben öt számban fordult elő.⁶²¹ Eötvös József és Lukács Móric 'Fogházjavítás' című kötetének hirdetéseiben két érdekesség is tetten érhető. Itt tűnik fel először, hogy nemcsak pesti könyvkereskedők foglalkoztak büntetőjogi szakkönyvekkel, hanem vidékiek is. Sőt megérte a debreceni könyvárusnak a Pesti Hírlapban hirdetni, vagyis annyian olvasták a környéken Kossuth lapját, hogy kifizetődő volt ez a megoldás. A másik jelenség, hogy a könyvet nemcsak néhány szavas bemutatóval hirdették, hanem a teljes

⁶¹⁴ PH 1842/193, 788.

⁶¹⁵ PH 1841/1, 8; PH 1841/11, 88; PH 1841/12, 96; PH 1841/15, 121; PH 1841/20, 166; PH 1841/64, 540.

⁶¹⁶ PH 1841/34, 284; PH 1841/41, 344; PH 1841/42, 353; PH 1841/43, 363; PH 1841/44, 372.

⁶¹⁷ PH 1841/43, 363; PH 1841/46, 388; PH 1841/48, 405; PH 1841/51, 431; PH 1841/53, 450; PH 1843/221, 104; PH 1843/222, 111.

⁶¹⁸ PH 1841/88, külön lapon; PH 1841/93, 788; PH 1841/94, 796; PH 1843/228, 162; PH 1843/307, 850; PH 1843/331, 154; PH 1843/354, 353.

⁶¹⁹ PH 1842/119, 125; PH 1842/125, 183; PH 1842/128, 210; PH 1842/131, 236; PH 1842/162, 519; PH 1842/165, 546; PH 1842/191, 771; PH 1842/193, 788; PH 1844/338, 215; PH 1842/350, 315.

⁶²⁰ PH 1842/122, 154.

⁶²¹ PH 1842/128, 209; PH 1842/128, 210; PH 1842/131, 236; PH 1842/148, 398; PH 1842/163, 528; PH 1843/219, 88.

tartalomjegyzékét is közzétették, ami eddig csak folyóiratoknál vagy szépirodalmi gyűjteményeknél volt megfigyelhető.⁶²²

Szlemenics Pál büntetőjogi kézikönyve egy hirdetésben szerepelt.⁶²³ Szinte nem is gondolnánk, hogy a következő hirdetés a Pesti Hírlapból származik: „kapható: Jahrbücher der Gefängnisskunde und Besserungsanstalten, unter Mitwirkungen von Rechtskundigen, Gefängnissbeamten, Ärzten und Baumeistern herausgegeben von Dr. Julius, Hofrath Noellner und Hospitalarzt Dr. Varrentrapp.”. A jelek szerint annyira megnőtt a börtönügyi munkák iránti érdeklődés, hogy ezzel is fel lehetett kelteni a potenciális könyvvásárlók érdeklődését.⁶²⁴ Csatskó Imre büntetéstani könyve még meg sem jelent, máris hirdették, hogy a megrendelők olcsóbban kapják.⁶²⁵

A büntetőjogi választmány jelentését a nagy érdeklődésre való tekintettel viszonylag gyorsan kiadták és az olvasókhoz való gyors eljuttatás érdekében a legnagyobb példányszámú hírlapban kezdték reklámozni.⁶²⁶ Az éppen folyó országgyűlés „irományainak” kiadásával is gyorsan elkészültek, füzetenként folytatásokban jelentek meg a naplók és egyéb iratok.⁶²⁷ A magyar nyelvű szakkönyvkiadás rendkívüli felfutását jelzi, hogy a kodifikációhoz szorosan kapcsolódó kiadványok nagyon kis átfutási idővel jelentek meg. Ebbe a körbe tartozik Mittermaier magyarra lefordított tanulmánya az 1843-as javaslatról.⁶²⁸

A királyi tábla és a hétszemélyes tábla már korábban is közzétette az ítéleteit éves bontásban, de 1843-ban az is érdekessé tette a működésüket, hogy az országgyűlés ideje alatt Pozsonyban ülésezett a kúria. A bírósági döntésekre egyre kíváncsibb jogász közvéleményt célozta meg a kúriai ítéletek megjelenéséről szóló hirdetés.⁶²⁹

Egy ismeretlen szerző „Őszinte vélemény a’ magyar Büntető Törvény-Javaslatról” című könyvének reklámja két számban jelent meg.⁶³⁰

⁶²² PH 1842/162, 519; PH 1842/163, 528; PH 1842/165, 545; PH 1842/167, 561; PH 1842/170, 589; PH 1842/171, 600; PH 1842/201, 858; PH 1842/204, 882; PH 1842/206, 889; PH 1842/256, 405; PH 1842/259, 432.

⁶²³ PH 1842/163, 528.

⁶²⁴ PH 1842/188, 746.

⁶²⁵ PH 1843/236, 232; PH 1843/237, 242.

⁶²⁶ PH 1843/270, 521; PH 1843/271, 531; PH 1843/273, 549.

⁶²⁷ PH 1843/285, 657; PH 1843/287, 673; PH 1843/289, 690; PH 1843/297, 760; PH 1843/298, 770; PH 1843/301, 799.

⁶²⁸ PH 1843/300, 789; PH 1843/301, 799; PH 1843/305, 833.

⁶²⁹ PH 1843/313, 900; PH 1844/337, 207; PH 1844/340, 233.

⁶³⁰ PH 1844/328, 127; PH 1844/330, 145.

Az Akadémia 1841-ben meghirdetett büntetési pályázatának második díjasa, Sárvány Jakab a dolgozata 1844-ben jelent meg, a hirdetés külön kiemelte a pályázon elért eredményét.⁶³¹

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a hirdetési rovatnak a modern büntetőjogi szakirodalom közvetítésében jelentős szerepe volt. Természetesen a dolgozat keretei nem adnak arra lehetőséget, hogy a hirdetések eredményességét, az így eladott példányok számát meghatározzuk. Nagyon fontos lenne a tudományos kapcsolatok meghatározásához megvizsgálni, hogy milyen hatékonysággal találtak olvasókra így a büntetőjogi szakkönyvek és folyóiratok. A hirdetésekben viszonylagosan nagy arányban előforduló jogi és ezen belül büntetőjogi szakmunkák is azt a nézetet támasztják alá, hogy már megindult az a fejlődés a magyar jogtudományon belül, amely a modernizációhoz vezet. A kellő fejlettséget még nem érte el ahhoz, hogy önálló szaklapot fenn tudjon tartani, de az érdeklődés már mindenképpen megvan. Mivel a reklám egy piaci logika alapján működő tevékenység, feltételezhetően a fizetőképes kereslet is megjelent az ilyen jellegű munkák iránt.

III. 12. Erdélyi országgyűlés

A Pesti Hírlap lehetőségeihez mérten és a közvélemény érdeklődéséhez igazodva foglalkozott az éppen aktuális erdélyi eseményekkel, rendszeresen jelentek meg megyei levelezők cikkei erről a területről. Az erdélyi országgyűlés történéseiről is beszámolt Kossuth Lajos lapja, de nem első kézből közölték a diétán elhangzottakat, hanem más újságokból vettek át tudósításokat. Legtöbbször az 'Erdélyi Híradót' jelölték meg forrásként, de 172. számban a 'Vasárnapi Újságból' származó közlemény jelent meg.⁶³²

Az 1841. november 15-én báró Kemény Ferenc által tartott nyitóbeszéd a büntető kódex hiányát és a rossz állapotban levő fogházakat tette szóvá.⁶³³ Az országgyűlés nem foglalkozott a beszámolók szerint büntetőjogi kodifikációval, de három közleményben mégis megjelentek büntetéstani és börtönügyi tárgyak. Doboka vármegye valamilyen – a követek számára is ismeretlen – okból a megyeházával együtt

⁶³¹ PH 1844/335, 191; PH 1844/353.

⁶³² PH 1842/172, 602.

⁶³³ PH 1841/96, 808.

börtönét is át akarta helyezni Szamosújvárra.⁶³⁴ Az úrbéri törvény elfogadásával nagy lépést tettek a modern büntetőjog irányába. eltörölték a földesúr által alkalmazott testi büntetéseket, szabályozták az úrbéri kihágásokra kiszabható büntetéseket és a végrehajtás pontos szabályait, beleértve a fogvatartás körülményeit is. Az anyagi jogi legalitás elvének büntetéstani szempontú megfogalmazásával is találkozhatunk: „a’ földesurnak az itt elősorolt fenyték nemeit és mineműségét a büntetett urbéres egyezése hozzájárultával sem levén szabad másra változtatni”.⁶³⁵

Az erdélyi rendek országgyűlését 1843 februárjában zárták be, ahogy ezt egy mondatban tudatta olvasóival a szerkesztőség.⁶³⁶

A rovat szerkesztéséből, abból, hogy nem foglalkoztattak külön levelezőt, és abból, hogy néha igen nagy késéssel adtak hírt eseményekből, egyértelműen kitűnik, hogy nem tulajdonítottak olyan nagy jelentőséget az erdélyi híreknek. Ennek oka volt részben az, hogy Erdélyben külön sajtó működött, élén az Erdélyi Híradóval. Varga János kutatásai szerint a liberális politikusok nem is nagyon voltak tisztában a teljesen eltérő erdélyi erőviszonyokkal, ezt mutatja az unió kérdésének felvetése is.⁶³⁷

III. 13. Országgyűlés

III. 13. 1. A rovat szerkesztési sajátosságai

Az 1843. május 14-én megnyílt diéta majdnem teljesen átformálta a lapot, a megyei hírek szinte kiszorultak, helyüket a rendek országos tanácskozásairól szóló beszámolók vették át. A Pesti Hírlap nemcsak a megyei levelezőhálózatot örökölte Kossuth korábbi lapjaitól, hanem az országgyűlési tudósítások elkészítésének kidolgozott menetét és formáját is. A hírlappal foglalkozó szakirodalom meglehetősen sommásan kezeli ennek a rovatnak az értékelését. Leginkább a rovatok közötti arányok és az előkerülő témák megváltozását említik, vagy a cenzúra szélmalomharcát az országgyűlési felszólalók azonosíthatatlansága érdekében.⁶³⁸ Mivel az 1843/44. évi országgyűlés monografikus feldolgozására mind a mai napig nem került sor, ezért a rovat jelentőségét és az információközvetítés és/vagy véleményformálás

⁶³⁴ PH 1842/134, 256.

⁶³⁵ PH 1842/172, 602; PH 1842/174, 623. A törvényt nem szentesítette az uralkodó: Miskolczy 1980, 661.

⁶³⁶ PH 1843/222, 105.

⁶³⁷ Varga 1982, 46-47.

⁶³⁸ Kosáry 1979b, 673; Kosáry 2002, 212; Urbán 1980, 28; Fenyő 1998, 65; Pajkossy 1995, 132; Kovács 1969, 344.

eredményességét nem lehet pontosan meghatározni. A rendszeres, nagy példányszámban megjelent, a korabeli terjesztési lehetőségek között gyors információáramlás mindenestre felpezsdítette a közéletet.

A lapban természetesen csak cenzúrázott tudósítások jelentek meg, amelyek nem feltétlenül tükrözték az országgyűlésen elhangzottakat. Akik csonkítatlan változatra voltak kíváncsiak, azok a kéziratok lapokra fizettek elő. Az 1843/44. évi országgyűlés ideje alatt két ilyen vállalkozás is működött, Záborszky Alajos magyar és Karl Lesigan német tudósításai azonban már nem tudták felvenni a versenyt. Záborszky ezért átalakította a lapot, vezércikket és portrékat közölt, sőt később a Pesti Hírlap szövegéhez külön rovatban megadta a felszólalók nevét, hogy biztosítsa további működését.⁶³⁹

A közvélemény számára már nem csak azt jelentette az aktuális diéta, hogy a legaktívabb megyei tisztviselőket nélkülözték és minden közgyűlés a követjelentések hosszadalmas felolvasásával kezdődött. Kossuth ennek a rovatnak a segítségével kapcsolta össze a Pajkossy Gábor által meghatározott politikai nyilvánossági fórumokat,⁶⁴⁰ a politikai sajtón keresztül mutatta be a két hagyományos, vagyis a rendi országgyűlés és a megyegyűlés, valamint a másik modern fórum (egyesületek) működését, megteremtve a gyors információáramlást.

A Pesti Hírlapban volt előzménye a diétai beszámolóknak, hiszen az erdélyi országgyűlésről is jelentek meg közlemények. Az alapvető különbség a két rovat között az volt, hogy az erdélyi tudósítások nem Kossuth munkatársaitól származtak, hanem az 'Erdélyi Híradóból' átvett közleményekből készített kivonatok voltak. A pozsonyi országgyűlésről viszont Vahot Imre személyében állandó tudósító számolt be, sőt a szerkesztő is néha jelen volt az üléseken. Nem véletlenül hangsúlyozta Landerer Lajos az előfizetési felhívásokban, hogy eredeti közlemények jellemzik a lapot.⁶⁴¹

A diéta megnyitását követően megjelent számtól (248.) egészen a szerkesztő leköszönéséig (365. szám) mindösszesen hat alkalommal maradt ki ez a rovat.⁶⁴² Az 'Országgyűlés' lett a legfontosabb része Kossuth lapjának, ezért igen előkelő helyet biztosított a szerkesztőség a Pozsonyból érkezett tudósításoknak, a vezércikket követő

⁶³⁹ Pajkossy 1995, 131-136; Dobszay 2000, 84-85.

⁶⁴⁰ Pajkossy 1991.

⁶⁴¹ Dezsényi 1953, 26. „Közelegvén a' félévi előfizetés ideje bátorkodunk lapjaink olvasó közönségét tisztelettel figyelmeztetni: hogy, ámbár az országgyűlési tudósításoknak olly kiterjedésben, mint azt lapjaink adják, nem más lapokból kiírása, hanem saját eredeti kútfők utáni közlése, költségeinket igen tetemesen megszorította, lapjaink előfizetési díja mégis változatlanul az eddigi marad.” Előfizetés, 381.

⁶⁴² Nincsen országgyűlési tudósítás: PH 1843/249; PH 1843/267; PH 1843/268; PH 1843/269; PH 1843/270; PH 1844/314.

vagy helyettesítő rovattá vált az első lapon. Részben a témák fontossága és a műfaji sajátosságok miatt talán ez a rovat lett a legkomolyabb része a hírlapnak, de azért itt is találunk „kis színest”. Az ülésterem elrendezéséről többször számoltak be, a legrövidebb ilyen jellegű közlés pedig így szólt: „October. 19-kén a’ ker. ülés az ujdön fűtés kellemetlen szaga miatt eloszlott.”⁶⁴³

Természetesen a szerkesztőség nem tudott eleget tenni maradéktalanul az olvasók elvárásainak, néha-néha nehézségek jelentkeztek, sőt becsúsztak apró malőrök is. A Vahot Imre által Pozsonyban készített tudósítást egy írnok másolta le, a pozsonyi cenzor (ideiglenesen Toldy Ferenc, majd Czeh János) láttamozta a kéziratot, ezt postázták Pestre. Kossuth kiszedette, a kefelenyomatot átküldte Budára a cenzorhoz, a visszakapott változat került végül kinyomtatásra.⁶⁴⁴ Ebben a hosszú folyamatban benne volt mindig annak a lehetősége, hogy valahol elakad a közlemény. A dolgozat témája szempontjából kardinális kérdésnek számító halálbüntetésről szóló vitával történt meg, hogy – a szerkesztő mentegetőzése szerint – az írnok hanyagsága miatt egy negyedfél ív kimaradt a cikkből, ráadásul pontosan két egymástól különböző álláspontot képviselő beszédet „egyesített” a lap. Ennek folytán toldalékként leközltek a kimaradt részt, és az alkalmat megragadva ki is bővítették a korábbi közleményt.⁶⁴⁵ Az 1844. május 4-én tartott országos ülésről később tudtak csak beszámolni, mert a pozsonyi munkatársak elfelejtették az aznapi beszámolót elküldeni.⁶⁴⁶ Két héttel később pedig Landerer személyesen hozta Pozsonyból a szerkesztőségnek szóló levelet, de a hajóállomáson éppen azt a táskát lopták el tőle, amelyben az országgyűlési tudósítások voltak, így egy kis késedelmet szenvedett a közlemény.⁶⁴⁷ Előfordult, hogy a tudósítás késői érkezése miatt már nem tudták kiszedni a cikket.⁶⁴⁸ Jégzajlás miatt pedig a cenzúrázott kefelenyomatot nem tudták áthozni Budáról 1844 elején, így csak később értesülhettek az országgyűlési hírekről az olvasók.⁶⁴⁹

A rovat kiemelt fontosságát alátámasztja az a tény is, hogy egy alkalommal fordult csak elő, hogy más jellegű – az iparmű-kiállításról szóló – cikk miatt halasztotta a szerkesztő az országgyűlési tudósítást a következő számra.⁶⁵⁰ Nemcsak a megyei rovatban, hanem itt is jelentkezett a „hírdömping”: többször szabadkozott Kossuth

⁶⁴³ PH 1843/293, 719.

⁶⁴⁴ Kovács 1969, 344; Pajkossy 1995, 132.

⁶⁴⁵ PH 1843/279, 595-597.

⁶⁴⁶ PH 1844/350, 310.

⁶⁴⁷ PH 1844/353, 337.

⁶⁴⁸ PH 1843/281, 618.

⁶⁴⁹ PH 1844/324, 88.

⁶⁵⁰ PH 1843/293, 719.

Lajos, hogy „helyszűke” vagy „tárgytorlódás” miatt csak később jelenhet meg egy-egy beszámoló. Ennek a problémának a feloldására használta a szerkesztő a megyei híreknél jól bevált megoldást, mely szerint ’Rövid közlések’ cím alatt beharangozta a kimaradt cikkeket, vagy ’Előleges közlés’ alatt egy részt kivonatolva tett közzé. A ’Külföldi naplónál’ már sikerrel alkalmazott módszerrel pedig, a már kiszedett szöveg mögé illesztett néhány friss hírt ’Legújabb’ címmel.⁶⁵¹ A 365. számban pedig Kossuth úgy döntött, hogy inkább rövidítve, kivonatolva teszi közzé a még megkapott tudósításokat, nehogy véletlenül kimaradjanak ülésnapok a szerkesztőváltás miatt.⁶⁵²

Az ’Országgyűlés’ olyan jelentőséggel bírt, hogy teljesen kiszorított minden más hírt és néha még rovatot is az adott számból.⁶⁵³ Az ’Értekező’ gyakorlatilag teljesen megszűnt, 1843 májusának közepétől csak nyolc számban látott napvilágot.⁶⁵⁴ A Pesti Hírlap kinézetét is átformálta a diétai beszámolók sokasága, hiszen az ’Értekező’ helyére, vagyis a ’Külföldi napló’ és a hirdetési rovat közé még egy korábban kiszedett országgyűlési tudósítást is beszűrt a szerkesztő.⁶⁵⁵

A szerkesztőség korrigálta az esetleges tudósításban szereplő tévedéseket, így például kiderült, hogy a büntető törvénykönyv vitáját nem szeptember 7-én, hanem két nappal később fejezték be az országos ülésen.⁶⁵⁶ Az országgyűlési teremben uralkodó állapotokra utal az a kis szövváltás, mely szerint a tudósító a hangzavar miatt nem hallotta, hogy egy megye követe milyen szavazatot adott le.⁶⁵⁷

A fent említett kényszer szülte változtatások mellett egy gondosan megkomponált képet tükrözött a rovat. Az országgyűlési tudósítások nem szöveghű közlései voltak a diétán elhangzott beszédeknek, hanem tudatosan szerkesztett beszámolók. Kossuth élt annak a lehetőségével, hogy a „legkimerítőbb”⁶⁵⁸ közlés mellett saját szája íze és politikai megfontolásai szerint megváltoztassa a megszólalások sorrendjét, tematikusan csoportosítsa a felszólalásokat. Sőt az egyes felszólalók beszédeinek arányait is módosította esetenként. A halálbüntetésről szóló kerületi ülési vita esetében nem kronologikusan közölték a beszédeket,⁶⁵⁹ hanem először

⁶⁵¹ PH 1843/283, 633-634; PH 1843/284, 640; PH 1843/298, 768-769; PH 1844/336, 194; PH 1844/336, 198.

⁶⁵² PH 1844/365, 444.

⁶⁵³ PH 1844/336, 194.

⁶⁵⁴ PH 1843/250; PH 1843/255; PH 1843/268; PH 1843/270; PH 1843/271; PH 1843/272; PH 1844/314; PH 1844/315.

⁶⁵⁵ PH 1844/334, 180.

⁶⁵⁶ PH 1843/282, 625.

⁶⁵⁷ PH 1843/290, 695. A hangulatról és a közönségről tilos volt beszámolniuk: Pajkossy 1995, 132.

⁶⁵⁸ A kifejezést a büntető-eljárási javaslat kerületi vitájának közleményében használta: PH 1844/322, 66.

⁶⁵⁹ A kerületi ülés halálbüntetési vitáját lásd Fayer 1900, 24-59.

halálbüntetés párti, a szerkesztői állásponttal feltehetően ellentétes, majd a következő számban az abolicionista felfogást tette közzé Kossuth Lajos. Így vezette be az első közleményt: „a’ halálbüntetés megtartása mellett 5 követ szólalt fel”, majd a következő módon zárta: „A’ másik vélemény bajnokai mindent előhoztak ügyök védelmére, mit jog, status-czél, emberi érzelem, szívgyöngédség, kedély, kereszténység és gyakorlati tapasztalás forrásaiból meríteni lehetett. (Hely szűke miatt a’ vitatások folytatását jövő számra vagyunk kénytelenek halasztani)”⁶⁶⁰ A következő számban pedig megjegyezte, hogy „e’ számra valánk kénytelenek halasztani a halálos büntetés fölötti vitatásokból azok előadásainak ismertetését, kik a’ halálos büntetés eltörlésének bajnokai valának.”⁶⁶¹ Az idézett részletben használt kifejezésekből is látszik, hogy a szerkesztő inkább a halálbüntetés büntetési katalógusból való kiiktatása mellett volt.

Több alkalommal élt Kossuth a befolyásolás ilyen jellegű eszközeivel. Az érvek álláspont szerinti csoportosítása tévedésekhez és a későbbiekben „börtönügyi toposzok” kialakulásához is vezetett. A főrendi tábla november 3-án tartott ülése a magányrendszer és a hallgató rendszer feletti vitáról szólt, amely azzal kezdődött, hogy az ítélmester az elnöklő nádor utasítására felolvasta az országos választmány jegyzőkönyvének vonatkozó részét. Kossuth pedig úgy döntött: „Mivel pedig a’ magány- és hallgató-rendszer mellett és ellen több, nyomosabb okokat felhozni majdnem lehetetlen, és mivel az olvasó közönség nagyobb része nem láthatta, vagy nem láthatja az orsz.gy. választmány jegyzőkönyvét, a’ nyilvánosság érdekében szükségesnek tartjuk azt, legalább a’ főpontokra nézve közölni.” Röviden ismertette a két rendszer lényegét, majd a magányrendszer melletti, az auburni rezsime elleni, a hallgató szisztéma melletti végül a magánelzárás elleni érvek kerültek sorra. Ez utóbbi kiemelésben szerepelt azon megállapítás, mely szerint a philadelphiai rendszer „örültségre, kétségbeesésre, öngyilkolásra vezet. Bizonyítja ezt hazánkban már is a tapasztalás; Komárom vármegyében azon rövid idő óta, hogy a’ magányelzárás fenáll, két rab akasztotta fel magát.”⁶⁶² Vagyis ezek szerint Komárom vármegyében a magányrendszer szerint működött 1841 végén a fegyintézet és két sajnálatos haláleset is történt. Ez lesz az a toposz, amelyet kiindulópontként kezelt mindeddig a magyar börtönügy történetével foglalkozó kutatás. Ha összevetjük a szerkesztőség által közölt kivonatot az országos választmány Szalay László-féle jegyzőkönyveivel, nyomban

⁶⁶⁰ PH 1843/276, 573.

⁶⁶¹ PH 1843/277, 577.

⁶⁶² PH 1843/298, 765-766.

láthatóvá válik a tévedés. Ifj. Pázmándy Dénes 1841. december 11-én elhangzott rövid felszólalása így hangzott: „Komárom vármegyében 62 személyre van magányos szoba. Voltak néhányan, kik rendszerint novemberben bekerültek, de a ki a magányos szobából kiszabadult, többé vissza nem került. Igaz, hogy kettő felakasztá magát, de egyike életre hozatott. Részéről a magány rendszert tartja jobbnak, mert hallgató rendszerénél a hallgatást feltartani csaknem lehetetlen.”⁶⁶³ Pázmándy tehát nem a magányrendszerrel szembeni érvként említette az öngyilkosságokat és nem jelentette ki, hogy a philadelphiai szisztémát alkalmazták. Ebből kiindulva megállapítható, hogy Kossuth Lajos akarva-akaratlanul félretájékoztatta az olvasóközönséget.

Hasonló az a szerkesztői megoldás, amikor a felszólalások sorrendjén nem változtatott, de az ellenpárt érveit rövidebben közölte, mint a szeptember 2-án tartott országos ülésről szóló beszámolóban. Egyedül Zsedényi Ede beszéde tekinthető arányosnak.⁶⁶⁴ Bonyhádi Jenő szerint Kossuth már az Országgyűlési Tudósításokban is élt ilyen eszközökkel.⁶⁶⁵

Kossuth Lajos a liberálisok által képviselt álláspont ismételtesével is növelte az elérni kívánt hatást. A börtönrendszerekről szóló kerületi ülési vitában, amely a főrendek válaszüzenetéről folyt, Szemere Bertalan tartott egy hosszú beszédet, amelyet a 330. számban Kossuth így jellemzett: „minden egyéb nyilatkozás közlését feleslegessé teszi, ha a kerületi jegyző beszédét közöljük [...] Annyi bünt.törvénytani ismeretkincs van e' beszédben lerakva, hogy azt, bár hosszacska, legközelebb kihagyás nélkül közlendőnek véljük.”⁶⁶⁶ A következő számban pedig megjelent a két és fél oldalas beszéd teljes terjedelmében, amelyet a kerületi ülés határozatként elfogadott és „az lön – mikint már megírok – a KK. és RR. végzésévé.”⁶⁶⁷ Ez a felszólalás üzenetté átalakított változatban – vagyis a börtönügyi adatok kivételével – még egyszer előkerült a rovatban, még hozzá az április 17-én folytatott főrendi vitában. A szerkesztő szó szerint tette közzé az országos ülés feliratát, és a vita első részét. A másnapi tárgyalások részben hasonló kicsengésű, részben konzervatívabb megszólalásait viszont már csak bevallottan rövidebb terjedelemben jelentette meg.⁶⁶⁸ Ezzel a közlési technikával

⁶⁶³ Fayer 1902, 204.

⁶⁶⁴ PH 1843/280, 606-607. Az anyaggyűjteményben: Fayer 1900, 158-184.

⁶⁶⁵ Bonyhádi 1955, 373.

⁶⁶⁶ PH 1844/330, 140.

⁶⁶⁷ PH 1844/331, 147-149.

⁶⁶⁸ PH 1844/346, 275-278.

Kossuth saját korábbi állásfoglalásával helyezkedett szembe, 1841-ben még a hallgató rendszert támogata.⁶⁶⁹

A liberális program egyik alapelemének tekinthető esküdszéki vita megalapozásához nélkülözhetetlen ismeretek közlésére Kossuth azt a megoldást választotta, hogy az országos választmány javaslatához kapcsolt különvéleményt rövidítés nélkül négy számban tette közzé.⁶⁷⁰ Történt ez annak ellenére, hogy az országgyűlési tudósítások már majdnem teljesen elfoglalták a lapot, vagyis egyértelműen az ellenzéki álláspont bővebb kifejtésének rendelte alá a lapszerkesztési elveket.

A pontos tájékoztatás és az áttekinthetőség igénye játszott közre abban, hogy a vármegyei kicsapongásokról szóló javaslat többször átdolgozott 39. §-át mindkét változatban bemutassa az olvasóknak.⁶⁷¹

Azokban az esetekben, amikor új információ nem hangzott el a tárgyalásokon vagy a javaslatokon csak csekély változtatás történt, jól alkalmazta a szerkesztő a rövidítés, kivonatolás vagy a visszaatalás eszközét.⁶⁷²

III. 13. 2. A rovatban előforduló hírek

Az országgyűlési tudósítások közül csak azoknak az ismertetésére kerül sor, amelyek a kodifikációs technikákkal, és a szűken vett büntetéstannal és büntetés-végrehajtással foglalkoztak. A rovatban összesen 196 hír érintette ezeket a kérdésköröket, de csak egy részük kapcsolódott a büntetőjogi választmány munkálatainak tárgyalásához, a többi más javaslatok vagy előterjesztések kapcsán utalt közvetlenül vagy áttételesen a büntetőjogi kodifikációra. Ebből a jelenségből kiindulva az 'Országgyűlés' rovatcím alatt megjelent információk nemcsak a tárgyalási fórum, hanem az érintett téma alapján is csoportosíthatók.

Tárgyalási fórumként a protokolláris eseményeket, a kerületi üléseket, a karok és rendek táblájának, a főrendi táblának az üléseit, valamint az elegyes üléseket lehet meghatározni. Az országgyűlési protokoll azon részei, amelyek a büntetőjogi kodifikációval kapcsolatba hozhatók: az összehívás, a királyi előadások és az országos

⁶⁶⁹ Bató 2005b, 80, 82-85.

⁶⁷⁰ PH 1844/306, 838; PH 1844/307, 845; PH 1844/308, 856; PH 1844/309, 864.

⁶⁷¹ PH 1844/339, 218.

⁶⁷² Ilyenek például: PH 1843/284, 640; PH 1843/299, 775; PH 1843/300, 784; PH 1843/301, 792-792.

választmány munkálatának egyes ülésen történő bemutatása öt tudósításban láttak napvilágot.⁶⁷³

A büntető anyagi jogi és börtönügyi kodifikációval kapcsolatban a Pesti Hírlap 109 hírben hatvankilenc kerületi ülési tárgyalásról számolt be. A rendek a tárgysorozat és napirend vitatása alkalmával és az elkészült tervezetekre adandó követutasítások kapcsán hétszer foglalkoztak a büntető javaslatokkal.⁶⁷⁴ Az anyagi jogi kódex kerületi ülési vitája és az üzenet elkészítése tíz ülésnapot vett igénybe, augusztus 17-26. között vitatták meg.⁶⁷⁵ A másodikként napirendre került börtönügyi javaslatot három menetben (1843. augusztus 28-szeptember 15., 1844. február 22-március 8., június 26-27.) összesen tizennégy ülésnapon vitatták meg.⁶⁷⁶ Az eljárási javaslat részletes tárgyalását megelőzően a kerületi ülés az esküdszék bevezetésének problémájával foglalkozott, majd elfogadva a választmányi különvéleményt felfüggesztette a vitát az esküdtbíráskodásra épülő eljárási javaslat kidolgozásáig és a követutasítások bevárásáig.⁶⁷⁷ Nemcsak kifejezetten a büntetőjogi választmány javaslatcsomagjának vitájában merültek fel büntetéstani és végrehajtási kérdések, hanem más törvények és rendi sérelmek kapcsán is érintették a készülő büntetőkódexet és börtönügyi törvényt. Néhány készülő jogszabály érintette a rendek által éppen tárgyalt anyagi jogi javaslat büntetési részét, így az előző országgyűlésről maradt sajtótörvény egyik tárgyalási napján,⁶⁷⁸ a szólásszabadsági sérelemmel összefüggésben,⁶⁷⁹ a vallási sérelmek napirendre kerülésekor⁶⁸⁰ és a bányatörvény vitájában⁶⁸¹ fordultak elő büntetéstani

⁶⁷³ PH 1843/233, 201; PH 1843/250, 343-344; PH 1843/251, 353; PH 1843/263, 461.

⁶⁷⁴ 1843. május 30. PH 1843/373-374; 1843. június 1. PH 1843/254, 383; 1843. június 2. PH 1843/254, 383; 1843. június 3. PH 1843/254, 383; 1843. június 7. PH 1843/256, 398; 1843. augusztus 7. PH 1843/272, 535; 1843. augusztus 16. PH 1843/275, 562.

⁶⁷⁵ 1843. augusztus 17. PH 1843/276, 569; PH 1843/276, 571-572; 1843. augusztus 18. PH 1843/276, 569; PH 1843/276, 573; 1843. augusztus 19. PH 1843/276, 573; PH 1843/277, 577-578; PH 1843/279, 595-597; 1843. augusztus 21. PH 1843/277, 578-579; 1843. augusztus 22. PH 1843/277, 579; 1843. augusztus 23. PH 1843/277, 579; 1843. augusztus 24. PH 1843/277, 580; 1843. augusztus 25. PH 1843/278, 589; 1843. augusztus 26. PH 1843/278, 589-590.

⁶⁷⁶ 1843. augusztus 28. PH 1843/279, 597-598; 1843. augusztus 29. PH 1843/279, 598; 1843. augusztus 30. PH 1843/279, 598; 1843. szeptember 11. PH 1843/282, 626; PH 1843/283, 633; PH 1843/284, 640; 1843. szeptember 12. PH 1843/283, 633-634; PH 1843/284, 640; 1843. szeptember 13. PH 1843/283, 634; PH 1843/284, 640-641; 1843. szeptember 14. PH 1843/284, 641; 1843. szeptember 15. PH 1843/284, 642; 1844. február 22. PH 1844/329, 133; PH 1844/330, 140-141; 1844. február 29. PH 1844/332, 156; 1844. március 5. PH 1844/334, 175; 1844. március 6. PH 1844/333, 166; 1844. március 8. PH 1844/334, 176; 1844. június 26. PH 1844/365, 447; 1844. június 27. PH 1844/365, 447.

⁶⁷⁷ 1843. november 28. PH 1843/306, 836; 1843. november 29. PH 1843/305, 829; PH 1843/306, 837; 1844. január 26. PH 1844/322, 66; PH 1844/323, 76; 1844. január 27. PH 1844/322, 70; PH 1844/323, 77; 1844. január 29. PH 1844/324, 94.

⁶⁷⁸ 1843. május 24. PH 1843/251, 355; PH 1843/252, 361-362. A törvénytervezetről részletesen: Bényei 1994, 76-80.

⁶⁷⁹ 1843. június 28. PH 1843/261, 444.

⁶⁸⁰ 1843. június 12. PH 1843/257, 408; 1843. június 14. PH 1843/257, 409.

kérdések. Két olyan törvényjavaslatot is hosszasan tárgyaltak a kerületi ülésen, amely a Deák-féle javaslat büntetési rendszerét, valamint a területi és személyi hatályát érintette. A megyei kicsapongások megakadályozására⁶⁸² és a szabad királyi városokra⁶⁸³ vonatkozó törvényjavaslatok több ponton összeütközésben voltak a már elfogadott anyagi jogi javaslattal, ezeket az ellentmondásokat próbálták a követek valamilyen módon kiszűrni. Az említett két javaslat terjedelmesen közölt tárgyalását áttekintve válik világossá, hogy az országgyűlés tagjai számára nem volt teljesen egyértelmű a kódex és a kodifikáció fogalma. A követek nem érzékelték, hogy a büntető törvénykönyvnek a teljes anyagi büntetőjogot szabályoznia kell és ettől eltérő rendelkezéseket (büntetési nemeket) nem lehet más jogszabályba építeni.

A büntetési katalógus átalakításával kapcsolatos kérdések huszonnégyszázötven országos ülésen kerültek elő, Kossuth lapja negyvennégy hírben számolt be a pozsonyi gyűlésteremben történetekről. Az anyagi jogi javaslat tárgyalását annak ellenére elkezdte a karok és rendek táblája, hogy a követek egy része még nem kapott utasítást erre vonatkozóan. Nyolc ülésnapot szenteltek a javaslatcsomag első részének áttekintésére.⁶⁸⁴ A börtönügyi rendszer megvitatása és az üzenetek ismertetése szintén nyolc napot vett igénybe.⁶⁸⁵ A szólásszabadsági sérelem két ülésnapon került a rendek elé.⁶⁸⁶ A városi javaslat⁶⁸⁷ és a megyei kicsapongások⁶⁸⁸ vitájában pedig újból előkerültek a kerületi üléseken már megtárgyalt büntetési problémák.

⁶⁸¹ 1844. április 16. PH 1844/345, 269; 1844. április 17. PH 1844/345, 269.

⁶⁸² 1843. december 19. PH 1843/311, 879; 1843. december 21. PH 1843/311, 879; PH 1843/312, 890; 1844. január 3. PH 1844/315, 11; 1844. január 5. PH 1844/316, 19, 21; 1844. január 8. PH 1844/316, 21; PH 1844/317, 25-27; 1844. január 9. PH 1844/318, 34; 1844. január 10. PH 1844/318, 36; 1844. január 13. PH 1844/319, 43; 1844. január 15. PH 1844/319, 43-44; 1844. január 16. PH 1844/319, 44-45; 1844. január 17. PH 1844/320, 51-52; 1844. január 18. PH 1844/320, 52; 1844. január 19. PH 1844/321, 58; 1844. január 20. PH 1844/321, 59-60; 1844. január 22. PH 1844/320, 52; PH 1844/321, 60; 1844. január 23. PH 1844/322, 65.

⁶⁸³ 1843. szeptember 27. PH 1843/288, 675; 1843. szeptember 29. PH 1843/288, 677; 1843. szeptember 30. PH 1843/288, 677; 1843. október 4. PH 1843/290, 693; 1843. október 9. PH 1843/291, 703; 1843. október 10. PH 1843/291, 704; 1843. október 12. PH 1843/292, 713; 1843. október 14. PH 1843/292, 713; PH 1843/293, 718; 1843. október 18. PH 1843/293, 719; PH 1843/294, 727; 1843. október 20. PH 1843/294, 728; 1843. október 21. PH 1843/294, 728; 1843. október 26. PH 1843/296, 744; 1844. április 27. PH 1844/348, 294; 1844. május 2. PH 1844/350, 309.

⁶⁸⁴ 1843. augusztus 31. PH 1843/280, 603; 1843. szeptember 1. PH 1843/280, 603, 605-606; 1843. szeptember 2. PH 1843/280, 603, 606-607; 1843. szeptember 4. PH 1843/280, 608; PH 1843/281, 618; 1843. szeptember 5. PH 1843/281, 618; PH 1843/282, 624; 1843. szeptember 6. PH 1843/281, 618; PH 1843/282, 625; 1843. szeptember 7. PH 1843/281, 618; PH 1843/282, 626; PH 1843/283, 630; 1843. szeptember 9. PH 1843/282, 626; PH 1843/283, 631-632; 1843. szeptember 15. PH 1843/285, 649.

⁶⁸⁵ 1843. szeptember 9. PH 1843/283, 632; 1843. szeptember 15. PH 1843/284, 644; PH 1843/285, 649; 1843. szeptember 16. PH 1843/285, 649; 1843. szeptember 18. PH 1843/284, 644; 1843. szeptember 20. PH 1843/285, 651; PH 1843/286, 660; 1843. november 22. PH 1843/304, 820; 1844. március 9. PH 1844/334, 177; 1844. május 22. PH 1844/355, 358.

⁶⁸⁶ 1843. július 10. PH 1843/265, 476; 1843. augusztus 31. PH 1843/280, 604.

⁶⁸⁷ 1844. február 3. PH 1844/326, 101; 1844. február 8. PH 1844/327, 115; 1844. február 15. PH

A főrendi tábla huszonöt olyan ülésnapjáról, amelyen „büntetési rendszerrel” kapcsolatba hozható témát tárgyaltak a Pesti Hírlap harmincöt hírben számolt be. A büntetőjogi javaslatok közül a főrendek a börtönügyit vették fel először, szisztematikusan végigtárgyalták, majd a követi tábla válaszüzenetét vitatták meg.⁶⁸⁹ A városi javaslat büntetőjogi vonatkozású szakaszai három ülésen kötötték le a főrendi tábla tagjait.⁶⁹⁰ A szólásszabadsági sérelem⁶⁹¹ és a túrmezei nemesek panasza⁶⁹² pedig egy-egy ülésen került tárgyalás alá.

A ritkán tartott elegyes üléseken 1843. július 5-én került sor a büntetőjogi javaslat benyújtására, 1844. április 15-én pedig a királyi előadásokban felsorolt törvényjavaslatok mielőbbi tárgyalását sürgető uralkodói leiratot ismertették a diéta tagjaival.⁶⁹³

A büntetési katalógus átalakításával összefüggésben a rovatban közzé tett tudósításokon belül két alapvető kategóriát különíthetünk el: az egyik a büntetőjogi választmány által kidolgozott három törvényjavaslat tárgyalásáról szóló beszámolókat foglalja magába, a másik pedig az egyéb napirendi pontok büntetőjogot érintő vitáit tartalmazza. A büntető anyagi jogi javaslat tárgyalásáról összesen ötvenkilenc hír számolt be, ebből harmincegy kerületi táblai tárgyalás során, huszonkét országos tanácskozásban négy főrendi táblai vitában, és két elegyes ülésen elhangzottakat hozta nyilvánosságra.⁶⁹⁴ A börtönügyi javaslatot összesen ötvenhét beszámolóban érintették,

1844/329, 132; 1844. február 16. PH 1844/330, 138; 1844. március 6. PH 1844/335, 187; 1844. május 4. PH 1844/351, 319.

⁶⁸⁸ 1844. március 15. PH 1844/336, 194; PH 1844/339, 218-219; 1844. március 16. PH 1844/337, 201; PH 1844/339, 219; 1844. március 18. PH 1844/336, 198; PH 1844/339, 220.

⁶⁸⁹ 1843. szeptember 13. PH 1843/284, 644; 1843. október 6. PH 1843/292, 713; 1843. október 28. PH 1843/296, 746-747; 1843. november 3. PH 1843/298, 765-769; 1843. november 4. PH 1843/298, 768-769; PH 1843/299, 774-775; 1843. november 6. PH 1843/298, 768-769; PH 1843/299, 775-776; 1843. november 7. PH 1843/300, 784; 1843. november 8. PH 1843/300, 784-785; 1843. november 9. PH 1843/300, 785; 1843. november 10. PH 1843/300, 785; 1843. november 11. PH 1843/301, 792; 1843. november 13. PH 1843/301, 792-793; 1843. november 14. PH 1843/301, 793; 1843. november 18. PH 1843/302, 803; 1843. november 20. PH 1843/302, 803; 1843. november 22. PH 1843/304, 820; 1844. április 11. PH 1844/344, 260; 1844. április 17. PH 1844/345, 270; PH 1844/346, 275-279; 1844. május 8. PH 1844/351, 321; PH 1844/352, 328; 1844. május 10. PH 1844/352, 332; PH 1844/353, 337.

⁶⁹⁰ 1844. március 12. PH 1844/335, 189; PH 1844/336, 194; PH 1844/337, 201-203; 1844. március 13. PH 1844/335, 189; PH 1844/336, 194, PH 1844/337, 205; 1844. március 14. PH 1844/336, 194; PH 1844/336, 220.

⁶⁹¹ 1843. augusztus 22. PH 1843/277, 579.

⁶⁹² 1844. február 1. PH 1844/325, 96.

⁶⁹³ 1843. július 5. PH 1843/263, 459, 461; 1844. április 15. PH 1844/344, 260-261.

⁶⁹⁴ Kerületi ülés: PH 1843/272, 535; PH 1843/275, 562; PH 1843/276, 569, 571-573; PH 1843/277, 577-580; PH 1843/278, 589-590; PH 1843/279, 595-598; PH 1844/319, 44; PH 1843/329, 133; PH 1843/330, 140-141; PH 1843/331, 147-149; PH 1843/332, 156; PH 1843/333, 166; PH 1843/334, 176. Karok és rendek táblája: PH 1843/280, 603-608; PH 1843/281, 618; PH 1843/282, 624-626; PH 1843/283, 630-632; PH 1843/285, 649; PH 1844/334, 177. Főrendi tábla: PH 1843/284, 644; PH 1843/296, 746-747; PH 1843/301, 793; PH 1844/344, 260. Elegyes ülés: PH 1843/263, 459, 461.

ebből huszonegy a kerületi táblán, tizenkét a karok és rendek tábláján, huszonnégy pedig a főrendeknél tartott ülésről számolt be.⁶⁹⁵ Az eljárási javaslat esküdszéki változatának tárgyalásába csak a kerületi ülésen bocsátkoztak, összesen kilenc tudósításban fordult elő.⁶⁹⁶

A vármegyei tisztújítások és követválasztásokon előfordult visszaélések, itatások, verekedések, sőt szabályos vármegyeház elleni ostromok, vagyis a korteskedés túlzásai ellen az ún. megyei kihágások megakadályozására egy törvényjavaslatot dolgoztak ki. A szavazatvásárlás és a kapcsolódó jogellenes cselekmények szankcionálásáról folytatott vita érintette a büntetőjogot, harmincnégy ilyen híradás látott napvilágot.⁶⁹⁷ A városi javaslat vitájában a büntetőbíráskodás, a polgárjog megszerzése és a választhatóság volt olyan kérdés, amellyel kapcsolatban felmerült a büntető törvénykönyvvél való összefüggés, harminc beszámolóban lehet megfigyelni ezt a problémát.⁶⁹⁸ Az 1832/36. évi országgyűlés alatt kezdett politikai perek még ezen a diétán is felmerültek sérelemként, a követutasítások többsége törvényt kívánt a szólásszabadságról alkotni. Az országgyűlési tárgyalások során végül megegyezés született arról, hogy nem érdemes külön szabályozni a kérdést, hiszen ez a majdani büntető törvénykönyvben is szabályozást nyer.⁶⁹⁹ Hasonlóan régi keletű téma volt az úgynevezett vallási sérelem, ez magában foglalta a vegyesházasságok kérdését is, két kerületi vitában utaltak ennek kapcsán a büntetőkódexre.⁷⁰⁰ A korábbi országgyűlésen már tárgyalt sajtótörvény-tervezet a sajtóvétségek kapcsán érintkezett a Deák-féle

⁶⁹⁵ Kerületi ülés: PH 1843/279, 595, 597-598; PH 1843/282, 626; PH 1843/283, 633-634; PH 1843/284, 640-642; PH 1844/329, 133; PH 1844/330, 140-141; PH 1844/331, 147-149; PH 1844/332, 156; PH 1844/333, 166; PH 1844/334, 176; PH 1844/365, 447. Karok és rendek táblája: PH 1843/283, 632; PH 1843/284, 644; PH 1843/285, 649, 651; PH 1843/286, 660; PH 1843/304, 820; PH 1844/177; PH 1844/355, 358. Főrendi tábla: PH 1843/292, 713; PH 1843/296, 746-747; PH 1843/298, 765-769; PH 1843/299, 774-776; PH 1843/300, 784-785; PH 1843/301, 792-793; PH 1843/302, 803; PH 1843/304, 820; PH 1844/344, 260; PH 1844/345, 270; PH 1844/346, 275-279; PH 1844/351, 321; PH 1844/352, 328, 332; PH 1844/353, 337.

⁶⁹⁶ PH 1843/305, 829; PH 1843/306, 836-837; PH 1844/319, 43; PH 1844/322, 66, 70; PH 1844/323, 76-77; PH 1844/324, 84.

⁶⁹⁷ Kerületi ülés: PH 1843/311, 879; PH 1843/312, 890; PH 1844/315, 11; PH 1844/316, 19, 21; PH 1844/317, 25-27; PH 1844/318, 34, 36; PH 1844/319, 43-45; PH 1844/320, 51-52; PH 1844/321, 58-60; PH 1844/322, 65. Karok és rendek táblája: PH 1844/336, 194; PH 1844/337, 201; PH 1844/339, 218-220.

⁶⁹⁸ Kerületi ülés: PH 1843/288, 675, 677; PH 1843/290, 693; PH 1843/291, 703-704; PH 1843/292, 713; PH 1843/293, 718-719; PH 1843/294, 727-728; PH 1843/296, 744; PH 1844/348, 294; PH 1844/350, 309, 311. Karok és rendek táblája: PH 1844/326, 101; PH 1844/327, 115; PH 1844/329, 132; PH 1844/330, 138; PH 1844/351, 319. Főrendi tábla: PH 1844/335, 187, 189; PH 1844/336, 194; PH 1844/337, 201-203, 205; PH 1844/339, 220.

⁶⁹⁹ Kerületi ülés: PH 1843/261, 444; PH 1843/277, 589. Karok és rendek táblája: PH 1843/265, 476; PH 1843/280, 604. Főrendi tábla: PH 1843/277, 579.

⁷⁰⁰ PH 1843/257, 408-409.

javaslattal, így merült fel a kerületi ülésen.⁷⁰¹ A bányatörvény illetékességre és büntetésekre vonatkozó részénél is történtek utalások a büntetőjogi javaslatra.⁷⁰² A főrendek a túrmezei nemesek panaszának tárgyalásakor azzal érveltek az önálló törvényhatóságként történt elismerés mellett, hogy a kodifikációs bizottság egyik tagját onnan küldték, tehát az országgyűlés ezzel hallgatólagosan elismerte a túrmezeiek önállóságát.⁷⁰³ A háziadó felett folytatott heves kerületi ülési vitában a börtönköltések elvállalása volt az összekötő kapocs.⁷⁰⁴ Az örökváltsági szerződést kötött községeknél számos probléma jelentkezett a közigazgatásban és a bíraskodásban, a szabad községekről folytatott vitában a személynök utalt a büntető törvénykönyv tervezett szövegére.⁷⁰⁵

A fentiek lapján az országgyűlési rovat három vonatkozásban segítette elő a magyar politikai nyilvánosság megerősödését és további fejlődését. Egyrészt megismertette az országgyűlés tényleges működését azzal a politika iránt érdeklődő olvasóközönséggel, amelynek tagjai a vármegyékben és szabad királyi városokban a véleményformálók közé tartoztak, de korábban nem volt módjuk a diétai tanácskozások, és a törvényalkotás pontos menetét végigkövetni. A Pesti Hírlap és a nyomdokaiban járó politikai lapok segítségével lényegesen gyorsabban és talán megbízhatóbban értesültek a pozsonyi eseményekről, mint a korábbi havonta vagy esetleg negyedévenként tartott követjelentés-felolvasásokon. Ezzel a háttér-információval pedig sokkal hatékonyabban tudtak bekapcsolódni a követutasítások és pótutasítások kidolgozásával foglalkozó választmányok és közgyűlések munkájába.

Másrészt a rendszeres és – néhány kisebb újságírói és politikai trükkötől, valamint a cenzúra torzító hatásától eltekintve – objektív diétai beszámolók feltehetően visszahatottak a követek megnyilvánulásaira is, hiszen küldöik a kor viszonyai között gyorsan és valóságosan értesültek munkájukról.

A harmadik hatás kifejezetten jogtörténeti szempontból játszik fontos szerepet. Kossuth azzal a megoldással, hogy bizonyos ellenzéki felszólalásokat a politikai jelentőségük miatt csonkítatlanul tett közzé egy nagyon fontos ismeretterjesztő szerepet is betöltött. A legjobb példa erre a börtönügyi javaslat börtönrendszerekről szóló vitájában kialakult „Szemere-Eötvös összeecsapás”. Szemere Bertalan a főrendi tábla

⁷⁰¹ PH 1843/251, 356; PH 1843/252, 361.

⁷⁰² PH 1844/345, 269.

⁷⁰³ PH 1844/325, 96.

⁷⁰⁴ PH 1844/334, 175.

⁷⁰⁵ PH 1844/365, 446.

által 1843. november 20-án átküldött és a kerületi ülésen november 22-én felolvasott válaszüzenettel kapcsolatban elhangzott beszédét teljes terjedelemben leköszölte a szerkesztőség. A hosszú felszólalás számos börtönügyi szakember nevét és munkájának értékelését, szakfolyóiratok címeit, külföldi kísérleti és folyamatosan működő fegyintézetek adatait tartalmazta, és felvetett számos elméleti és gyakorlati problémát. A beszéd nem volt más tulajdonképpen, mint egy jól felépített tudományos és/vagy tudományos ismeretterjesztő előadás.⁷⁰⁶ Erre válaszul a főrendi táblán 1844. április 17-én a Szemere felszólalására épített országos ülési üzenet nyomán részletes vitába bocsátkoztak. Az első felszólaló „egy ifju báró” volt, aki a későbbi visszautalások és az elhangzott érvek alapján egyértelműen Eötvös Józseffal azonosítható. Eötvös a karok és rendek feliratának börtönrendszert érintő részét tárgyalta alaposan, és felsorakoztatta érveit a már elfogadott magányrendszer ellen. Ez a terjedelmes beszéd méltó párja a borsodi követ előadásának, hasonló alapossággal, statisztikai adatokkal alátámasztott érvekkel fejtette ki nézeteit.⁷⁰⁷ A két megnyilatkozás teljes közzlése tulajdonképpen közkinccsé tette a fogházjavító mozgalomnak nemcsak az érveit, hanem a vita mögött álló tudományos bázisra vonatkozó legfontosabb információkat is. Mindazok ismereteket szerezhettek a két legmarkánsabb álláspontból, akik korábban érdeklődés vagy anyagi lehetőségek hiányában nem jutottak ezekhez az információkhoz. Azzal, hogy az országgyűlési tudósítások keretén belül kapott helyet a rezsiről folytatott vita, a Pesti Hírlap olvasói közül is több embert elértek, mintha a feltehetően kevésbé olvasott 'Értekező' rovatban biztosítottak volna lehetőséget a börtönügyi szakirodalom két jeles képviselőjének.

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az 'Országgyűlés' rovat igen fontos szerepet játszott a politikai közvélemény büntetőjogi kodifikációra történő felkészítésében. Ez természetesen csak az első lépések egyike volt, de nélkülözhetetlen eleme a büntetőjog-tudomány későbbi fejlődésében.

⁷⁰⁶ PH 1843/302, 803; PH 1844/331, 147-149.

⁷⁰⁷ PH 1844/346, 276-278.

IV. Büntetések a Pesti Hírlapban

A 21. századi büntetőjogi fogalomrendszer nem alkalmazható egy az egyben a 19. század közepének büntetőjogára. Ebből következően a mai büntetőjogi jogkövetkezmény, szankció, szankciórendszer és büntetési rendszer kifejezések nem adaptálhatók a reformkori büntetések körére. A büntetőjogi jogkövetkezmény tágabb fogalom, mint a szankció, utóbbi viszont a büntetések és az intézkedések összefoglaló elnevezése.⁷⁰⁸ A 19. század első felében csak a büntetés kifejezés szerepelt a szakirodalomban, ezt tekintették a bűncselekmény egyedüli következményének, ahogy ez Pauler Tivadar összefoglalásából is kiderült.⁷⁰⁹ Ebből kiindulva nem lenne szerencsés a jogkövetkezmény és a szankció megnevezések használata.

A büntetési rendszer megnevezés viszont már nem ilyen egyértelmű kérdés, a jogtörténeti irodalomban nem alakult ki egységes álláspont. Hajdu Lajos a 18. század utolsó harmadának rabtabelláiban feltűnő büntetésekre, Degré Alajos a 18-19. századi úriszéki büntetési gyakorlatra alkalmazta ezt a kifejezést, Both Ödön viszont nem nevezte rendszernek az 1848-ban megfigyelhető büntetéseket. Hajdu Lajos még a főbüntetés megjelölést is alkalmazhatónak tekintette a 18. század végi büntetések egyes nemeire.⁷¹⁰ Mezey Barna viszont felhívta a figyelmet, hogy az önálló és tudományosan művelt büntetőjog megjelenéséig – tulajdonképpen a vizsgált korszakig – óvatosan kell bánni a büntetésekre vonatkozó kifejezésekkel. Összemosódtak a magánjogi és büntetőjogi „szankciók”, tisztázatlanok a fő- és mellékbüntetések.⁷¹¹

A megfelelő terminológia kiforratlansága és a szokásjog bizonytalansága miatt nem célszerű rendszernek sem nevezni a reformkori büntetések körét. A Pesti Hírlapban megjelenő büntetések vonatkozásában ez fokozottan érvényesül, hiszen nem csak a Magyarországon érvényesülő büntetésekről volt szó, hanem a külföldi hírekkel más államok – kodifikált –büntetőjogába is „bepillantást engedett” a lap.

Az esetleges fő- és mellékbüntetések kérdése még homályosabb, mivel sokszor együtt szabtak ki különböző büntetési nemeket, amelyek közül nem lehet a főbüntetést kiválasztani. A korabeli bíró gyakorlat súlyos bűncselekmények esetén három év szabadságvesztést és félévente elverendő botbüntetést alkalmazott. Kérdés, hogy melyik tekinthető főbüntetésnek. Azért kell az elítéltnak börtönben lennie, hogy a félévente

⁷⁰⁸ Nagy 2004, 335; Földvári 2002, 231.

⁷⁰⁹ Pauler 1869, 125-136.

⁷¹⁰ Hajdu 1985, 112-113; Hajdu 1996, 137; Degré 2004a, 127; Both 1958, 42.

⁷¹¹ Mezey 2004a, 275.

végrehajtandó testi büntetés elől ne tudjon elszökni, vagy csak a börtönélet megnehezítésére sújtották testi büntetéssel.

A fentiek alapján a következőkben kizárólag a büntetés kifejezés kerül alkalmazásra, a „büntetési rendszer” pedig csak erős megszorításokkal, a kodifikáció vonatkozásában szerepel.

IV. 1. A büntetésekre vonatkozó elvek

A büntetésekre vonatkozó elvekre is találunk utalásokat és példákat a Pesti Hírlap hasábjain. A rovatok közül a 'Rövid közléseken', az egyéb vidéki híreken és a hirdetésekén kívül mindenhol feltűntek. Természetesen a politikai hírlap keretei között és a rovatok jellegzetességei miatt nem lehet szó kidolgozott és teljesen ismertetett elméletekről. Legtöbbször csak jelszavak és lelkes félmondatok formájában szerepeltek, de a büntetőjogi gondolkodás szempontjából nagyon lényegesek.⁷¹²

IV. 1. 1. Általános jogelvek és büntetőjogi alapelvek

A lapban két olyan utalást találunk, amely a büntetésekre vonatkozó elméletek meghatározó voltát hangsúlyozták. Kossuth Lajos a sárospataki diákéveire történt visszaemlékezés során a jogi oktatás egyik legfontosabb hátrányaként említette, hogy a „büntetési philosophia” nem került szóba a kollégiumban.⁷¹³ A főrendi tábla börtönrendszerekről szóló ülésén ezt úgy fogalmazta meg „egy gróf”, hogy az elmélet tíz vagy több év alatt változhat, és ez befolyásolhatja a börtönökre vonatkozó elveket is.⁷¹⁴ Részben ezzel magyarázható, hogy a reformkori politikus-jogász reformerei ekkora jelentőséget tulajdonítottak a kérdésnek.

A legáltalánosabb büntetési rendszerre vonatkozó alapelv a törvény előtti egyenlőség. A mai jogfelfogás ezt az elvet a jogállamiság legalapvetőbb és mindent átható követelményének, mintegy kiindulópontnak tekinti az egész jogrendszerre vonatkozóan.⁷¹⁵ A későrendi társadalom alapelve viszont a jogegyenlőtlenség, vagyis a rendi állástól függő jogok és kötelezettsége rendszere volt. Ez a teljes jogrendszert, az

⁷¹² A korszakban kialakult célelméletekre vonatkozó irodalomból a következőkre építtem: Heller 1924; Földvári 1970; Horváth 1981; Nagy 2004, 351-359; Földvári 2002, 235-243; Kabódi 2005a, 32-33.

⁷¹³ PH 1841/102, 856.

⁷¹⁴ PH 1843/298, 767.

⁷¹⁵ Nagy 2004, 56, 59.

összes jogát lefedte,⁷¹⁶ így a tágan értelmezett büntetőjogot is. Az eljárásjog kapcsán az eltérő fórumrendszert és a különböző eljárási rendet, a jogorvoslati lehetőségekben jelentkező különbségeket lehet említeni. Az anyagi büntetőjogban és ezzel kapcsolatban a büntetés-végrehajtásban a testi és megszégyenítő büntetések jelentették a rendi különbséget. A botbüntetés és a megszégyenítés nemessel szembeni alkalmazásának szokásjogi tilalma így nemcsak büntetőjogi, hanem alkotmányjogi, és nagyon fontos társadalmi problémaként jelentkezett az 1840-es évek elején. A büntetőjogi kodifikáció udvar által is támogatott folyamata így a szankciórendszer átalakításán túlmutató jelentőséggel bírt. Sőt az ellenzék számára a büntető törvénykönyv személyi hatálya és az alkalmazható büntetések körüli vita olyan témák boncolgatására is lehetőséget adott, amelyek eredeti alkotmányjogi vonatkozásukban fel sem merülhettek.⁷¹⁷ Mivel egyáltalán nem lehetett realitása annak a felvetésnek, hogy a nemesi előjogokat eltöröljék, így büntetőjogi „álruhában” került a közvélemény elé a törvény előtti egyenlőség kérdése. Két hírben történt erre a követelményre utalás.

Szabolcs vármegye levelezője 1842 májusában a legutóbbi büntető törvényszék tevékenysége kapcsán mondta ki, hogy a „büntetőtörvény előtti egyenlenség [...] fölött a’ büntetőigazság rég eltöré a’ kárhozat pálczáját, törné bárminél előbb a’ parancsoló törvény is!.” Tehát a szerző egyértelműen alapelveként és szabályozást igénylő alapelveként fogta fel a törvény előtti egyenlőséget.⁷¹⁸

Sáros vármegye választási kicsapongások vonatkozásában elfogadott követutasításában szerepelt, hogy a „birtokos és birtoktalan büntetése közötti különbség eltöröltetvén”, mindenkre csak az elkövetett cselekménye alapján kell büntetést kiszabni.⁷¹⁹

A jelenlegi büntetőjogi gondolkodás nagyon lényeges talpköve az ún. ultima ratio vagy más néven szubszidiaritás elve, amely szerint a büntetőjog csak végső eszközként alkalmazható, amíg azonban más jogon kívüli vagy jogi lehetőség fennáll, nem szabad büntetni a cselekményt.⁷²⁰ Ez az elgondolás köszönt vissza Nyitra vármegye követutasítás előkészítésére összehívott közgyűlésén, ahol a választási kihágások büntetése körüli vitában merült fel. A levelező szerint a többség a minél szigorúbb büntetést követelte, „nem gondolván meg végre, hogy ezen kihágásokat

⁷¹⁶ Balogh 1997, 470-471; Sári 2003, 47. A kérdésről nem büntetőjogi vonatkozásban: Máthé 1968.

⁷¹⁷ Balogh 1997, 471; Mezey 1998b, 30-31, Király – Máthé – Mezey 2004, 293-294.

⁷¹⁸ PH 1842/147, 379.

⁷¹⁹ PH 1843/264, 470.

⁷²⁰ Nagy 2004, 75; Földvári 2002, 36-37.

inkább meggátolni mint megbüntetni kell”. A következő számban pedig kijelentette, hogy a „büntetések eszméje, mint utolsó remedium a’ corteskedés ellen” ismét előkerült, és most sem gondoltak arra, hogy a „szelidebb idő inkább büngátló”. Ez alapján megállapítható, hogy a levelező tisztában volt azzal, hogy a választási rendszer hibáit és az ebből fakadó halálos áldozatokkal járó zavargásokat nem büntetőjogi eszközökkel kell rendezni, csak végső esetben lehet ezzel élni.⁷²¹

Az anyagi jogi legalitás elvének büntetéstani vonatkozású része a nulla poena sine lege elv⁷²² három rovatban fordult elő. A francia hírek között 1841-ben a politikai foglyokkal szembeni durva bánásmód kapcsán szerepelt az, hogy a „büntetéseknek ugymond – a törvény által el nem látott és meg nem engedett minden nehezítése nem igazság többé, hanem önkény és kegyetlenség. Ez azon örökigazságok egyike, melyet csak ki kell mondani.” Tehát a tudósítás szerzője szerint az elidegeníthetetlen emberi jogok közé tartozik a törvényben nem szabályozott büntetés tilalma.⁷²³ Az 1842-ben zajlott francia költségvetési vitában bukkant fel ismét az elv, a súlyosításként alkalmazott magányelzárást nevezte az egyik ellenzéki képviselő „törvényellenes visszaélésnek”.⁷²⁴ Görögország 1844-re elkészült alkotmánytervébe is bekerült: „büntetést a’ törvény által határozotton kívül, nem lehet senkire mérni.”⁷²⁵

A magyar és erdélyi törvényhozás is ismerte az elvet, először az ’Erdélyi országgyűlés’ rovatban jelent meg. A frissen elfogadott úrbéri törvényben a kihágások szankcionálásánál leszögezte a jogalkotó, hogy a „földesurnak az itt elősorolt fenyték nemét és mineműségét a büntetett urbéres egyezése hozzájárulásával sem levén szabad másra változtatni.”⁷²⁶

A városi törvényjavaslat 1844. február 8-ai országos ülési vitájában felmerült, hogy a városokban történő letelepedést meg lehessen tagadni azoktól, kik korábban „nem erkölcsösen” éltek. Az egyik követ szerint ez nem lehetséges, mert a „büntető-törvényben ki van mondva, hogy az abban foglalt büntetéseken kívül más büntetés neme nem létezik.”⁷²⁷

IV. 1. 2. A büntetéssel szemben támasztott követelmények

⁷²¹ PH 1843/265, 480; PH 1843/266, 486.

⁷²² Nagy 2004, 60-66.

⁷²³ PH 1841/95, 802.

⁷²⁴ PH 1842/149, 404.

⁷²⁵ PH 1844/322, 72.

⁷²⁶ PH 1842/174, 623. A törvényt nem szentesítette az uralkodó: Miskolczy 1980, 661.

⁷²⁷ PH 1844/327, 115.

A 19. század első felének jogtudománya megfogalmazta a büntetőjogon belül a büntetésnek, pontosabban az ideális büntetésnek az ismérveit. A korabeli magyar jogfelfogás még csak „ízlelgette” ezeket az elvárásokat, de több vonatkozásban megkísérelte alkalmazni is. Az egyszerű újságolvasó számára még szükséges volt Kossuth szerint megmagyarázni, hogy a büntetőjognak az a fő célja, hogy a bűnöst megbüntesse.⁷²⁸

A büntetés „ideáltípusának” meghatározására a halálbüntetésről folytatott kerületi ülési vitában került sor. Szemere Bertalan áttekintette a jó büntetés általa legfontosabbnak ítélt feltételeit, és megvizsgálta, hogy a halálbüntetés mennyiben felel meg ennek a követelményrendszernek. A büntetés jellemzői között természetesen feltűntek a szankció alkalmazásának céljai is, most azonban csak az egyéb feltételek bemutatására kerül sor. A követ szerint a büntetés személyes, erkölcsös, „osztékony”, példás, szellemi, javító, elrettentő, egyszerű, népszerű, „gátló ártani”, megbecsülhető és helyrehozható.⁷²⁹ Ez a felsorolás nem volt ismeretlen a magyar olvasóközönség előtt, nemcsak Szemere idézte az akadémiai pályadíjas könyvében, hanem Lukács Móric is a 'Budapesti Szemlében' megjelent tanulmányában a Jeremy Bentham büntetésekkel szemben felállított kritériumrendszerét.⁷³⁰

A főrendi táblán 1843. november 4-én Eötvös József a börtönrendszerekről folytatott vitában megfogalmazta, hogy a „büntetőrendszernek” a céljai közül néhány a gonosztevőre, mások a státusra irányulnak. A felsorolt célok tulajdonképpen nemcsak egy büntetési célelmélet részei, hanem a báró által megfogalmazott kritériumai a büntetésnek. Az elkövető tekintetében két dolgot kell figyelembe venni: a büntetés ne rontsa el, és ezzel együtt javítsa is. Az államra nézve fontos, hogy represszív legyen, a nép előtt populáris és ne legyen költséges. Ebből az érvrendszerből vezette le a hallgató rendszer jobb alkalmazhatóságát Eötvös.⁷³¹

Kossuth Lajos 'Bot for ever' című vezércikkében a testi büntetés jellemzőit sorolta fel, ebből következtetni lehet azokra kritériumokra, amelyek szerinte a jó büntetést jellemezték: emberséges, jogszerű, célszerű. Célszerűség alatt a javítást és a példaadást értette, egyértelműen elvetve a bosszút.⁷³²

⁷²⁸ Kossuth 1841p, 459.

⁷²⁹ PH 1843/279, 596-597; Fayer 1900, 47-52.

⁷³⁰ Szemere 1990, 74; Lukács 1894, 230-231; Horváth 1981, 182-183.

⁷³¹ PH 1843/299, 775.

⁷³² Kossuth 1841i, 321.

A szerkesztő által említett emberséges büntetés korai megjelenése a 21. századi humanitás vagy humanizmus elvének.⁷³³ A szükségesen túli fájdalom és szenvedés okozásának tilalma nagyon lényeges volt a testfenyítő büntetések, valamint a minősített halálbüntetések elleni küzdelemben. Egyáltalán nem meglepő, hogy Kossuthnál a botozás kapcsán, az 'Értekezőben' pedig a poroszországi keréketörésre utalva jelent meg. Két cikkben tértek ki a szerzők arra, hogy a korszerű büntetési rendszernek humánusnak kell lennie, Kenessey Kálmán szerint „emberileg-büntetni” az új jelszó.⁷³⁴

A Beccariára is visszavezethető arányosság elve a mai büntetőjogban meghatározó szerepet tölt be,⁷³⁵ a reformkori büntetőjogi gondolkodásban pedig az egyik legfontosabb elvárás volt a kódexszel szemben, hogy határozottá és arányossá tegye a büntetéseket. A Pesti Hírlap szerzői számára a legfontosabb kérdés a cselekményhez viszonyított arányosság volt. Ez az alapvető jellemző az országgyűlési és a megyei rovatban, az 'Értekezőben' és a vezércikkekben is szerepelt kissé eltérő megfogalmazással. Ugocsában a „büntetetteikhez arányzott”, Sárosban a „tettéhez képest fokozatos” fordulatokkal találkozhatunk. A megyei választási „rendetlenségek” kapcsán megyékben és az országgyűlésen is többször felmerült, hogy az adott cselekményre nem lesz-e túl szigorú a kiszabható büntetés.⁷³⁶ Az aránytalanul és igazságtalanul kemény büntetőjogi jogkövetkezmény hatástalansága többször szóba került. A csecsemőgyilkosságoknál nem csökkenti a bűncselekmények számát, vagy esetleg nem is hajtják végre a rendelkezéseket.⁷³⁷ Ugyanúgy óvtak a felszólalók a túl enyhe büntetések meghatározásától, mert a kellő hatást és célt semmiképpen sem érné el.⁷³⁸ A főrendek tanácskozásán ebben a vonatkozásban elhangzott, hogy a büntető törvénykönyv egyik lényeges alapja az egyes cselekményekre meghatározott büntetések közötti helyes arány.⁷³⁹

A főrendi tábla 1843. október 28-án tartott ülésén a három javaslat összefüggéséről szóló disputában Eötvös József két végletként minősítette az abszolút, vagyis teljesen meghatározott és a teljesen határozatlan, vagyis a speciális maximum

⁷³³ Nagy 2004, 59; Földvári 2002, 36.

⁷³⁴ Kenessey 1841, 208; Csendes 1842a, 383; PH 1841/61, 514.

⁷³⁵ Heller 1924, 20; Nagy 2004, 71-72.

⁷³⁶ PH 1843/212, 27; PH 1843/264, 470; PH 1843/266, 487; PH 1843/276, 574; PH 1844/320, 52.

⁷³⁷ Kossuth 1841d, 73; Váradi 1842, 24; PH 1843/265, 480.

⁷³⁸ PH 1843/276, 573; PH 1843/277, 577.

⁷³⁹ PH 1843/296, 746.

nélküli büntetéseket, mindkettőt szembeállítva a szerinte megfelelő bírói mérlegelést adó megoldással, amelyre az 1843. évi anyagi jogi javaslat épült.⁷⁴⁰

Ludvigh János szerint a jó büntetés egyik alapismérve, hogy a közvélemény büntetesként értelmezze, vagyis általánosan elfogadott legyen. Negatív példaként említette a cserépszavazást, amely idővel dicsőséggé vált, így elvesztette büntető jellegét.⁷⁴¹

Az 1843. augusztus 21-én tartott kerületi ülés kegyelmezési jogról folytatott vitájában elhangzott, hogy a büntetés el/kikerülhetetlensége is fontos kelléke a büntetésnek.⁷⁴²

IV. 1. 3. A büntetés jogalapja és célja

A büntetőjogi jogkövetkezmény jogalapja (ius puniendi) és célja nagyon szoros összefüggést mutat,⁷⁴³ ahogy ez a Pesti Hírlapban előforduló elméleti megközelítésekben is látszik. A 19. század közepén a fejlődés még nem ért el arra a szintre, hogy a büntetés jogalapját adottnak tekintsük,⁷⁴⁴ a kérdésről ekkor még igen élénk eszmecsere folyt a büntetőjogi problémák iránt érdeklődők között.

Heller Erik megállapítása szerint a ma ismert két nagy elméleti irány a büntetőjogi elméletekben ténylegesen akkor jelent meg, amikor már megszűnt a jogalap kérdése körüli vita. Heller a két közismert elnevezés helyett újakat javasolt, az abszolút helyett inkább autonóm, a relatív helyett pedig heteronóm megjelölést tartotta alkalmazhatóbbnak. Ennek ellenére a korábbi terminológiát is tovább használta.⁷⁴⁵ Hasonlóan járt el Horváth Tibor is, aki monista és pluralista elnevezést javasolt inkább.⁷⁴⁶ Földvári József a hagyományos terminológiát részesítette előnyben, így az abszolút és relatív elméletek mellett a vegyes teóriák kategóriáját alkalmazta.⁷⁴⁷

Heller megállapításából következően viszont a reformkori büntetési célelméletek esetében még nem beszélhetünk egyértelműen kialakult irányzatokról, hiszen a kortársak számára a jogalap nem volt általánosan elfogadott. Inkább az egyes irányok megjelenéséről lehet szó, hiszen még csak formálódtak a nagy iskolák. A klasszifikációt

⁷⁴⁰ PH 1843/296, 747; Fayer 1900, 439-440.

⁷⁴¹ Ludvigh 1842, 726.

⁷⁴² PH 1843/277, 578.

⁷⁴³ Nagy 2004, 351, 359-361.

⁷⁴⁴ Földvári 2002, 235-236.

⁷⁴⁵ Heller 1924, 27.

⁷⁴⁶ Horváth 1981, 51-52.

⁷⁴⁷ Földvári 1970, 35.

megnehezíti az a jelenség is, amelyet Heller a bevezetőjében említett: egyrészt nem lehet az összes elmélet minden szempontját figyelembe venni a csoportok kialakításánál, másrészt az elméletek nem illeszkednek a kategóriák határaihoz, így „az elméletek nagy részét a csoportokba valósággal bele kell erőszakolni”.⁷⁴⁸ Ebből kiindulva a viszonylag nagy mozgásteret biztosító Földvári-féle terminológiát és tipológiát követem azzal a megszorítással, hogy nem vizsgálom az egyes szerzők elméleteiben a két irányzat jellemzőinek arányát.⁷⁴⁹ A vegyes „irányzathoz” sorolok minden olyan megnyilatkozást, amely mindkét irányzat elemeit tartalmazza, tekintet nélkül a hangsúlyokra. Ennek az eljárásnak az alkalmazása egyrészt a forrás jellege, másrészt a korabeli terminológia kiforratlansága miatt szükséges.

Magyarországon – főként az alkotmányjogi vonatkozások miatt – a büntetőjogi gondolkodást erősen foglalkoztatta a büntetés jogalapjának kérdése a reformkor végén. Lukács Móríc e tárgyban tartott akadémiai előadásáról a 3. számában adott hírt a Pesti Hírlap.⁷⁵⁰

A kerületi tábla halálbüntetési vitájában Szemere Bertalan megfogalmazta, hogy a „büntetés jogalapja kettő: egyik az elkövetett bűn; [...] Másik jogalap a' szabadság 's béke”. Ebből következik a két kérdés, hogy jogszerű-e és célszerű-e a büntetés. A jogszerűséget csak röviden említette, kitérve arra, hogy az önvédelem elve nem terjeszthető ki az államra az egyes bűnelkövetővel szemben, mert az állam ezen joga csak más állam vonatkozásában áll fent.⁷⁵¹ Ugyanezzel az érveléssel találkozhatunk a 277. számban, ahol Kossuth viszonylag röviden összefoglalta a halálbüntetést ellenző egyik követ véleményét. Mivel ez volt az a cikk, ahol egy bizonyos rész kimaradt, a szerkesztőség egy hét múlva pótolta a hiányt és megtoldotta még a halálbüntetést ellenzők érveit felsorakoztató Szemere Bertalan beszédével. A két szövegben ugyanazok az elemek (pl.: gyermekjátékként használt guillotine) fordulnak elő, így megállapíthatjuk, hogy az egyetlen felszólalást lényegében kétszer hozta le a lap.⁷⁵² Szemerét büntetés jogalapjáról vallott nézete miatt sorolta Heller Erik Rossi követői közé.⁷⁵³

⁷⁴⁸ Heller 1924, 11.

⁷⁴⁹ Földvári 1970, 35; Földvári 2002, 236.

⁷⁵⁰ PH 1841/3, 17.

⁷⁵¹ PH 1843/279, 596; Fayer 1900, 42.

⁷⁵² PH 1843/277, 578; Fayer 1900, 41-54.

⁷⁵³ Heller 1924, 33.

Szemerével szemben teljesen ellentétes álláspontra helyezkedett Ghyczy Kálmán, aki szerint a halálbüntetés alkalmazása az önvédelem jogán alapul.⁷⁵⁴ Az önvédelem hangsúlyozása a Romagnosi által megalapozott jogos védelemre építő teóriákhoz hasonló álláspontot feltételez.⁷⁵⁵

A büntetés céljával összefüggésben a lapban mind a későbbi abszolút, mind a relatív teóriák előzményei és elemei feltűntek. Mellőzve a korszakban uralkodó büntetési elméletek áttekintését, csak azoknak a bemutatására kerül sor, amelyek Kossuth Lajos hírlapjában megfogalmazásra kerültek. A célokra vonatkozó elképzelések ismertetése során először a későbbi abszolút elméletekre utaló megnyilatkozások, majd a relatív teóriák előfutárának tekinthető jellemző kijelentések elemzésére kerül sor. Azt követően a legalább két büntetési célt megjelölt szerzők és országgyűlési követek „elméleteinek” „rekonstruálására” történik kísérlet. Az egyes szerzők besorolása (abszolút, relatív vagy vegyes) nem a két nagy elméleti irányzat elemeinek arányában történik, hanem a vegyes elméletek közé került minden olyan megnyilatkozó, aki mindkét rendszerből átvett elemeket.

Mivel politikai hírlapról van szó, nem várható el, hogy benne tiszta és kikristályosodott elméletek jelenjenek meg a büntetés céljait illetően. A lap szerzőinek csak elenyésző része végzett egyetemet, vett részt nyugati tanulmányúton és olvasott több nyelven jogi szakirodalmat, ezért az egyes elképzelések besorolása a két nagy elméleti kategóriába számos nehézséggel jár. Figyelembe kell venni, hogy a megnyilatkozók általában jogakadémiai végzettségű vármegyei tisztviselők voltak, akik a napi gyakorlatból indultak ki, így számukra a fogalmak egészen más jelentéstartalommal bírtak, mint az elméletibb egyetemi képzésben részt vett büntetőjogászok számára.

IV. 1. 4. Az abszolút elméletek megjelenése

A *ius talionis* nem önálló büntetési elvet jelöl, hanem a büntetőjogi fejlődés egyik szakaszát jellemzi, amikor a kegyetlen és aránytalan bosszú helyett a szabályozott és arányos megtorlás lépett fel.⁷⁵⁶ Az abszolút büntetési elméletek közül Imanuel Kantnál összekapcsolódott a modern büntetőjogi gondolkodással a talio, korábban ilyen

⁷⁵⁴ PH 1843/276, 573, Fayer 1900, 35.

⁷⁵⁵ Heller 1924, 24; Horváth 1981, 49-51.

⁷⁵⁶ Nagy 2004, 33; Kabódi 2005a, 24.

nem fordult elő. A büntetés szerinte csak egy célt szolgálhatott: az igazságosságot, így összekapcsolta az erkölcsi rosszat a „kriminális rosszal”, emiatt Heller Erik ezt az irányzatot erkölcsi megtorlási elméletnek nevezte el.⁷⁵⁷ Mivel nem található a Pesti Hírlapban egyértelmű utalás Kantra, így nem tekinthetők az abszolút büntetési célelméletekhez tartozónak azok a kijelentések, amelyben a kifejezés szerepel.

A talio vagy ahhoz hasonló megfogalmazás három esetben tűnt fel a Pest Hírlapban, viszont csak egyszer lehet büntetési elmélethez kötni. Nem sorolható semmilyen büntetési célelméleti kategóriába az a megállapítás, amelyet Ludvig a büntetőjog fejlődésének korszakolásánál Szent István törvényeinek vonatkozásában említett.⁷⁵⁸

A königsbergi tartománygyűlés kodifikációs vitájában szerepelt, hogy „az igazság azt kívánja, hogy a’ ki életet rabolt, annak élete is elvételessék”. Erre az igazságosságra alapozva a halálbüntetés fenntartása mellett döntöttek.⁷⁵⁹ Ez az érvelés Kant hatását mutatja, aki szerint a büntetés egyedüli célja az igazságosság, ebből adódóan a lényege a „megtorlás, amely a jus talionis elvét követi”. Kant pontosan erre az elvre alapozva a gyilkosságra egyedüli büntetésként a halált ismerte el.⁷⁶⁰

Maga a talio kifejezés csak egyetlen alkalommal szerepelt a lapban, Szentkirályi Móric 1843. augusztus 19-én elhangzott beszédében: „A’ mi a’ büntetési teoriákat illeti azok mai napig sincsenek tisztába hozva; Rousseau a’ „talio” teoriáját állította fel.” Ugyanekkor jelentette ki, hogy a halálbüntetés „csak azon talio féle bosszuvágyat elégíti ki, melly állatóságunk bélyege.”⁷⁶¹ Pest megye követe tévedett, amikor a társadalmi szerződés elméletében ezt az eszmét azonosította. Rousseau a szerződésben rejlő lehetőségként említette a halálos büntetés kiszabását, de közben folyamatosan a lehető legkevesebb alkalmazás mellett állt ki. Az igazi büntetőjogi célelméletek kialakulásának csak az egyik előkészítője volt, mivel csak filozófiai síkon foglalkozott a kérdéssel. Rousseau igazából nem a büntetés céljának, hanem a jogalapjának a meghatározása és újfajta felfogása miatt jelentős.⁷⁶² Szentkirályi itt a bosszúval azonosította a talio elvét, és elvetendőnek találta.

Torontál vármegye levelezője érdekes kijelentést tett, szerinte a megye „az osztó igazság mellett a’ legszigorubb fenytéket is javításra irányozni buzgó rendei” az adott

⁷⁵⁷ Heller 1924, 28; Horváth 1981, 53-54; Nagy 2004, 352.

⁷⁵⁸ Ludvig 1842, 726.

⁷⁵⁹ PH 1843/236, 231.

⁷⁶⁰ Heller 1924, 28; Horváth 1981, 53-54.

⁷⁶¹ PH 1843/277, 577; Fayer 1900, 41.

⁷⁶² Heller, 1924, 19-20; Horváth, 1981, 45-46.

helyzetben megfelelő döntést hozták. A „Gyomirtó K.” álnév mögé bújt tudósító egyszerre villantotta fel az abszolút elméletek előfutárainak klasszikus jelszavát és a formálódó relatív teóriák éppen divatos hívószavát.⁷⁶³

A Pesti Hírlapban hét olyan hír fordult elő, amely a „bosszú” kifejezést tartalmazta valamilyen formában. Hat esetben a bosszú egyértelműen a régi, elavult büntetési célként tűnt fel, amely alapján a botbüntetést és a minősített halálbüntetést alkalmazták, vagy a bűnelkövetőt azzal szégyenítették meg, hogy beírták a helység „fekete könyvébe”. Nemcsak Kossuth tette ezt szóvá vezércikkben és szerkesztő megjegyzésben, hanem Ugocsa, Borsod, Hont és Bars megyék levelezői is hasonló elveket vallottak.⁷⁶⁴ Egy Turóc megyéből érkezett tudósítás viszont mint jelenlegi jól bevált elvet említette: „ököljogi tény megbosszulását” kezdeményezte a tisztí alügyész a törvényszéknél.⁷⁶⁵ Ez a megfogalmazás egyértelműen a sedriai gyakorlatban használt szófordulatnak az ismétlése.⁷⁶⁶

Nagyon érdekes egy Franciaországból érkezett hír szövege, amely szerint a „börtönjavítás” volt annak a követkamarai tárgyalásnak a tárgya amelyen „a fogházi magánrendszer a’ bűn visszatörlesztésének alapelveül elfogadtatott”.⁷⁶⁷ A fordító számára úgy tűnik, hogy még nem tisztultak le egészen a fogalmak, és nem érzékelte, hogy a javítás és a visszatörlesztés ebben a vonatkozásban egymásnak ellentmondó kifejezések, mert a büntetést azonosította a megtörléssel, aminek nem lehet célja a javítás.

Ghyczy Kálmán 1843. augusztus 19-én a kerületi ülésen a halálbüntetés fenntartása mellett érvelve kifejtette, hogy a „büntető törvény célja nem csupán javítás, hanem büntetés és javítás.”⁷⁶⁸ A „büntetés” mint a büntetőjogi jogkövetkezmény alkalmazásának a célja a mostani fogalomrendszerben gondolkodó büntetőjogász számára tautológiának tűnik. A reformkori bizonytalan terminológiában viszont a büntetés és a megtörlesztés kifejezések – és ezt a fenti francia hír is alátámasztja – lényegesen közelebb álltak egymáshoz, majdhogynem szinonimaként voltak értelmezhetők. A korszakban még majdnem minden törvényszéki ítélet a „méltó megbosszulásául” formulával vezette fel a kiszabott büntetést. Ebből kiindulva

⁷⁶³ PH 1841/37, 306; Nagy 2004, 351; Földvári 2002, 237.

⁷⁶⁴ Kossuth 1841i, 321; PH 1841/59, 496; Borsod PH 1841/23, 185; Hont PH 1843/227, 147; Bars PH 1841/45, 376; PH 1842/126, 187; Ugocsa PH 1843/231, 186.

⁷⁶⁵ PH 1842/107, 19.

⁷⁶⁶ Bató 2002a, 5.

⁷⁶⁷ PH 1844/357, 379.

⁷⁶⁸ PH 1843/276, 573.

feltételezhetjük, hogy a komáromi követ itt inkább a későbbi abszolút elméletekre jellemző megtorlásra gondolhatott.

Eötvös József a jó büntetés kritériumai között az államra nézve fontosnak tartotta, hogy szankció represszív is legyen.⁷⁶⁹ A felszólalásban nem fejtette ki, hogy mit értett alatta, de a kifejezés értelmezhető megtorlásként. Ebben az esetben ez a megfogalmazás az abszolút elméletek későbbi fogalomrendszerére utal. Ezt látszik alátámasztani, hogy az abszolút elméletek egyik jellemzője, hogy nem az elkövetőt, hanem csak a cselekményt veszi figyelembe.⁷⁷⁰ A represszivitást nem a tettes szempontjából tartotta lényegesnek Eötvös, hanem az állammal hozta összefüggésbe. Ez arra enged következtetni, hogy nem a relatív elméletek egyik ismérve, vagyis az elkövető-központúság jellemezte a báró felfogását.

Szemere Bertalan kiindulópontját, amely szerint a büntetés jogalapja a szabadság és a béke, egyfajta igazságossági kategóriaként lehet értelmezni, így ha halványan is, de abszolút elméletre jellemző kifejezésként lehet tekinteni.⁷⁷¹

Kossuth lapjának országgyűlési tudósításaiban kétszer is előfordult az „államnak történő elégtételadás”. Szentkirályi Móric a halálbüntetésről folytatott kerületi ülési vitában jelentette ki, hogy a halálos ítélet nem ad elégtételt a „státusnak”.⁷⁷² Ugyanebben a vitában Somssich Pál a példaadás és a javítás mellett célként jelölte meg az elégtételt.⁷⁷³ Ez a felfogás is a mai gondolkodásmód alapján inkább az abszolút elméletek felé mutat. Ennek azonban ellentmond Pauler Tivadar büntetési elméletekről írt összefoglalója, amelyben a „viszonyos (relativae)” elméletek egyik válfajaként az „elégtételi (bűnhödési)” irányzatokat határozta meg.⁷⁷⁴ Heller Erik ezzel szemben a hegelianus eszmék meghaladásaként a megtorlás és a relatív célok közötti összeegyeztetés egyik fontos képviselőjének tartott K. Wirth munkásságában mutatta ki ezt a célt. A szerző 1842-ben megjelent munkájában fejtette ki, hogy az elégtételadás a bűncselekmény által okozott sérelem „objektív megsemmisítése.”⁷⁷⁵ Heller Csatskó Imre 1843-ban megjelent könyvében is megtalálta az „elégtételjogot”, amelyet igen elítélően a „prevenció szolgálatába állított bosszuállási” jogként határozott meg. Ezzel szemben Horváth Tibor nem emelte ki az elégtételt, Csatskóról viszont megjegyezte,

⁷⁶⁹ PH 1843/299, 775.

⁷⁷⁰ Földvári 1970, 35; Földvári 2002, 236.

⁷⁷¹ PH 1843/279, 596; Fayer 1900, 42; Heller 1924, 33; Horváth 1981, 181.

⁷⁷² PH 1843/277, 578; Fayer 1900, 41.

⁷⁷³ PH 1843/279, 595; Fayer 1900, 56.

⁷⁷⁴ Pauler 1869, 38-39. Pauler saját álláspontjának elemzésére: Heller, 1924, 33; Horváth 1981, 197-199.

⁷⁷⁵ Heller 1924, 40; Horváth 1981, 65-66.

hogy inkább Hegel hatását mutatja.⁷⁷⁶ Ez alapján az elégtétel az abszolút elméletek egyeik megjelenési formájának tekinthető.

Az eddig ismertetett hírekben és tudósításokban szankció célját tekintve a büntetési célelméletek közül inkább a majdani abszolút irányzatokhoz álltak közelebb, de nem foglaltak el egyértelműen kantiánus vagy Hegelhez köthető álláspontot. Egyetlen felsorolt országgyűlési felszólaló vagy megyei levelező sem jelölt meg egyedüli célként abszolút elmélethez tartozó elképzelést, mindenki csak egyik lehetségesként vetette fel ezeket.

IV. 1. 5. A relatív elméletek megjelenése

A Pesti Hírlap hasábjain a későbbi relatív elméletekhez köthető elképzelések láttak nagyobb számban napvilágot. Inkább a generális prevención belül helyezhetők el azok az elképzelések, amelyek a „közbátorság” fenntartására épülnek, annak ellenére, hogy az abszolút elméletekre jellemző jogrend helyreállításával is rokonságot mutatnak. Kossuth Lajos 'Fogházjavítás' című vezércikkében, a halálbüntetési vitában, egy balatonfüredi és egy bihari levélben, valamint egy angliai hírben fordult elő ilyen kifejezés.⁷⁷⁷

A bűncselekmények csökkentését határozta meg célként a halálbüntetés kapcsán a „Csendes” álnév alatt publikáló Nagy Károly. Hasonló álláspontot foglalt el Borsod vármegye ismeretlen levelezője is.⁷⁷⁸ Szentkirályi nemcsak az államnak történő elégtételadást, hanem a későbbiekben elkövethető bűncselekményektől történő megóvását is a büntetés egyik céljaként értelmezte, vagyis a generális prevenciót is fontosnak tartotta.⁷⁷⁹

Szemere Bertalan az országgyűlésen kétszer fejtette ki nézeteit a büntetés céljáról, a halálbüntetési vitában az ideális büntetés ismérveinek felsorolásánál hozta szóba a példaadást, a javítást, az elrettentést és az ártalmatlanná tételt.⁷⁸⁰ A borsodi követ az arany vagy ezüst meghamisítására (343. §) pénzbüntetést javasolt a kerületi ülésen, mert a „büntetésnek a' bűnnel mindenkor belső analogiában kell lenni, azaz

⁷⁷⁶ Heller 1924, 41-42; Horváth 1981, 184-186, 195.

⁷⁷⁷ Kossuth 1842f, 572; Balatonfüred PH 1841/85, 716; Bihar PH 1841/104, 871; Anglia PH 1842/196, 814-815; PH 1843/276, 573.

⁷⁷⁸ Csendes 1842a, 383; Borsod PH 1841/33, 269.

⁷⁷⁹ PH 1843/277, 578; Fayer 1900, 41.

⁷⁸⁰ PH 1843/279, 596-597; Fayer 1900, 47-51.

azon ösztön 's indulat ellen intéztetni, mely a' bünt előhozta". Ez egyértelműen Feuerbach pszichológiai kényszer elméletének meghatározása.⁷⁸¹

A generális prevenció leggyakoribb megfogalmazása a lapban a társadalom tagjainak a büntől „elrettetés” általi visszatartása. A kifejezés összesen tizenkilenc hírben vagy cikkben szerepelt, de nem egységes a megítélése. A szerzők egy része a későrendi büntetőjogra vonatkoztatta, és összekapcsolta a botbüntetés és a minősített halálbüntetés alkalmazásával. A legkifejezőbben a borsodi levelező fogalmazta meg: „bot, vessző, korbács, kaloda, kurta keresztvas, 's a' rettentés rendszerének több illy remek műszerei”. Ludvig János a büntetőjogi korszakok egyikének tekintette az elrettetés időszakát, amelyet a 'Praxis Criminalis' minősített halálbüntetéseivel jellemezett. Vas levelezője tréfásan az elrettentést az oroszántól („lion”) való félelemmel azonosította.⁷⁸²

A többi esetben elismerték az elrettetés létjogosultságát büntetési célként, de a szerzők két csoportra bonthatók. Az egyik kategória képviselői szerint az adott büntetés, pontosabban a bot és a halál nem felel meg ennek a követelménynek, ide tartozik például Klauzál Gábor kerületi ülésen kifejtett álláspontja. Szentkirályi Móric a kegyelmezésről szóló vitában az elrettetési cél elérését akadályozó tényezőként értelmezte a király korlátlan kegyelmezési jogát.⁷⁸³ A másik csoportba tartozó Zsedényi Ede a kerületi táblán, Lónyay Gábor pedig az országos ülésen állapította meg, hogy a halálbüntetés egyetlen célnak, az elrettetésnek mindenképpen megfelel.⁷⁸⁴ Remellay Gusztáv pedig célszerűnek látta a csavargókat „rendes és szigorú dolgoztatás által a' lopástól elrettenteni”.⁷⁸⁵

A „példaadást” a Pesti Hírlap szerzői és az országgyűlési vitákban megszólalók többnyire az elrettetés szinonimájaként kezelték, de ezt mindenki elfogadta büntetési célként. Kossuth két vezércikkében is kifejtette, hogy a bot ennek nem felel meg, egy francia hír szerint a pellengér sem éri el ezt a hatást.⁷⁸⁶ Érdekes módon Árva megye közgyűlésének ezzel ellentétes tapasztalata volt, mert ezzel az indokkal tartották fent a

⁷⁸¹ PH 1843/277, 580; Fayer 1900, 70; Heller 1924, 47; Földvári 1970, 39-40; Földvári 2002, 239; Horváth 1981, 69; Nagy 2004, 356.

⁷⁸² Kossuth 1841f, 209-210; Bodon 1841a, 456; Ludvig 1842, 186, 726; PH 1843/279, 595; PH 1841/33, 269; PH 1841/61, 511.

⁷⁸³ PH 1843/277, 577; Fayer 1900, 26-27; PH 1843/277, 578; Fayer 1900, 64; PH 1841/89, 746; PH 1842/107, 20; PH 1842/149, 401; PH 1841/88, 740; PH 1842/202, 862; PH 1843/259, 426; PH 1843/300, 787; PH 1843/301, 794; PH 1844/332, 158.

⁷⁸⁴ PH 1843/276, 573; Fayer 1900, 25; PH 1843/280, 606; Fayer 1900, 160-161.

⁷⁸⁵ Remellay 1841, 506.

⁷⁸⁶ Kossuth 1841f, 210; Kossuth 1841i, 321; PH 1843/237, 237.

botbüntetés nyilvános végrehajtását. Bodon Ábrahám is sajnálkozva állapította meg, hogy a példaadásra hivatkozva állnak ki sokan a testi büntetések alkalmazása mellett.⁷⁸⁷ Klauzál és Somssich szerint ennek a célnak sem felel meg a halálbüntetés, Ghyczy és Lónyay viszont ezt a büntetési célt a bűnelkövető kivégzésével elérhetőnek látta.⁷⁸⁸

A királyi előadásokra adandó felirat szövegében a „büntettektől visszatarthatóság” fordulat szerepelt a büntetések céljaként.⁷⁸⁹

Az elrettentéssel azonos értelemben használták az „elriasztás” kifejezést, a zilahi levelező szerint ennek legjobb módja a minél gyorsabban kiszabott és végrehajtott büntetés.⁷⁹⁰

A Rómából keltezett hír szerint az „ijesztési rendszer hatástalanságának” egyik legfontosabb bizonyítéka, ha a vesztőhelyen újabb bűncselekményeket követnek el.⁷⁹¹

A Pesti Hírlapban hatvanhárom olyan cikk vagy hír jelent meg, amely a „javítást” jelölte meg a büntetés egyedüli vagy legalábbis legfontosabb céljának, a hirdetések kivételével minden rovatban feltűnt a speciális prevenció ezen változata. A szerzők elvileg két csoportra oszthatók, az egyik kategóriába tartozók azt határozzák meg, hogy mely büntetési nem nem felel meg ennek a célnak. Ide tartozik például a poroszországi kerékbetörésről szóló hír, vagy a vármegyékből a botbüntetés elleni érveket felsorakoztató tudósítások. A másik csoportban sorolható szerzők a javítást elősegítő büntetési nemeket vagy végrehajtási körülményeket említették, erre a legjobb példa az angliai börtönökben végzett munkáltatásról érkezett beszámoló. Az esetek túlnyomó részében ez a két érvelés összemosódott, ezért indokoltnak tűnik a cikkek közös tárgyalása.

Az országgyűlési ülések során először az előző diéta által már végigtárgyalt sajtótörvény vitájában merült fel a javítás a büntetés céljaként.⁷⁹² Ezt követően a javítás gondolata gyakorlatilag végigkövette a büntetőjogi javaslatok tárgyalását, nemcsak az anyagi jogi javaslat büntetéstan részére és a kegyelmezés kapcsán, hanem a börtönrendszerekkel összefüggésben is felmerült. Egyetlen olyan felszólaló sem akadt, aki tagadta volna a létjogosultságát a speciális prevenció ezen formájának, sőt Beöthy

⁷⁸⁷ PH 1842/195, 803; Bodon 1841a, 456.

⁷⁸⁸ PH 1843/277, 577-578; Fayer 1900, 26-27; PH 1843/279, 595; Fayer 1900, 56-57; PH 1843/276, 573; Fayer 1900, 36; PH 1843/280, 606; Fayer 1900, 160-161.

⁷⁸⁹ PH 1843/260, 435.

⁷⁹⁰ PH 1841/65, 546.

⁷⁹¹ PH 1841/62, 520.

⁷⁹² PH 1843/251, 356; PH 1843/252, 362.

Ödön a három törvényjavaslatnak egységesen a „javító rendszer” elnevezést javasolta.⁷⁹³

A 'Fővárosi újdonságok' szerzői részben megállapították, hogy a bot és a közmunkaként használt utcaseprés semmiképpen nem alkalmas az elkövető megjavítására, viszont a majdani új börtönök és a dologház meg fognak felelni ennek a célnak.⁷⁹⁴

A vármegyei levelezők óriási lelkesedéssel foglaltak állást a javítási cél mellett, egyedül a Jászkun kerület levelezője írta kissé csalódottan, hogy hiába tettek meg mindent, vezettek be új rezsimet, a rabok csak nem javultak meg ettől. Bács megye tudósítója arról számolt be, hogy a helytartótanács egy körlevelet intézett a törvényhatóságokhoz, amely szerint inkább „javítólag” hajtsák végre a szabadságvesztés büntetést.⁷⁹⁵ A városi levelek között az esztergomi szerző Szemere álláspontját idézte, aki szerint a javítás sem csodaszer, nem fog minden bűnelkövető megjavulni.⁷⁹⁶

A külföldi hírek között csak háromszor fordult elő az elítéltek megjavításának gondolata.⁷⁹⁷ Kossuth Lajos három vezércikkében jelölte meg a büntetés céljaként a bűnelkövető javítását, és kijelentette a testi büntetésekről, hogy nem alkalmasak erre.⁷⁹⁸ Az 'Értekezőben' szereplő büntetés célját érintő cikkek is a javítás szükségességét hangsúlyozták, néha kicsit túlzott lelkesedéssel. Ludvigh János tanulmányában a büntetőjog negyedik fázisának határozta meg a „pszichológiai kényszerítés, bűnbánat, 's morális jobbulás” elvének időszakát. Az első kifejezés Feuerbach elméletének elnevezése, de nem utal egyértelműen a szöveg az általános megelőzésre.⁷⁹⁹

⁷⁹³ PH 1843/260, 435; PH 1843/276, 573; PH 1843/277, 577-278; Fayer 1900, 29; PH 1843/279, 595; PH 1843/280, 605-606; PH 1843/281, 618; PH 1843/283, 632; PH 1843/284, 640; PH 1843/298, 765-767; PH 1843/331, 147; PH 1843/346, 275.

⁷⁹⁴ PH 1841/3, 19; PH 1842/128, 204; PH 1843/217, 66; PH 1843/224, 123; PH 1843/231, 185; PH 1843/259, 426.

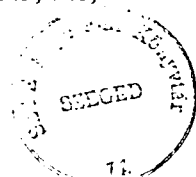
⁷⁹⁵ Borsod PH 1841/23, 185; PH 1841/33, 269; Torontál PH 1841/37, 306; Somogy PH 1841/42, 349; Bars PH 1841/45, 376; PH 1841/79, 666; PH 1842/126, 187; Bács PH 1841/58, 487; PH 1842/149, 401; Veszprém PH 1841/65, 544; Komárom PH 1841/13, 100; PH 1841/80, 674; Nyitra PH 1841/89, 746; Vas PH 1841/102, 856; PH 1843/277, 582; Sárospatak PH 1841/102, 856; Szabolcs PH 1842/106, 11; Temes PH 1842/153, 437; Moson PH 1842/188, 741; Jászkun kerület PH 1842/198, 828-829; Ugocsa PH 1843/212, 27; Bihar PH 1843/212, 28; PH 1844/346, 280; Baranya PH 1841/14, 108; Zilah PH 1841/65, 546.

⁷⁹⁶ Szabadka PH 1841/64, 536; Bártfa PH 1841/88, 740; Esztergom PH 1842/202, 862.

⁷⁹⁷ Poroszország PH 1841/61, 514; Anglia PH 1841/102, 857; Franciaország PH 1844/358, 379.

⁷⁹⁸ Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841i, 321; Kossuth 1842f, 771-572.

⁷⁹⁹ Pucolay 1841, 70-71; Kenessey 1841, 208; Vályi 1842, 107; Csendes 1842a, 383; Ludvigh 1842, 726; Kisdedóvás 1842, 896.

A 'Bot, vessző korbács' című vezércikkben nemcsak javításról, hanem oktatásról is írt Kossuth, ezt az elkövető megjavításának egyik elemének tekintette.⁸⁰⁰

A büntetés letöltése utáni „megjavított” állapotra utalnak azok a megnyilatkozások, amelyek szerint az egykori elítélt „jó” vagy „szorgalmas polgár”, a társaság „hasznos tagja” lesz.⁸⁰¹

A francia politikai perekben hozott ítéletek elemzése során szerepelt a különös megelőzés szélsőséges változata a Pesti Hírlapban: „elzárás vagy nyaktiló által ártalmatlanná tétetik”.⁸⁰²

IV. 1. 6. Egyes reformkori politikusok büntetés céljáról vallott nézetei

A fentiek alapján látszik, hogy a későbbiekben abszolútnak és relatívnak nevezett elméletek jellemzői keveredtek a Pesti Hírlapban, de jóval nagyobb teret kaptak az ellenzékhez közelebb álló relatívnak tekinthető elemek. Egy politikai hírlap azonban nem teszi lehetővé, hogy jogtudományi kérdésekben messzemenő következtetéseket vonjunk le az itt megjelent cikkekről. Óvatosságra int a politikai jelleg, a populáris tartalom és a cenzúra működése. Ebből következően nem lehet egységes rendszert vagy rendszereket rekonstruálni. Azonban a lap három rovata, ahol hosszabb, önálló álláspontot is megfogalmazó közlemények jelentek meg, lehetőséget ad, hogy egy-egy szerző vagy országgyűlési felszólaló büntetési célokkal kapcsolatos álláspontját – a fent említett korlátok között – valamennyire megismerhessük.

Az 'Értekezőben' Ludvig János cikke áll a legközelebb ahhoz, hogy a büntetés céljára vonatkozó elgondolásait rekonstruáljuk, azonban a szerző nem a jelenre vonatkozó álláspontját fejtette ki, hanem egy büntetőjog-történeti összefoglalást írt.⁸⁰³

A vezércikkekből Kossuth Lajos büntetési célokra vonatkozó elképzeléseiről megállapíthatjuk, hogy nem tette kifejezetten közzé ezeket, de a botbüntetésről kifejtettek szerint a javítást, az oktatást, a példaadást és az elrettentést tekintette a büntetés céljának. Egyértelműen elvetette a bosszút, mivel nem felel meg a célszerűség

⁸⁰⁰ Kossuth 1841f, 209-210.

⁸⁰¹ Ugocsa PH 1843/212, 27; Fővárosi újdonságok PH 1843/217, 66; Kenessey 1841, 208; Kisdédovács 1842, 896; országgyűlés PH 1843/284, 640.

⁸⁰² PH 1842/112, 63.

⁸⁰³ Ludvig 1842, 726-727.

követelményének. Ennek alapján a szerkesztő a mostani terminológia szerinti relatív elméletek híve lehetett.⁸⁰⁴

A legnagyobb lehetőséget az adott keretek között az országgyűlési tudósítások nyújtják a büntetési elméletek megismerésére. Ez a rovat azért is lényeges, mert olyan követek nézeteivel is megismerkedhetünk, akik nem publikáltak, tehát a sajtókutatások számára „láthatatlanok”.

Meglepő módon a királyi előadásokra elkészült felirat tervezete csak a javítást és a büntől történő visszatartást sorolta fel a büntetés céljaként, nem nevezett meg mást, ennek alapján a büntetési célelméletek közül a mai terminológia szerinti relatív teóriákhoz közelállónak lehet meghatározni.⁸⁰⁵ Természetesen nem lehet azt kijelenteni, hogy a teljes országgyűlés ezeket az elveket vagy csak ezeket vallotta. Inkább csak népszerű jelszóként szerepeltek itt ezek a kifejezések, melyeket komolyabb elvi megfontolások nélkül építették be a szövegbe.

Zsedényi Ede felszólalásában beazonosíthatóan a büntetés két célját tartotta fontosnak: a testi büntetéssel össze nem egyeztethető javítást, valamint prevenciót a halálbüntetéstől való félelem segítségével.⁸⁰⁶ Ezek alapján a szepesi követ is a megelőzési elméletekhez állt közel.

Kaluzál Gábor lehetséges büntetési célként a rettentést és példaadást, valamint a javítást határozta meg, ennek alapján a relatív elméletek hívének tarthatjuk a csongrádi követet.⁸⁰⁷

Lónyay Gábor követutasítása szerint a halálbüntetés fenntartására szavazott, de úgy fejtette ki álláspontját, hogy azt értő fülek az eltörlés melletti állásfoglalásként is hallhatták. Ide tartozott az is, amikor az 1843. szeptember 2-ai országos ülésen a büntetés céljait felsorolta: javítás, példaadás és elrettentés. Egyértelműen a megelőzési elméletek jelszavait hangoztatta a zempléni követ.⁸⁰⁸

Szentkirályi Móric két alkalommal, a halálbüntetési vitában és a kegyelmezési jog kapcsán is kifejtette elképzelését a büntetés céljáról. A másoknál is előfordult javítás és elrettentés mellé harmadikként az elégtételadást is beemelte: „Ad-e elégtételt a’ státusnak, nem! megfosztja az még egy embertől, ’s a’ megöltet vissza nem adja. És így

⁸⁰⁴ Kossuth 1841f, 210; Kossuth 1841i, 321.

⁸⁰⁵ PH 1843/260, 435.

⁸⁰⁶ PH 1843/276, 573; Fayer 1900, 26.

⁸⁰⁷ PH 1843/277, 577; Fayer 1900, 26.

⁸⁰⁸ PH 1843/280, 606; Fayer 1900, 158-161.

a' halálosbüntetés semmi józan célnak meg nem felel.”⁸⁰⁹ Somogy vármegye követe Somssich Pál a példaadás és a javítás mellett az elégtételt illesztette be a büntetési célok közé.⁸¹⁰ Annak ellenére, hogy Pauler Tivadar az elégtételt célként megjelölő irányzatokat a relatív elméletek közé sorolta, Heller Erik véleménye alapján inkább az abszolút megközelítésekre utal ez a célmegjelölés.⁸¹¹ Ennek alapján a Szentkirályit és Somssichot is a mai terminológia szerinti vegyes irányzatokhoz célszerű sorolni.

Ghyczy Kálmán beszédében a büntető törvény céljaként a „büntetés”, valamint a javítás fordult elő. A felszólalást a Pesti Hírlap nem közölte le végig, pedig akkor az is kiderült volna, hogy Ghyczy a javítás kifejezést kiterjesztő értelemben használta és beleértette a halálbüntetéstől való félelem miatt el nem követett cselekményeket is.⁸¹² Tehát nemcsak a speciális prevenciót, hanem az általános megelőzés fogalmát is bevonta ebbe a körbe. Itt a „büntetést” a mai terminológia szerinti megtorlás kifejezéssel azonosítjuk. Árnyalja viszont a képet Ghyczy Kálmán azon felfogása, mely szerint a halálbüntetés alkalmazása az önvédelem jogán alapul.⁸¹³ A fentiek alapján egyfajta vegyes teória képviselőjének tekinthetjük Komárom vármegye követét.

Szemere Bertalan büntetési célokról kifejtett, a Pesti Hírlapban megjelent álláspontja több szempontból is lényeges. Egyrészt az idézett országgyűlési megszólalásai alapján majdhogynem a relatív elméletek képviselőjeként tűnt fel, hiszen javításról, ártalmatlanná tételről, példaadásról és elrettentésről szónokolt a kerületi ülés halálbüntetési vitájában. A különös résznél pedig olyan érvelést használt, amely kétségtávol a pszichológiai kényszer elmélet támogatására utalt.⁸¹⁴ Ezt a képet pontosítja viszont a büntetés jogalapjáról hangoztatott álláspontja, amely szerint a szabadságnak és a békének a fenntartásából kell kiindulni. Mivel Szemere szakirodalmi munkásságát tekintve a vegyes irányzatok közé tartozó ún. emberi vagy polgári igazság teóriájához sorolható be – a vegyes elméletek képviselői közé tartozik a Kossuth lapjában megjelent állásfoglalásai alapján.⁸¹⁵ Másik fontos jellemző, hogy egyedül Szemere megnyilatkozásából azonosítható konkrét irányzat, a generális prevenciót célul tűző Feuerbach-féle pszichológiai kényszer elmélet.

⁸⁰⁹ PH 1843/277, 578; Fayer 1900, 41, 64.

⁸¹⁰ PH 1843/279, 595; Fayer 1900, 56.

⁸¹¹ Pauler 1869, 38-39; Heller 1924, 40-42.

⁸¹² PH 1843/276, 573; Fayer 1900, 38.

⁸¹³ PH 1843/276, 573, Fayer 1900, 35; Heller 1924, 24-25; Horváth 1981, 49-51.

⁸¹⁴ PH 1843/277, 580; PH 1843/279, 596-597, Fayer 1900, 47-51, 70.

⁸¹⁵ PH 1843/279, 596; Fayer 1900, 42; Pauler 1869, 54; Heller, 1924, 33; Horváth 1981, 78, 180-182.

Eötvös József a büntetőjogi jogkövetkezmény követelményeinél három célt jelölt meg: az elkövető tekintetében a romlástól való megóvást, a javítást, az állam vonatkozásában pedig a repressziót. Ez utóbbi megtorlásként is értelmezhető, ennél fogva Eötvös a főrendi táblán a vegyes irányzat képviselőjeként lépett fel. Ez a besorolás összhangban van a Lukács Móriccal közösen írt 'Fogházjavítás' című munkájában kifejtett nézeteivel.⁸¹⁶

IV. 1. 7. Összegzés

A Pesti Hírlap hasábjain napvilágot látott büntetési elméleti kérdésekből az olvasó számára az tűnik ki, hogy a magyar politizáló társadalom majdnem egyértelműen és feltétlenül a mostani tipológia szerint relatívnak nevezhető teóriák mellett tette le a voksot és elsősorban a bűnelkövetők javítására törekedett. Ez a tükörcép azonban legalább két okból is torz.

Egyrészt a lap politikai mivoltából adódóan nem volt alkalmas elmélyült tudományos értekezések és ehhez kapcsolódó viták lefolytatására. Ebből következően a megnyilatkozók jelentős részének nem volt teljesen kialakult álláspontja a büntetési elméletek vonatkozásában, csak felszínes tudással rendelkeztek. Így a leginkább támogatható és leghumánusabbnak tűnő elméletet képviselték, a javítás teóriája mellett álltak ki. Az országgyűlési felszólalások esetében pedig hiába volt a felszólalóknak kiforrott elméleti álláspontjuk, a politikai vita nem nyújtott lehetőséget az árnyalt megfogalmazásokra, a teljes elméleti apparátus felsorakoztatására. Emiatt az abszolút elméletekre utaló megjegyzések elsikkadtak. A diétán folytatott kodifikációs tárgyalások – mint minden politikai megszólalás – világos és határozott irányokat és elveket, sarkosabb állásfoglalást igényelt, mint egy szakmai vagy tudományos vita. A nagyon különböző előismeretekkel rendelkező követek előtt egyszerűen nem lehetett a vegyes irányzatok valamelyikével fellépni, mert az elbizonytalanította volna a támogatókat.

Másrészt az országgyűlési tudósítások nem naplószerűek voltak, így belőle olyan részek is kimaradtak, amelyek egy-egy követ álláspontját pontosabbá és árnyaltabbá tették volna. Ez történt Ghyczy Kálmán beszédével, ahol a szerkesztőség nem látta szükségesnek a kijelentéshez fűzött magyarázatot is közzétenni, holott abból

⁸¹⁶ PH 1843/299, 775; Horváth 1981, 192-193.

kiderült volna, hogy a komáromi követ szóhasználatában a javítás mást jelent: a speciális prevención kívül ide értette az általános megelőzést is.

IV. 2. Halálbüntetés

Az 1843. évi anyagi jogi javaslatban a „büntetési rendszer” gyökeres átalakításán belül a legnagyobb újdonság a halálbüntetés eltörlése volt. A halálbüntetés körüli vita a tudományos irodalomban már az 1830-ban elkezdődött, az első ilyen jellegű munkaként Fenyő István Toldy Ferenc Tudományos Gyűjteményben megjelent folyóirat-ismertetését jelölte meg.⁸¹⁷ A politikai sajtóba a polémia csak a kodifikációs munkálatokkal párhuzamosan kerülhetett, hiszen előtte nem volt értelme a kérdés felvetésének sem. A későbbi büntetőjog lassú átalakítási folyamatában a büntetések humanizálásával együtt csökkent a kiszabott és a végrehajtott halálbüntetések száma, a gyakorlatban a 19. század 20-as éveire teljesen eltűntek a minősített halálbüntetések. Ez volt az az alap, amely lehetővé tette, hogy a halálbüntetés létjogosultságáról diskurzus kezdődhessen. Először a még éppen szárnyait bontogató általános tudományos ismereterjesztő sajtó szintjén, majd a kodifikációs vitákkal együtt a politikai sajtóba is bekerülve.

A halálbüntetéssel összefüggésbe hozható hírek rovatok közötti megoszlását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy három rovatban (’Országgyűlés’, ’Megyei dolgok’ és ’Külföldi napló’) látott napvilágot a közlemények túlnyomó többsége. A vezércikkek között mindösszesen háromban fordult elő, de csak említésszerűen, egyszerű tényközlésként. Kossuth Lajos nem foglalt állást a kérdésben, nem fejtette ki nézeteit a halálbüntetés alkalmazásával kapcsolatban.⁸¹⁸ Az ’Értekezőben’ négy cikkben szerepelt a legsúlyosabb büntetés, alkalmazásáról Kenessey Kálmán és Kovács Lajos számolt be, „Csendes” és Ludvigh János pedig az eltörlésről és a körülötte kialakult vitáról írt.⁸¹⁹ A ’Fővárosi újdonságokban’ hat híradásban találkozhatunk a témával, döntő módon a nyilvános végrehajtások kapcsán.⁸²⁰ A külföldi hírekben hatvanöt alkalommal történt említés a halálbüntetésről. A közlemények többsége kiszabásról és végrehajtásról

⁸¹⁷ Schedel Ferenc (Toldy Ferenc): Magazin für die philosophische, medizinische gerichtliche Seelenkunde Hrsg. Dr. J. B. Friedrich ... Erstes Heft, 150. lap. 223 lap. Würzburg, 1829. 8. R. Tudományos Gyűjtemény 14 (1830/2) 102-109; Fenyő 1997, 113.

⁸¹⁸ Kossuth 1841e, 157; Kossuth 1841f, 210; Kossuth 1843d, 317.

⁸¹⁹ Kenessey 1841, 208; Kovács 1841, 718; Csenedes 1842a, 383; Ludvigh 1842, 726.

⁸²⁰ PH 1841/46, 382; PH 1842/163, 522; PH 1843/230, 175; PH 1843/300, 787; PH 1843/301, 794; PH 1844/332, 158.

számolt be, de abolíciós kísérletekről is olvashatott a lap közönsége. Itt fordult elő a legtöbb „könnyedebb” hír is, meglehetősen okból kiszabott vagy szokatlan módon végrehajtott ítéletekről szóló beszámolók formájában.⁸²¹ A 'Különféle' címet viselő nem állandó vidéki rovatban kétszer találhattak az olvasók halálbüntetésről szóló beszámolót.⁸²² A 'Megyei dolgok' rovatban összesen ötvenhét tudósítás tért ki a halálbüntetésre, ebből huszonhat a bírói gyakorlat kapcsán,⁸²³ harminc az országgyűlési követutasításokkal összefüggésben,⁸²⁴ egy esetben pedig a levelező csak példaként említette a porosz gyakorlatot.⁸²⁵ A 'Rövid közlésekben' a kérdés csak a követutasítások „előrejelzéseként” tizenhét rövid hírben látott napvilágot.⁸²⁶ Az 1843. évi anyagi jogi javaslat országgyűlési tárgyalásának legnagyobb terjedelemben megjelent része a „büntetési rendszer”, ezen belül a halálbüntetés kihagyására vonatkozó döntés vitája volt. Összesen tizenegy alkalommal került a lap országgyűlési rovatába a halálbüntetés, ebből egyszer a sajtótörvény tárgyalásánál utalás formájában, egyszer pedig a kihágások közé illesztendő állatkínzással kapcsolatban. Az eltörlésről

⁸²¹ Anglia: PH 1841/16, 128; PH 1841/20, 162; PH 1841/39, 326; PH 1841/52, 439; PH 1841/65, 546; PH 1841/88, 741; PH 1841/96, 810; PH 1842/107, 22; PH 1842/121, 142-143; PH 1842/156, 461; PH 1842/161, 504; PH 1842/164, 532; PH 1844/338, 214; PH 1844/353, 342; PH 1844/358, 389; Egyesült Államok PH 1841/25, 195; PH 1841/50, 420; PH 1841/91, 765; PH 1843/217, 69; PH 1844/338, 214; Franciaország PH 1841/26, 213; PH 1841/32, 263; PH 1841/46, 385; PH 1841/47, 393; PH 1841/56, 473; PH 1841/74, 625; PH 1841/87, 733; PH 1842/105, 6; PH 1842/106, 13; PH 1842/110, 47; PH 1842/112, 63; PH 1842/139, 307; PH 1842/151, 422; PH 1842/158, 477; PH 1842/178, 659; PH 1842/199, 839; PH 1843/211, 20; PH 1843/226, 147; PH 1843/238, 248; PH 1844/345, 273; Poroszország PH 1841/26, 214; PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513-514; PH 1843/238, 249; német területek PH 1841/90, 756; PH 1843/236, 231; PH 1842/237, 238; Svájc PH 1841/58, 489; PH 1841/62, 520; Itália PH 1841/62, 520; PH 1841/67, 565; PH 1844/355, 360; Portugália PH 1842/173, 613; PH 1844/362, 422; Spanyolország PH 1841/58, 489; Kína PH 1841/74, 624; Svédország és Norvégia PH 1842/150, 412; Belgium PH 1842/156, 461; Kolumbia PH 1843/240, 264; Marokkó PH 1843/297, 758; Törökország PH 1844/335, 190; Görögország PH 1841/79, 666.

⁸²² Monok PH 1841/75, 632; Pest PH 1844/331, 151.

⁸²³ Heves PH 1841/55, 461; Bács PH 1841/27, 220; PH 1841/58, 487; PH 1841/97, 816; PH 1842/116, 96; PH 1842/149, 401; Hajdúkerület PH 1841/58, 488; Vas PH 1841/61, 511; PH 1841/80, 673; PH 1841/86, 722; Baranya PH 1841/62, 519; PH 1842/203, 869; PH 1843/211, 19; PH 1842/237, 237; Turóc PH 1841/88, 738; Tolna PH 1841/96, 808; Borsod PH 1842/108, 29; Bars PH 1842/126, 187; Szabolcs PH 1842/127, 197; Bereg PH 1842/131, 232; Zemplén PH 1842/144, 355; PH 1842/177, 649; Temes PH 1842/153, 436; Komárom PH 1842/161, 503; Szatmár PH 1842/182, 692; Ugocsa PH 1843/212, 27.

⁸²⁴ Szabolcs PH 1843/262, 454; Sáros PH 1843/264, 470; PH 1843/287, 672; Bihar PH 1843/270, 517; Vas PH 1843/277, 582; Pest PH 1843/279, 599; Heves PH 1843/282, 626; PH 1843/285, 654-655; Temes PH 1843/283, 634; PH 1844/345, 271; Gömör PH 1843/283, 634; PH 1843/289, 688; Esztergom PH 1843/283, 634; PH 1843/287, 671; Moson PH 1843/283, 634; PH 1843/286, 664; Nógrád PH 1843/285, 653; Tolna PH 1843/286, 664; Bars PH 1843/287, 670; Baranya PH 1843/287, 671; Krassó PH 1843/288, 680; PH 1843/295, 739; Pozsony PH 1843/291, 705; Borsod PH 1843/294, 731; Komárom PH 1843/295, 738; Szerém PH 1843/295, 739; Győr PH 1843/296, 747; Békés PH 1843/297, 757; Ugocsa PH 1843/301, 795.

⁸²⁵ PH 1841/95, 801.

⁸²⁶ Nógrád PH 1843/279, 600; Temes PH 1843/280, 609; Heves PH 1843/280, 609; Sáros PH 1843/284, 645; Bars PH 1843/284, 645; Baranya PH 1843/284, 645; Nyitra PH 1843/284, 645; Szerém PH 1843/284, 645; Komárom PH 1843/284, 645; Tolna PH 1843/284, 645; Pozsony PH 1843/285, 655; Csanád PH 1843/290, 698; Hont PH 1843/290, 698; Borsod PH 1843/290, 698; Győr PH 1843/292, 714; Liptó PH 1843/293, 722; Bács PH 1844/320, 54.

folytatott diskurzus hét számban jelent meg, ráadásul a bizonyos részeket ismételve tettek közzé.⁸²⁷

A Pesti Hírlap halálbüntetéssel kapcsolatos híreit és cikkeit három nagyon jól elkülöníthető csoportra lehet bontani, amelyek természetesen több ponton is érintkeznek. Az első kategóriába azok a közlemények kerülnek, amelyek a büntetés alkalmazásáról és a kapcsolatos bírói gyakorlatról számoltak be. A második csoportja a halálbüntetéssel foglalkozó cikkeknek a magyar büntetőjogi kodifikációval hozhatók összefüggésbe. A harmadik hírcsoport részben az elsővel függ össze, mert a praxisból merítette a híryanagot, de eltérő jellegzetességeket mutat. Ezt a csoportot a szenzációra összpontosító, inkább a „kis színes” körébe tartozó hírek alkotják.

IV. 2. 1. Halálbüntetés a gyakorlatban

A halálbüntetés alkalmazásáról szóló cikkek túlnyomó többsége a 'Megyei dolgok' és a 'Külföldi napló' rovatokban jelent meg, de a fővárosi hírek között is találunk ilyen jellegű beszámolókat. A kérdésben a vezércikkek és az 'Értekező' tanulmányai nem jutottak jelentős szerephez. A külföldi és a hazai híreket külön célszerű tárgyalni, mert teljesen eltérő céllal közölte ezeket a lap, eltérő funkciót töltöttek be. A nem „szokatlan” jellegű külhoni hírek egyértelműen és világosan az európai és a tengerentúli fejlődési tendenciák bemutatása végett kerültek a lapba.

A 'Külföldi napló' halálbüntetéssel kapcsolatba hozható hírei között legnagyobb számban a várható, a kiszabott és a végrehajtott ítéletekről szóló beszámolók jelentek meg.⁸²⁸ A franciaországi tudósítások egy része csak félig-meddig büntetőjogi jellegű, mert a királyi család elleni egymást követő merényletek elkövetőiről szóltak, tehát inkább politikai jelentőségük volt.⁸²⁹ A hírek megfogalmazásából úgy látszott, hogy

⁸²⁷ PH 1843/261, 444; PH 1843/276, 573; PH 1843/277, 577-578; PH 1843/278, 590; PH 1843/279, 595-597; PH 1843/280, 606-607; PH 1843/281, 618, PH 1843/286, 660.

⁸²⁸ Egyesült Államok PH 1841/24, 195; PH 1843/217, 69; Franciaország PH 1841/26, 213; PH 1841/32, 263; PH 1841/87, 733; PH 1842/139, 307; PH 1842/151, 422; PH 1842/199, 839; PH 1843/211, 20; PH 1843/226, 142; PH 1843/238, 248; Spanyolország PH 1841/58, 489; Svájc PH 1841/58, 489; PH 1841/62, 520; Itália PH 1841/62, 520; PH 1841/67, 565; PH 1844/355, 360; Anglia PH 1841/39, 326; PH 1841/65, 546; PH 1841/88, 741; PH 1841/96, 810; PH 1842/107, 22; PH 1842/121, 142-143; PH 1842/156, 461; PH 1842/161, 504; PH 1842/164, 532; PH 1844/353, 342; PH 1844/358, 389; Belgium PH 1842/156, 461; Kolumbia PH 1843/240, 264.

⁸²⁹ PH 1841/46, 385; PH 1841/47, 393; PH 1841/56, 473; PH 1842/105, 6; PH 1842/106, 13; PH 1842/110, 47; PH 1842/112, 63.

nem lepődtek meg az európai olvasók, hogy Kínából és Marokkóból és francia közvetítéssel Perzsiából barbár módon végrehajtott kivégzésekről értesülhettek.⁸³⁰

Az viszont a kortársakat is megdöbbenetette, hogy kínhalál még alkalmazásra került Poroszországban, Hatten porosz püspök gyilkosát ugyanis lábnál kezdett kerékbetöréssel végezték ki. A szerkesztőség saját kommentárjában „szomorú”-nak minősítette, hogy ilyen büntetést kell alkalmazni. Egy héttel később pedig visszatértek az ügyre és az augsburgi Allgemeine Zeitung elítélő cikkét idézték. A főszövegben elhelyezett szerkesztői megjegyzés utalt a magyar kodifikációs munkálatokra.⁸³¹ Felháborodottan számoltak be arról is, hogy Neisseben nyilvánosan hajtották végre egy kerékbetörést.⁸³²

A Pesti Hírlap a nyilvános kivégzésekkel szembeni ellenérveit folyamatosan közzétette, minden ilyen külföldi hír mellé került valamilyen megjegyzés. Az első hír Rómából érkezett, de egy kölni eseményt is „csatoltak mellé”. A római lefejezésnél a báméskodó tömegben történt újabb gyilkosság, Kölnben pedig zseblopások voltak a vesztőhelyen. A szerző szerint „e” történet új adatot nyújt az ijesztési rendszer haszontalanságának bebizonyítására”. Három héttel később már a római események részletes leírását adták, amiből kiderült, hogy a közel százezres tömegben támadt „zavar” eredménye tizenkét halott, 200 sebesült és 300 letartóztatott volt. Az 1841 novemberében Londonban történt akasztás kapcsán a beszámoló szerzője a báméskodók viselkedését és babonáit róta meg.⁸³³

Az 1840-es évek elején már nem volt elfogadható, hogy vallás elleni vagy vagyon elleni cselekményekért halálos ítéletet szabjanak ki. Az ettől eltérő eseteket a hírlapokban nyilvánosságra hozták, így Kossuth lapjában is felbukkantak ilyen jellegű tudósítások. Amerikában egy rabszolga szökését elősegítő férfit akasztófára ítélték, a magántulajdon szentségére hivatkozva. Portugáliában egy nőt egyes vallási alapelvekről protestáns szellemben tett nyilatkozata miatt ítélték halálra.⁸³⁴ Diplomáciai bonyodalmakat okozott, hogy Törökországban a renegátokat halállal rendelték büntetni. Az európai nagyhatalmak jegyzékben tiltakoztak, mire a török válasz az volt, hogy akkor életfogytig tartó gályarabság lesz az új büntetési tétel.⁸³⁵

⁸³⁰ Kína PH 1841/74, 624; Marokkó PH 1843/297, 758; Franciaország PH 1841/74, 625.

⁸³¹ PH 1841/26, 214; PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513-514.

⁸³² PH 1841/72, 609.

⁸³³ Itália PH 1841/62, 520; PH 1841/67, 565. Erre a hírre Csatskó Imre is hivatkozott: Csatskó 1843, 30.

Anglia PH 1841/96, 810.

⁸³⁴ Egyesült Államok PH 1844/338, 214; Portugália PH 1844/362, 422.

⁸³⁵ Törökország PH 1844/335, 190; Franciaország PH 1844/345, 273.

Nem kísérte semmilyen megjegyzés Hessen tartomány döntését, amely szerint ezentúl a végrehajtásnál egységesen guillotine-t kívántak alkalmazni.⁸³⁶

Nagyon érdekes az a franciaországi hír, amely szerint az esküdtek teljesen nyilvánvaló esetben is ódzkodtak a halálbüntetéstől, ezért inkább még egy háromszoros gyilkosnál is enyhítő körülményeket kerestek.⁸³⁷ Talán ez az egyetlen olyan jellegű cikk, amelyben nemcsak az indokolatlanul kiszabott, minősített vagy nyilvánosan végrehajtott halálbüntetéssel szembeni ellenérzéseit jutatta kifejezésre a szerkesztőség, hanem magát a büntetési nemet minősítette.

A magyarországi halálbüntetéshez kapcsolható hírek több szempont szerint kategorizálhatók. Ha a rovatokat tekintjük, a 'Megyei dolgok', 'Fővárosi újdonságok', a 'Különféle', az 'Értekező' és a 'Vezércikk' rovatban láttak napvilágot ezen büntetési nem az alkalmazásáról szóló cikkek. A tematikus csoportosítás viszont meglepetésekkel is szolgál.

Az egyszerű tényközlésnél nem vállalkozott többre Kossuth Lajos a Királyi Tábla ítélete kapcsán, mindösszesen megemlítette, hogy Szabolcs megye sedriája két vádlottat halálra ítélt. A vezércikk a büntető eljárás visszasságaival szembesítette olvasóközönséget a bemutatott peren keresztül, anyagi jogi kérdésekkel nem foglalkozott.⁸³⁸

Hasonlóan csak a kolerafelkelés idején történt kivégzésekre utalt vissza a zempléni levelező, aki azt firtatta, hogy a kártérítések és a rabtartási költségek behajtása miatt várat magára közel tíz éve.⁸³⁹

Nyolc cikkben a fellebbezés eredményére vagy a végrehajtásra váró halálraítéltekről számoltak be a vidéki tudósítók. A siralomházban lévők számáról törvényszéki vagy börtönstatisztika kapcsán tettek említést a megyei levelezők. A legérdekesebb hír Vas megyéből származott, ahol a tudósítás idején tíz halálraítélt volt, miközben egy korábbi levél szerint 1834 óta nem történt végrehajtás a megyében.⁸⁴⁰

A reformkori magyar büntetőeljárás egyik legjellemzőbb és legellentmondásosabb vonása a statáriális bíraskodás megléte volt. A halálbüntetésről szóló vitákban is rendszeresen megkérdőjeleződött a létjogosultsága ennek az intézménynek. A vidéki hírek között tizenhat cikk foglalkozott a rögtönítélő

⁸³⁶ PH 1841/90, 756.

⁸³⁷ PH1842/178, 659.

⁸³⁸ Kossuth 1841e, 157.

⁸³⁹ PH 1842/177, 649.

⁸⁴⁰ Bács PH 1841/27, 220; PH 1841/58, 487; PH 1842/116, 96; PH 1842/149, 401; Baranya PH 1841/62, 519; Ugocsa PH 1843/212, 27; Vas PH 1841/61, 511; PH 1841/86, 722.

törvényszékekkel, többnyire a hozott ítéletekről vagy a nádorhoz intézett felállítását kérő feliratról számoltak be a levelezők. Heves vármegye a fenntartását kérte, Bereg vármegye a levelező szerint a magas élelmiszer-árakkal indokolta ilyen irányú kérelmét. Baranyából, Vasból és Monokról a működéséről tudósítottak, Tolnából és Bácsból a börtönügyi választmány számára készített tíz éves rabstatisztika közlésekor említették a statáriális úton „megítélt” esetek számát.⁸⁴¹

Három beszámoló szerint a rögtönítélő törvényszék működésére vonatkozó központi rendelkezések megszegésével történtek kivégzések. Zemplénben, Temesben és Bácsban nem feleltek meg a vádlottak az eljárásindítás kritériumainak, mert nem érték tetten őket, vagy a megszabott határidő letelt. A levelezők közül Zemplénből Kazinczy Gábor igen éles szavakkal bírálta ezt a hanyag eljárást. A bácsi tudósítás azért érdemel figyelmet, mert a tudósító szerint igencsak problematikus, hogy az országgyűlésen a halálbüntetés eltörlésre szavazó megye rögtönítélő törvényszéket tart fenn, ráadásul még az eljárási szabályokat is megszegi.⁸⁴²

Bács vármegyén kívül még Temes vármegye volt az, amely a halálbüntetés eltörlésére leadott szavazata ellenére az országgyűlés működése alatt is statáriális széket tartott fenn. Ezt a megyei tudósító is negatívan értékelte.⁸⁴³

Bars vármegye levelezője leírta, hogy a frissen megkapott engedély birtokában nehézségeket okozott a rögtönítélő törvényszék összeállítása, mert a választott tagok jó része nem szívesen vett volna részt ilyen jellegű eljárásokban.⁸⁴⁴

Borsod vármegye közgyűlése viszont úgy döntött – a rosszízű megjegyzések ellenére – hogy a statárium helyett a közbiztonság javítását inkább hathatósabb hatósági ellenőrzésekkel és alaposabb nyomozással próbálja meg elérni.⁸⁴⁵

A kivégzés eszközeiről tett említést néhány híradás, mivel ezek jelképezték a korabeli ember számára a büntető hatalmat, valamint magát a büntetést. A 18. század elején felállított inkább jelképes bitófákat⁸⁴⁶ ekkor kezdték módszeresen lebontani. Erről számolt be a Hajdúkerület levelezője, érdekes módon Szatmárban nem bontották a vesztőhelyen levő alkalmatosságot, hanem újat építettek helyette.⁸⁴⁷

⁸⁴¹ Heves PH 1841/55, 461; Bereg PH 1842/131, 232; Vas PH 1841/61, 511; PH 1841/80, 673; Branya PH 1842/203, 896; PH 1843/211, 19; PH 1843/237, 237; Tolna PH 1841/96, 808; Monok PH 1841/75, 632; Bács PH 1841/97, 816.

⁸⁴² Zemplén PH 1842/144, 355; Temes PH 1842/153, 436; Bács PH 1844/314, 4.

⁸⁴³ Bács PH 1844/314, 4; Temes PH 1844/345, 271.

⁸⁴⁴ PH 1842/126, 184.

⁸⁴⁵ PH 1842/108, 29.

⁸⁴⁶ Lőrincz 2000, 28; Kabódi 2005b, 65.

⁸⁴⁷ Hajdúkerület PH 1841/58, 488; Szatmár PH 1842/182, 692.

Hevesben a vörösre mázolt oszlopot és a pallost említették az elrettentés eszközeként, Szabolcs megye közgyűlésén viszont már elhangzott, hogy egy felszólaló szerint a bitófa „célelles” büntető eszköz a kalodával együtt. Borsodban a statárium iránti kérelem körül kialakult vitában hangzott el, hogy a hozott intézkedések nem fognak semmit sem érni „ha ott nincs az oszlop, ’s rajta nincs minek fityegni.” Bereg vármegye levelezője szerint a bitófákra nem lenne szükség, ha a népnevelést komolyan vennék.⁸⁴⁸

A nyilvános végrehajtást Kenessey Kálmán csak megemlítette, ezzel szemben a 'Fővárosi újdonságok' rovatvezetője már élesen kikelt ellene. Négy hosszabb beszámolóban három kivégzésről tudósított, ostromozva a siralomházba látogató előkelő hölgyeket, és a bámészkodó, ünneplő, sőt kifejezetten dorbézoló tömeget.⁸⁴⁹

Három olyan vármegyei tudósítás fordult elő, amely szerint már huzamosabb ideje nem hajtottak végre kivégzést. Turócbán állítólag hetven évvel korábban volt az utolsó, Komárom levelezője csak annyit jegyzett meg egy törvényszéki statisztika kapcsán, hogy régen nem alkalmazták. Vas tudósítója a megyei kimutatások alapján 1834-re tette az utolsó statáriális kivégzést.⁸⁵⁰

A halálbüntetés alkalmazásával kapcsolatban meglévő ellenérzéseknek adott hangot Bács levelezője, amikor a törvényszéki statisztika közlése során az öt halálraítéltet említette: „irtózom kimondani”. Kosztolányi Péter a barsi tudósítás szerzője pedig arról számolt be, hogy csak a közgyűlés rábeszélésére vállalták el többen a rögtönítélő bírósági tagságot, mert „politikai nézeteikkel, az emberiség törvényeivel” ellentétesnek látták a statáriális ítélkezést. Kovács Lajos szintén irtózatosságnak nevezte a halálbüntetés kiszabását, amire még eddig szerencsére nem kényszerült.⁸⁵¹

Az eddigiek alapján kifejezetten a halálbüntetés elleni állásfoglalással nem találkozhatunk a Pesti Hírlap bírói gyakorlattal foglalkozó közleményeiben. A fővárosi hírek között viszont három olyan cikk is található, amely a halálbüntetés hatástalanságára, sőt káros következményeire hívja fel a figyelmet. A pesti népünnepélybe torkolló kivégzések ecsetelése után a befejező mondat a halálbüntetés híveinek figyelmébe ajánlotta az itt leírtakat. Az ugyanezen végrehajtásról szóló későbbi cikkben pedig megállapította a szerző, hogy a halálbüntetés „sikere=0”. A

⁸⁴⁸ Heves PH 1841/55, 461; Szabolcs PH 1842/127, 197; Borsod PH 1842/108, 29; Bereg PH 1842/132, 232.

⁸⁴⁹ Kenessey 1841, 25; PH 1843/230, 175; PH 1843/300, 787, PH 1843/301, 794; PH 1844/332, 158.

⁸⁵⁰ Vas PH 1841/61, 511; Turóc PH 1841/88, 738; Komárom PH 1842/161, 503.

⁸⁵¹ Bács PH 1842/116, 96; Bars PH 1842/126, 187; Kovács 1841, 718.

gyilkosság miatt hozott ítélet végrehajtása közben történt zseblapások kapcsán ugyanerre a következtetésre jutott.⁸⁵²

IV. 2. 2. Az abolíció megjelenése, kodifikáció és halálbüntetés

A magyar büntetőjogi kodifikáció számára rendkívül fontos volt minden olyan hír és információ, amely a külföldi eredményeket és várható lépéseket, a fejlesztési irányokat mutatta be. Természetesen ennek a legfontosabb közvetítője a jogi folyóirat-irodalom lett volna, miután azonban a jogtudomány fejletlensége miatt még magyar nyelven nem lehetett szaklapot kiadni, az ilyen jellegű beszámolók más módon jutottak el az érdeklődőkhöz. Egyik lehetséges megoldásként az enciklopédikus tudományos folyóiratban, illetve az irodalmi-szórakoztató és a politikai sajtóban. A Pesti Hírlap igen nagy gondot fordított a külföldi kodifikációs eredmények, és a törvényhozási tárgyalások bemutatására. Ennek során folyamatosan beszámolt a halálbüntetéssel kapcsolatos külhoni vitákról, az eltörlési kísérletekről.

A lapban tizenkét olyan külföldi hír vagy beszámoló látott napvilágot, amely ezen büntetési nem büntetési katalógusból történő kiiktatásának vagy legalábbis radikális visszaszorításának kérdésével foglalkozott.

Érdekes módon a kodifikációtól távol maradó Angliában lehet megfigyelni a legkülönbözőbb próbálkozásokat a halálbüntetéssel kapcsolatban. Talán a kortársak számára is meglepő lehetett az a rövid hír, amely a 16. számban jelent meg és parlamenti tanácskozás egyik napirendi pontjaként a „halálos büntetések eltörlését” jelölte meg. Ennek a radikális lépésnek teljesen ellentmond az a későbbi alsóházi vitáról szóló beszámoló, mely szerint a betérjesztő még azt az indítványt is kénytelen volt visszavonni, amely a nyilvános kivégzéseket megtiltaná. Az 52. számból már kiderült, hogy az eltörlés csak az „erőszakátételre” vonatkozott, de még ez is parázs vitát váltott ki. Az egyik felszólaló szerint az esküdszékek a halálbüntetés miatt nehezen mondják bűnösnek a vádlottakat, ezért inkább szabadságvesztést javasolt erre a tényállásra. Egy igen furcsa eltörlési javaslatot 1844 első felében nyújtottak be a parlamentnek, a 2000 aláíró a fenntartása ellen emelte fel a szavát, de ha nem lehetne a halálbüntetést mégsem kikerülni, akkor legalább nem hóhérral kellene végrehajtatni.⁸⁵³

⁸⁵² PH 1843/300, 787; PH 1843/301, 794; PH 1844/332, 158.

⁸⁵³ PH 1841/16, 128; PH 1841/20, 162; PH 1841/52, 439; PH 1844/338, 214.

Poroszországban, Vesztfáliában, Königsbergben és Szászországban a büntető törvénykönyv vitájánál a minősített halálbüntetést eltörölték. A vesztfáliai tartománygyűlés azonban a király, a szülők és a házastárs sérelmére elkövetett gyilkosságnál a „symbolicus keményítését” fenntartotta, de úgy, hogy az elítéltnak ne okozzon fájdalmat.⁸⁵⁴

Svédországban és Norvégiában az eltörlési javaslat csak nagyon kevés szavazatot kapott 1842-ben, egy évvel korábban New York államban csak öt szavazattal bukott meg az indítvány. Az egyetlen hely, ahol ténylegesen eltörölték a halálbüntetést a lap beszámolója szerint Indiana állam volt.⁸⁵⁵ Ezeket a kísérleteket és a sikeres eltörlést nem kísérte a szerkesztőség megjegyzésekkel, a lap az egyszerű tényközlésnél maradt.

Kossuth az 1843. évi országgyűlés megnyitásakor a Pesti Hírlap új feladatairól írt vezércikkében a törvényhozás és a sajtó kapcsolatáról szólva idézte „Lamartine a’ halálos büntetésről hatalmas értekezését”.⁸⁵⁶ Itt nem a tanulmány tárgya, vagyis a halálbüntetés volt a fontos a szerkesztő számára, hanem az elméleti bevezetőben szereplő sajtónyilvánosságról és annak törvényhozást előkészítő szerepéről szóló megállapítások. Ebből következően ezt az utalást is csak egyszerű információközlésnek tekinthetjük, csakúgy, mint a szardíniai büntetőkódexről tett rövidke megjegyzését. Szerinte az 1839-ben hatályba léptetett büntető törvénykönyv „elég dracoi kézzel van írva”. A testi büntetések eltörlése mellett hozta fel példaként ezt a jogforrást, hogy a mégoly szigorú büntetési tételekkel operáló törvények is kiiktatták a botbüntetést a büntetési katalógusból.⁸⁵⁷

Az ’Értekezőben’ két olyan közlemény jelent meg, amely a cenzúra éberségét kijátszva az országos választmány ülésezésének idején kodifikációs és büntetőjogi kérdésekkel foglalkozott. Ludvigh János cikke ebből a szempontból kevésbé érintette a bizottság munkáját, mivel nem foglalkozott a készülő kódex tervezetével, hanem egy történeti bevezető után minden büntetési nemről írt egy rövid elemzést. Nem vonta kétségbe az állam jogát a halálbüntetés alkalmazására, de bizonyos feltételeket szabott: lehetetlen legyen a jobbulás és a honpolgárok személy- és vagyonbiztonsága máshogy nem tartható fenn. Emellett a konkrét alkalmazásnál a bíró lelkiismeretével is összhangban kell lennie.⁸⁵⁸ Ez a cikk ellentmond Dombóváry Géza megállapításának,

⁸⁵⁴ PH 1843/236, 231; PH 1843/237, 238; PH 1843/238, 249.

⁸⁵⁵ Svéd- és Norvéghon PH 1842/150, 412; Egyesült Államok PH 1841/91, 765; PH 1841/50, 420.

⁸⁵⁶ Kossuth 1843d, 317.

⁸⁵⁷ Kossuth 1841f, 210.

⁸⁵⁸ Ludvigh 1842, 726.

hogy Kossuth szerkesztése alatt a lapban egyszer sem szerepelt a halálbüntetés fenntartása.⁸⁵⁹

A „Csendes” álnéven publikáló Nagy Károly viszont nagyon merészen dicsérte az országos választmány tevékenységét és lelkesen üdvözölte a halálbüntetés megszüntetését: „mi eddig jutott nyilvánosságra, csak örömmel töltheti el keblünket, mert dicsőségesen ragyog mindenek fölött a’ halálbüntetés eltörlése.” A szerző hosszasan indokolta a döntés helyességét, kitérve arra, hogy a haláltól a civilizált emberiség már nem fél, a halálbüntetés nem felel meg a korszerű büntetési céloknak. Nagy Károly egyenesen úgy gondolta, hogy fenntartása „barbárlétünknel egyebet nem bizonyíthat”, ezért az abolíció az egyik legsürgetőbb feladat Magyarországon.⁸⁶⁰ Ez volt az egyetlen olyan közlemény, amely nyíltan és egyértelműen állást foglalt a halálbüntetés büntetések közül történő kiiktatása mellett.

Az országgyűlés megnyíltá után változott meg egy kissé a Pesti Hírlap álláspontja a kérdésben, de ekkor is csak az országgyűlési tudósításokban és a kapcsolódó követutasításról szóló beszámolókbán (’Megyei dolgok’, ’Rövid közlések’) fordult elő a halálbüntetés eltörlésének kérdése. Más rovatban nem találunk erre utalásokat. A mellőzve az 1843. évi javaslat halálbüntetéssel kapcsolatos vitájának bemutatását, csak a Pesti Hírlapban történő megjelenésnek és a szerkesztőségi álláspont változásának az ismertetésére kerül sor.

Az 1843. augusztus 18-19-én lezajlott kerületi ülési vitát tulajdonképpen három számban és így három részletben közölték le. Egy szerkesztőségi írnok figyelmetlensége miatt kimaradt a tárgyalásról szóló beszámoló egy része, amelyet egy héttel később pótoltak, és megragadva az alkalmat az egyik kivonatosan közölt beszédet teljes egészében is közzétették. A szerkesztőségi álláspont változását mutatja az első cikk bevezetője: „szabad legyen meleg polgári és emberi öröm felriadásával kiáltani ki, hogy a’ magyar képviselő tábla a’ halálos büntetést nagy többséggel határozta eltörlötni.” A szerkesztőség nem követte a kronológiát ebben a tudósításban, hanem álláspontok szerint csoportosítva közölte a felszólalásokat. Először a fenntartás melletti öt felszólaló beszédét ismertették. A bevezetés szerint jórészt azokat az ellenérveket sorolták fel, amelyek már a választmányi tanácskozásokon is elhangzottak. A halálbüntetés pártolóival kapcsolatban használt kifejezések semlegesek és érzelmentesek voltak. A tudósítás végén ez az objektív előadásmód megváltozott:

⁸⁵⁹ Dombóváry 1906a, 383.

⁸⁶⁰ Csendes 1842a, 383.

„A’ másik vélemény bajnokai mindent előhoztak ügyök védelmére, mit jog, status-czél, emberi érzelem, szívgyöngédség, kedély, kereszténység és gyakorlati tapasztalás forrásaiból meríteni lehetett.” A tudósítás szerzője láthatóan jól alkalmazta a befolyásolás eszköztárát a hozzá közelebb álló vélemény iránti szimpátia felkeltésére.⁸⁶¹

A következő számban a felvezető szintén bajnoknak titulálta a halálbüntetés eltörléséért szólókat. A felszólalások kivonatos közlése utáni megjegyzés szintén az abolíció pártolására utalt: „A’ jövő mutassa meg, hogy az ugy nevezett ’gyönyörű csalódás’ életben ’s alkalmazásban is üdvös gyümölcsöket fog teremni, az emberiség örömére, ’s e’ kortársait e’ részben tulszárnyaló haza büszkeségére.”⁸⁶²

A 277. számból kimaradt felszólalásrészlet ’Toldalék’ cím alatt két és fél oldalon látott napvilágot. Itt már nem volt szükség az eltörlés melletti érvek újságírói támogatására, hiszen Szemere Bertalan beszédének teljes terjedelemben történő közlése önmagában is meggyőzhette az olvasókat.⁸⁶³

Az országos ülésről szóló tudósítás azonban már visszatért a felszólalások időrendben történő közléséhez és a döntés ritkított szedésétől eltekintve teljesen objektíven számolt be a vitáról. Talán csak Zsedényi Ede jellemzése tért el ettől egy kicsit. Kossuth élt a szerkesztői megjegyzés lehetőségével, amikor a halálbüntetés visszaállításáról beszélt Lónyay Gábor. A zempléni követ felszólalását értelmezte át azzal, hogy az 1803. évi osztrák kódexet hatályba léptető pátensre utalt vissza.⁸⁶⁴

A ’Megyei dolgok’ és a ’Rövid közlések’ rovatban ismertették a megyei tudósítók az elkészült követutasításokat, összesen negyvenhét híradásban szerepelt a halálbüntetés. Az országos választmány javaslatát már az országgyűlés megnyíltá után, tehát igen későn küldték szét a vármegyéknek, így az eredeti anyautasításba nem kerültek bele a büntető javaslatcsomagra vonatkozó utasítások. A büntető törvénykönyvet a kerületi és később az országos ülés többségének döntése alapján úgy vették tárgyalás alá, hogy a követek jelentős részének nem volt instrukciója még a legfontosabb alapelvek tekintetében sem. A Pesti Hírlapban megjelent vármegyei tudósítások alátámasztják ezt a megállapítást, a szerkesztőségbe beküldött követutasítások közül csak négy születt meg az anyagi jogi javaslat tárgyalása előtt, és csak három került a vita megkezdése előtt a lapba. Szabolcs és Sáros megyében a június közepén tartott közgyűlések utasították követeiket, előbbiben az eltörlésre, utóbbiban a

⁸⁶¹ PH 1843/276, 573.

⁸⁶² PH 1843/277, 577-578.

⁸⁶³ PH 1843/279, 595-597.

⁸⁶⁴ PH 1843/280, 606-607.

fenntartásra. Biharban július második felében született meg az eltörlésről szóló döntés. A Vas vármegyében augusztus 15-én hozott fenntartást kimondó határozat már vélhetően nem került a követekhez a javaslat tárgyalásának megkezdése előtt.⁸⁶⁵ Ebből következően követek egy része saját lelkiismerete szerint szavazott, vagy nem állt egyik oldalra sem. A beküldött cikkek szerint a legtöbb helyen az országos ülés után, szeptemberben és októberben születtek meg az utasítások a halálbüntetést illetően. Az utolsó ilyen tudósítás a november 19-ei számban jelent meg, Ugocsa megye október 26-án elkészült instrukciójáról számoltak be.⁸⁶⁶

A Kossuth lapjában megjelent vármegyei hírek szerint a követeknek a fenntartásra kellett (volna) szavazniuk tíz vármegyében,⁸⁶⁷ tizenhat vármegye pedig az eltörlés mellett határozott.⁸⁶⁸ Természetesen ez az arány csak a lapban megjelent híradásokra vonatkozik, nem reprezentatív, így nem ad lehetőséget messzemenő következtetések levonására.

Amennyiben nemcsak a szavazati arányokat vesszük figyelembe, hanem az adott vármegyéből más büntetésekkel összefüggő híreket is megnézzük, ettől némileg eltérő kép rajzolódik ki. Nyitra és Nógrád vármegye követei a kerületi ülésen utasítás híján a halálbüntetés eltörlésére adták voksukat, de a közgyűlés később ezzel ellentétes magatartás tanúsítására kötelezte a követeket. Mindkét levelező sajnálkozva jegyezte meg ezt a beküldött tudósításában.⁸⁶⁹ Szintén a helyi tudósítók számoltak be arról, hogy megyéjükben annak ellenére, hogy a halálbüntetés ellen döntött a közgyűlés statáriumot tartanak fenn.⁸⁷⁰

Hasonlóan ellentmondásos kép alakult ki Vas megyéről és Komárom vármegyéről. Mindkét törvényhatóság rendes és alkalmi levelezői szinte egyöntetűen arról számoltak be, hogy a modern büntetőjogi elvek milyen gyorsan elterjedtek.

⁸⁶⁵ Szabolcs PH 1843/262, 454; Sáros PH 1843/264, 470; Bihar PH 1843/270, 517; Vas PH 1843/277, 582.

⁸⁶⁶ PH 1843/301, 795.

⁸⁶⁷ Sáros PH 1843/264, 470; PH 1843/284, 645; PH 1843/287, 672; Nógrád PH 1843/279, 600; PH 1843/285, 653; Heves PH 1843/280, 609; PH 1843/282, 626; PH 1843/285, 654-655; Moson PH 1843/283, 634; PH 1843/286, 664; Nyitra PH 1843/284, 645; Szerém PH 1843/284, 645; PH 1843/295, 739; Komárom PH 1843/284, 645; PH 1843/295, 738; Pozsony PH 1843/285, 655; PH 1843/291, 705; Győr PH 1843/299, 714; PH 1843/296, 747; Liptó PH 1843/293, 722.

⁸⁶⁸ Szabolcs PH 1843/262, 454; Bihar PH 1843/270, 517; Pest PH 1843/279, 599; Temes PH 1843/280, 609; PH 1843/283, 634; PH 1844/345, 271; Gömör PH 1843/283, 634; PH 1843/289, 688; Esztergom PH 1843/283, 634; PH 1843/287, 671; Bars PH 1843/284, 645; PH 1843/287, 670; Baranya PH 1843/284, 645; PH 1843/287, 671; Tolna PH 1843/284, 645; PH 1843/286, 664; Krassó PH 1843/288, 680; PH 1843/295, 739; Csanád PH 1843/290, 698; Hont PH 1843/290, 698; Borsod PH 1843/290, 698; PH 1843/294, 731; Bács PH 1844/320, 54; Békés PH 1843/297, 757; Ugocsa PH 1843/301, 795.

⁸⁶⁹ Nyitra PH 1843/284, 645; Nógrád PH 1843/285, 653.

⁸⁷⁰ Bács PH 1844/320, 54; Temes PH 1844/345, 271.

Modern börtönt építettek, az elítéltek javítását tűzték ki célul, sőt Komáromban „régén” Vasban pedig 1834-ben volt az utolsó kivégzés. Mégis a halálbüntetés fenntartása mellett döntött a megyegyűlés.⁸⁷¹

Ez a három fent említett probléma, vagyis az eltörlésről kialakult vitában az állásfoglalás bizonytalansága, valamint a napi gyakorlat és az országgyűlésen képviseltek közötti ellenmondás, továbbá a kötött mandátum okozta kavargás rávilágít a törvényhozási folyamat működési zavaraira.

Feltehetően szerkesztési vagy fogalmazási hiba lehetett annak az oka, hogy a tolnai tudósításban a halálbüntetés eltörlését az országos választmány javaslatával ellentétesnek tartották.⁸⁷²

IV. 2. 3. „Furcsa hírek”

A halálbüntetés kapcsán előfordult néhány olyan híradás, amely jellegét tekintve nem feltétlenül az információközlést szolgálta, hanem szórakoztató vagy figyelemfelkeltő szerepet töltött be. Ezeket a „kis színes” körébe sorolható híreket általában egzotikus környezetből, távoli országokból gyűjtötték, de Európa is szolgáltat néhány furcsasággal. A halálbüntetés végrehajtásának szokatlan módja, a bűncselekmény áldozata vagy az elkövető személye miatt kerülhettek ebbe a csoportba hírek.

A Kínából érkezett hír szerint az európaiak által megvesztegetett hivatalnokok egyikét kettészelni, a másikat apró darabokra vágni rendelték, sőt a rokonokat is lefejezték. Marokkóban a lázadás leverése utáni ünnepségen karókra tűzette a kivégzettek fejét az uralkodó. Francia társasági hír volt, hogy a korábbi párizsi perzsa követ sikkasztása miatt egy teljes hadosztály éhen halt, ezért a talpára vert 600 bot után meglincselték.⁸⁷³

A Somers amerikai hadihajón kitört és leverett lázadás nem keltett volna akkor a érdeklődést, ha a formalitások nélküli eljárásban kimondott halálos ítéletek egyik elszenvedője nem az „éjszakamerikai egyesült statusok hadministerének 19 éves fia” lett volna.⁸⁷⁴

⁸⁷¹ Vas PH 1843/277, 582; Nyitra PH 1843/284, 645.

⁸⁷² PH 1843/286, 664.

⁸⁷³ Kína PH 1841/74, 624; Marokkó PH 1843/297, 758; Franciaország PH 1841/74, 625.

⁸⁷⁴ PH 1843/217, 69.

Inkább az információközlést és a tájékoztatást szolgálták a nyilvános végrehajtásról és a poroszországi keréketörésről szóló hírek, ezért nem ebben a körben kerül sor a tárgyalásukra.

A könnyedebb hírek közé taroztak viszont azok a beszámolók, amelyek a kivégzés másik főszereplőjéről, a hóhérról szóltak. Az itáliai hírben csak említés történt az ítéletvégrehajtóról, tulajdonképpen az időpont meghatározásához használta fel a szerző. Egy francia tábornok afrikai hadjáratához három nyaktilót és ugyanennyi hóhért igényelt, erre jegyezte meg az újságíró, hogy a tábornok minden bizonnyal a híres emberek sorába akar tartozni. Portugália és Spanyolország között diplomáciai feszültséget keltett az, hogy állítólag két spanyolt a portugálok hóhéri feladatok ellátására kényszerítettek. A portugál kormány válasza szerint a két férfi a „gyönyörű bakói funkciót” pénzért vállalta el. Angliában a választási hírek között szerepelt, hogy a hóhér biztosan a torykra adja voksát, mert mióta nem ők vannak kormányon, nem volt munkája. Az 1844-ben benyújtott halálbüntetés ellenes petíció aláírói már azt is előrelépésnek tekintették volna, ha az ítélet nem bakó, hanem „országos egyházbeli lelkész által hajtassék végre, hogy e’ szerint a’ kivégzésnek nagyszerű vallásos színe legyen.” A parlamentben már a benyújtás is „köznevetés közt” történt. A görögországi hír szerint az ítéletvégrehajtó állása nem volt életbiztosítás, mert a nép haragjának már a harmadik esett áldozatul, sétálás közben lelőtték.⁸⁷⁵

Egyértelműen a hazai „szenzációk” közé lehet azt a jogesetet sorolni, amely 1841-ben Pesten történt. Az ügyvéd a sértett vargamester képviselőjében egy szabólegényt „egy czipőnek annak boltjából tett erőszakos elvivése miatt, az I. R. 15, 1625:13 ’stb. szerint halálra kérte ítéltetni”. Frankenburg nem véletlenül titulálta az illető jogi képviselőt „perüzér”-nek.⁸⁷⁶ Az eset rámutat a későrendi jogforrási rendszer anakronisztikus voltára is, hiszen a joggyakorlat által már régen lerontott normákra utalt vissza az ügyvéd. Ebben a szituációban teljesen nyilvánvalóan alkalmazhatatlan és szinte nevetséges jogforrási hivatkozások fordultak elő. Ez viszont felveti annak a kérdését, hogy más esetekben is csak formális hagyományok miatt, esetleg csak „díszítőelemként” szerepeltek a megjelölt jogforrások a keresetlevelekben és vádlevelekben, vagy komoly tartalommal is bírtak.

⁸⁷⁵ Itália PH 1841/62, 520; Franciaország PH 1842/158, 477; Portugália PH 1842/173, 613; Anglia PH 1841/65, 546; PH 1844/338, 214; Görögország PH 1841/79, 666.

⁸⁷⁶ PH 1841/46, 382.

A bűnügyi érdekességek közé tartozott az a beszámoló is, mely szerint egy korábban már halálra ítélt, de kegyelemben részesített katona újabb bűncselekményeiről számolt be. A férfit felismerték Pesten, ezért fegyverrel védekezett az elfogásnál.⁸⁷⁷

IV. 2. 4. Összegzés

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a közismert jogtörténeti toposz, mely szerint Kossuth Lajos a Pesti Hírlapon keresztül a büntetőjogi kodifikációt befolyásolva előkészítette a halálbüntetés eltörlését, nem állja meg a helyét. A hírlap semlegesnek tűnő álláspontot látszott elfoglalni. Nagyon lényeges, hogy maga a szerkesztő egyszer sem tárgyalta kifejezetten a halálbüntetés kérdéskörét, és utalásai is neutrálisak voltak.

Az országgyűlési viták kezdetéig, tehát közel két és fél éven át egy kivétellel csak a külföldi hírek között esett szó az abolícióról, de nem üdvözölte lelkesen a szerkesztőség ezeket a kísérleteket, a pusztá tényközlésnél nem mentek tovább. A kodifikációs bizottság működéséről szóló egyetlen beszámoló nem a szerkesztőség munkatársaitól származott, hanem az 'Értekezőben' megjelent cikksorozat része volt. Ez a Nagy Károlytól származó cikk volt az egyetlen, amely határozottan az eltörlés mellett foglalt állást. Ludvig János cikke viszont a fenntartást sem vetette el, hanem bizonyos feltételek meglétéhez kötötte.

A halálbüntetés büntetések közül történő kiiktatása az országgyűlés megkezdése után, az anyagi jogi javaslat tárgyalásának kezdetétől bukkant fel a lapban. Ekkor a diétáról szóló tudósításokban és a megyei hírekben fordultak elő az ezzel kapcsolatos közlemények. Az országgyűlési csatározások bemutatásánál a szerkesztőség kihasználta az újságírás adta lehetőségeket és finoman megkísérelte az olvasókat az eltörlés pártjára állítani. Ez a módosulás a Pesti Hírlap abolícióval kapcsolatos álláspontjával kapcsolatban leginkább politikai-taktikai, mintsem szemléleti változással magyarázható. Ezt támasztja alá Kossuth „szótlansága” a kérdésben, az, hogy nem folytatott olyan jellegű kampányt, mint a botbüntetéssel összefüggésben. Azt, hogy az országgyűlés alatt óvatosan, de mégis inkább az eltörlés pártjára állt a lap, talán azzal lehet indokolni, hogy a szerkesztő nem akarta ilyen téren megosztani a liberális ellenzékét. Vélhetően számolt azzal Kossuth, hogy az ellenzék által szinte egyöntetűen támogatott abolíció

⁸⁷⁷ PH 1842/163, 522.

elvetése a liberális tábor erejét csökkentené, megbontaná a nagy nehezen összetartott csoportosulást.

IV. 3. Testi büntetések

A későrendi „büntetési rendszer” átalakításának legfontosabb eleme volt a testi büntetések megszüntetése. Az 1843. évi javaslat legnagyobb és leginkább életszerű vívmánya volt ennek a büntetési nemnek a büntetési katalógusból történő kiiktatása. A testfenyítő büntetések eltörlése két szempontból nagyon lényeges momentuma a magyar büntetőjog-történetnek. Egyrészt ez volt az a kérdés, amiben minden ellenzéki és a kormányhoz közel állók jelentős része is egyetértett, tulajdonképpen a polgári elveket hirdetők között konszenzus volt az eltörlés szükségességéről. Másrészt a botbüntetés csak a jobbágyságot érintette, nem lehetett nemessel vagy a polgári rendhez tartozóval szemben alkalmazni, tehát a megszüntetése egy nagyon fontos lépést jelentett a jogegyenlőség megteremtése irányába. Emiatt ez volt az egyik olyan büntető anyagi jogi kérdés a személyi hatály mellett, amely a polgári átalakulás kulcsa volt, hiszen közvetve a rendi különbségek eltörlését célozta. A testi büntetések a büntetések sorából történő eltávolítása volt az egyik „álruhája” modern polgári társadalom jogintézményeinek kiépítéséről folytatott vitának.

A halálbüntetés körüli vitával ellentétben ez nem volt lelkiismereti kérdés, tehát inkább felszínre kerültek benne a szakmai és politikai érvek, mint a moralizáló állásfoglalások.

A botozás eltörlése melletti döntés nemcsak büntetéstani, tehát anyagi jogi kérdés volt, hanem kihatott a börtönügyi javaslat vitájára is. A testfenyítés határozott és következetes elutasítása miatt csak olyan börtönrendszer és rezsím mellett tehették le a voksot, amely nem alkalmaz botbüntetést a rend fenntartása érdekében. A börtönügyi vitában pontosan ez volt az egyik legfontosabb ellenérv a hallgató rendszer ellen.

A testi büntetések tárgyalása során a büntetéstani aspektusokat nem lehet elválasztani a végrehajtási vonatkozásoktól, mert szerves kapcsolat van köztük. A nyilvános botozással kívánták a büntetés célját elérni, vagyis elrettenteni, ezért nem célszerű különválasztani a végrehajtást. Büntetéstani szempontból ez a büntetési nem fordul elő leggyakrabban a Pesti Hírlapban, összesen 206 hírben jelent meg a büntetőjogi büntetésként alkalmazott verés. A rovatok közötti megoszlást vizsgálva egyértelműen és világosan a 'Megyei dolgok' „vezet” 113 hírrel. Ebből huszonhárom

híradás tizenhat vármegyéből a követutasításokhoz kapcsolódik,⁸⁷⁸ kilencven tudósítás pedig a bírói gyakorlatban negyvenegy megyében, kerületben és székben előfordult esetet vagy a közgyűlés elé került visszaélést érintett.⁸⁷⁹ A 'Külföldi naplóban' tizennyolc cikkben foglalkoztak a testi büntetésekkel.⁸⁸⁰ A 'Vidéki levéltárcában' hét alkalommal jelent meg a testi büntetés,⁸⁸¹ a 'Rövid közlésekben' tizenhárom ilyen jellegű tudósítást olvashattak.⁸⁸² Összesen kilenc vezércikk érintette a botbüntetést,⁸⁸³ az 'Értekezőben' nyolc közleményben foglalkoztak a testfenyítés büntetésként történő alkalmazásával.⁸⁸⁴ A 'Fővárosi újdonságok' rovatban kilenc alkalommal szerepelt a botbüntetés,⁸⁸⁵ az egyéb vidéki hírekben kétszer találkozhatunk a kérdéssel.⁸⁸⁶ Ezzel a

⁸⁷⁸ Sáros PH 1843/264, 470; PH 1843/287, 672; Vas PH 1843/277, 582; Pest PH 1843/279, 599; Temes PH 1843/283, 634; Gömör PH 1843/283, 634; PH 1843/289, 688; PH 1843/291, 705; Moson PH 1843/283, 634; PH 1843/286, 664; Nógrád PH 1843/285, 653; Bars PH 1843/287, 670; Baranya PH 1843/287, 671; PH 1843/313, 896; Esztergom PH 1843/287, 671; Krassó PH 1843/288, 680; PH 1843/295, 739; Pozsony PH 1843/291, 705; Borsod PH 1843/294, 731; Komárom PH 1843/295, 738; Békés PH 1843/297, 757; Ugocsa PH 1843/301, 795.

⁸⁷⁹ Heves PH 1841/5, 34; PH 1843/216, 59; Pozsony PH 1841/13, 99; Máramaros PH 1841/30, 243; Temes PH 1841/31, 252-253; PH 1841/101, 848; PH 1842/129, 215; PH 1842/153, 436-437; Borsod PH 1841/33, 269; PH 1843/230, 176; Zemplén PH 1841/33, 270; PH 1842/177, 649; PH 1842/180, 674; Somogy PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 349; Bihar PH 1841/42, 347; PH 1843/212, 28; Bars PH 1841/45, 376; PH 1841/79, 666; PH 1843/216, 61; PH 1843/287, 670; PH 1844/315, 11; Udvarhelyszék PH 1841/46, 384; PH 1842/153, 437; Hont PH 1841/52, 435; PH 1841/103, 863; PH 1842/195, 804; PH 1843/227, 147; Bács PH 1841/58, 487; PH 1842/116, 95-96; PH 1842/133, 249; PH 1842/149, 401-402; PH 1842/158, 475; Hajdúkerület PH 1841/58, 488; Nyitra PH 1841/59, 494; PH 1841/77, 650; PH 1841/89, 746; PH 1842/132, 243; PH 1842/159, 483; Arad PH 1841/61, 511; Vas PH 1841/61, 511; PH 1842/127, 196; PH 1843/217, 67; PH 1843/229, 167; Veszprém PH 1841/65, 544; Baranya PH 1841/72, 608; Szabolcs PH 1841/78, 656; PH 1842/106, 11; PH 1842/127, 197; Közép-Szolnok PH 1841/78, 657; PH 1842/168, 565; Trencsén PH 1841/80, 674; Komárom PH 1841/80, 674; PH 1843/217, 67; PH 1843/256, 401; Zala PH 1841/96, 807; Torontál PH 1841/98, 823; PH 1842/137, 288; PH 1844/334, 177-178; Bereg PH 1841/104, 870; PH 1842/200, 847; Ung PH 1842/116, 94; PH 1842/194, 795; PH 1843/215, 52; Békés PH 1842/118, 111; PH 1842/141, 325; PH 1843/209, 4; PH 1843/212, 28; Szepes PH 1842/118, 111; PH 1842/1888, 742; Jászkun kerület PH 1842/120, 130; Szatmár PH 1842/132, 242; PH 1842/175, 634; Zólyom PH 1842/133, 250; PH 1842/198, 827; Krassó, PH 1842/137, 288; Marostáj PH 1842/141, 327; Ugocsa PH 1842/154, 444; PH 1843/212, 27; Csongrád PH 1842/158, 476; Turóc PH 1842/179, 666; Pozsega PH 1842/191, 766; Árva PH 1842/195, 803; Gömör PH 1843/210, 11; Moson PH 1844/328, 125; Szerém PH 1844/332, 159.

⁸⁸⁰ Jamaica PH 1841/18, 143; Hollandia PH 1841/21, 171; PH 1842/178, 659; Anglia PH 1841/36, 296-297; PH 1841/37, 308; PH 1841/82, 693; PH 1842/139, 307; PH 1842/157, 469; PH 1842/164, 532-533; PH 1842/176, 643; PH 1842/199, 838; Franciaország PH 1841/74, 625; Törökország PH 1842/114, 82; Dánia PH 1842/115, 91; Oroszország PH 1842/175, 635; Egyesült Államok PH 1843/222, 109; német területek PH 1843/236, 231; Poroszország PH 1843/238, 249.

⁸⁸¹ Baranya PH 1841/14, 108; Zilah PH 1841/37, 306-307; P. PH 1841/48, 401; B. PH 1841/59, 496; Torontál PH 1841/97, 816; Sátoraljaújhely PH 1841/63, 527; Zemplén PH 1842/170, 585; Munkács PH 1842/191, 766-767.

⁸⁸² Baranya PH 1841/71, 598; PH 1843/284, 645; Nógrád PH 1843/279, 600; Temes PH 1843/280, 609; Sáros PH 1843/284, 645; Bars PH 1843/284, 645; Komárom PH 1843/284, 645; Pozsony PH 1843/285, 655; Csanád PH 1843/290, 698; Hont PH 1843/290, 698; Borsod PH 1843/290, 698; Liptó PH 1843/293, 722.

⁸⁸³ Kossuth 1841b, 49; Kossuth 1841e, 157; Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841h, 285-286; Kossuth 1841i, 321-322; Kossuth 1841k, 337; Kossuth 1842f, 571-572; Kossuth 1842l, 817; Pulszky 1843b, 541.

⁸⁸⁴ Erdélyhoni 1841, 137; A-Z. 1841, 207; Kenessey 1841, 208; Zoltán 1841, 379; Bodon 1841a, 456; Remellay 1841, 506; Kovács 1841, 718; Sulyok 1842, 41.

⁸⁸⁵ PH 1841/3, 19; PH 1841/38, 314; PH 1841/42, 346; PH 1841/57, 478; PH 1842/163, 522; PH

büntetési nemmel tizenegy városi hír foglalkozott.⁸⁸⁷ Az erdélyi országgyűlési beszámolók között az úrbéri törvényben szerepelt a kérdés,⁸⁸⁸ a magyar diétáról tizenöt tudósításban fordult elő a testi büntetés.⁸⁸⁹

A botozás és korbácsolás büntetesként három formában jelent meg a Pesti Hírlapban. Előfordultak a napi büntetőjogi gyakorlatról szóló beszámolókból éppúgy, mint a kodifikációs vitákról közölt tudósításokban. A testi büntetések különféle módozatai természetesen a bulvárhírek között is megtalálhatók.

IV. 3. 1. Testi büntetések a gyakorlatban

A bot- és korbácsbüntetések gyakorlati alkalmazásáról alapvetően két módon számolt be a Pesti Hírlap. Az esetek kis részében kommentár nélkül, csak egyszerű tényközlésként szerepelt a bíróságok által kiszabott vagy végrehajtott testi büntetés. A legtöbbször viszont kifejezetten az eltörlés mellett állást foglaló megjegyzések és kidolgozott érvek kíséretében került az olvasók elé a téma.

A testi büntetés alkalmazása körül már a 19. század elején jelentkeztek problémák, az önkényes és túlzott alkalmazás, az ellenőrizhetetlenség nem felelt meg sem a lakosságnak, sem a kormánynak. Ezek megoldására két irányból történtek kezdeményezések, egyrészt a központi kormányzat az abszolutisztikus törekvések keretében megpróbálta mindinkább ellenőrzése alá vonni az igencsak önkényesen alkalmazott büntetési nemet, másrészt a megyék is korlátozták a nyilvános végrehajtást.⁸⁹⁰ A központi fellépés nyomát a Pesti Hírlapban is megtalálhatjuk, öt vármegyéből számoltak be ilyen jellegű intézkedésről.

Zalából a csáktornyai úriszék félévi rabtabellájára érkezett helytartótanácsi észrevételek között szerepelt, hogy egyszerre végrehajtandó negyven bot és hatvan korbács is volt a végrehajtott büntetések között. Ezért a megyei közgyűlés felhívta a szolgabírák figyelmét, hogy ne járuljanak hozzá a „főtörvényszékek által meghatározott

1842/188, 740; PH 1843/259, 426; PH 1844/323, 79.

⁸⁸⁶ Pécs PH 1841/31, 255; Eperjes PH 1841/50, 419.

⁸⁸⁷ Szatmárnémeti PH 1841/48, 400; PH 1842/196, 813; Szabadka PH 1841/64, 536; PH 1842/122, 150-151; PH 1842/138, 296; Szeged PH 1841/86, 724; PH 1842/115, 89; PH 1842/159, 484-485; Bártfa PH 1841/88, 740; Körmöcbánya PH 1842/ PH 1842/192, 776; Esztergom PH 1842/202, 862.

⁸⁸⁸ PH 1842/172, 602.

⁸⁸⁹ PH 1843/276, 573; PH 1843/277, 577; PH 1843/279, 595; PH 1843/279, 598; PH 1843/280, 606; PH 1843/283, 631-632; PH 1843/298, 766-767; PH 1843/299, 775; PH 1843/301, 792-793; PH 1844/317, 25; PH 1844/345, 269; PH 1844/346, 276-277, 279.

⁸⁹⁰ Kabódi – Mezey 1997b, 76; Mezey 2005a, 76.

maximumnál” nagyobb büntetésekhez.⁸⁹¹ Másfél év múlva Komárom tudósítása szerint a helytartótanács „a’ megyénkbeli vérhatalommal bíró uradalmat [...] a k. curia által a’ testi büntetés menyiségére nézve megállapított szabály” megtartására utasította. Ekkor már a szerkesztő is reagált erre és egy megjegyzésben törvényre javította ki a bírósági döntésre utaló részt.⁸⁹² Bács megye is kapott helytartótanácsi észrevételt egy korábbi statisztikai jelentésére, mégpedig azt, hogy „ezutánra 30 botnál többet egyszerre itélni akkor sem leend szabad, ha a’ tettes mindjárt elbocsáttatik”.⁸⁹³ A kancellária olykor különleges feltételek fennállta esetén megváltoztatta a bírósági ítéleteket, ennek egyik példája az a Zemplén megyéből küldött tudósítás, amely szerint a tizenkét vesszőt négy hét börtönre váltották át.⁸⁹⁴ Vas megye levelezője üdvözölte azt a központi rendelkezést, amely az 1842 első félévi rabstatisztikára érkezett, és előírta, hogy a testi büntetésnél vegyék figyelembe a vádlott életkorát.⁸⁹⁵

A törvényhatóságokban tapasztalható enyhébb büntetéskiszabási gyakorlat kialakulása során már az 1830-as évek folyamán egyes vármegyék bevezették a „falon belül” (ún. intramurán) végrehajtást.⁸⁹⁶ Ez a helyi kezdeményezés-sorozat folytatódott az 1840-es évek első felében is. Varga János vármegyei közgyűlések döntéseit elemezve arra jutott, hogy ez a nagy lelkesedés valójában nem volt eredményes, mert ténylegesen csak három vármegyében döntöttek a zárt végrehajtás mellett, az összes többi reformkezdeményezést a helytartótanács megsemmisítette.⁸⁹⁷

Ez a következtetés helyes, ha csak az intézkedéseket tekintjük. A magyar büntetőjog alapvető jogforrása viszont ebben az időben a szokásjog volt. A szokásjog változásait azonban igen kevésbé befolyásolták a központi rendeletek, többnyire a bíróságok jogfejlesztő tevékenységére épült a magyar büntetőjog. Ebből következően a megyei határozatok és a kormányshatóságok rendelkezései nem voltak szükségesek a praxis megváltozásához, a testi büntetések kiszabási gyakoriságát legfeljebb csekély mértékben változtatta meg egy-egy ilyen döntés. A bírói abolíció egyik jó példája Békés vármegye, ahol a székely gyakorlatilag megszüntette a botbüntetést, a szolgabírók büntetőbíráskodásában viszont a megyei törvényszék tudtával tovább élt a testi

⁸⁹¹ PH 1841/96, 807.

⁸⁹² PH 1843/217, 67.

⁸⁹³ PH 1842/158, 475.

⁸⁹⁴ PH 1842/180, 674.

⁸⁹⁵ PH 1843/229, 167.

⁸⁹⁶ Kabódi – Mezey 1997b, 78; Mezey 2005a, 78.

⁸⁹⁷ Varga 1980a, 230-231.

büntetés.⁸⁹⁸ Ebből kiindulva vármegyei határozatok alapján nem lehet az egyes büntetési nemek gyakoriságát vizsgálni, erre csak a törvényszéki anyagok feltárása után lehetne kísérletet tenni. A jelen körülmények között még hozzávetőlegesen sem lehet megmondani, hogy mennyire szorult vissza a botbüntetés alkalmazása az 1840-es évek első felében. A rendelkezésünkre álló forrásokból, köztük a Pesti Hírlapból, csak azt tudjuk megállapítani, hogy volt ilyen folyamat, a levelezők beszámolóí is erre utalnak, de hogy a tényleges alkalmazást ez mennyiben érintette, nem lehet meghatározni. A sajtóban közzétett információkból csak a tendenciát lehet kimutatni.

Kossuth lapjában egyszerű említésként szerepelt a 'Bünper' című vezércikkben a kiszabott testi büntetés, de csak azért, mert az eljárási hiányosságok mellett ez valósággal eltörpült.⁸⁹⁹ Alkalmazott büntetésként kommentár nélkül tett Frankenburg említést a túlkapást elkövető éjjeliőrre mért tizenkét botról. A lopásért kiszabott huszonöt korbács sem „érdemelt” megjegyzést, mert a nyomozást végzők hanyagságáról szólt a cikk és nem a testi büntetésekről.⁹⁰⁰ A pozsonyi levelező cikkében a katonáskodás elől öncsonkítással menekülni akaró legényre kiszabott ítéletben kifejezetten szerepelt, hogy a botozást az elkövetés helyszínén kell végrehajtani.⁹⁰¹ Borsodban az évnegyedes törvényszékről szóló beszámoló szerint a testi büntetéseket alkalmazzák, de a szerző nem fűzött hozzá megjegyzést.⁹⁰² Somogyban a mesztegnyői zavargásért elítéltek kaptak a több éves fogság mellé testi büntetést.⁹⁰³ Vasban a testi fenyítés kérdései az „útcsináltatás” mikéntjéről folytatott vita során merültek fel, mert a szolgabíró és a munkálatokat felügyelő táblabíró botoztatási jogát is szabályozni kívánták a közgyűlési határozatban.⁹⁰⁴ A botbüntetés elvileg nemessel és polgárral szemben nem volt alkalmazható, de a 18. században már a honoráciorokra is kiterjesztették ezt.⁹⁰⁵ Bács vármegyében viszont két nagyon részletes egybehangzó beszámoló szerint a nyolc iskolát végzett, egykori „megyei járulnok” elítélt pantallóban került a deresre.⁹⁰⁶

Pozsega megye közgyűlése a tűzvész során az oltásban közreműködő rabok büntetését enyhíteni rendelte, ennek során javaslatot dolgoztak ki a botbüntetések

⁸⁹⁸ Bató 2002a, 25-26; Bató 2004.

⁸⁹⁹ Kossuth 1841e, 157.

⁹⁰⁰ PH 1841/163, 522; PH 1842/188, 740.

⁹⁰¹ PH 1841/13, 99.

⁹⁰² PH 1841/33, 269.

⁹⁰³ PH 1841/38, 316.

⁹⁰⁴ PH 1842/127, 198.

⁹⁰⁵ Kabódi – Mezey 1997b, 76; Mezey 2005a, 76.

⁹⁰⁶ PH 1842/149, 401-402.

elengedésére.⁹⁰⁷ Zólyom levelezője arról számolt be, hogy vaslopás miatt a kiszabott büntetés kiállása után a bányaigazgatóság tizenkét botütés kilátásba helyezésével eltiltotta minden bányai munkától az egyik munkást.⁹⁰⁸ Gömörben a „felsőség iránti engedetlenség, 's a' megye határozata elleni szegülés” miatt alkalmaztak csak botbüntetést, más esetekben nem szabtak ki testi fenyítést.⁹⁰⁹ Torontálban felmerült a kérdés, hogy milyen módon lehet kárpótolni azt, aki ártatlanul kapott a két és fél év rabság mellé félévenként huszonöt pálcát.⁹¹⁰

Temes vármegye teljes egészében leköszölte a börtönügyi választmány számára készített statisztikát, amelyhez a levelező hozzáfűzte, hogy azok az elítéltek, akik csak testi büntetést kaptak, nem szerepelnek a kimutatásokban és rabtabellákban.⁹¹¹ Turóc levelezője az 1841. évi törvényszéki statisztikában említette a kiszabott testi büntetések számát.⁹¹² Ugocsa vármegye közgyűlésén egy nagyon érdekes megjegyzés hangzott el. A megye ismételt tiltakozását fejezte ki, hogy a sólopást a kamara pénzbüntetéssel rendeli büntetni, holott ez megyei hatáskörbe tartozna. Kijelentették, hogy „megyénknél pedig a' tolvajság 's más illy bünök, [...] a' büntetőrendszer elveinél fogva, egyedül testi büntetéssel fenyíttetnek.”⁹¹³ A levelező a hatásköri vitát részben büntetéstanai kérdéssé tette, amikor elvi okokra hivatkozva kiállt a testi büntetés mellett.

Pest városa a fenyítő bizottmány hatáskörét úgy határozta meg, hogy olyan cselekmények tartoznak oda, amelyeknél „25 ütlegnél tetemesb büntetésnek nincs helye”. Az 1840. évi statisztikából az is kitűnik, hogy a bizottmány komolyan vette ezt a meghatározást és az elé került esetek átlag felénél testi büntetést szabott ki.⁹¹⁴

Bács megye levelezője egy mai szemmel furcsa jelenségről számolt be: a szabadságvesztésre ítélték egy része, még nők is, kérték a bíróságot, hogy változtassa át testi büntetésre a kiszabott börtönt.⁹¹⁵ Feltehetően a vármegye tömlöcében uralkodó állapotok és megélhetési körülményeik miatt tették ezt. Hasonló eset fordult elő Csongrádban is, ahol egy hatvan éves férfi kérte az egy hónap börtön testi büntetésre változtatását.⁹¹⁶ Két alkalommal a 'Fővárosi újdonságokban' a hatalmával visszaélő

⁹⁰⁷ PH 1842/191, 766.

⁹⁰⁸ PH 1842/198, 827.

⁹⁰⁹ PH 1843/210, 11.

⁹¹⁰ PH 1844/334, 177.

⁹¹¹ PH 1842/153, 436.

⁹¹² PH 1842/179, 666.

⁹¹³ PH 1842/154, 444.

⁹¹⁴ Remellay 1841, 506

⁹¹⁵ PH 1842/116, 96.

⁹¹⁶ PH 1842/158, 476.

tisztviselő vagy polgári rendű szóbeli fenyegetéseként került elő a pálcabüntetés.⁹¹⁷ Zemplén tudósítója a büntető ítéletben meghatározott kártérítés elhúzódó behajtásáról írva említette, hogy a bűnösök már régen kiállották büntetésüket a deresen, de az összeget még nem sikerült tőlük behajtani.⁹¹⁸

A Pesti Hírlapban megjelent adatok alapján a testi büntetés generális minimuma tizenkét ütés volt.⁹¹⁹ Egyszer leverendő harminckét pálcát Somogy megyében szabtak ki.⁹²⁰ A központi rendelkezésekkel ellentétesen a csáktornyai úriszék egyszerre leverendő hatvan korbácsot vagy negyven botot is kiszabott. Temes tíz éves rabstatisztikája szerint korábban félévre harmincnál több botot is kiszabtak. Kossuth a 'Bot for ever' című vezércikkében említette, hogy ötven-hatvan ütéses adagokban látta korábban a botot. Trencsénben egy kényszervallatásnál a kihallgató „60-70 botot vágatott”, ami miatt vérezni kezdett a gyanúsított. Borsod levelezője csak a szabályozás teljes hiányára utalva említette, hogy „50 vagy 150 korbácsütés” egyedül csak a bírák kedvétől függ, ilyen súlyos egyszerre elverendő büntetés ekkor már elképzelhetetlen volt.⁹²¹

A testfenyítő büntetések számos módját alkalmazták az 1840-es években, erre utal az eltérő szóhasználat is. Az elnevezések vizsgálatánál nem célszerű a néha fordítási hibákat is tartalmazó külföldi híreket figyelembe venni, ezért csak a magyar híryanagra vonatkoznak a további megállapítások. Elvileg a korabeli terminológiában jelentősége volt a végrehajtási eszköz elnevezésének,⁹²² ennek ellenére a lapban a névhasználat nem mutat következetességet: pálcát, vesszőt, botot, korbácsot és seprűzést használtak a büntetés jelölésére. Erre utalt Kossuth 26. számában megjelentetett vezércikke is, amely három eszközt is felsorolt. Vas megye levelezője is egy mondatban említette a pálcát, botot és vesszőt, mintha teljesen azonosak lennének. Temes levelezője a vezércikkben előfordult felsorolást ismételte meg, csakúgy mint a borsodi tudósító. Szabolcs megye 1841 decemberében tartott közgyűléséről szóló beszámolóban is mindhárom eszköz szerepelt, Szatmár levelezője is átvette Kossuth

⁹¹⁷ PH 1841/42, 346; PH 1841/57, 478;

⁹¹⁸ PH 1842/177, 649.

⁹¹⁹ Baranya PH 1841/14, 108; Zemplén PH 1842/180, 674; Zólyom PH 1842/198, 827; Ung PH 1843/215, 52.

⁹²⁰ Somogy PH 1841/42, 349.

⁹²¹ Kossuth 1841i, 321; Zala PH 1841/96, 807; Temes PH 1842/153, 436; Trencsén PH 1841/80, 674; Borsod PH 1841/33, 269.

⁹²² Kabódi – Mezey 1997b, 79; Mezey 2005a, 79.

fordulatát. Moson levelezője kissé tréfásan kijelentette: „ma-holnap birói székbe ülend az emberiség szelid geniusa, 's el fogja törni a pálcát a' bot és korbács felett.”⁹²³

Egyetlen egyszer, Szepes vármegye 1842. évi szeptemberi közgyűlési beszámolójában fordult elő a seprűzés, mint a testi büntetés módja.⁹²⁴ A vessző megnevezést elvétve használták a szerzők, de meglepő módon Ugocsában rablásnál több éves szabadságvesztés mellett is ezt szabták ki.⁹²⁵ A korbács néhány megyei levélben és a 'Fővárosi újdonságokban' tűnt fel.⁹²⁶ Gyakran nevezték pálcának a végrehajtás eszközét, ez a fogalom vélhetően a korabeli szóhasználatnak megfelelően a vessző szinonimája volt. Baranya közgyűlése elé került egy olyan panasz, mely szerint tizenhat pálcával fenytett meg az úriszék „politiai bűn” miatt két jobbágyot.⁹²⁷ A legtöbbször szóba került eszköz a bot volt, amelyet esetenként nőkkal szemben is alkalmaztak, például amikor egy nő férfinak adta ki magát.⁹²⁸ A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a büntetés végrehajtási eszközének elnevezése nem jelölte pontosan a végrehajtási körülményeket. A szerzők egy része stilisztikai okokból, a szóismétlés elkerülése vagy a mondanivaló jelentőségének fokozása végett alkalmazta felváltva a kifejezéseket.

IV. 3. 2. A botbüntetés eltörlése melletti érvek

A Pesti Hírlapban a testi büntetések elleni kampány a 3. számban kezdődött és folyamatosan végigkísérte Kossuth szerkesztőségét. Az eltörlés szükségességét Kossuth

⁹²³ Kossuth 1841f, 209-210; Vas PH 1843/217, 67; Temes PH 1841/31, 253, Borsod PH 1841/33, 269; Szabolcs PH 1842/106, 11; Szatmár PH 1842/132, 242; Moson PH 1844/328, 125.

⁹²⁴ PH 1842/188, 742.

⁹²⁵ Zemplén PH 1842/180, 674; Ugocsa PH 1843/212, 27.

⁹²⁶ PH 1842/188, 740; Borsod PH 1841/33, 269, Hajdúkerület PH 1841/58, 488; Nyitra PH 1841/89, 746; PH 1842/132, 243; Zala PH 1841/96, 807; Turóc PH 1842/179, 666; Vas PH 1843/229, 147.

⁹²⁷ Pozsony PH 1841/13, 99; Somogy PH 1841/42, 349; Máramaros PH 1841/30, 243; Hajdúkerület PH 1841/58, 488; Baranya PH 1841/72, 608; Nyitra PH 1841/89, 746; Bereg PH 1841/104, 870; PH 1842/200, 847; Bács PH 1842/149, 401; Bihar PH 1843/212, 28; Ung PH 1843/215, 52; Heves PH 1843/216, 59; Temes PH 1842/153, 436; Vas PH 1843/217, 67; PH 1843/229, 167; Torontál PH 1844/334, 177-178; B. PH 1841/59, 496; Kovács 1841, 718.

⁹²⁸ PH 1841/57, 478; PH 1842/163, 522; Máramaros PH 1841/30, 243; Baranya PH 1841/14, 108; PH 1841/71, 598; Bács PH 1841/58, 487; PH 1842/116, 96; PH 1842/149, 401; Közép-Szolnok PH 1841/78, 657; PH 1842/168, 565; Trencsén PH 1841/80, 674; Zala PH 1841/96, 807; Hont PH 1841/103, 863; Ung PH 1842/116, 94; PH 1842/194, 795; Jászkun kerület PH 1842/120, 130; Vas PH 1842/127, 196; Krassó PH 1842/137, 288; Torontál PH 1842/137, 288; PH 1844/334, 177; Békés PH 1842/118, 111; PH 1842/141, 325; PH 1843/209, 4; PH 1843/212, 28; Temes PH 1842/153, 436-437; Csongrád PH 1842/158, 476; Nyitra PH 1842/159, 483; Szatmár PH 1842/175, 634, Turóc PH 1842/179, 666; Pozsega PH 1842/191, 766; Árva PH 1842/195, 803; Zólyom PH 1842/198, 827; Gömör PH 1843/210, 11; Bars PH 1843/216, 61; PH 1843/287, 670; Borsod PH 1843/230, 176; Szerém PH 1844/332, 159; P. PH 1841/48, 401; Zemplén PH 1842/170, 585; Sátoraljaújhely PH 1841/63, 527; Remellay 1841, 506; Kovács 1841, 718.

Lajos a 26. számban egy mondatban foglalta össze: „jogtalan, durva, kegyetlen, kiszámíthatatlan; ha úgy javításra mint oktatásra, úgy rettentésre mint példaadásra egyaránt alkalmatlan: miért nem töröljük el?”⁹²⁹ Ebben fogalmazta meg tulajdonképpen azokat az érveket, amelyeket alátámasztó adatokat már korábban is kapott a levelezőktől. A későbbiekben ezeket vette át a többi tudósító és kereste hozzá a bizonyítékokat, amelyek sorra jelentek meg a lapban. A 'Fogházjavítás' című cikkében a hallgató rendszer ellen felhozott két szempont között említette, hogy „bot, korbács nélkül fön nem tartható”, de a korábbi heves kirohanások az embertelen és célszerűtlen büntetési nem ellen már elmaradtak.⁹³⁰ Kérdés, hogy a magánrendszerrel szemben érzett ellenszenve, vagy politikai-taktikai okok miatt tekintett el a testi büntetések ostromozásától.

A botbüntetés alkalmazása ellen több érvet is felhoztak, elsősorban nyilvános végrehajtásával járó megszégyenítő hatása miatt támadták.⁹³¹ Ez volt az alapja a helyi kezdeményezések többségét kitevő „falon belül” történő végrehajtásnak.

A büntetési célok közül az elrettentést tartották a testi büntetés hívei fontosnak, így Árva megye közgyűlése szerint kifejezetten kívánatos a nyilvános végrehajtás, mert ezzel lehet a büntetés célját jelentő példaadást elérni.⁹³² Kossuth felvetette, majd az eltörlés pártolói adatokkal bizonyították, hogy ennek a célnak sem felel meg. Nyitra levelezője szerint a botbüntetés teljes hatástalanságára utalt az a megrögzött tolvaj, aki „10 évi pálcáztatás” után újra a törvényszék elé került, mert a korábbi büntetése nem rettentették el. Békés megye egy járásában a dereseket leszerelték, és úgy tapasztalták, hogy ettől nem nőtt a bűnözés. Borsod levelezője idézte szolgabírájuk, Szemere Bertalan közgyűlési beszédét, amelyben az eddigi testi büntetések hatástalanságra hívta fel a rendek figyelmét.⁹³³

Azt általában mindenki elfogadta, hogy az elítélt javítását nem is vették számításba büntetés megállapításánál, sőt Kossuth szerint kifejezetten romlottá teszi az így büntetetteket. Somogy levelezője ezt így fejezte ki: „mogyorófát abroncsra jó sükerrel, - de bűnösök javítására csak kárral lehet fordítani.” A Bihar megyéből érkezett tudósítás szerint a 800 éve alkalmazott testi büntetés után rájöttek, hogy az elítéltet

⁹²⁹ Kossuth 1841f, 210.

⁹³⁰ Kossuth 1842f, 571-572.

⁹³¹ Kossuth 1841f, 209; Kossuth 1841i, 321; Szabadka PH 1841/64, 536; Szeged PH 1841/86, 724; Pulszky 1843b, 541; Kossuth 1841i, 321; Kenessey 1841, 208; Zoltán 1841, 379.

⁹³² PH 1842/195, 803.

⁹³³ Kossuth 1841f, 209; Kossuth 1841i, 321; Kenessey 1841, 208; Nyitra PH 1841/89, 746; Békés PH 1842/118, 111; Bars PH 1841/45, 376; Szabolcs PH 1842/127, 197; Szatmár PH 1842/132, 242; Borsod PH 1843/230, 176; Sulyok 1841, 41.

javítani kellene. Moson vármegye levelezője a bot javítást kizáró jellegéről írva megemlítette azt a gyújtogatásért letartóztatott férfit, aki katonáskodása során „740 botot ’s 27,600 vesszővágást kapott”. Bars megye tudósítója szerint a botozásnál a megintés is hatékonyabb eszköz az elítélt javítására.⁹³⁴

A testi büntetéseknek azon felül, hogy semmilyen büntetési cél elérésére sem alkalmasak, a kortársak szerint van egy kifejezetten hátrányos következménye is: az elítéltet makacssá és durvává teszi. Ennek a legkirívóbb példáit is fel tudták mutatni a lap munkatársai. Kovácsiban két legény követte el a – 80 ház pusztulását és emberek halálát okozó – gyújtogatást, mert így akartak bosszút állni a tilosban legeltetés miatt kapott botbüntetésért.⁹³⁵

Felmerült az is, hogy embertelen a botbüntetés, indokolatlan fájdalmat vagy gyengébb testalkatúaknál súlyos egészségügyi következményeket okoz. Bács tudósítója szerint „nyomorító testrongálás” a testi büntetés. Szerém megye levelezője erre is felhívta a figyelmet, amikor a „büntetőrendszert” így jellemezte: „az embert az emberből kibotozza”. Somogy megyében a törvényszék a „gyenge testalkotásuak”-nak tartott elítélteknél fogságra változtatta az ítéletet.⁹³⁶

Kossuth szerint alaposabb vizsgálat után kiderül, hogy a testi büntetés nem felel meg a büntetések egyik fontos ismérvének, a fokozhatóságnak sem.⁹³⁷ Ezt az érvet a halálbüntetés ellen vetették be a kortársak igen gyakran. Itt azonban igen gyenge lábakon áll, hiszen a testi büntetésnél az ütésszám és az eszköz változtatásával lehet növelni vagy csökkenteni a fájdalmat. A testi büntetés megszégyenítő hatása sem mindenkre ugyanolyan.

A szerzők egy része továbbgondolta a botbüntetés kérdését és megállapította, hogy a nemesek és a nemtelenek közötti különbségtétel igazságtalan, így a „törvény előtti egyenlőség” miatt is az eltörlésre hívta fel Zoltán János az olvasók figyelmét.⁹³⁸ Szabolcs megyében kissé túlzottan érvényesítették ezt az elvet, amikor a nők esetében azért nem szüntették meg a testi büntetést, mert az igazságtalan lenne. Ezzel viszont egy másik akkor nagyon népszerű eszmét sértettek meg, az emberséges büntetését.⁹³⁹

⁹³⁴ Kossuth 1841f, 209; Kossuth 1841i, 321; PH 1841/3, 19; Hajdúkerület PH 1841/58, 488; Nyitra PH 1841/59, 494; Komárom PH 1841/80, 674; Bács PH 1842/116, 96; Békés PH 1842/118, 111; Somogy PH 1841/42, 349; Bihar PH 1843/212, 28; Moson PH 1844/328, 125; Bars PH 1841/45, 376.

⁹³⁵ PH 1843/259, 426; Temes PH 1842/153, 437.

⁹³⁶ Kossuth 1841i, 321; Bács PH 1841/58, 487; Szerém PH 1844/332, 159; Somogy PH 1841/42, 349; Sulyok 1842, 41.

⁹³⁷ Kossuth 1841f, 210;

⁹³⁸ Zoltán 1841, 379.

⁹³⁹ PH 1842/106, 11.

Közép-Szolnok közgyűlésén a törvény előtti egyenlőség elleni egyik érvként egy felszólaló kijelentette, hogy a nemesség szabadságát aláássa az elfogadott követutasítás. Szerinte ugyanis benne van az is, hogy a nemesség adót fizessen és „a’ parasztsággal együtt katonaság alá huzassék ’s botoztassék”.⁹⁴⁰ Az indítvány előterjesztője pontosan tudta, hogy a testi büntetés nemességre kiterjesztésével lehet a legjobban riogatni a kismemeseket, holott természetesen erről szó sem volt.

Nagyon fontos ellenérv volt az is, hogy univerzális eszközként alkalmazták, és nemcsak büntetőjogi büntetésként. Ide sorolható az a hír, amely szerint Máramaros megye közgyűlésén a szolgabíráknak utasításban adták, hogy a verébfejekkel tartozókat pálcával fenyítsék. Ezt olyan felháborítónak tartotta Kossuth, hogy háromszor is hivatkozott rá vezércikkeiben.⁹⁴¹

Többször szerepelt az a megállapítás is, hogy a testi büntetések alkalmazása nem törvényen, hanem szokásjogon, egyesek szerint 800 éves gyakorlaton alapul.⁹⁴² Ez két irányban nyitotta meg a vitát. Kossuth Lajos és társai szerint – hasonlóan a büntető eljárás megváltoztatásának Pest megyei kísérletéhez – ezzel alá lehet támasztani a statútumok által történő szabályozást, hiszen nem törvényt akarnak módosítani.⁹⁴³ A másik oldalon viszont a korabeli uralkodó jogforrási rendszer ismeretében el is lehet bizonytalanítani a megváltoztatásra törekvőket, hiszen a szokásjog és a törvény jogforrási „rendszerben” betöltött helye még nem volt egyértelmű. Ekkor még nem vált általánossá az a polgári felfogás, hogy a szokásjog és az alkotott jog között hierarchikus viszony van, tehát minden „írott jogi jogforrás” módosíthatja vagy eltörölheti a szokásjogot. A reformkorban már látszik ez az átalakulás, hiszen ez vezet az 1843. évi büntetőjogi javaslatokban az anyagi jogi legalitás elvének kimondásához, de még nem vált mindenki által elfogadottá.

A büntetési nem egyik lényeges ismervének tartották a szerzők, hogy visszaélésekre ad lehetőséget, ezek közül több került a Pesti Hírlapon keresztül nyilvánosságra. A leggyakoribb visszásság a vármegyei tisztviselők utasítására jegyzőkönyvezés nélküli botoztatás volt. Igen gyakran indokolatlanul sokat mértek a testfelépítése vagy kora miatt a korabeli szokások szerint is enyhébb bánásmódot érdemlőkre. Többször nyomozati szakban gyanúsítottól botozással próbáltak beismerő vallomást kicsikarni. Ezek kapcsán több gúnyos kifejezés is napvilágot látott a lapban.

⁹⁴⁰ PH 1842/168, 565.

⁹⁴¹ PH 1841/30, 243; Kossuth 1841i, 321-322; Kossuth 1841l, 373-374; Kossuth 1842f, 571-572.

⁹⁴² Kossuth 1841i, 321; Kossuth 1842l, 817; Békés PH 1842/118, 111; Bihar PH 1843/212, 28.

⁹⁴³ A vitáról legújabbban: Völgyesi 2005.

Kossuth találmánya volt az „ütlekvirtuóz”, amelyet Bács és Torontál levelezője is átvett. Egy Vas megyei cikkben a szerző arra utalva, hogy mindenre alkalmazzák, egyenesen „universal remedy”-nek titulálta a botot. A barsi tudósító „bothósnek” nevezte a végrehajtásban közreműködő hajdút, és „botológia” néven emlegette magát az aktust.⁹⁴⁴

Az eltörlés a kortársak szerint csak a kodifikációval és a szabadságvesztés végrehajtásának modernizációjával párhuzamosan valósítható meg.⁹⁴⁵ Nagyon érdekes, hogy ez az összefüggés nem volt világos minden politizáló számára. Bars megye levelezője szerint a „magányrendszer azért nem fogadtatik el, mivelhogy a’ mostani ítéletbeli hosszas börtönöztetések mellett, bot is, magány is, kettős büntetés lenne.”⁹⁴⁶ Tehát a vármegyei rendek nem tudtak elszakadni a régi büntetési katalógustól, és nem értették meg, hogy a modern börtönrendszer kiépítése a szabadságvesztés általános büntetési nemmé válásával függ össze, vagyis a testfenyítő büntetések kiiktatásával párhuzamosan kell történnie.

IV. 3. 2. Helyi kezdeményezések

A megyei és városi hírek jelentős része a nyílt végrehajtás megszüntetése kapcsán érkezett, általában ez volt a helyi liberálisok reálisan megvalósítható célkitűzése, de még ez sem vezetett minden esetben eredményre. Körmöcbányán fel sem merült a testi büntetés piacon történő végrehajtásának megváltoztatása.⁹⁴⁷

Szepes megye közgyűlésén az első alispán hiába javasolta a nyilvános végrehajtás megszüntetését, még egy „egyházi férfiú” is a fenntartása mellett szólalt fel. A levelező szerint „itten tetszik a’ büntetés ezen neme”, mert még táblabírák is akadnak a nézelődők között ilyen alkalmakkor.⁹⁴⁸ Árva közgyűlésén a botozás eltörlését, vagy legalábbis a nem nyilvános végrehajtását javasolták, de a többség szerint szükség van erre a példaadás miatt. Ezért inkább szabályozták a végrehajtási körülményeket: két hiteles személy, megelőző orvosi vizsgálat szükséges.⁹⁴⁹

⁹⁴⁴ Kossuth 1841b, 49; Kossuth 1841h, 285; Kossuth 1841k, 337; P. PH 1841/48, 401; B. PH 1841/59, 496; Zemplén PH 1842/170, 585; PH 1841/33, 270; Munkács PH 1842/191, 766-767; PH 1842/200, 847; Torontál PH 1841/97, 816; PH 1841/98, 823; Bács PH 1842/133, 249; Vas PH 1841/61, 511; Bars PH 1843/287, 670; Közép-Szolnok PH 1841/78, 657; Trencsén PH 1841/80, 674; Baranya PH 1841/71, 598; PH 1841/72, 608; Nyitra PH 1841/77, 650; Krassó PH 1842/137, 288; Ung PH 1842/194, 795; Hont PH 1843/227, 247; Kovács 1841, 718.

⁹⁴⁵ Baranya PH 1841/31, 255, PH 1844/323, 79; Komárom PH 1841/80, 674.

⁹⁴⁶ PH 1843/216, 61.

⁹⁴⁷ PH 1842/192, 776.

⁹⁴⁸ PH 1842/188, 742.

⁹⁴⁹ PH 1842/195, 803.

Hont vármegye közgyűlése először nem fogadta el az egyik törvényszéki tag indítványát, hogy a végrehajtást a megyeház udvarára helyezték át. A levelező ezt azzal indokolta, hogy a táblabíráknak nincsenek ismereteik a modern büntetőjogi elméletekről. Félévvvel később viszont már örömmel számolt be a nyilvános végrehajtás megszüntetéséről.⁹⁵⁰

Szegedi tudósításokból látszik, hogy milyen módon tértek át a nem nyilvános büntetésre. Először a városháza udvarán, de nyitott kapunál, később már bezárt udvaron hajtották végre a testi büntetést.⁹⁵¹

Veszprém megye közgyűlése egy felemás megoldást választva eltörölte ugyan a piacon történő fenyítést, de a törvényszékre bízta, hogy nem közterületen, de nyilvánosan hajtsák végre a kiszabott testi büntetést.⁹⁵² Szepes megyében nem fogadták el határozatként, hogy nem lehet a botbüntetést nyilvánosan végrehajtani, mert úgy gondolták, hogy ezzel túllépik a megyei hatáskört. Ezért az eddig kiszabottakat nyilvánosan fogják végrehajtani, az ezután hozott ítéletekben pedig a bíróságnak kell a helyet meghatároznia. Bereg megyében főszabályként a zárt helyen történő botozást fogadták el, de „keményítésül” a törvényszék elrendelhet nyilvános végrehajtást is.⁹⁵³

Egy helyreigazítás szerint már korábban a zárt végrehajtásra tértek át Baranyában. Szatmárnémeti levelezője szerint a „falon belüli” végrehajtás bevezetése a bot eltörlését követelő vezércikkek hatására történt meg. Bártfán és Temes megyében is áttértek erre az eljárásra. A Hajdúkerületben ezt a döntést összekapcsolták a bitófák lebontásával. Nyitra vármegye törvényszéke is a zárt helyen történő végrehajtás mellett döntött, csakúgy, mint Szabolcs megye közgyűlése. Ung közgyűlése 1842 januárjában rendelte el, hogy a végrehajtás minden esetben a megyeház udvarán legyen. Csongrádban tovább szűkítették a nyilvánosságot azzal, hogy már nem a megyeház, hanem a tömlőc udvarán rendelték végrehajtani a büntetést.⁹⁵⁴

Szabadkai, Torontálból, Barsból és Vas megyéből származó hírek szerint csökkent a kiszabott testi büntetések száma és a nagysága. Feltételezhetően erre utalt

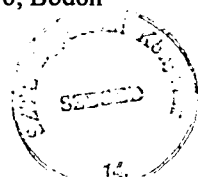
⁹⁵⁰ PH 1841/52, 435; PH 1841/103, 863.

⁹⁵¹ PH 1841/86, 724; PH 1842/115, 89; PH 1842/159, 484-485.

⁹⁵² PH 1841/65, 544.

⁹⁵³ Szepes PH 1842/118, 111; Bereg PH 1841/104, 870;

⁹⁵⁴ Baranya PH 1841/31, 255; Szatmárnémeti PH 1841/48, 400; Bártfa PH 1841/88, 740; Temes PH 1841/31, 252-253; Hajdúkerület PH 1841/58, 488; Nyitra PH 1841/59, 494; PH 1842/132, 243; PH 1842/159, 483; Szabolcs PH 1841/78, 656; Ung PH 1842/116, 94; Csongrád PH 1842/158, 476; Bodon 1841a, 456; Remellay 1841, 506.

Sátoraljaújhely levelezője is, aki szerint egy szolgabíró „lágýabb bánásmódon botoztató”, tehát éppen megfelel a kor igényeinek.⁹⁵⁵

Több helyen szóvá tették, hogy az első büntényeseket ne bottal büntessék, mert elvesztik a becsületüket, és lehetetlenné válik a visszailleszkedés. Ezt Békés vármegye meg is valósította, már öt éve nem alkalmaztak testi büntetést azokkal szemben, akiket még nem botoztak.⁹⁵⁶

Problémát jelentett a falusi bírókkal szemben alkalmazott testi fenýítés, mert az így becsületét veszített embert már nem fogadja el a lakosság. Ennek megoldására a szerző megyei statútumokat javasolt, Bihar és Arad választott ilyet.⁹⁵⁷

Esztergom város levelezője lelkesen számolt be arról, hogy már másfél éve nem botoznak, hanem csak közmunkát és böjtöt szabnak ki.⁹⁵⁸ Nagyon modern megoldásról számolt be Közép-Szolnok levelezője, aki az egyik szolgabírót hozta fel pozitív példaként, aki bot helyett közmunkával fenýítette a kis súlyú cselekmények elkövetőit.⁹⁵⁹ Békés vármegye törvényszéki beszámolója szerint a legutóbb elítéltek közül senki sem kapott testi büntetést, mert nem volt köztük olyan, akit már korábban bottal fenýítettek. Ebből a tényből vont le a következtetést a lelkes tudósító, hogy „800 év óta tán először” nem szabtak ki botbüntetést. A megállapítása csak egy negyedévig volt érvényes, mert az áprilisi törvényszék ismét alkalmazott testi büntetést. A megyei levelező közölte azt a közgyűlési döntést, amely szigorú szabályok alapján engedte csak a botbüntetést csekélyebb jelentőségű ügyekben.⁹⁶⁰

Zólyom vármegye közgyűlési levelezője a rabok munkáltatásáról küldött tudósítást, de az is kiderült belőle, hogy a bíróság az utóbbi időben nem szabott ki testi büntetést.⁹⁶¹

A botbüntetés alkalmazása 1842 végére már a közvélemény rosszallását vont maga után, vélhetően ezért tiltakozott annyira Szatmárnémeti azon állítás ellen, hogy a tiltott italmérésbe betérőket tizenkét bottal fogják büntetni a városi statútum alapján.⁹⁶²

Az eltörlés mellett agitált Komárom vármegye levelezője, aki legalább azt kérte, hogy ha egyszerre nem is lehet megszüntetni, akkor legalább fokozatosan, mind kisebb

⁹⁵⁵ Szabadka PH 1842/122, 150; Bars PH 1841/45, 376; Torontál PH 1842/137, 288; Vas PH 1843/217, 67; PH 1843/229, 167; Sátoraljaújhely PH 1841/63, 527.

⁹⁵⁶ Szeged PH 1841/86, 724; Szabadka PH 1841/64, 536; Békés PH 1842/118, 111; PH 1842/141, 325;

⁹⁵⁷ Kossuth 1841h, 286; A-Z. 1841, 207; Bihar PH 1841/42, 347; Arad PH 1841/61, 511;

⁹⁵⁸ PH 1842/202, 862.

⁹⁵⁹ PH 1841/78, 657.

⁹⁶⁰ Békés PH 1842/118, 111; PH 1842/141, 325; PH 1843/209, 4; PH 1843/212, 28.

⁹⁶¹ Zólyom PH 1842/133, 250.

⁹⁶² Szatmár PH 1842/175, 634; Szatmárnémeti PH 1842/196, 813.

körre szorítva tegyék meg. Nyitrában is elhangzott egy hasonló szónoklat, a levelező szerint ennek volt köszönhető, hogy csökkent a kiszabott botbüntetések száma.⁹⁶³

Szabolcs vármegye törvényszéke megpróbálta megvalósítani az apró lépésekkel történő eltörlést, de a tévesen értelmezett törvény előtti egyenlőség miatt megbukott az a javaslat, amely a nőknél megtiltotta volna a testi büntetés kiszabását. Vas megyében viszont korábban már sikerült ez a lépés.⁹⁶⁴

A Jászkun kerületben feltehetően nem először próbálták meg a botbüntetés alkalmazását megszüntetni, mert a tudósítás szerint az indítvány „most is megbukott”.⁹⁶⁵ Bács törvényszékén vita alakult ki a testi büntetések túlzottan gyakori kiszabása miatt, de nem sikerült csökkenteni a számát.⁹⁶⁶

Bihar 1842 decemberében tartott közgyűlésén a börtönszabályzat kidolgozása során vita támadt, van-e joguk a független bírakat attól eltiltani, hogy pálcát vagy vasat szabjanak ki.⁹⁶⁷

Udvarhelyszék levelezője kívülről szemlélte a testi büntetések körüli vitát, hiszen a Székelyföldön nem volt botbüntetés, helyette pénzbírságot szabtak ki.⁹⁶⁸

Nem büntetőjogi kérdés, de szorosan összefügg a testfenyítő büntetésekkal, hogy az iskolákban alkalmazott vesszőzést is meg kívánták szüntetni, hiszen ha a bűnelkövetőket nem szabad ezzel megalázni, akkor a diákokat mégúgy sem. Az első ilyen jellegű közlemény „Erdélyhoni” cikke volt, majd több helyről érkezett beszámoló az iskolai verés túlzott alkalmazásáról vagy az eltörlési törekvésekről.⁹⁶⁹

IV. 3. 3. Országos viták az eltörlésről, kodifikáció

Kossuth lapja a testi büntetések kérdése kapcsán is igénybe vette a külföldi információkat. Vezércikkeiben tűntek fel más államok gyakorlatára és kodifikációs lépésre vonatkozó utalások, valamint a 'Külföldi napló' hasábjain láttak napvilágot ilyen jellegű hírek. A vezércikkek közül a 'Bot, vessző, korbács' címűben mutatta be a szerkesztő, hogy Poroszországban csak a hóhér általi ostromozás nyilvános, az osztrákok a börtönben hajtják végre a testi büntetést, Csehországban pedig 1812 óta csak nő

⁹⁶³ Komárom PH 1841/80, 674; Nyitra PH 1841/89, 746; PH 1842/159, 483.

⁹⁶⁴ Szabolcs PH 1842/106, 11; Vas PH 1841/61, 511;

⁹⁶⁵ PH 1842/120, 130.

⁹⁶⁶ PH 1841/58, 487.

⁹⁶⁷ PH 1843/212, 27.

⁹⁶⁸ PH 1841/46, 384;

⁹⁶⁹ Erdélyhoni 1841, 137; Zilah PH 1841/37, 306-307; Eperjes PH 1841/50, 419; Bars PH 1841/79, 666; Temes PH 1841/101, 848; PH 1842/129, 215; Marostáj PH 1842/141, 327, Hont PH 1842/195, 804.

vesszőzheti a női elítélteket. Beszámolt arról is, hogy az „ujabb törvényhozások” eltörölték a testi büntetéseket, Lengyelországot, Genfet, Badent, Szardíniát és végül Jamaicát említette. A jamaicai hír a magyar viszonyokat bemutató 35. számban is visszatért.⁹⁷⁰ A 'Bot for ever' ugyancsak nagy külföldi példatárat vonultatott fel: Lengyelország, Kína, Ukrajna, „Kelet” és lord Cardigan révén Anglia szerepelt úgy, mint ahol botbüntetést alkalmaznak. Sajátos módon Kossuth itt tárgyalta a külföldi kódexekben fellelhető súly szerinti felosztást is. Ennek kiindulópontja az volt, hogy a botbüntetést Magyarországon minden törvényszegésre válogatás nélkül alkalmazzák, pedig nem lenne szabad a különféle cselekményekre azonos büntetést szabni. Ezért bemutatta a 'Code pénal', a 'Josephina', az 1803. évi osztrák kódex, a bajor kódex és a badeni törvénykönyv súly szerinti felosztását.⁹⁷¹

A külhoni hírek között fordult elő a lordok házában a börtönökben alkalmazott fegyelmezési eszközökkel kapcsolatos vitája, ahol felmerült a korbács túlzottan gyakori alkalmazása is. Ez inkább a börtönügyi javaslat vitája szempontjából lehetett érdekes, de a testi büntetések vonatkozásában sem volt elhanyagolható.⁹⁷² A szerkesztőség ezt a hírt még megjegyzés nélkül hagyta, de az alsóház döntését, amely elvetette a testi büntetések hadseregen belüli eltörlését, már rosszállóan fogadták.⁹⁷³ Egyértelműen elítélő hangnemben kommentálták a királyné elleni sorozatos merényletkísérletek nyomán elfogadott törvényt, amely korbácsot is előírt.⁹⁷⁴ Csak az egyszerű tényközlésnél maradt a szerkesztőség, amikor arról adtak hírt, hogy a még nem fenyített matrózokkal szemben először csak megszégyenítő büntetést alkalmaznak, nem pedig korbácsot.⁹⁷⁵

Törökország a szokásostól eltérően kifejezetten pozitív példaként szerepelt 1842 elején, mivel a katonákkal szemben csak kivételes alkalommal alkalmaznak testi büntetést, és volt olyan egység, ahol egy fél éve nem került sor botozásra.⁹⁷⁶

A külföldi büntetőjogi kodifikációs törekvésekben is előfordult mindkét példa. Poroszország el kívánta törölni, míg Vesztfália a férfiaknál fenn akarta tartani a testi büntetéseket, de úgy, hogy más büntetési nemre vonatkozóan átváltási kulcsot is

⁹⁷⁰ Kossuth 1841f, 210; Kossuth 1841h, 286.

⁹⁷¹ Kossuth 1841i, 321-322.

⁹⁷² PH 1841/82, 693.

⁹⁷³ PH 1842/139, 307.

⁹⁷⁴ PH 1842/164, 532-533; PH 1842/176, 643.

⁹⁷⁵ PH 1842/199, 838.

⁹⁷⁶ PH 1842/114, 82.

meghatározott.⁹⁷⁷ Hollandiában sajátos helyzet állt elő: már a lap 21. számában szerepelt egy „szenzációs” hír, amely szerint alkalmazták a korbácsot és a megbélyegzést. Az 1842 szeptemberében megjelent cikk szerint az 1839-ben elfogadott új büntető törvénykönyv első részét még nem léptették hatályba, ezért alkalmazták még ezeket.⁹⁷⁸ Ez a hír a többi rész kidolgozásáról tartalmazott fontos információkat, de egy burkolt figyelmeztetésként is értelmezhető, hogy hiába készítnek kiváló javaslatot, ha nem lép hatályba, akkor minden marad a régiben.

Erdélyben az úrbéri javaslat kapcsán merült fel a testi büntetések visszaszorításának kérdése, Udvarhelyszék követutasításában egyértelműen a verés eltörlése mellett tette le a voksot.⁹⁷⁹ Feltételezhetően több széknek és vármegyének volt ilyen jellegű utasítása, mert a Pesti Hírlap 1842 augusztusában „örömhír”-nek nevezve lelkesen számolt be az erdélyi diéta döntéséről, mely szerint a földesúr úrbéri kihágásokért nem alkalmazhat testi büntetést.⁹⁸⁰

A botbüntetés eltörlésének igényét jól mutatják a Pesti Hírlapban megjelent követutasításról szóló beszámolók. A követutasítások két kivételtől – Sáros és Vas vármegye – eltekintve elkéstek, mert az anyagi jogi javaslat tárgyalásának megkezdése (augusztus 18.) után születtek. A két említett vármegye volt, amelyik a testi büntetések fenntartását javasolta, Sáros rendjei a tisztviselőknek is „a’ politialis rend fentarthatása végett” engedte volna az alkalmazását. Érdekes módon a későbbi tudósítás már az eltörlés melletti döntésről számolt be. Vas megye közgyűlése részletesen kidolgozta a kiszabás és a végrehajtás szabályait.⁹⁸¹ Minden más közzétett követutasítás az eltörlés mellett tette le a voksát. Pozsony vármegyében elhangzott, hogy „a’ botozás [...] a’ bíró előtti egyenlőséggel meg nem egyezhet”, ezért meg kell szüntetni. Ezzel a kijelentéssel gyakorlatilag elismerték, hogy itt nemcsak büntetőjogi kérdésről van szó, hanem alkotmányjogi vonatkozásokat is hordoz a téma.⁹⁸² A ’Rövid közlések’ pedig kifejezetten az eltörlés híveinek fórumává vált.⁹⁸³

⁹⁷⁷ PH 1843/236, 231; PH 1843/238, 249.

⁹⁷⁸ PH 1842/178, 659.

⁹⁷⁹ PH 1842/153, 437.

⁹⁸⁰ PH 1842/172, 602. Az uralkodó végül nem szentesítette: Miskolczi 1980, 661.

⁹⁸¹ Sáros PH 1843/264, 470; PH 1843/287, 672; Vas PH 1843/277, 582.

⁹⁸² Pest PH 1843/279, 599; Temes PH 1843/283, 634; Gömör PH 1843/283, 634; PH 1843/289, 688; PH 1843/291, 705; Moson PH 1843/283, 634; PH 1843/286, 664; Nógrád PH 1843/285, 653; Bars PH 1843/287, 670; Baranya PH 1843/287, 671; PH 1843/313, 896; Esztergom PH 1843/287, 671; Krassó PH 1843/288, 680; PH 1843/295, 739; Pozsony PH 1843/291, 705; Borsod PH 1843/294, 731; Komárom PH 1843/295, 738; Békés PH 1843/297, 757; Ugocsa PH 1843/301, 795.

⁹⁸³ PH 1843/284, 645; Nógrád PH 1843/279, 600; Temes PH 1843/280, 609; Sáros PH 1843/284, 645; Bars PH 1843/284, 645; Komárom PH 1843/284, 645; Pozsony PH 1843/285, 655; Csanád PH 1843/290,

Az 1843/44. évi országgyűlésről szóló beszámolók szerint három témánál merült fel a testi büntetések kérdése. Először természetesen az anyagi jogi javaslat 8. §-ának, vagyis a „büntetési rendszert” meghatározó rendelkezésnek a vitájában, de érdekes módon nem önálló kérdésként, hanem csak a halálbüntetéssel összefüggésben. Kossuth lapja ugyanis nem közölte Tóth Vas megyei követ augusztus 21-én tartott kerületi ülésen elhangzott hozzászólását, amely szerint fenntartani kéri a botbüntetést.⁹⁸⁴ Az országos ülésen Békássy Imre vasi követ viszont már a halálbüntetéssel együtt kérte a követutasításának megfelelően a testi büntetés beillesztését a büntetések sorába, sőt a megyei közgyűlés által meghatározott feltételeket is ismertette, de ez csak rövidítve került a lapba.⁹⁸⁵ Vas megye indítványa volt az egyetlen, amely a testi büntetést pártolta, a többi követ egyértelműen elutasította a törvényi szabályozását. Az alaphangot az augusztus 19-ei kerületi ülésen Zsedényi Ede adta meg, aki a konzervatívok vezéréként a halálbüntetés mellett, de a botozás ellen foglalt állást, mert a testi büntetést „eltörölni kell, mert a’ javító rendszerrel meg nem fér”.⁹⁸⁶ A kerületi ülésen még kétszer vetődött fel a botbüntetés, de csak pozitív példaként utaltak Franciaországra és az úrbéri kihágások vonatkozásában az eltörlésére.⁹⁸⁷

Az országos ülésen a kihágási toldalékban szabályozni kívánt káromkodás és a tolvajkulcs készítésére kiszabható büntetési tétel kapcsán került elő újra a testi fenyítés. Az utóbbiról így számolt be a Pesti Hírlap: „Egy megye a’ 28-dik szakasznál indítványt tett, hogy a’ tolvajkulcs csinálója testi büntetéssel fenyítettessék. Nem volt ki pártolná.” Ezzel szemben Fayer László anyaggyűjteménye szerint Békássy Imre itt börtönt javasolt.⁹⁸⁸

A testfenyítő büntetések kapcsán a legnagyobb vita végül nem az anyagi jogi javaslat vonatkozásában, hanem a börtönügyi javaslat vitája során robbant ki. Az alapprobléma megfogalmazására Kubinyi nógrádi követ augusztus 28-án a kerületi ülésen elhangzott beszédében került sor: „a’ hallgatás, korbács nélkül kivihetetlen”.⁹⁸⁹ A két nagy börtönrendszer közötti vitában merült fel ez a kérdés, majd az elítéltek fegyelmi büntetéseinek meghatározása során tért vissza a botbüntetés a főrendek tárgyalásainál.

698; Hont PH 1843/290, 698; Borsod PH 1843/290, 698; Liptó PH 1843/293, 722.

⁹⁸⁴ Fayer 1900, 60.

⁹⁸⁵ PH 1843/280, 606-607; Fayer 1900, 162.

⁹⁸⁶ PH 1843/276, 573; Fayer 1900, 26.

⁹⁸⁷ PH 1843/277, 577; PH 1843/279, 595.

⁹⁸⁸ PH 1843/283, 631-632; Fayer 1900, 381.

⁹⁸⁹ PH 1843/279, 598; Fayer 1900, 86.

A főrendi tábla november 3-án tartott ülésén Apponyi György – a Pesti Hírlapban „egy gróf” – elsőként felszólalva kiemelte, hogy a magányrendszerből a korbácsolás ki van zárva.⁹⁹⁰ Egy később felszólaló „gróf” a hallgató rendszerrel szembeni érvek között említette: „utazásában maga látta illy börtönben azon kemény ostort, mellyel a’ rabok veretnek; látta azon derest, mellyről a’ felvigyázó mondása szerint igen sok rab olly elszántsággal kel föl, hogy általa a’ n.váradí börtönben ülő szalontai ember is megszégyenítették.”⁹⁹¹

Ezzel szemben „egy báró, ki egy maga védelmezé a’ hallgatórendszert” – vagyis Eötvös – november 4-én azt mondta, hogy a magányrendszerben is létezik a testi büntetés, ami itt koplalást jelent.⁹⁹² A Pesti Hírlap „egy ifju báró” megjelöléssel illette Eötvös Józsefet, amikor teljes terjedelmében leköszölte az 1844. április 17-én elmondott beszédét. A tanulmányának is beillő felszólalásban bizonyította Eötvös, hogy a magányrendszerben is létezik a testi büntetés, Glasgow és Philadelphia példáját hozta fel erre.⁹⁹³

Az igazi vita azonban akkor alakult ki, amikor az átmeneti szabályként javasolt 1830. évi tervezethez tartozó börtönügyi melléklet tárgyalásába kezdtek 1843. november 13-án. A 'Tractamentum captivorum' címet viselő három részre tagolt, harminchét szakaszból álló, még két mellékletet tartalmazó hatoldalas „börtönügyi rendtartás” 21. §-a az „engedetlen és kihágó rab” megfenyítésére testi büntetést is engedélyezett. Erről kezdtek el a főrendek hosszasan vitatkozni. Újra felmerült, hogy miért nem az anyagi jogi javaslattal kezdték a tárgyalást. Egyesek nem foglaltak állást a testi büntetés mellett vagy ellene, de sürgették a főrendi tábla tagjait, hogy a kérdésben döntsenek, mert nem hagyhatják nyitva a kérdést. Egy felszólaló szerint a magányrendszer elfogadása egyszersmind a botról való lemondást is jelentette, tehát itt már erről nem is kellene vitatkozni. Az utolsóként felszólaló gróf annak ellenére, hogy szerinte a testi büntetést még nem lehet eltörölni, javaslatot tett egy kompromisszumos megoldásra. Egyszerűen emeljék ki a testi fenyítést a szövegből, mert ez önkényes lenne, szemben az általa fenntartandónak tartott bírói ítéletben kimondottal. Ezután „a’ többség kihagyá ugyanezen szakaszból a’ 'poena corporali' szót”, de elhalasztották a testi büntetésekre vonatkozó döntést az anyagi jogi javaslat tárgyalására.⁹⁹⁴

⁹⁹⁰ PH 1843/298, 766; Mezey 1992, 45.

⁹⁹¹ PH 1843/298, 767.

⁹⁹² PH 1843/299, 775.

⁹⁹³ PH 1844/346, 277.

⁹⁹⁴ PH 1843/301, 792-793. A börtönügyi mellékletről egyedül csak Bibó István tett említést Bibó 1977,

Ez az epizód több szempontból is érdekes. Egyrészt rámutat arra, hogy az 1830-as tervezetek nem maradtak visszhang nélkül, még élénken élt a törvényhozás tagjaiban az akkori munkálatok emléke, tehát megkérdőjelezhető annak a toposznak a létjogosultsága, mely szerint a korábbi tervezetek feledésbe merültek. Másrészt a törölt kifejezés latinul van, tehát a tárgyaló szövegnek is ezen a nyelven kellett lennie. Úgy látszik, a főrendek annak ellenére, hogy a magyar nyelv törvényhozási nyelvvé válását támogatták, még a latin nyelvű tervezetet vitattak meg.

Az országos ülés 2. üzenetében szerepelt és a főrendi tábla 1844. április 18-án tartott ülésén el is hangzott, hogy egy olyan tervezetre kívánják építeni az átmeneti börtönszabályzatot, amelyből „a’ becsületérzés minden legkisebb szikráját kioltó bot és korbács ki nem hagyattak”, vagyis ellentmond a mostani kodifikációs törekvések alapelveinek.⁹⁹⁵

Nem kapcsolható egyetlen vitatémához sem az 1844 januárjában a megyei kicsapongásokról szóló kerületi ülésen felszólalt követ mondanivalója, aki gyakori eljárási visszaélések kapcsán említette a korbácsot.⁹⁹⁶ A bányatörvény vitájában az 1830. évi tervezetre hivatkozva kívánták a zsidók bányavárosokból történő kizárását. Egy követ erre megjegyezte, hogy már tizenhat év eltelt azóta és „különben is milly emberszerető volt azon 1827-iki küldöttség? kilátszik abból, hogy különös emberszeretetből azt javaslá, miként 50nél többet az embereken ne lehessen vágni.” A követ tehát az egész tervezet elavultságát pontosan azzal támasztotta alá, hogy a testi büntetést szabályozza, így semmiképpen nem lehet korszerű.⁹⁹⁷

IV. 3. 4. „Furcsa hírek”

A 'Külföldi napló' hírei között fordult elő arányaiban a legtöbb szenzációs beszámoló a testi büntetés vonatkozásában. Eredetileg ilyen jellegű lehetett a Jamaicából érkezett rövid hír, amely szerint eltörölték a korbácsbüntetést. A későbbiekben viszont újra felbukkant ez az információ, most már kifejezetten pozitív példaként.⁹⁹⁸

73. A börtönügyi rendtartás az 1831-es pesti kiadásban szerepel, a negyedikként közzétett büntetőkódex-tervezet (IV. Codex de delictis, eorumque poenis 309-372) után külön lapszámozással indul, ezt követi folytatólagosan a törvényszéki orvosi utasítás. Tractamentum 1831.

⁹⁹⁵ PH 1844/346, 276, 279.

⁹⁹⁶ PH 1844/317, 25.

⁹⁹⁷ PH 1844/345, 269.

⁹⁹⁸ PH 1841/18, 143; Kossuth 1841f, 209-210; Kossuth 1841h, 285-286.

Negatív szenzációként számoltak be az Amszterdamban alkalmazott „kikorbácsolás”-ról, a lord Cardigan által vasárnap templomban elrendelt korbácsolásról, a Perzsiában talpára mért 600 bottal kivégzett volt párizsi követről, valamint a tizenkétszer 500 ember közt végrehajtandó vesszőfutásról Oroszországban.⁹⁹⁹ Hasonló megfontolásból került a kiválasztott hírek közé az angol dezertőrök tetoválással történő jelölését tárgyaló cikkbe a „kilencfarkú macska”, és az amerikai hadügyminiszter fiának kivégzése kapcsán vetődött fel a hadihajókon alkalmazott testi büntetés.¹⁰⁰⁰ Inkább a politikai hírek közillett az a tudósítás, amely szerint a híres dán népszónokot elítélték gyűlöletkeltés miatt, de az ügyész fellebbezésében testi büntetés kiszabását is szükségesnek látta.¹⁰⁰¹

A kezdeti hírhíányon úgy próbált a szerkesztő segíteni, hogy a legképtelenebb információkat röppentette fel, majd később ezt cáfolta. Testi büntetések vonatkozásában ilyen volt az 5. szám híre, amelyben a hevesi levelezőt kérte Kossuth, hogy tudósítson a lófarokhoz kötésről, ami állítólag megyéjében történt. Még néhány elítélő mondatot is hozzáfűzött a feltételezett esethez.¹⁰⁰² A későbbiekben nem tűnt fel sem megerősítés, sem cáfolat, valószínűleg ekkor már nem volt szükség ilyen „térkitöltő” (ál)hírekre.

Külföldön vélhetően „egzotikus” hírek számított volna, Magyarországon viszont teljesen természetes volt, ami Komárom vármegye közgyűlésén a büntetőjogi kodifikáció kapcsán elhangzott. A felszólaló szerint a Corpus Jurisban levő „orr-fülvágási büntetések az idő vasfoga által megemésztettek”, de mégis szerepelnek a magyar törvénygyűjteményben, hiszen nem helyezték hatályon kívül.¹⁰⁰³

A testi büntetések hatékonyabb végrehajtása miatt Szabadka levelezője szerint több megyében a hajdúk kitömött zsákokon gyakorolják a bot használatát. Viszonylag gyorsan meg is érkezett a cáfolat Bács megye tudósítójától.¹⁰⁰⁴

A fővárosi hírekben azt olvashatta a lap közönsége, hogy az egyik városi biztost azért bocsátották el, mert a király névnapján botoztatott.¹⁰⁰⁵

A magyar tudósítások közül a „kis színes” hírek közé tartozik, de nem a testi büntetés miatt egy Baranya megyében történt furcsaság. Szabolcs község lakói az újoncállítás során katonának megfogadtak egy ifjút, aki mentes volt a sorshúzás alól, de

⁹⁹⁹ Hollandia PH 1841/21, 171; Anglia PH 1841/36, 296-297; PH 1841/ PH 1841/7, 308; Franciaország PH 1841/74, 625; Oroszország PH 1842/175, 635.

¹⁰⁰⁰ Anglia PH 1842/157, 469; Egyesült Államok PH 1843/222, 109.

¹⁰⁰¹ PH 1842/115, 91.

¹⁰⁰² PH 1841/5, 34.

¹⁰⁰³ PH 1843/256, 401.

¹⁰⁰⁴ Szabadka PH 1842/122, 151; PH 1842/138, 296; Bács PH 1842/133, 249; PH 1842/149, 401.

¹⁰⁰⁵ PH 1841/38, 314.

a biztonság kedvéért orvossal is megvizsgáltattak. Ekkor derült ki, hogy lány, tíz éve óta férfinak öltözve dolgozott különböző gazdáknál. Ezért tizenkét botra büntették.¹⁰⁰⁶

IV. 3. 5. Összegzés

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a Pesti Hírlap Kossuth Lajos vezetésével szabályos kampányt folytatott a testi büntetések büntetési katalógusból történő kiiktatásáért, de nem koronázta teljes siker törekvéseiket. A cél eleve nem volt reális, mert két nagyon fontos feltétel hiányzott. Egyrészt a döntési pozícióban levő vármegyei nemesség gondolkodása még nem formálódott annyira át, hogy felismerje a változás szükségességét. A barsi példa alapján nem voltak azzal tisztában, hogy az egész büntetési katalógust kell gyökeresen átalakítani, és nem lehet elemeket módosítani a többi változatlanul hagyásával. A másik probléma a testi büntetést helyettesítő szabadságvesztés végrehajtási feltételeinek teljes hiánya volt, amit a reformerek nem mértek fel reálisan. Ebből következően 1844 közepéig csak a kampányt tudták igazából elindítani, részeredmények jelentkeztek, de a teljes eltörlés még túl korai lett volna.

IV. 4. Szabadságvesztés

Az 1840-es évekre a magyar büntetési katalógusban olyan változások következtek be, amelyek előkészítették a szabadságvesztés uralkodó büntetési nemmé válását. A büntetési elvek átalakulásával összefüggésben a halálbüntetés erőteljes visszaszorulása és a testfenyítő büntetések fokozatos csökkenése vezetett a szabadságelvonás előretöréséhez. A reformkor végén azonban nem állt még rendelkezésre a végrehajtáshoz szükséges feltételrendszer, ezért mind elméleti, mind gyakorlati síkon ezzel, vagyis a modern börtön megteremtésével foglalkoztak a legtöbbet. A szabadságvesztés büntetéstani aspektusból csak az eltörlni kívánt halálbüntetés és a testi büntetés ellenpontjaként jelent meg, önálló kérdésként nem merült fel. Nem a jogalapja vagy a léte volt kétséges a reformkori büntetőjogi gondolkodásban, hanem a célja és ennek kapcsán a végrehajtása körül alakultak ki viták. Ebből következően nem lehet mindenre kiterjedően elemezni ezt a büntetési

¹⁰⁰⁶ PH 1841/14, 108.

nemet, csak az elnevezések, és az egyes formákhoz köthető időtartamok vizsgálata lehetséges.

A Pesti Hírlapban gyakorlatilag minden rovatban megjelent a szabadságvesztés különböző elnevezések alatt. A 'Külföldi naplóban' megjelent hírek azonban nem vizsgálhatóak a magyar eredetű cikkekkel együtt, mert a szerzők még annyira sem használtak következetes terminológiát, mint a hazai híreknél. A büntetés megjelölése a többszörös átvétel és a fordító szabad belátása miatt nem ad megfelelő tájékoztatást és összehasonlítási alapot. Ebből kiindulva a szabadságvesztést érintő külhoni tudósításokat a hazai beszámolóktól elkülönítve kell tárgyalni.

IV. 4. 1. A szabadságvesztés külföldön

A 'Külföldi naplóban' összesen tizenhét területről 130 hír érintette úgy a szabadságelvonást, hogy büntetéstani szempontból is vizsgálható.¹⁰⁰⁷ Az esetek döntő részében, nyolcvanhárom esetben fogság elnevezéssel illették a szabadságvesztést. A legkisebb fogságként szereplő büntetés öt nap volt, amelyet Franciaországban királyi rendelet írt elő a gyarmati rabszolgabirtokosok visszaéléseire.¹⁰⁰⁸ Életfogytig is tarthatott az ilyen néven említett szabadságelvonás, ahogy az egy-egy itáliai, belga és

¹⁰⁰⁷ Anglia PH 1841/1, 5; PH 1841/26, 213; PH 1841/30, 245; PH 1841/40, 333; PH 1841/53, 446; PH 1841/83, 693; PH 1841/101, 850; PH 1841/102, 856; PH 1842/134, 259; PH 1842/153, 438; PH 1842/159, 485; PH 1842/161, 504; PH 1842/164, 532-533; PH 1842/168, 567; PH 1842/176, 643; PH 1842/180, 676; PH 1842/183, 702; PH 1842/189, 752; PH 1842/192, 777; PH 1842/194, 795; PH 1842/195, 804; PH 1842/196, 814-815; PH 1843/221, 101; PH 1843/234, 213; PH 1843/300, 788; PH 1844/353, 342; PH 1844/360, 405; Franciaország PH 1841/3, 20; PH 1841/4, 28; PH 1841/7, 53; PH 1841/15, 118; PH 1841/23, 188; PH 1841/26, 213; PH 1841/36, 297; PH 1841/56, 473; PH 1841/67, 565; PH 1841/68, 573; PH 1841/81, 685; PH 1841/82, 693; PH 1841/83, 701; PH 1841/94, 793; PH 1841/95, 802; PH 1841/98, 826; PH 1842/105, 6; PH 1842/106, 13; PH 1842/107, 22; PH 1842/110, 47; PH 1842/112, 63; PH 1842/113, 71-72; PH 1842/115, 90; PH 1842/116, 96-97; PH 1842/117, 105; PH 1842/119, 122; PH 1842/124, 171; PH 1842/127, 197; PH 1842/128, 207; PH 1842/130, 224-225; PH 1842/134, 259; PH 1842/137, 289; PH 1842/141, 327; PH 1842/147, 382; PH 1842/156, 461; PH 1842/157, 469; PH 1842/158, 477; PH 1842/168, 567; PH 1842/172, 604-605; PH 1842/178, 659; PH 1842/199, 839; PH 1842/201, 855; PH 1842/202, 863; PH 1843/232, 196-197; PH 1844/319, 46; PH 1844/320, 54; PH 1844/334, 178; PH 1844/337, 206; PH 1844/339, 222; PH 1844/341, 241; PH 1844/345, 273; PH 1844/347, 288; PH 1844/354, 351; PH 1844/355, 360; PH 1844/356, 369; PH 1844/360, 405; Poroszország PH 1841/16, 127; PH 1842/117, 105; PH 1843/219, 85; PH 1843/236, 231; PH 1843/237, 238; Belgium PH 1841/19, 153; PH 1841/94, 793; PH 1842/156, 461; PH 1842/197, 821; PH 1842/201, 855; PH 1842/205, 887; PH 1843/229, 167; Törökország PH 1841/45, 378; PH 1842/114, 82; Itália PH 1841/54, 455; PH 1841/71, 600; PH 1844/355, 360; Görögország PH 1841/57, 481; PH 1841/97, 817; PH 1841/99, 834; német területek PH 1841/73, 616, PH 1841/104, 874; PH 1842/125, 179; PH 1843/212, 29; PH 1843/273, 546; Spanyolország PH 1841/81, 685; PH 1841/84, 710; Dánia PH 1842/115, 91; Hollandia PH 1842/201, 856; Svájc PH 1843/210, 13; Portugália PH 1843/244, 298; Svédország és Norvégia PH 1842/150, 412; Svédország PH 1843/344, 298; Havasalföld PH 1842/142, 337; PH 1844/343, 256; Barbados PH 1843/223, 117; Oroszország PH 1841/107, 23; PH 1842/146, 372; PH 1842/175, 635.

¹⁰⁰⁸ PH 1841/83, 701.

francia beszámolóban is szerepelt.¹⁰⁰⁹ Fogságnak nevezték Angliában az adósság miatti szabadságvesztést,¹⁰¹⁰ és az előzetes letartóztatásra is ezt a kifejezést alkalmazták a Pesti Hírlapban.¹⁰¹¹

A gyarmattartó országokban kialakult deportálásra, vagyis a gyarmatokon letöltendő szabadságvesztésre huszonnyolc esetben utaltak a külföldi hírek. A legtöbbször Angliából származó beszámolóban fordult elő Ausztráliába történő „deportáció”, amely tíz évtől az „örökös számkivitel”-ig tarthatott, de Franciaország, Oroszország és Portugália is alkalmazta ezt a szabadságvesztési formát. A Hamburgból érkezett tudósítás szerint a frissen magalakult „gyarmatosító társaság” az új-zélandi társaságtól megvásárolta a Chatham szigeteket, amelyekre a szerződés szerint nem lehet „számüzni gonosztévőket, vagy ott idegen vétkesek számára büntető intézetet felállítani.” Tehát ilyen módon is megpróbálták korlátozni a szabadságelvonás ezen típusának térnyerését. A megyei hírekben is előfordult utalás a Szibériába történő deportálásra, ezzel jellemezte a szerző Oroszország elmaradottságát.¹⁰¹²

A hírek megfogalmazása alapján nem lehet eldöntetni, hogy a szabadságvesztés külön típusát jelentett-e a kényszermunka, vagy csak a végrehajtáshoz kapcsolódó előírásként értelmezhető ez a kifejezés. A külföldi hírek között húsz alkalommal nevezték így a szabadságelvonó büntetést, a legrövidebb egy hónapig tartott egy angol hír szerint, a leghosszabb határozott tartamú pedig Franciaországból negyvenöt év rabmunka „(travaux forcés)” volt.¹⁰¹³

A lapban börtön elnevezés alatt tizenegy külföldi hírben szerepelt a szabadságvesztés, legrövidebb így említett szabadságelvonás „néhány nap” volt egy francia hírben, a leghosszabb pedig tíz év.¹⁰¹⁴

¹⁰⁰⁹ Franciaország PH 1842/178, 659; Itália PH 1844/355, 360; Belgium PH 1842/156, 461.

¹⁰¹⁰ PH 1844/353, 342.

¹⁰¹¹ PH 1842/153, 438; PH 1842/159, 485; PH 1842/164, 533; PH 1842/194, 795.

¹⁰¹² Anglia PH 1841/1, 5; PH 1841/30, 245; PH 1841/101, 850; PH 1841/102, 856; PH 1842/134, 259; PH 1842/161, 504; PH 1842/164, 532-533; PH 1842/180, 676; PH 1842/183, 702; PH 1842/192, 777; PH 1842/195, 804; PH 1842/196, 814; PH 1843/221, 101; PH 1843/300, 788; PH 1844/353, 342; Franciaország PH 1842/106, 13; PH 1842/110, 47; PH 1842/112, 63; PH 1842/137, 289; PH 1842/156, 461; PH 1844/356, 369; Oroszország PH 1842/107, 23; PH 1842/146, 372; PH 1842/175, 635; Poroszország PH 1842/117, 105; Barbados PH 1843/223, 117; német területek PH 1842/125, 179; Portugália PH 1843/244, 298; Varasd PH 1841/95, 801.

¹⁰¹³ Franciaország PH 1841/15, 118; PH 1841/26, 213; PH 1841/67, 565; PH 1841/95, 802; PH 1842/110, 47; PH 1842/112, 63; PH 1842/127, 197; PH 1842/130, 225; PH 1842/157, 469; PH 1842/178, 659; Poroszország PH 1841/16, 127; PH 1843/219, 85; Anglia PH 1841/26, 213; PH 1841/53, 446; PH 1842/189, 752; Belgium PH 1841/19, 153; PH 1842/156, 461; Törökország PH 1841/45, 378; Itália PH 1841/71, 600; Havasalföld PH 1844/343, 256.

¹⁰¹⁴ Poroszország PH 1841/16, 127; PH 1843/236, 231; PH 1843/237, 238; Anglia PH 1842/196, 814-815; PH 1844/353, 342; Franciaország PH 1841/68, 573; PH 1841/81, 685; PH 1841/83, 701; PH 1842/107, 22; német területek PH 1841/73, 616; Belgium PH 1843/229, 167.

A Pesti Hírlap beszámolt olyan eseményekről is, amelyek kapcsán a Földközi-tenger mentén gyakori gályarabság is feltűnt. A francia, török, itáliai és portugál híryanagból kiderült, hogy a gályarabság öt évtől életfogytig tarthatott. Egy 1842-ből származó cikk elítélte a francia kegyelmezési gyakorlatot, amely a politikai bűncselekmények elkövetőinek halálos ítéletét rendszeresen gályarabságra változtatta. A szerző szerint igazságtalan a politikai foglyokat és a hadifoglyokat ilyen kegyetlen és megalázó büntetéssel sújtani.¹⁰¹⁵

A fegyház kifejezés mindössze három cikkben szerepelt, a poroszországi hírek szerint hét hónaptól életfogytig tartó szabadságvesztést neveztek így.¹⁰¹⁶

Egyetlen alkalommal szerepelt a francia eredetű tudósításokban a szabadságelvonás megjelölésére a „javítás”, „javító büntetés”, „javító fogság”, „fenyítés” és „elzárás” kifejezés. Utóbbit a szabadságvesztés általános elnevezéseként szerepeltették, a javító fogság pedig fiatalokúakra vonatkozott.¹⁰¹⁷

Az angol beszámolóokban előfordult még a „magányfogság” és a „bezárás” a szabadságelvonó büntetés megnevezéseként.¹⁰¹⁸

Hollandiában a „javító-fogházi büntetés” egytől öt évig terjedő lehetett, a lübecki haditörvényszék által kiszabott „házi fogság” és a svédországi hírben szereplő „várfogság” időtartamát a lap nem tette közzé.¹⁰¹⁹

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a Pesti Hírlapban előforduló külföldi cikkekben és beszámolóiban a szabadságvesztés különféle elnevezéseivel találkozhatunk, amelyek használata nem mutat következetességet. A gályarabság és a deportáció kifejezéseket csak a hosszú tartamú, vagyis legalább öt évet elérő szabadságelvonó büntetésekre alkalmazták, a többi szabadságvesztési formánál ilyen szabályosságot nem lehet megfigyelni.

IV. 4. 2. A szabadságvesztés Magyarországon

Kossuth Lajos lapjának magyar hírei között összesen 122 alkalommal szerepelt a szabadságvesztés büntetés. A leggyakrabban fogságnak vagy magányfogságnak nevezték ezt a büntetési nemet, negyvenöt esetben fordult elő ez a kifejezés. A vidéki

¹⁰¹⁵ Itália PH 1841/54, 455; PH 1844/355, 360; Franciaország PH 1842/112, 63; PH 1842/157, 469; PH 1844/345, 273; PH 1844/354, 351; PH 1844/369; Portugália PH 1843/244, 298.

¹⁰¹⁶ Poroszország PH 1843/219, 85; PH 1843/236, 231; Svájc PH 1843/210, 13.

¹⁰¹⁷ PH 1841/36, 297; PH 1842/112, 63; PH 1842/136, 279; PH 1842/138, 298.

¹⁰¹⁸ PH 1842/164, 532-533; PH 1843/234, 213.

¹⁰¹⁹ Hollandia PH 1842/201, 856; német területek PH 1843/273, 546; Svédország PH 1843/244, 298.

rovatokban szereplő beszámolók szerint a fogságban eltöltött idő egy hónaptól akár tizenöt évig is terjedhetett, ténylegesen azonban csak hat év volt a legmagasabb kiszabott időtartam. Komárom vármegye levelezője az 1842 nyarán közölt börtönstatisztikában említette, hogy a leghosszabb büntetés tizenöt év fogság. A korabeli büntetéskiszabási gyakorlat és börtönviszonyok alapján ez az időtartam meglepően hosszú. Az olvasóban esetleg felmerülhet a sajtóhiba lehetősége is, hiszen a somogyi hat éves szabadságvesztésnél hosszabb büntetés nem fordult elő a Pesti Hírlap magyar vonatkozású hírei között. A bíróság által megszabott végrehajtási körülmények között gyakran szerepelt a vas, heti két böjt, közmunka, sőt Somogy vármegyében testi büntetés is. Barsban az előzetes letartóztatást nevezték fogságnak, Közép-Szolnok megyében pedig a közgyűlésen történt kihágások megfékezését célzó statútum tervezete tartalmazott egy hónaptól két évig terjedő fogságot, amennyiben a pénzbüntetést nem tudja megfizetni az elítélt.¹⁰²⁰

A börtönnél súlyosabb büntetésnek tekinthették Pest és Buda bírái a fogságot, mert a 'Fővárosi újdonságok' beszámolói szerint „több hét” vagy három hónap tartamú szabadságelvonást neveztek így.¹⁰²¹

Az erdélyi országgyűlés úrbéri törvénye szerint a kihágást elkövető jobbágyot egy-három napi fogsággal büntethette földesura.¹⁰²²

Esztergom vármegye levelezője az elkülönítve töltött tíz hónapnál hosszabb előzetes letartóztatást magányfogság néven említette.¹⁰²³

A kodifikációs vitákban és a követutasításokban egyaránt megfigyelhető, hogy a követek nem vették figyelembe az 1843. évi javaslat büntetésekre kidolgozott terminológiáját, amely szerint a fogság legfeljebb egy évig terjedhet.¹⁰²⁴ Temes megyében „örökös” és Hevesben „holtig” tartó fogságot említettek, de ez kétszer a diétai tárgyalások során is előfordult. Először 1843 májusában a sajtótörvény tárgyalásánál merült fel ez a büntetés, majd az anyagi jogi javaslat vitájában, végül a vármegyei választási kicsapongások megfékezéséről szóló törvényjavaslat

¹⁰²⁰ Gömör PH 1841/29, 234; PH 1843/210, 11; Somogy PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 349; Baranya PH 1841/62, 519; Csongrád PH 1841/64, 535; PH 1842/158, 476; Közép-Szolnok PH 1842/107, 21; Bars PH 1842/110, 44; Komárom PH 1842/161, 503; Heves PH 1842/187, 732; PH 1843/228, 157; Pozsega PH 1842/191, 766; Pest PH 1842/146, 371-372; PH 1842/197, 819; Nógrád PH 1842/203, 869; Ugocsa PH 1843/212, 27; Vas PH 1843/215, 51; Temes PH 1843/254, 385; Sopron PH 1844/334, 177; Szabolcs PH 1844/343, 255; Szatmárnémeti PH 1841/48, 400; Szeged PH 1841/86, 724.

¹⁰²¹ PH 1841/9, 66; PH 1842/143, 345.

¹⁰²² PH 1842/174, 623. Nem szentesítette az uralkodó: Miskolczy 1980, 661.

¹⁰²³ PH 1841/56, 471; PH 1842/109, 38.

¹⁰²⁴ Fayer 1896/2, 16.

összeállításakor tűnt fel a fogság. Érdekesség, hogy „egy vármegye” – Szepes – fogság helyett rabsággal rendelte volna büntetni a házasságtörést. A választási kihágások szankcionálásáról folytatott diskurzus mutatja be a legjobban, hogy a korabeli törvényhozók számára milyen nehézséget okozott két törvényjavaslat összhangba hozása. A választási kicsapongás büntetési tétele az eredeti változat szerint három évig terjedő fogság volt, de a kerületi ülésen felvetődött, hogy a már elfogadott büntetőjogi javaslattal ellentétes lenne ez a szabályozás. Némi vita után az anyagi jogi javaslat alapján egy évet határoztak meg maximumként.¹⁰²⁵

A börtön kifejezés is igen gyakori volt, negyvenkét cikkben fordult elő. A megyei rovatokban kiszabott büntetésként három naptól egészen három évig terjedhetett. Előbbit az „ausztriai váltótörvényszék” királyi leiratban érkezett ítélete tartalmazta, kiváltva Bács vármegye tiltakozását. Három éves börtönbüntetésről Baranyából és Nyitra vármegyéből adtak hírt, a szabadságvesztés mellé vasat és közmunkát is előírtak. Néhány esetben viszont csak a bebörtönzés tényét közölték a levelezők, de az időtartamot nem említették.¹⁰²⁶ Hont vármegye közgyűlése a megyei választási kicsapongások korlátozására törvényt javasolt, amelyben a „kihágókat” egy hónaptól egy évig terjedő börtönnel büntették volna.¹⁰²⁷ Szatmár vármegye levelezője Szatmárnémeti szabad királyi város státútumáról számolt be, amely állítólag három nap börtönnel rendelte büntetni a tiltott italmérésbe betérőket. Alsó-Fejér megye pedig az elharapózott választási zavargások megfékezésére dolgozott ki státútumot, amely szerint a húsztól kétszáz forintig terjedő pénzbüntetést meg nem fizetők egy héttől három hónapig terjedő börtönre ítéelhetők.¹⁰²⁸

Az 1843. évi javaslatához kapcsolódó országgyűlési és megyei vitákról szóló beszámolókbán a börtön tizennégy alkalommal került a lapba. A legrövidebb börtönbüntetést Heves vármegye követutasítása javasolta: három hónapot a káromkodásra. Temes közgyűlésén huszonöt év börtönt, Moson vármegye

¹⁰²⁵ PH 1843/251, 356; PH 1843/252, 361; PH 1843/276, 572-573; PH 1843/277, 577-578; PH 1843/278, 589; PH 1843/279, 596, 598; PH 1843/280, 606; PH 1843/282, 624; Fayer 1900, 240; PH 1844/319, 44; PH 1844/320, 52; PH 1844/321, 58; PH 1844/337, 201; PH 1844/339, 220; Temes PH 1843/283, 634; Heves PH 1843/285, 655.

¹⁰²⁶ Pozsony PH 1841/13, 99; Baranya PH 1841/62, 519; PH 1843/236, 229; Bihar PH 1841/79, 665; PH 1842/156, 458; Vas PH 1841/86, 722; Nyitra PH 1841/89, 746; Békés PH 1841/104, 872; PH 1842/118, 111; PH 1842/141, 325; Krassó PH 1842/137, 288; Bács PH 1842/157, 469; PH 1842/158, 475; Komárom PH 1842/161, 503; Zólyom PH 1842/175, 633; Zemplén PH 1842/180, 674; Bars PH 1843/216, 61.

¹⁰²⁷ PH 1843/255, 392.

¹⁰²⁸ Szatmár PH 1842/175, 634; Alsó-Fejér PH 1843/259, 429.

országgyűlési utasítása pedig „örökös” börtönt említett.¹⁰²⁹ A szabadságvesztés hét országgyűlési tudósításban börtön elnevezéssel fordult elő, de nem szabadságelvonó büntetésről folytatott tárgyalásokon.¹⁰³⁰ A kodifikációs viták kapcsán különösen érdekes a börtönbüntetés kifejezés előfordulása, mert az 1843. évi anyagi jogi javaslatban csak rabság és fogság szerepelt a büntetési nem jelölésére, a törvényjavaslat csak a letöltő intézetre használta a börtön elnevezést.¹⁰³¹

A fővárosi rovat alapján Budán és Pesten a kifejezetten rövid tartamú – két órától tizennégy napig tartó – szabadságvesztést, vagy előzetes letartóztatást nevezték börtönnek.¹⁰³² Ezt támasztja alá Remellay cikke, amely szerint a pesti fenyítő bizottmány hatáskörébe azok a csekély súlyú cselekmények tartoztak, amelyek legfeljebb két hét börtönnel voltak büntethetők.¹⁰³³

Kovács Lajos Szatmár megyei beszámolója viszont pontosan ellentétes bírósági praxistról tájékoztatta az olvasókat, hiszen fél évtől három évig terjedő szabadságvesztésre alkalmazta a kifejezést. A képet árnyalja az a megjegyzése, hogy egy úriszék „3 napi szelid börtönre (falu házára)” ítélte az úrbéri kihágást elkövető jobbágyot.¹⁰³⁴

A szabadságvesztés elnevezéseként a rabság csak huszonhárom hírben fordult elő. A legrövidebb fél év rabság volt testi büntetéssel együtt, a leghosszabb négy év. A börtönügyi választmány számára készített statisztika egyik kérdőpontja a fogvatartottak „rabság ideje szerint” történő kimutatását kérte, háromszor a statisztika közlésével került a Pesti Hírlapba a kifejezés.¹⁰³⁵

A rabság megjelölést a megyei követutasítások elkészítésénél és az országgyűlési vitákban az 1843. évi anyagi javaslat terminológiájával összhangban használták. A követutasítások általában az „örökös” szabadságvesztést jelölték ezzel a szóval.¹⁰³⁶

¹⁰²⁹ Vas PH 1843/277, 582; Heves PH 1843/282, 626; Temes PH 1843/283, 634; Moson PH 1843/283, 634; PH 1843/286, 664; Verőce PH 1843/294, 731; Bács PH 1843/299, 778.

¹⁰³⁰ PH 1843/276, 573; PH 1843/277, 580; PH 1843/278, 589; PH 1843/280, 606; PH 1844/318, 36.

¹⁰³¹ Fayer 1896/2, 15.

¹⁰³² PH 1841/59, 494; PH 1842/143, 345; PH 1842/163, 522; PH 1842/184, 706; PH 1842/196, 810.

¹⁰³³ Remellay 1841, 506.

¹⁰³⁴ Kovács 1841, 718.

¹⁰³⁵ Komárom PH 1841/15, 116; Borsod PH 1841/57, 478; Veszprém PH 1841/65, 544; Turóc PH 1841/88, 738; Bács PH 1841/97, 816; PH 1842/149, 402; Békés PH 1842/118, 111; Temes PH 1842/153, 437; Torontál PH 1844/334, 177-178; Szabadka PH 1842/122, 150.

¹⁰³⁶ PH 1843/277, 579-580; PH 1843/279, 598; PH 1843/281, 606; PH 1843/281, 618; PH 1843/282, 624; Heves PH 1843/285, 655; Bars PH 1843/287, 670; Gömör PH 1843/289, 688; Pozsony PH 1843/291, 705; Bács PH 1843/299, 777; Ugocsa PH 1843/301, 795.

Összesen háromszor szerepelt a Pesti Hírlap magyar hírei között az „elzárás” kifejezés. Önmagában nem tekinthetnénk büntetőjogi büntetésnek, de az országgyűlés halálbüntetésről folytatott vitájában „örökös elzárás” összetételben szerepelt, ezért a szabadságvesztés egyik típusának kell tekinteni. A megyei rovat tanúsága szerint a csekély súlyú cselekmények büntetésére alkalmazták.¹⁰³⁷

Az „árestom” kifejezéssel kétszer találkozhatunk a megyei rovatban. Közép-Szolnokban a kis súlyú cselekményeknél a bot kiváltására javasolták. Bereg megyében a kocsmai verekedést büntettek egy nap árestommal és kurtavassal, de a levél írója a több hónapos letartóztatást is ezzel a névvel illette.¹⁰³⁸

Egy Baranya vármegyéből érkezett rövid tudósítás a „tömlöcöztetik” kifejezést alkalmazta az előzetes letartóztatásra.¹⁰³⁹ Bács megyében pedig a katonák által elkövetett vérengzés „főnöke” a haditörvényszéktől hat hét „házi letartóztatás”-t érdemelt.¹⁰⁴⁰

Szabadságelvonást jelentett, de nem minősíthetjük büntetőjogi büntetésnek a 'Fővárosi újdonságok' rovatban négyszer előfordult „becsukás” és az egyszer olvasható „bezáratá” kifejezéseket. Részben hatósági túlkapásról szóló hírben, részben pedig illetlen viselkedés vagy veszélyes közlekedés kapcsán szerepelt a lapban.¹⁰⁴¹

A magyar vonatkozású szabadságelvonó büntetések elnevezései igen változatosnak tekinthetők, hiszen nyolc különböző kifejezés szerepelt a cikkekben és a tudósításokban. A terminológia kidolgozatlanságára utal, hogy ugyanazon megjelölés esetenként néhány órai vagy életfogytig tartó szabadságvesztést is jelenthetett, mint például a börtönbüntetésként meghatározott büntetéseknél. Egyetlen elnevezésnél állapíthatunk meg valamiféle következetes alkalmazást, a rabság inkább a hosszabb tartamú szabadságelvonó büntetések kapcsán szerepelt a Pesti Hírlapban.

IV. 4. 3. Összegzés

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy szabadságvesztés Kossuth lapjában igen széles teret kapott, hiszen 253 hírben szerepelt, de a büntetéstani szempontból értékelhető információk igen szűk körűek. Részben a földrajzi fekvés,

¹⁰³⁷ PH 1843/276, 573; Ung PH 1842/116, 94; Pest PH 1842/116, 95.

¹⁰³⁸ Közép-Szolnok PH 1841/78, 657; Bereg PH 1842/200, 847.

¹⁰³⁹ PH 1841/96, 808.

¹⁰⁴⁰ PH 1842/157, 469.

¹⁰⁴¹ PH 1841/42, 346; PH 1842/125, 176; PH 1842/161, 500; PH 1842/167, 556; PH 1843/219, 81.

részben az eltérő hagyományok miatt Magyarországon nem volt ismert a gályarabság és a deportáció, amely a nyugati hírekben jól elkülöníthetően többször szerepelt. A szabadságvesztésre használt magyar terminológia nem hasonlítható össze a külhonival, egyrészt mert a 'Külföldi napló' cikkei különböző forrásokból és eltérő fordítással jelentek meg, másrészt mert a hazai szóhasználat is kiforratlan volt még az 1840-es években. Feltehetően a különböző elvnevezések különböző végrehajtási körülményeket jelölnek, amely kérdéskör viszont már átvezet a börtönügyhöz.

IV. 5. Egyéb büntetések

A három nagy büntetési nem: a halálbüntetés, a testi büntetés és a szabadságvesztés mellett a Pesti Hírlap hasábjain előfordultak jogfosztó-jogkorlátozó, erkölcsi-megszégyenítő és vagyoni büntetések is. Mivel ezek a büntetések nem bírtak olyan jelentőséggel és lényegesen kisebb számban fordultak elő, mint az előbb említett büntetési nemek, célszerűtlen lenne külön tárgyalni. A jogtörténeti irodalom a 18-19. században Magyarországon feltűnő ilyen jellegű büntetéseket összefoglaló néven bírói büntetésnek nevezi, de a mai olvasó számára anakronisztikusan hatna ez a kifejezés, ezért a továbbiakban egyéb büntetések gyűjtőnéven szerepelnek. Ezt a terminológiai megoldást indokolja az is, hogy ezek a büntetések vagy más büntetési nem – leggyakrabban szabadságvesztés – mellett, vagy pedig szubszidiárius jelleggel kerültek alkalmazásra.

IV. 5. 1. Vagyoni büntetések

A magyar bírói gyakorlatban a pénzbüntetés alkalmazása az adóalanyt védő központi kormányzati intézkedéseknek köszönhetően a 18. század folyamán visszaszorult,¹⁰⁴² így nem meglepő, hogy Kossuth lapjának magyar hírei között viszonylag kis számban fordultak elő ilyen jellegű utalások. Összesen hetvenhat hírben szerepelt vagyoni büntetés, ebből ötven tudósítás külföldről érkezett. A legtöbb külhoni hírrel Franciaország képviseltette magát, a kormányzat sajtó elleni hadjáratában a szabadságvesztés mellett mindig kiszabtak pénzbüntetést is. Az összeg 100-tól 12000

¹⁰⁴² Hajdu 1985, 159; Hajdu 1996, 165; Kabódi – Mezey 1997c, 140-141; Mezey 2005b, 189; Kabódi – Mezey 2005a, 190.

frankig terjedt, a Pesti Hírlap többször „bündij” néven említette a pénzbüntetést. Az önállóan kiszabott „birság” összege pedig tizenhat frank volt tiltott fegyvertartásért.¹⁰⁴³

Egy belga törvényszék váltóhamisításért a szabadságvesztés, megbélyegzés és pellengér mellé még pénzbüntetést is kiszabott. A Hannoverből érkezett hír szerint a börtönbüntetés pénzzel megváltható volt. Az írországi függetlenség mellett küzdők perében 1844-ben érdekes vagyoni büntetést alkalmazott a dublini bíróság. Az igen részletes tudósításból kiderült, hogy „O’Connell Dániel 12 hónapos fogságra és 2000 font st. bündijra ítéltetett. E’ fölött maga részéről 5000 font sterlinggel, ’s két kezes részéről hasonló öszveggel, t. i. 2500 fonttal mindenkitől, kezességet kell állitnia, hogy hét évig magát csendesén viselendi.”¹⁰⁴⁴ Ez a büntetés tulajdonképpen a felfüggesztett pénzbüntetés és a magánjogban ismert szerződési biztosíték egyfajta ötvözete, a lapban ebben az egy esetben szerepelt, a magyar büntetőjogi gyakorlatban pedig teljesen ismeretlen megoldás.

A vagyombüntetések kis jelentőségére utal, hogy a vidéki rovatokban mindösszesen csak tizenkét tudósításban látott napvilágot ilyen jellegű büntetésre utalás. Két vármegye választási kicsapongások ellen hozott statútumában szerepelt pénzbüntetés, amely meg nem fizetés esetében szabadságvesztésre volt változtatható. Közép-Szolnok megye közgyűlése a 200 forintig terjedő „birságra” ítélest legfeljebb két évi vason töltendő fogsággal tekintette egyenértékűnek. Alsó-Fejérben a rendek a maximum 200 forintos „pénzbüntetés” megfizetésének elmulasztását három hónapig tartó börtönnel rendelték büntetni.¹⁰⁴⁵ Az alkalmazott terminológia és az eltérő átváltási kulcsok pontosan mutatják a partiumi vármegyék és az erdélyi megyék közötti büntetőjogi gondolkodás közötti eltérést, pontosabban a korabeli magyar jogrendszer egyik legnagyobb problémáját, a jogi partikularizmust.

Hasonló jelenségre utalt Udvarhelyszék levelezője is, amikor kijelentette, hogy a „székely nem áll bot alatt, mert – nemes”, helyette pénzbírságot alkalmaztak.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴³ PH 1841/3, 20; PH 1841/8, 62; PH 1841/15, 118; PH 1841/23, 188; PH 1841/56, 473; PH 1841/82, 693; PH 1841/83, 701; PH 1841/98, 826; PH 1842/107, 22; PH 1842/113, 71-72; PH 1842/115, 90; PH 1842/116, 96; PH 1842/117, 105; PH 1842/119, 122; PH 1842/124, 171; PH 1842/127, 197; PH 1842/128, 207; PH 1842/130, 224-225; PH 1842/134, 259; PH 1842/145, 363; PH 1842/147, 382; PH 1842/168, 567; PH 1842/172, 604-605; PH 1843/232, 196-197; PH 1844/319, 46; PH 1844/320, 54; PH 1844/334, 178; PH 1844/337, 206-207; PH 1844/339, 222; PH 1844/341, 241; PH 1844/345, 273; PH 1844/347, 288; PH 1844/355, 360; PH 1844/360, 405.

¹⁰⁴⁴ Belgium PH 1841/19, 153; PH 1841/94, 793; PH 1842/205, 887; Anglia PH 1841/40, 333; PH 1844/360, 405; német területek PH 1841/73, 616; Görögország PH 1841/97, 817; Dánia PH 1842/112, 63; PH 1842/115, 91; Hollandia PH 1842/201, 856.

¹⁰⁴⁵ Alsó-Fejér PH 1843/259, 429; Közép-Szolnok PH 1842/107, 21.

¹⁰⁴⁶ PH 1841/46, 384.

Zemplén vármegye 1841 októberében tartott közgyűlésén „egy jámbor eskütt” a káromkodás büntetésére pénzbüntetést javasolt, és ezt a majdani követutasításhoz csatolni kívánta. Békés vármegyében a „rabok dolgozójának törvényszékileg szabott pénzbeli büntetésekből” származó bevételeit külön nyilvántartották. Nyitra vármegyében a törvényszék előtt meg nem jelenés miatt „mint makacs a’ felállítandó dolgozójának javára 200 pftban marasztaltatott”. Torontál megyében a „kisebb vétségeket elkövetők [...] a’ szegények számára adott pénzbeli bírsággal büntették”. Szatmárnémeti statútuma pedig a tiltott italmérésben vásárlókat statútumban tizenkét forintra rendelte büntetni.¹⁰⁴⁷ Ezek a beszámolók arra utalnak, hogy a korabeli magyar jog ismerte a vagyoni jellegű büntetéseket, de nem „klasszikus” büntetés formájában jelentek meg.

Vas vármegye tiltakozását fejezte ki, mert egy osztrák bíróság „csempészkedés” miatt pénzbüntetésre ítélte néhány megyei lakost. Ugocsa nemcsak a kamara illetékességének hiánya miatt nem hajtotta végre a sólopás miatt kiszabott pénzbüntetést, hanem a büntetési nem alkalmazását is kifogásolta, mivel a „tolvajság” rendes büntetése a közgyűlés álláspontja szerint a testi büntetés.¹⁰⁴⁸

Ezek a tudósítások is arra utalnak, hogy magyar bíróságok nem büntetőjogi büntetesként, hanem csekély súlyú cselekmények szankcionálására használták a vagyoni jellegű jogkövetkezményeket. A vagyoni „szankció” büntetőjogi „büntetési rendszeren” kívüli voltára utal az a néhány adat, amely a szolgabíró büntetőbíráskodásával kapcsolatban Békés vármegyében felmerült. A sedria egyáltalán nem alkalmazott vagyoni büntetést, a szolgabírói széken pedig csak nagyon kivételes esetben, a vád tárgyává nem tett, de azzal összefüggést mutató cselekmények miatt szabtak ki mezővárosi tűzi pénztár vagy megyei kórház javára pénzbírságot. Ebből következően a reformkori feltehetően büntetőjog nem alkalmazta a pénzbüntetést, csak a későbbi kihágások alapanyagát jelentő cselekmények kapcsán fordult elő a bírói gyakorlatban.¹⁰⁴⁹

Az 1843/44. évi országgyűlés vitájáról készült beszámolókból öt különböző kérdéssel összefüggésben merült fel a pénzbüntetés. Először a korábban kidolgozott sajtótörvényről folytatott tanácskozáson volt erről szó 1843 májusában. A Pesti Hírlap leközölte a tervezet szövegét, amelyben a pénzbüntetés sajátosan jelent meg: „IV. § Ha

¹⁰⁴⁷ Zemplén PH 1841/83, 698; Békés PH 1842/132, 240; Nyitra PH 1842/132, 243; Torontál PH 1842/137, 288; Szatmár PH 1842/175, 634; Szatmárnémeti PH 1842/196, 813.

¹⁰⁴⁸ Vas PH 1841/102, 856; PH 1842/122, 149; Ugocsa PH 1842/154, 444.

¹⁰⁴⁹ Bató 2002a, 29, BML IV. A. 10. c/65, 1844/149/6; BML IV. A. 10. c/66 1845/7/2; Király 1953, 100; Bató 2004.

a' per magános személy sértése következtében indított, a' pénzbeli elmarasztalás a' sértett félnek, ellenkező esetben pedig az ország pénztára részére ítélendő.”¹⁰⁵⁰ A szöveg alapján inkább a modern polgári jogban nem vagyoni kár megtérítéseként ismert jogintézményhez hasonló megoldásról lehetett volna szó, mintsem pénzbüntetésről. A korabeli bírói gyakorlat ismerte a személy elleni bűncselekményeknél a fájdalomdíjat, amelyet a büntetőbíróság állapított meg, de a sértett számára kellett megfizetni.¹⁰⁵¹ A sajtó útján elkövetett „sértés” miatt kiszabott pénzbeli marasztalás sértettnek történő átengedése is ezzel mutat rokonságot. Ennek pontos meghatározását viszont akadályozza az a körülmény, hogy a magyar magánjogtörténeten belül talán a leginkább elhanyagolt terület a kötelmi jog. Ezen terület egyes intézményei, így a szerződésen kívüli felelősség is csak a bírói praxis feltárásán keresztül ismerhető meg, mivel a rendi magánjog írott jogforrásai és a korabeli szakirodalom csak érintőlegesen foglalkozott a kérdéssel.¹⁰⁵² Ennek a feltáró munkának még az elején jár a kutatás, így nem tisztázott a kár fogalma sem a reformkori jogtudományban. A büntetés kritériumainak viszont nem felel meg az, hogy a sértett kapja, így ebben az esetben nem beszélhetünk pénzbüntetésről.

Az anyagi jogi javaslat különös részének tárgyalásáról így számolt be a Pesti Hírlap: „A' 207. §-nál is egy kis vita támadt, mert némelyek a' szemérmet sértő nemi bűnöknel pénzbeli büntetést nem tartottak célirányosnak, de megmaradt a' szerkezet.” Az újságolvasó ebből azt a következtetést vonhatta le, hogy a törvényalkotó viszonylag enyhe büntetést rendelt az „erőszakos nemi közösködésnél”. A javaslat szövege viszont teljesen világosan rabságot írt elő az erőszakos közösködés minden minősített és privilegizált esetére. A lapban említett 207. § szerint viszont „tartozik a tettes büntetésén felül, még pénzbeli díjt is fizetni, melly a sértett személyt vagy annak örököseit illeti. – Ezen pénzbeli díjt a bűnperben eljáró bíróság fogja meghatározni, s minél nagyobb vagy következeiseire nézve súlyosabb volt az okozott sérelem, s minél vagyonosabb a sértő, a pénzbeli díj annál nagyobb leend, húsz ezer pengő forintot azonban meg nem haladhat.” A megszövegezésből egyértelműen kiderül, hogy itt nem büntetőjogi büntetésről van szó, hanem nem vagyoni kártérítésről. Kossuth lapjába a téves megjelölés vélhetően a vitában elhangzottak miatt került be. Ifj. Pázmándy Dénes kifogásolta ezt a szakaszt, mert szerinte ez „pénzcsikarásra” nyújtana alkalmat, de az

¹⁰⁵⁰ PH 1843/251, 356; PH 1843/252, 361.

¹⁰⁵¹ Bónis 1962, 268-270; Bató 2004.

¹⁰⁵² Homoki-Nagy 2002, 211-212.

elnevezést is szeretne volna megváltoztatni. Klauzál Gábor pontosan elhatárolta a díjat a büntetéstől, kijelentve, hogy az „előbbi csak sértések miatt” jár. Szentkirályi viszont összemosta a kettőt és „pénzbeli büntetést” említett. Feltehetően ez a kijelentés okozta, hogy az ilyen elhatárolási kérdésekre még nem érzékeny jogászok büntetésként idézték a vonatkozó szakasz rendelkezését.¹⁰⁵³

A hamisításról szóló XXXV. fejezet tárgyalása során Szemere Bertalan Feuerbach pszichológiai kényszer elméletére alapozva kifejtette, aki „nyereség vágyából követi el a’ bűnt”, azt pénzbüntetéssel lenne jó büntetni.¹⁰⁵⁴

A kihágások között kívánták többen szabályozni az állatkínzást, amelyre a kerületi ülésen 100 forintig terjedő „pénzbeli büntetés”-t javasoltak. A kortársak számára nem volt egészen világos, hogy ezek a büntetések nem abszolút határozottak, hanem csak a büntetés speciális maximumát adják meg, az országos ülésen az esztergomi főkáptalan követelte ugyanis sokallta a büntetést, mert „száz forintot néha az egész faluban sem találhatni.” Az elnöklő személynek volt kénytelen elmagyarázni, hogy ez az összeg csak a büntetési tétel felső határa.¹⁰⁵⁵

A vagyoni büntetés körül a legnagyobb vita a megyei választási kicsapongások megakadályozására készített javaslat tárgyalása során bontakozott ki. A szavazók támogatását pénzzel vagy egyéb juttatással, például ingyen etetéssel és itatással megszerezni kívánókat és az így „megvesztegetetteket” szerették volna a rendek pénzbüntetéssel sújtani. Általában a vesztegetési összeg többszörösében határozták volna meg a büntetés mértékét, a kétszerestől a tízszeresig többféle ötlet elhangzott. A felszólalók általában az aktív vesztegetőt súlyosabban kívánták büntetni. A pénzbüntetés mellett többnyire valamilyen jogfosztó büntetést is javasoltak, sőt a passzív vesztegető szegénysége esetére szabadságvesztésre átváltási kulcsot is meghatároztak. Az 1844 januárjában tartott kerületi ülésen merült fel, hogy a már elfogadott anyagi jogi javaslatnak megfelelően nem abszolút határozott büntetéseket, hanem csak a speciális maximumot meghatározva kellene szabályozni a kérdést.¹⁰⁵⁶

Vagyoni jellegű büntetésként értelmezhető az elkövetés eszközének elkobása, amely kapcsán a 347. § ismertetésekor felvetődött, hogy a hamis mértékegységet (súlyt,

¹⁰⁵³ PH 1843/277, 579; Fayer 1896/2, 56-57; Fayer 1900, 68-69.

¹⁰⁵⁴ PH 1843/277, 580; Fayer 1900, 70.

¹⁰⁵⁵ PH 1843/279, 598; PH 1843/283, 631; Fayer 1900, 88, 383.

¹⁰⁵⁶ PH 1844/317, 26-27; PH 1844/318, 36; PH 1844/320, 52; PH 1844/322, 65; PH 1844/336, 198.

űrmértéket vagy mérleget) nemcsak el kell kobozni, hanem meg is kell semmisíteni, hogy senki se tudja használni.¹⁰⁵⁷

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a Nyugat-Európában bevett és Franciaországban széles körben alkalmazott pénzbüntetést Magyarországon a Pesti Hírlap cikkei alapján használták. A pénzbüntetés bevezetése az 1843. évi javaslattal történt volna meg, hiszen az országgyűlési vitában nem merült fel ellene semmilyen érv, a követek nem ellenezték a büntetési katalógusba illesztését. A kortársak számára viszont még nem volt egészen világos a pénzbüntetés, mint büntetőjogi büntetés és a kártérítés, mint nem büntetőjogi jogkövetkezmény közötti különbség.

IV. 5. 2. Becsületbüntetések

Kabódi Csaba és Mezey Barna a becsületbüntetéseket két nagy csoportra bontották, „ősi modell” néven említették azokat a büntetéseket, amelyek a megszégyenítő (becsületcsorbító, becsületvesztő) büntetések közé tartoznak. A középkori becsületbüntetéseken belül viszont már el tudtak különíteni enyhe, vagyis ún. erkölcsi büntetéseket is, amelyek csak a „közösség neheztelését közvetítették, tartós következmények nélkül”. A polgári büntetőjog térnyerésével ezek az erkölcsi büntetések egyre inkább teret nyertek, visszaszorítva a megszégyenítő becsületbüntetéseket. Az erkölcsi büntetések közé sorolták a dorgálást, és a „becsület csak távolabbról érintő, tartós becsületvesztést nem okozó” büntetéseket, mint a politikai jogok felfüggesztése, hivatalvesztés, majd a foglalkozástól eltiltás.¹⁰⁵⁸ Mivel az utóbbi büntetések ténylegesen csak távolról érintkeznek a becsülettel, ezért nem látszik célszerűnek a becsületbüntetések között tárgyalni, inkább a jogfosztó-jogkorlátozó büntetések csoportjába illeszthetők be.

A Pesti Hírlapban huszonöt olyan hír fordult elő, amely megszégyenítő büntetésről vagy magyar vonatkozásban megszégyenítést is magában foglaló testi büntetésről szólt. A becsület teljes elvesztését okozta a még testi fájdalommal is járó megbélyegzés. A középkorban ez a büntetés sajátos „bűnügyi nyilvántartóként” is működött, hiszen az emberek messziről láthatták, hogy milyen bűncselekmény elítélőjével állnak szembe. Még négy államban alkalmazták az 1840-es évek elején a megbélyegzést. Belgiumban pellengér mellett szabták ki, Oroszországban központi

¹⁰⁵⁷ PH 1843/277, 580; Fayer 1900, 70.

¹⁰⁵⁸ Kabódi – Mezey 2005b, 215-216, 219.

utasításban figyelmeztették az illetékeseket, hogy precízen hajtsák végre. Hollandiában az a sajátos helyzet alakult ki, hogy az 1839-ben elfogadott büntető törvénykönyvet még nem léptették hatályba, így a régi „büntetési rendszer” szerint a bíróságok kiszabtak megbélyegzést is. Angliában megváltozott a technika, már nem felhevített vassal sütötték rá a katonaszökevényekre a D betűt, hanem rátetoválták az elítéltekre.¹⁰⁵⁹

Pellengerre vagy bitófához állításra Angliában és Franciaországban ítélték, Belgiumban ezt összekötötték megbélyegzéssel is. Egy 1843-ból származó hír szerint a franciák egy része szintén rájött, hogy a megszégyenítés hatástalan. Szászországban pedig a büntető törvénykönyv kodifikációs vitája során a pellengér eltörlését elfogadták.¹⁰⁶⁰ Franciaországban a „piaconi kiállítást” rendelték el életfogytig tartó szabadságvesztés mellé, Hollandiában a megbélyegzést kikorbácsolással kötötték össze. Az angol haditengerészetnél a szigor valamilyen enyhülésére utalt, hogy az először fenytendő matrózoknak csak szégyenállást írtak elő a korábbi korbács helyett.¹⁰⁶¹

A Magyarországról származó megszégyenítő büntetésekről szóló hírek egyértelműen ezen büntetési nem elleni kampány részét képezték. A tudósítók felháborodottan írtak a még meglévő eszközökről, mint Borsodból a kalodáról és a malmok előtt felállított nyaklóról. Szabolcsban még mindennapos volt ezeknek az eszközöknek a használata. Állítólag Zemplén megyében a vármegyeháza udvarán állt egy oszlop, melyhez kikötötték a bűncselekményt beismerni nem akaró gyanúsítottat. Ung megyében eltörölték a kalodákat, Békés megye levelezője pedig lelkesen számolt be a megszégyenítő eszközök megyéjéből történő eltűnéséről.¹⁰⁶² Ung vármegyében egy később érkezett jobbagyot állítólag – más alkalmas eszköz nem lévén – kocsikerékhez kötötték ki éjszakára.¹⁰⁶³ A botbüntetés nemcsak testfenyítő büntetést jelentett a kortársak számára, hanem a közösség előtti megszégyenítés eszközeként is használták a nyilvános végrehajtás által. Tulajdonképpen a megszégyenítő jelleg ellen indult az zárt helyen történő (intramurán) végrehajtást célzó, majd a teljes eltörlést célul tűző mozgalom. Ennek megnyilvánulását jelentik a Pesti Hírlapban megjelent cikkek is.¹⁰⁶⁴

¹⁰⁵⁹ Belgium PH 1841/19, 53; Hollandia PH 1841/21, 171; PH 1842/178, 659; Oroszország PH 1841/96, 810; Anglia PH 1842/157, 469.

¹⁰⁶⁰ Anglia PH 1841/8, 62; Belgium PH 1841/19, 53; Franciaország PH 1841/94, 793; PH 1843/237, 237; Poroszország PH 1843/236, 231.

¹⁰⁶¹ Franciaország PH 1841/15, 118; Hollandia PH 1841/21, 171; Anglia PH 1842/199, 838.

¹⁰⁶² Borsod PH 1841/23, 185; PH 1841/33, 269; Zemplén PH 1841/33, 270; Ung PH 1842/116, 94; Szabolcs PH 1842/127, 197; Békés PH 1842/141, 325.

¹⁰⁶³ PH 1842/194, 795.

¹⁰⁶⁴ Szabolcs PH 1841/78, 656; Nyitra PH 1841/89, 746; Szatmár PH 1842/132, 242; Bács PH 1842/149, 401-402; Árva PH 1842/195, 803; Békés PH 1843/212, 28.

A külföldi hírekből értesülhettek arról is a lap olvasói, hogy Franciaországban és Dániában még vannak ún. gyalázatot magukban foglaló büntetések. A francia hadseregben nem is szolgálhatnak olyan katonák, akiket korábban ilyennel sújtottak.¹⁰⁶⁵ A büntetések becsületcsökkentő jellegére utal az a rendelkezés, mely szerint Hont vármegyében a községi bírák csak a „fekete könyvbe” jegyezhetik be az elkövető cselekményét, a büntetést majd ez alapján a szolgabíró fogja kiszabni.¹⁰⁶⁶

Az erkölcsi büntetések közé lehet számítani azt a büntetést, amelyet a munkácsi uradalom ügyésze alkalmazott egy kocsmai verekedés egyik elkövetőjével szemben: „az ifju G. It, a’ verekedés indítóokát, minthogy édes anyja által rögtön megfenyítettett, e’ fenyték betudása mellett, minden további büntetés nélkül szabadon bocsátottam.” Ebben az esetben egy más forrásból származó hátrányt tekintett büntetésnek a bíró, amelyet megtoldott egy dorgálással.¹⁰⁶⁷

Az erkölcsi büntetés jelleg sokkal jobban kiderül a dorgálásnak nevezett kiegészítő büntetésnél. Kovács Lajos „pirongatás”, a barsi levelező pedig „javulásra intés” kifejezéseket használt ennek a büntetésnek a jelölésére. Lényeges kelléke volt a dorgálás alkalmazásának, hogy a vádlott jelenléte az ítélet kihirdetésénél. Erre utal a csejtei lelkész ellen hozott ítélet, amely szerint távollétében csak a makacsságért kiszabott pénzbüntetést hirdették ki, a dorgálásért berendelték a következő törvényszékre.¹⁰⁶⁸

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a becsületbüntetések közül a megszégyenítők ellen a Pesti Hírlap kifejezett kampányt folytatott. Ez a mozgalom több ponton érintkezett a botbüntetés eltörlése melletti kiállással. A lapban megtaláljuk már a nyomát a modern erkölcsi büntetésnek, a dorgálásnak is.

IV. 5. 3. Jogfosztó-jogkorlátozó büntetések

A magyar büntetőjog-történeti irodalom mindeddig nem foglalkozott a büntetések ezen csoportjával. A feldolgozatlanság több okra vezethető vissza. Egyrészt a nagy büntetési nemekkel, vagyis az életet kioltó halálbüntetéssel, a testi fájdalmat okozó testi büntetésekkel, a szabadságot elvonó szabadságvesztéssel, a becsületvesztést okozó megszégyenítő büntetésekkel és a vagyontól megfosztó

¹⁰⁶⁵ Franciaország PH 1841/36, 297; PH 1842/138, 298; Dánia PH 1842/115, 91.

¹⁰⁶⁶ PH 1843/227, 147.

¹⁰⁶⁷ PH 1842/200, 847.

¹⁰⁶⁸ Kovács 1841, 718; Bars PH 1841/45, 376; Nyitra PH 1842/132, 243.

vagyonbüntetésekkel szemben nem lehet egységesen olyan értéket meghatározni, amelyet elvon vagy korlátoz ez a büntetési csoport. Pontosabban minden egyes büntetésnél külön-külön határozható meg ilyen, ezért nem lehet egységes büntetési nemként kezelni a jogfosztó és jogkorlátozó büntetéseket. Másrészt az általános emberi életszínvonal emelkedésével szinte ugrásszerűen növekedhetnek azok a „jogok”, amelyek korlátozása „joghátrányként” jelentkezik. Ezzel összefüggésben az életmód megváltozása is átalakítja ezt az értékrendszert, bizonyos korábbi jogosultságok értelmüket veszítik és mások kerülnek a helyükre.

A „büntetéscsoport” meghatározása a fentiekből következően csak negatív megközelítéssel történhet: minden olyan joghátrányt magában foglal, amely nem az öt alapértéket (élet, testi épség, szabad mozgás, emberi méltóság, tulajdon) vonja el, de az adott társadalmi közegben gyakorlásának hiánya hátrányként jelentkezik. Persze ez nem jelenti azt, hogy a jogfosztó és jogkorlátozó büntetések nem érinthetnék valamilyen módon esetleg közvetetten a szabad mozgáshoz, az emberi méltósághoz vagy a tulajdonhoz való jogot, azonban nem a teljes elvonásra irányulnak. Esetleg több értékhez is kapcsolódhatnak, így nem határozható meg pontosan az a jellemző, amely alapján be lehetne azokat sorolni. Ilyen kérdés például a politikai jogok elvesztése vagy a hivatalvesztés, amely a modern erkölcsi büntetések közé is beilleszthető.¹⁰⁶⁹ A jogfosztó és jogkorlátozó büntetések nagyon heterogén csoportot alkotnak, amely időben és térben nagy változatosságot és változékonyságot mutathat. Ebből kiindulva az ide sorolt büntetések csak az adott időpontra, helyre és forráscsoportra érvényesek, nem értelmezhetők más közegben.

A Pesti Hírlapban számos olyan „joghátránnyal” találkozhatunk, amelyek nem illeszthetők be a „klasszikus” – az öt alapértékre épülő büntetési nemek – közé, ezeket lehet a jogfosztó vagy jogkorlátozó „büntetéscsoport” alatt tárgyalni. A lapban megfigyelhető a szabadság korlátozásával összefüggésben két jól körülhatárolható büntetés: a külföldön alkalmazott száműzés és a hazai gyakorlatban továbbélő katonának adás. Ezek annyira kapcsolódnak a szabad mozgás a jogához, hogy indokolt a jogfosztó-jogkorlátozó joghátrányok közüli kiemelésük és külön tárgyalásuk. Itt kerül viszont bemutatásra az *infámia* (becstelenség), amely elvileg az emberi méltóság és becsület elvesztését jelenti, de együttjárt a cselekvőképesség teljes elvesztésével is, tehát a jogfosztó jellege a meghatározó és nem a becsületcsökkentő mivolta.

¹⁰⁶⁹ Kabódi – Mezey 2005b, 219.

A továbbiakban ebben a „büntetéscsoportban” történik a tágan értelmezett foglalkozástól eltiltásnak, a politikai jogok elvesztésének, a hivatalvesztésnek és a különböző címek-rangok elvesztésének a tárgyalása.

A legáltalánosabb és legrégebbi jogfosztó büntetésnek az *infámia* vagyis a becstelenség tekinthető. Ez a szankció három alkalommal fordult elő Kossuth lapjában. Ludvigh János történeti összefoglalójában a római és görög „büntetőjog” legfontosabb büntetésének tekintette. Váradi Andor viszont az ingatlan-nyilvántartás szükségességéről értekezve az esetleges visszaélések ellen javasolta ezt az idejétmúlt büntetést. Kissé anakronisztikus esetről számolt be Esztergom vármegye levelezője: egy úriszék szóbeli ítéletében a felperest és nemes ügyvédjét ítélte infámiára, a fellebbezést követően került az ügy a megyei törvényszék elé.¹⁰⁷⁰

A *polgári vagy politikai jogoktól történő megfosztás* összesen tizenegy cikkben szerepelt a lapban. Ebből hat esetben külföldi gyakorlatról számoltak be, a 93. számban megjelent vezércikkben a porosz városi törvény kapcsán merült fel, a külföldi hírekben pedig kiszabott büntetésként szerepelt.¹⁰⁷¹ Magyar vonatkozásban Ludvigh János és Malina János alkotmányos országban megfelelő büntetésnek tekintette a politikai jogoktól történő ideiglenes vagy végleges megfosztást. Az országgyűlési vitákban a városi javaslat és a megyei választási kicsapongások vitájában került szóba. Mindkétszer annak kapcsán, hogy a követek egy része szerint nem volt összhangban a már megtárgyalt büntető javaslattal, amelyben ilyen büntetés nem szerepelt.¹⁰⁷²

A politikai jogoktól történő megfosztásnál szűkebb a *választójog elvesztése*, amely kizárólag magyar hírekben volt olvasható, összesen tizenkét ilyen cikk jelent meg a Pesti Hírlapban. Zólyom vármegyéből arról számoltak be, hogy egy polgárt választójogának gyakorlásától királyi leirat tiltott el, korábbi büntetőpere miatt. Sopron vármegyében a megyei választójog szabályozási javaslata szerint nem gyakorolhatta ezen jogát a büntetőkereset alatt álló nemes. A levelező szerint nem sikerült pontosan megfogalmazni a szabályt, mert a büntetés kiállása utáni gyakorlási lehetőségről nem szólt a tervezet. A királyi városok „belsőszervezetéről” kezdődött hírlapi vitában egy ismeretlen szerző szerint a büntetett előéletű polgárok és adózók nem kaphatnának sem aktív, sem passzív választójogot. A választójog elvesztése büntetésként a vármegyei választási kicsapongásokról elkészített törvényjavaslat tárgyalásánál merült fel. Kossuth

¹⁰⁷⁰ Ludvigh 1842, 726; Váradi 1842, 24; Esztergom PH 1842/180, 675.

¹⁰⁷¹ Kossuth 1841x, 781; Franciaország PH 1842/116, 96-97; PH 1844/337, 207; Svédország 337, 206.

¹⁰⁷² Ludvigh 1842, 726; Malina 1842, 745; PH 1843/292, 713; PH 1843/293, 718; PH 1844/320, 51.

Lajos vezércikkben javasolta a „lélekvásárlások” megakadályozására. A kerületi és országos üléseken is hosszasan vitatkoztak erről a büntetésről, mindkét esetben felmerült, hogy a végleges elvesztés ellentétes a már elfogadott anyagi jogi javaslattal.¹⁰⁷³

A *hivatalviselési képesség elvesztése* négy cikkben fordult elő, Svédországban és Norvégiában a büntető törvénykönyv tárgyalása során fenntartották büntetésként, hogy „valaki magát a’ közbizalomra érdemtelené tette”. A választási kicsapongások megszüntetésére Kossuth javasolta, hogy ezzel is büntetni lehet a vesztegetőt. Az országgyűlési vitában csak kétszer merült fel, először Szemere Bertalan hozta szóba. A borsodi követ a hivatalával visszaélőt büntette volna ezzel, majd a pápai brévét jogellenesen placetummal ellátó hivatalnokok lehetséges büntetéseként merült fel.¹⁰⁷⁴

A *hivatalvesztés* büntetésként tizenhárom hírben fordult elő, Spanyolországban papokra, Franciaországban pedig választási vesztegetés elkövetőire szabták ki. Váradi Andor a tervezett ingatlan-nyilvántartás mulasztó hivatalnokait rendelte volna így büntetni. Az országgyűlési vitákban három téma kapcsán került szóba ez a büntetés. A pápai brévét hamis engedéllyel ellátó hivatalnokokat és a kihirdető egyháziakat kívánták ily módon büntetni. Az országos ülésen viszont felmerült, hogy világi törvény nem foszthatja meg egyházi hivatalától a főpapokat. A városi törvényjavaslat szerint nem lehetett volna képviselő, akit olyan bűncselekmény miatt ítélték el, amely „ha hivatalt viseltek volna, hivatalképesség-vesztéssel lettek volna fenytendők”. A következő ülésnapon törölték ezt a rendelkezést, mert a büntető törvénykönyv elvével ellenkezett, mivel „magában becstelenséget foglaló” volt. Az viszont nem tűnt fel, hogy a büntetést tévesen írták, mivel az anyagi jogi javaslatban hivatalvesztés szerepelt. A választási kicsapongások vitájáról szóló beszámolókból ötször érintették ezt a büntetést. Az aktív választási vesztegetővel szemben rendelték volna alkalmazni, ha vesztegetéssel szerezte volna a hivatalát.¹⁰⁷⁵

A pápai brévék illegális kihirdetéséért a főpapokra nem hivatalvesztést, hanem „beneficiumvesztést”, vagyis a vagyoni jogoktól történő megfosztást javasoltak a kerületi ülésen, mert az egyházi hivatalviselést nem tartották világi törvénnyel

¹⁰⁷³ Zólyom PH 1841/39, 325; Sopron PH 1842/177, 650; Választott 1841, 726; Kossuth 1843g, 500; PH 1844/317, 26-27; PH 1844/320, 52; PH 1844/321, 58; PH 1844/331, 201; PH 1844/339, 219-220.

¹⁰⁷⁴ PH 1842/150, 412; Kossuth 1843g, 500; PH 1843/277, 580; PH 1843/279, 598.

¹⁰⁷⁵ Spanyolország PH 1841/84, 710; Franciaország PH 1844/337, 207; Váradi 1842, 24; PH 1843/278, 589; PH 1843/279, 598; PH 1843/283, 630; PH 1843/294, 728; PH 1844/317, 27; PH 1844/318, 36; PH 1844/322, 65; PH 1844/336, 198; PH 1844/339, 220.

befolyásolhatónak. Később viszont megállapították, hogy ez a megoldás nem jó, mivel ilyen büntetés nem szerepel a 8. §-ban felsoroltak között.¹⁰⁷⁶

Foglalkozástól eltiltás háromszor fordult elő a Pesti Hírlapban. Zólyom vármegye levelezője arról számolt be, hogy a vaslopásért elítélt hámorban dolgozó munkást a bányabíróság minden bányászati és vasipari munkától eltiltotta tizenkét pálca büntetés terhe mellett. A vármegyei közgyűlés az ügy kivizsgálására választmányt nevezett ki. A sajtótörvény vitájában a bűnismétlő szerkesztőt el akarták tiltani a hírlapkiadástól, de a kerületi ülésen felmerült, hogy a modern büntetőjog elveivel ellenkező lenne olyan büntetés, amely a kereseti lehetőségtől örökre megfosztja.¹⁰⁷⁷

Egy poroszországi hírben szerepelt, hogy büntetésként a *nemesség elvesztését* is alkalmazták a bíróságok.¹⁰⁷⁸

A lap szerint Franciaországban a polgárok és a katonák közötti összecsapások, verekedések sokkal szigorúbb megítélés alá esnek, mint „más országokban”. Itt egyértelműen a magyar katonai „vérengzésekre” utaltak vissza, de a cenzúra miatt csak ilyen általános megfogalmazással. Itt szerepelt, hogy az emberölésben bűntárs pattantyúst a szabadságvesztés mellett *rangvesztésre* ítélték.¹⁰⁷⁹

Vas vármegye levelezőjétől megtudhatták az olvasók, hogy a kocsmai verekedés közben karddal életveszélyes sérüléseket okozó káplár „14 napra közlegénynek degradáltatott”.¹⁰⁸⁰

Sáros megye tudósítója beszámolt arról, hogy a megyebeli katonaszökevény a bírói ítélet következtében elvesztette eddig leszolgált katonaidejének a felét.¹⁰⁸¹

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a Pesti Hírlapban megjelent cikkekből különféle jogfosztó és jogkorlátozó büntetéseket ismerhettek meg az olvasók. Felmerült a középkori eredetű infámia, de nem illeszkedett az elképzelés a büntetési katalógus modernizációjának folyamatába. A modern körülmények között is alkalmazható polgári vagy politikai jogoktól történő megfosztás mellett a választójog elvesztése, a hivatalviselési képesség elvesztés, a hivatalvesztés, foglalkozástól eltiltás és különböző rangoktól és címektől történő megfosztás is szerepelt a lap híreiben.

IV. 5. 4. Szabadságkorlátozó büntetések

¹⁰⁷⁶ PH 1843/278, 589; PH 1843/279, 598.

¹⁰⁷⁷ PH 1843/251, 356; PH 1843/252, 361-362; Zólyom PH 1842/198, 827.

¹⁰⁷⁸ PH 1843/210, 12.

¹⁰⁷⁹ PH 1842/199, 839.

¹⁰⁸⁰ PH 1842/160, 494.

¹⁰⁸¹ PH 1842/123, 159.

A szabadságvesztés börtönszerű végrehajtásától alapvetően különböző szabadságot korlátozó büntetések közül három fordult elő Kossuth Lajos lapjában. A politikai ügyekben a középkorban igen gyakori száműzésen¹⁰⁸² kívül ide sorolható a magyar bírói gyakorlatból ismert katonának adás és egy francia hírben megjelent rendőri felügyelet.

A *száműzés* hét cikkben került az olvasók elé, Ludvigh János büntetőjog-történeti összefoglalójában a rómaiaknál és a görögöknél közismert száműzést is bemutatta. A külföldi hírek között alkalmazott büntetésként jelent meg a „számkivetés”, amely lehetett határozott idejű, mint a spanyolországi hírben vagy életfogytig tartó. Belgiumban az uralkodó az életfogytig tartó szabadságvesztést kegyelemből változtatta száműzésre, sőt az elítélt kötelezte magát, hogy „májusig Európát elhagyandja”. Svédországban a katolikus vallásra történő áttérés miatt szabtak ki száműzetést. Nem feltétlenül a bűnelkövetőt érintette ez a büntetés, hiszen Kínában a vesztegetésért kivégzett rokonait száműzték. Az 1843/44. évi országgyűlésen Arad vármegye követte javasolta a büntetések közé történő felvételét, de a rendek nem fogadták el.¹⁰⁸³

A szabadságbüntetések speciális változata volt a garázda jellegű cselekményt elkövető, a közösségi normákat semmibe vevő legényekkel szemben a 18. század végén a *katonának állítás*.¹⁰⁸⁴ A helytartótanács 1797-ben és 1799-ben rendeletben tiltotta meg a súlyosabb bűncselekményeknél ennek a büntetésnek az alkalmazását, csak csekélyebb törvényszegéseknél volt kiszabható. Tovább szűkítette ezt egy 1807-ben kiadott rendelkezés, majd a katonaállítás megváltozásával kiment a gyakorlatból, de Pauler Tivadar szerint „a hivatalból történt katonaállításnak legujabban is voltak esetei”.¹⁰⁸⁵

A Pesti Hírlapban tizenegy hírben szerepelt ez a büntetés. Az egyetlen országgyűlési hírben csak egy harminc éves esetet emlegetett fel a követ, de a többi tudósításban létező büntetésként tettek róla említést. A Jászkun kerület tudósítója felháborodottan írta, hogy a tiszti ügyész tiltakozása ellenére tizenhárom rabot erőszakkal besoroztak. Szerinte a hadsereg semmiképpen sem alkalmas a modern javítási célok megvalósítására, példaként az erőszakkal fogott katonák tömeges szökését hozta fel. Bajkay Endre a tudósításra reagálva kijelentette, hogy az említett legények

¹⁰⁸² Kabódi – Mezey 1997a, 89; Mezey 2005c, 89.

¹⁰⁸³ Ludvigh 1842, 726; Kína PH 1841/74, 624; német területek PH 1841/80, 675; Spanyolország PH 1842/118, 113; Belgium PH 1843/229, 167; Svédország PH 1844/337, 206; PH 1843/277, 578; Fayer 1900, 59.

¹⁰⁸⁴ Hajdu 1985, 169-173.

¹⁰⁸⁵ Szlemenics 1865, 102; Pauler 1869, 185-186.

„kis vétkesek”, kocsmai verekedésért kerültek be. Bihar levelezője szerint az így kiállított katonától nem lehet elvárni, hogy a békét megőrizze, hiszen a falu békéjét is háborgatta. Hont vármegyében a rabstatisztikában történt elírás miatt tűnt úgy, hogy egy rabot katonának állítottak, holott katonaszökevény volt. Szatmár vármegye levelezője rákérdezett a megyei ügyésznél, hogy ítélet helyett miért szerepelt a rabtabellában az a bejegyzés, hogy katonának adták őket. Az ügyészi válasz szerint ezen „csekély bűnnel vádolt ifjoncoknak magoknak vala kedvök a’ rabbilincset katonai egyenruhával fölcserélni.” Szatmárnémetiben is hasonló módon oldották meg az újoncállítást, huszonnyolc rab került ki így a tömlőcből. Erre már Kossuth is reagált egy szerkesztői megjegyzésben. Verőcében és Varasd megyében a kóborlókat vagy az annak tartott személyeket állították katonának, amelyből később problémák adódtak, a lakóhely szerinti megyék elkezdtek „visszakövetelni” az újoncokat.¹⁰⁸⁶

A Franciaországból érkezett hírben szereplő *rendőri felügyelet* valójában nem tekinthető szabadságbüntetésnek, de talán leginkább a szabad mozgás korlátozásával függ össze. Politikai jellegű bűncselekmény miatt két év fogság és pénzbüntetés mellett szabták ki 1841-ben.¹⁰⁸⁷

IV. 5. 5. Összegzés

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a Pesti Hírlapban az egyéb büntetések összefoglaló néven említhető büntetések közül a vagyoni büntetések sajátos jellegzetességeket mutatnak. A nyugaton alkalmazott pénzbüntetés hazánkban majdnem teljesen ismeretlen volt, csak a nagyon csekély súlyú, „kihágás jellegű” cselekményeket szankcionáltak pénzbírsággal. A reformkori jogi gondolkodásban még nem volt egyértelmű a pénzbüntetés büntetőjogi jellege, ezért néha összemosták a kártérítéssel.

A becsületbüntetések Magyarországon éppen átalakulóban voltak, a korábbi megszégyenítő büntetések ellen a lap szerzői határozottan felléptek, és örömmel üdvözölték a modern erkölcsi büntetésként megjelenő dorgálást.

A jogfosztó-jogkorlátozó büntetések nagyon heterogén csoportot alkotnak, a politikai jogok elvesztésétől, a foglalkozástól eltiltáson át a nemesség elvesztéséig többféle büntetést lehet megfigyelni a Pesti Hírlapban. Magyar vonatkozásban ezek a

¹⁰⁸⁶ PH 1843/283, 630; Jászkun kerület PH 1841/26, 211; Bajkay 1841, 298; Verőce PH 1841/39, 323; PH 1842/177, 651; Bihar PH 1841/53, 445; Varasd PH 1841/71, 597; Hont PH 1841/103, 863; PH 1842/121, 139; Szatmár PH 1842/132, 242; Szatmárnémeti PH 1841/48, 400.

¹⁰⁸⁷ PH 1841/56, 473.

büntetések még csak az országgyűlési vitában körvonalazódtak, gyakorlati alkalmazásukról nem jelentek meg beszámolók.

A nem börtön jellegű szabadságbüntetések közül a száműzés egyértelműen a külföldi hírekben lelhető fel, a katonának adás viszont magyar specialitás volt.

IV. 6. Egyéb büntetéstani kérdések

A Pesti Hírlapban több olyan büntetésekkel kapcsolatos információ látott napvilágot, amelyek a büntetések kiszabására, alkalmazására vonatkoztak, vagy több büntetési nemet is érintettek.

IV. 6. 1. A büntetéstani szakirodalom megjelenése a Pesti Hírlapban

A Pesti Hírlap igen fontos szerepet töltött be a frissen kialakuló büntetéstani szakirodalom közvéleménnyel történő megismertetésében.¹⁰⁸⁸ A lap által nagy példányszámban és könnyen hozzáférhetően közzétett alapvető információk és hirdetések valószínűleg jelentősen növelték a büntetőjogi büntetésekről megszerezhető ismeretanyagot. Megtudhatta az érdeklődő közönség, hogy egy büntetésekről szóló értekezést az Akadémia nem tartott közlésre érdemesnek.¹⁰⁸⁹

A 'Budapesti Szemle' reklámja már az első számban megjelent Lukács Móric büntetőjogi, pontosabban büntetéstani elméletekről szóló tanulmányával, de a szerző ilyen jellegű tudományos tevékenységéről az akadémiai hírekben is találkozhatunk.¹⁰⁹⁰

A tudós társaság által 1839-ben kiírt büntetéstani pályázat felhívása 1841. március elején jelent meg a lapban, szeptember elején pedig a két díjazott pályamű címét is nyilvánosságra hozták. Szemere Bertalan könyve mögött második díjat nyert Sárváry Jakab műve, de a szerzőt tévesen Pál keresztnévvel tették közzé.¹⁰⁹¹ Megjelenését követően Szemere munkáját két könyvkereskedő is reklámozta.¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁸ Csak azokat a műveket és tudományos előadásokat soroltam ide, amelyek kifejezetten büntető anyagi jogi szempontból foglalkoztak a büntetésekkel, így nem került ide Eötvös József és Lukács Móric könyve a 'Fogházjavítás', mivel a szerzők döntő módon börtönügyi kérdéseket tárgyaltak.

¹⁰⁸⁹ PH 1841/2, 10.

¹⁰⁹⁰ PH 1841/3, 17; Budapesti Szemle PH 1841/1, 8; PH 1841/11, 88; PH 1841/12, 96; PH 1841/15, 121; PH 1841/20, 166; PH 1841/64, 540; Horváth 1981, 191, 23. j.

¹⁰⁹¹ PH 1841/19, 150; PH 1841/72, 606; Horváth 1981, 180.

¹⁰⁹² PH 1842/128, 209-210; PH 1842/131, 236; PH 1842/148, 398; PH 1842/163, 528; PH 1843/219, 88; Horváth 1981, 180-184.

Sárváry munkája 1844-ben látott napvilágot, de a Pesti Hírlap nemcsak a hirdetések között szerepeltette, hanem a vegyes társasági hírek között is említést tettek róla.¹⁰⁹³

Beccaria könyvének hirdetése nemcsak egyszerően reklámozta az eredetileg 1837-ben megjelent magyar fordítást, hanem a büntetőjogi kodifikáció kapcsán nagyon fontos szakmunkának minősítette.¹⁰⁹⁴

Balla Károly büntetésekkel foglalkozó munkája nemcsak a hirdetési rovatban szerepelt, hanem Frankenburg Adolf egy csípős megjegyzés kíséretében a fővárosi rovatban is megemlítette a már nyomdában levő könyvet. A 42. számban a szerző Barra néven szerepelt a hirdetésben.¹⁰⁹⁵

Csatskó Imre könyve valódi jelentőségénél kevesebb hirdetési lehetőséget kapott, annak ellenére csak kétszer szerepelt, hogy a korabeli büntetési elméletek legpontosabb magyar nyelvű bemutatását neki köszönhetjük.¹⁰⁹⁶

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Pesti Hírlap hasábjain valamennyi jelentős magyar büntetőjogi szerző megjelenhetett.

IV. 6. 2. A büntetés alkalmazásának feltételei

Hat megyei hírben fordult elő, hogy a vármegyei közgyűlés nem ismerte el a külföldi bíróság ítéletében vagy más hatóság döntésében kiszabott „büntetést”. Komárom vármegye 1841. októberi közgyűlésének határozata szerint nem fogadták el a „bécsi politia-igazgatóság” megkeresését, amely „általa fenytőperben elítélt keblünkbeli személynek megbüntetését kívánja, mivel külföldi hatóságok már most honosainkról semmi esetben sem ítélnének, nem foganatosíthatik.”¹⁰⁹⁷ Hasonló határozatot hozott Vas közgyűlése is, mivel „illy esetekben külföldi hatóság által magyar polgár ellen hozott ítélet végrehajtassék, törvényeinkben nem gyökereztetik, ezen ítélet végrehajtásához a’ megye segédkezekkel nem járulhat.”¹⁰⁹⁸ Mindkét eset a magyar büntetőjogban később megjelenő honossági elvre utalt.¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹³ PH 1844/335, 191; PH 1844/354, 353; PH 1844/343, 256; Horváth 1981, 186-188.

¹⁰⁹⁴ PH 1841/43, 363; PH 1841/46, 388; PH 1841/48, 405; PH 1841/51, 431; PH 1841/53, 450; PH 1843/221, 104; PH 1843/222, 111.

¹⁰⁹⁵ PH 1841/34, 284; PH 1841/41, 344; PH 1841/42, 353; PH 1841/43, 363; 44, 372; PH 1841/35, 286; Horváth 1981, 188-191.

¹⁰⁹⁶ PH 1843/236, 232; PH 1843/237, 242; Horváth 1981, 184-186.

¹⁰⁹⁷ PH 1841/82, 691.

¹⁰⁹⁸ PH 1841/102, 856.

¹⁰⁹⁹ Bató 2001b, 35.

Bács megye 1842 nyarán feliratban kérte az uralkodót, hogy az „ausztriai váltótörvényszék által az 1792-ik évi 17-ik cikk értelmében ns Ilics Sabbas ellen hozott és személyére 3 vagy 8 napi börtönt rendelő ítélet” végrehajtása alól adjon felmentést, vagyis engedje el a „börtöni büntetés”-t. A megyei rendek nem tekintették nemesre alkalmazhatónak a törvény rendelkezését, „annál inkább, minthogy hazánkban vagyonhiány esetében a’ börtöni rendszer soha nem törvényesített.”¹¹⁰⁰ A fent említett hírekből egyértelműen kiderült, hogy reformkori magyar jog a szabadság elvonását büntetőjogi büntetésnek tekintette. A közgyűlés itt a magánjogi jogkövetkezményeként kiszabott szabadságvesztés ellen tiltakozott, mivel a magyar jogrendszertől idegennek tekintette azt.

Vas megye 1842 decemberében fordult a helytartótanácsához, mert a „styriai kamarai igazgatóság” egy megyei lakosra „csempészségért [...] fogságra is kárhoztható ítélet”-ének végrehajtására kérte a vármegyét. A közgyűlés szerint a „kérdéses ítélet olly tényért rovatott magyar alattvalóra, melly törvényeink szerint büntetést nem von maga után”, így nem fogják elrendelni a végrehajtását.¹¹⁰¹ A rendek által megfogalmazott tiltakozás egyértelműen arra utal, hogy felismerték azt a későbbiekben egyértelműen megjelenő elvet, mely szerint büntetőjogi büntetést csak akkor lehet kiszabni, ha bűncselekményt követtek el.¹¹⁰² Természetesen ezt nem tekinthetjük a szokásjog uralta büntetőjogban meggyökeresedett felfogásnak, hiszen előfeltétele lenne a nullum crimen sine lege elv elismerése is. Ezt viszont kizárja a büntető törvénykönyv hiánya, így csak „szokásjogi tényállásokról” beszélhetünk, amelyek távol álltak a pontos törvényi tényállásoktól. Az elv feltűnése viszont pontosan mutatja a büntetőjogi gondolkodás modernizálódását, a kodifikáció felé történő elmozdulást.

Krassó vármegye és az oravicai bányaigazgatóság között évek óta súrlódások voltak a büntető törvénykezés kapcsán. A rendek többször is tárgyaltak arról, hogy az igazgatóság németül hallgatta ki a gyanúsítottakat, valamint a szolgálati út megkerülésével közvetlenül a törvényszéknek küldte a rabokat és az iratokat. Előfordult az is, hogy kihallgatták a rabokat és az igazgatóság „magát elítélhetési joggal felruházottnak képzelvén, azokat – minden megyei befolyást mellőzve – börtönre, másszor botokra ítélte; holott a’ criminalis bűnök elítélhetése – mint mindenki tudja –

¹¹⁰⁰ PH 1842/158, 475.

¹¹⁰¹ PH 1843/215, 51.

¹¹⁰² Nagy 2004, 338; Földvári 2002, 246-247.

csak törvényesen rendezett törvényszékek feladatát szokott lenni.”¹¹⁰³ Itt a megyei rendek nem a büntetési nemet vagy a bűncselekményt kifogásolták, hanem a büntetés kiszabásának törvénytelenége ellen tiltakoztak, ugyanis büntető hatáskörrel nem rendelkező közigazgatási szerv „ítélte” a vádlottakat büntetőjogi büntetésre.

Ugocsa megye nemcsak a büntető hatáskör hiányát róta fel a kamara által sólopás miatt hozott ítéletekkel kapcsolatban, hanem a büntetési nemet, vagyis a „pénzbírság”-ot is kifogásolta. Az apró vármegye mereven ragaszkodott ahhoz, hogy a „tolvajság ’s más illy bűnök [...] egyedül testi büntetéssel fenytettnek”.¹¹⁰⁴ Ebben az esetben a büntetési nem megválasztása miatt tekintette a közgyűlés szokásjog-ellenesnek a kiszabott büntetést.

A fentiek alapján a magyar jogalkalmazók és a közvélemény csak azt a büntetőjogi büntetést ismerte el jogszerűnek, amelyet büntető hatáskörrel rendelkező magyar bíróság a szokásjog által bűncselekménynek tekintett cselekményért, a szokásjog által meghatározott büntetési nemet alkalmazva szabott ki.

Nem tartozik szorosan a büntetések kérdéséhez a Bács vármegye büntető törvényszékén elhangzott felszólalás, de igen jól mutatja a büntetőjogi büntetés és a magánjogi kártérítési kötelezettség közötti bizonytalan határokat. A felszólaló szerint „miután többnyire olyanok kerülnek börtönbe, kiknek tulajdon birtokuk nem igen van, ’s így a’ kirablott szegény adózó kártalanítást nem nyerhet, czélszerű lenne – a’ bíróilag határozott börtöni fenyítésen kívül – kárpótlás eszközléseül az illy gonosztevő személyét is oda itélni”. A vitában azzal indokolták ezt az elképzelést, így nem állna fenn továbbra is az az igazságtalanság, hogy az egyszerű adósságot hosszú ideig törlesztik, míg a rabló a börtönből történő szabadulás után mentesül az okozott kár megtérítésétől. Mások szerint a szabadságvesztés mellé kiszabott bot és böjt kiegyenlíti ezt az aránytalanságot.¹¹⁰⁵

IV. 6. 3. Bünteteskiszabási kérdések

A magyar újságolvasók igen alaposan megismerhették az Angliában kiszabható büntetéseket egy politikai jelentőséggel is bíró törvényjavaslat vitájából. A fellebbezett büntetőügyekben hozott elsőfokú ítélet végrehajtásának a jogerős elbírálásig történő

¹¹⁰³ PH 1842/137, 288.

¹¹⁰⁴ PH 1842/154, 444.

¹¹⁰⁵ PH 1842/116, 95.

felfüggesztéséről beterjesztett javaslat tárgyalásában felsorolták az alkalmazható büntetéseket is. Az „első foku vétkekkel (felony)” vádoltra halálbüntetést vagy deportációt szabhattak ki, a „vétséget (misdemeanours)” viszont csak az országban kiállandó büntetéssel lehetett büntetni.¹¹⁰⁶

A külföldi hírek között három alkalommal szerepelt a különböző büntetési nemek közötti átváltás lehetősége. Egy Hannoverből érkezett hír szerint „kormányserzés” miatt a városi tanácsstagokra kiszabott börtönbüntetés pénzzel megváltható volt. Angliában az istentisztelet elmulasztásáért kiszabott csekély pénzbírságot akár két hónapos fogságra is átváltoztathatták. Vesztfáliában az új büntető kódexben egy hét börtönt tíz ütéssel, tizenöt porosz garast pedig egy nap börtönnel tekintettek egyenértékűnek.¹¹⁰⁷ Magyarországon két vármegyei statútumban szerepelt a pénzbüntetés és a szabadságvesztés közötti átváltási kulcs.¹¹⁰⁸

A büntetés kiszabásánál figyelembe vehető körülmények igen ritkán jelentek meg a Pesti Hírlapban. Egy Balatonfüredről keltezett levélben szerepelt, hogy a „büntetésnél vajmi sok körülménynek kell tekintetbe jöni; többi közt a' személyek műveltségének és polgári állásának; 's minél nagyobb e' kettő a' vétkes személyben, annál nagyobb a' beszámítás terhe.” A szerző szerint a lopást elkövető cselédet vagy a vagyon őrzésével megbízottat szigorúbban kell büntetni, mint az idegen elkövetőt, sőt a „polgárok személybátorságára 's személyes jogainak védelmére ügyelő hivatalnok tiszteres beszámítást érdemel”.¹¹⁰⁹ Egy Pest megyei levél szerint a „csalárd kéregető” esetében figyelembe vették, hogy „tudosításoknál fogva eddig is nem legjobb viseletű ember” volt.¹¹¹⁰

Hat esetben az előzetes letartóztatásban töltött idő beszámítása merült fel. Egy itáliai és egy frankfurti hír szerint az előzetesben töltött időt a szabadságvesztés idejébe beszámították.¹¹¹¹ A magyar bírói praxis viszont nem kezelte ilyen egyértelműen a kérdést, ezt támasztja alá a helytartótanács 1844-ben kiadott körlevele és a Békés vármegyei törvényszék büntetéskiszabási gyakorlata.¹¹¹² Somogy megyében és Baranyában 1841-ben, Pest vármegyében 1842-ben beszámították az elítélt eddigi fogságát. Szatmár megyében viszont esetleg problémát okozhatott volna, hogy a megyei

¹¹⁰⁶ PH 1844/353, 342.

¹¹⁰⁷ Anglia PH 1841/82, 693; német területek PH 1841/73, 616; PH 1843/236, 231.

¹¹⁰⁸ Közép-Szolnok PH 1842/107, 21; Alsó-Fejér PH 1843/259, 429.

¹¹⁰⁹ PH 1841/85, 716.

¹¹¹⁰ PH 1841/146, 372.

¹¹¹¹ Itália PH 1841/71, 600; német területek PH 1841/104, 874.

¹¹¹² Bató 2002a, 15-16.

rabtabellában tíz éve előzetes letartóztatásban levőnek jelöltek egy olyan rabot, aki hosszú évek óta kezességén szabadlábon volt.¹¹¹³

A magyar bíróságok büntetéskiszabási gyakorlatára Kossuth lapjának közönsége három általánosító megjegyzést olvashatott, amelyek az országgyűlési rovatban jelentek meg. A kegyelmezési jog terjedelméről folytatott vitában szerepelt, hogy a személynök szerint a kegyelmezés lehetősége önmagában nem szigoríthatja a büntetéseket, mivel jelenleg is enyhébbek a büntetések az elvileg alkalmazható halálbüntetésnél. Egy fiatal követ említette, hogy a megyei törvényszékek legfeljebb három éves szabadságvesztést szoktak kiszabni. A börtönügyi vitában Szemere Bertalan utalt arra, hogy a fennálló gyakorlat lényegesen rövidebb tartamú szabadságvesztéssel rendelte büntetni az egyes cselekményeket, mint a tárgyalás alatt levő javaslat.¹¹¹⁴

Az országgyűlési vitákról szóló tudósításokban hétszer kapott nyilvánosságot a büntetési minimum kérdése. A sajtótörvény kerületi ülési vitájában elfogadták Korpona követének – Szalay Lászlónak – felvetését, hogy a büntetőjogi javaslatához hasonlóan el kellene törölni a speciális minimumokat. A kegyelmezési jog vitájában került elő ismét a kérdés, egy megyei követ szerint a minimum meghatározása hiányában nem szükséges a kegyelem lehetőségének fenntartása sem. A megyei választási kicsapongásokról készített javaslat vitája során a készülő büntető törvénykönyvtől eltérően először meg akarták határozni az adott tényállásra kiszabható legkisebb büntetést is, csak nehezen tudták összehangolni végül az anyagi jogi javaslattal. A főrendeknél két alkalommal hangzott el, hogy ezt jó megoldásnak tartják. Szemere Bertalan szerint a mintabörtön felállítása esetén nem kell aránykulcsot készíteni, mivel a törvénykönyv elég nagy mérlegelési lehetőséget ad azzal, hogy nem határozott meg büntetési minimumot.¹¹¹⁵

Az anyagi jogi javaslatához készített követutasításokról szóló beszámolók közül négyben érintették a büntetések minimumát vagy maximumát. Vas vármegye igen retrográd utasításában a halálbüntetés és a botbüntetés fenntartása mellett foglalt állást, és ezért a szabadságvesztés generális maximumát tíz évre kívánta leszállítani. Heves vármegye ragaszkodott a káromkodás büntetté nyilvánításához és három hónaptól három évig terjedő rabsággal kívánta büntetni. Temes megye közgyűlése pedig azt

¹¹¹³ Somogy PH 1841/42, 349; Baranya PH 1841/62, 519; Pest PH 1842/146, 372; Szatmár PH 1842/132, 242.

¹¹¹⁴ PH 1843/281, 618; Fayer 1900, 208; PH 1844/317, 25; PH 1844/331, 149.

¹¹¹⁵ PH 1843/251, 356; PH 1843/252, 362; PH 1843/281, 618; Fayer 1900, 208; PH 1844/319, 43; PH 1843/296, 747; PH 1844/346, 278; PH 1844/331, 149

kérte, hogy a „25 évi börtön után ismételve súlyos büntettekre vetemedők örökös fogsággal büntetessenek.”¹¹¹⁶

IV. 7. Összegzés

A Pesti Hírlap hasábjain napvilágot látott büntetési elméleti kérdésekből az olvasó számára az tűnik ki, hogy a magyar büntetőjog iránt érdeklődő társadalom szinte egyértelműen és feltétlenül a mostani csoportosítás szerint relatívnak nevezhető elméletek mellett tette le a voksot, és elsősorban a bűnelkövetők javítására törekedtek a kérdésben megnyilatkozók. Két ok miatt ez azonban nem tükrözi pontosan a korabeli álláspontokat. Egyrészt a politikai lap nem volt alkalmas elmélyült tudományos értekezések közzétételére és ehhez kapcsolódó viták lefolytatására, így az egyszerűsítés és a jelszóképzés irányába történtek lépések. Másrészt az országgyűlési tudósítások terjedelmi okok és a szerkesztés elvei miatt nem adták vissza pontosan a diétán történeteket. A lapban megjelent cikkekből rekonstruálhatóan Kossuth Lajos, Zsedényi Ede, Klauzál Gábor és Lónyay Gábor a relatív elméletek hívei voltak: elrettentés, példaadás, javítás szerepelt a célok között. Szemere Bertalan, Szentkirályi Móric, Somssich Pál, Ghyczy Kálmán és Eötvös József a vegyes elméletek valamelyikét vallották. Nem volt olyan szerző, aki kizárólagosan abszolút elméletekre jellemző elveket vallott.

A halálbüntetés kapcsán megállapíthatjuk, hogy nem állja meg a helyét az a közismert jogtörténeti vélekedés, mely szerint Kossuth Lajos a Pesti Hírlapon keresztül a büntetőjogi kodifikációt befolyásolva előkészítette a halálbüntetés eltörlését. A lap semlegesnek látszó álláspontot foglalt el, maga a szerkesztő egyszer sem tárgyalta kifejezetten a halálbüntetés kérdéskörét, és utalásai is tartózkodóak voltak. Az országgyűlés megnyílt előtt szinte csak a külföldi hírek között esett szó az abolícióról. Nem a szerkesztőség munkatársaitól származott az a cikk, amely határozottan az eltörlés mellett foglalt állást, sőt egy szerző a fenntartást sem vetette el. A diétán folytatott viták kapcsán a lap már finoman az eltörlés mellett foglalt állást, de nem folytatott kifejezett kampányt. A hangnem változása leginkább politikai-taktikai, mintsem szemléleti változással magyarázható.

¹¹¹⁶ Vas PH 1843/277, 582; Heves PH 1843/282, 626; PH 1843/285, 654-655; Temes PH 1843/283, 634.

A testi büntetések vonatkozásában megállapítható, hogy a Pesti Hírlap Kossuth Lajos vezetésével intenzív kampányt folytatott az eltörlés mellett, de a siker nem lehetett teljes. A cél eleve nem volt reális, mert két nagyon fontos feltétel hiányzott, a vármegyei nemesség gondolkodása még nem formálódott át, és a testi büntetés helyébe lépő szabadságvesztés végrehajtási feltételei nem voltak adottak. Ebből következően csak részeredmények jelentkeztek, érezhetően visszaszorult a verés büntetésként történő alkalmazása.

Annak ellenére, hogy a szabadságvesztés a lapban igen széles teret kapott, kevés a büntetéstani szempontból értékelhető információ. A szabadságvesztésre használt magyar terminológia nem hasonlítható össze a külhonival, egyrészt a külföldi hírek fordítás bizonytalanságai miatt, másrészt a magyar szóhasználat is kiforratlan volt még az 1840-es években. Feltehetően a különböző elvnevezések különböző végrehajtási körülményeket jelöltek, de ez már börtönügyi kérdés.

A Pesti Hírlapban az egyéb büntetések összefoglaló néven tárgyaltak közül a pénzbüntetés hazánkban majdnem teljesen ismeretlen volt, így néha összemosták a kártérítéssel. A becsületbüntetések köre Magyarországon átalakulóban volt, a korábbi megszégyenítő büntetések ellen kampányt folytattak a lapban, helyette a modern erkölcsi büntetéseket javasolták. A hírlapban megjelent jogfosztó-jogkorlátozó büntetések csoportja a politikai jogok elvesztését, a foglalkozástól eltiltást, a rangok és címek elvesztését fogta át. Magyar vonatkozásban ezek a büntetések még csak az országgyűlési vitában körvonalazódtak, gyakorlati alkalmazásukról nem rendelkezünk információval. A Kossuth lapjában feltűnő szabadságkorlátozó büntetések közül a száműzés külföldön volt ismert, a katonának adás viszont magyar specialitásnak tekinthető.

A Pesti Hírlapban a magyar büntetéstani irodalomról is beszámoltak, valamint megtalálhatók a büntetés alkalmazásának feltételeivel és a büntetéskiszabás kérdéseivel foglalkozó cikkek is.

V. Összefoglalás

A társadalmi fejlődés megkésettisége, tehát a polgárság és ennek következtében az értő és fizetőképes olvasóközönség hiánya miatt nem alakulhatott ki a nyugatihoz hasonlóan erős tudományos szakirodalom és szaksajtó Magyarországon. Nem volt sikeres hazánkban a kodifikáció sem, így a jogtudomány fejlettségének legfontosabb eleme is hiányzott. Ebből a két jellemzőből következően a reformkorban nem voltak meg a feltételei a teljes körű, modern büntetőjogi szakirodalom kialakulásának. Nem volt hosszabb életű önálló jogtudományi periodika és a máshol megjelent cikkek sem fedték le a tágan értelmezett büntetőjog minden területét. A jogi szakirodalom és szaksajtó hiányosságaiból következően a jogi szakkérdések alternatív fórumon jelentek meg, a harmincas évektől az irodalmi lapokban és divatlapokban, a negyvenes évektől pedig a politikai sajtóban nyertek teret. A kodifikáció előtt csak teoretikus kérdéseket lehetett megvitatni, vagyis a büntetések katalógusa, a börtönügy és az eljárásjog alapelveiről szólt a diskurzus. A fórumok eltérő volta, és ebből következően a szélesebb, jogi szempontból kevésbé képzett és heterogénebb olvasóközönség miatt a témák popularizáltabb tálalásban jelenhettek meg.

Ez a jelenség és ennek következtében a lényegesen nagyobb olvasóközönség nem hátráltatta azonban a büntetőjog modernizációját, hanem kifejezetten felgyorsította a folyamatot. Az irodalmi és politikai lapok mélyrehatóbban tudták a közvélemény uralkodó büntetőjog-képét formálni, mint a szakfolyóiratok. A nem egységes stílusú rovatok pedig lehetőséget nyújtottak a különböző érdeklődésű és felkészültségű olvasóknak a tájékozódásra és a további elmélyülésre is. Az egyszerűbb nyelvezet párosult egy viszonylag egységes nyelvhasználattal, elősegítve a magyar büntetőjogi szaknyelv kialakulását és további fejlődését is.

A Pesti Hírlap alapvetően öt részből állt: a 'Vezércikket' követően a 'Fővárosi újdonságok', ezután a vidéki hírek rovatai ('Megyei dolgok', 'Vidéki levéltárca', 'Királyi városok köréből'), a 'Külföldi napló' és az 'Értekező' került sorra. A rovatok a lap „programját” közvetítették, de érezhetően eltérő tematikával és stílussal rendelkeztek. Ugyanarról a témáról – jelen esetben a büntetésekről – minden rovatban mást és máshogyan lehetett megjelentetni, így jutottak el biztosan az információk a közönség minden tagjához. Megkockáztatható az a feltételezés, hogy a büntetési katalógus átalakításának igényével és a gyakorlati megvalósításával kapcsolatban más-más feladatot látott el minden rovat.

A Kossuth Lajos által meghonosított vezércikk elvileg minden olvasóhoz szólt, egyfajta programadója volt az adott lapszámnak. Fontos vagy esetleg fontosnak látszó társadalmi és politikai kérdésekkel foglalkozott komoly, de lelkesítő hangon. Megállapíthatjuk, hogy a vezércikkek inkább érzelmi megalapozását nyújtották a büntetési katalógusban megfigyelhető változásoknak, mintsem egységes büntetőjogi programot nyújtottak volna. Több tényező, így a többi reformkérdés feltűnése, a cenzúra működése ez utóbbit nem is tették volna lehetővé. A Kossuth által írt cikkek nagyon fontos feladatot teljesítettek, a napi kommunikáció szintjére emelték a polgári büntetőjog kialakításának igényét. A vezércikk kijelölte a problémát, rámutatott a visszasságokra, felmutatta az „egyedül üdvözítőnek” tűnő megoldást, vagy esetleg alternatív lehetőségeket mutatott be, majd a többi az egyéb rovatokra hagyta.

A fővárosi rovat mintegy ellenpontosza a kezdést, lényegesen könnyedebb és humorosabb hangvételében inkább a nagyvárosi újságírást jelenítette meg, szenzációkat és érdekességeket is gyakran közölt. A rovat a saját eszközeivel hozzájárult a „büntetési rendszer” átalakításának szükségességét hangsúlyozók érveire. A 'Fővárosi újdonságok' elsősorban a korszerűtlen büntetési nemek kapcsán a figyelemfelkeltésben és a fogházjavító mozgalom civil kezdeményezéseinek bemutatásával vette ki részét a közvélemény formálásában.

A vidéki rovatok az olvasóközönség többségéről és többségének szóltak. Egységes stílusról nem lehet ennek kapcsán beszélni, hiszen találkozhatunk itt világos és pontos fogalmazást alkalmazó, nagy szakmai ismeretekkel rendelkező levelezővel csakúgy mint lelkes, de kevésbé rutinos szerzővel. A témát javarészt a szerkesztőség határozta meg, így e tekintetben már egységesebb a rovat.

A megyei rovat elsősorban adatbázisul szolgált a helyzet pontosabb megismeréséhez, hogy legalább a kiinduló helyzetet tisztán lássák reformok kezdeményezői. Emellett sikeres és kevésbé gyümölcsöző helyi megoldásokat mutatott be. Büntetőjog-történeti szempontból ennek a rovatnak kettős szerepe van: egyrészt megmutatta a vármegyei igazságszolgáltatás „valós képét”, ami azért lényeges, mert a jogtörténet számára nem ismertek a részletek, csak néhány általánosított megállapítás szerepel a szakirodalomban. Másrészt vélhetően pontosan ezek a beszámolók segítették elő a jogászai gondolkodás és a bírói jogalkalmazás fokozatos egységesülését. A megyei hírekkel „kinyílt a világ”, egy szorgalmas olvasó innentől nemcsak saját megyéjének eseményeit és a határos törvényhatóságok jelentősebb történéseit ismerte, hanem az ország másik végéből is kapott információkat.

A külföldi hírek rovata vegyes olvasóközönségnek szólt, hiszen a „kis színesek” után itt komoly elemzések következtek. A Pesti Hírlap igen nagy hangsúlyt fektetett olvasótáborának külföldről származó információkkal történő ellátására, a szerkesztőség bevallottan a magyar reformkérdések külföldi „előképeit” akarta a hazai közvéleménnyel megismertetni.

A büntetési katalógus átalakításával kapcsolatos híreket a származási hely, mennyiség, téma és funkció együttes vizsgálatával három alapvető kategóriára lehet bontani. A legtöbb hír három helyről érkezett: Franciaország, Nagy-Britannia és a német területek. Az innen érkező impulzusok, ismeretek és információk szolgálták leginkább a polgári átalakulás folyamatát. A német hírek többsége a kodifikáció kapcsán szerepelt, az angol beszámolók a börtönügy miatt voltak fontosak, a francia hírek leginkább politikai szempontból számítottak lényegesnek. A második csoportba azok az országok kerültek, amelyekből kevés hír érkezett, de témáik között valamilyen vonatkozásban a fegyintézetek megreformálása, vagy pedig a büntetőjogi kodifikáció szóba került. A harmadik hírcsoport inkább a szórakoztató cikkeknek engedett teret, súlyos bűncselekményekről vagy kegyetlen büntetésekről számoltak be.

A külhoni beszámolók a nyitást csak fokozták. Büntetéstani kérdésekben ez volt az egyetlen rovat, amely a modernizáció egyes útjait és a feladatokat meg tudta mutatni, az egyes külföldi hírek mind-mind követendő vagy elvetendő példát mutattak a magyar reformtörekvésekhez.

Az 'Értekező' volt a lap legnehezebben befogadható része, az itt megjelent közlemények egy része tudományos teljesítménynek tekinthető, a szerzők következetesen a büntetési katalógus átalakítása és a modern börtön meghonosítása mellett foglaltak állást. Négy nagy téma köré csoportosíthatók az itt megjelent közlemények: kodifikáció, halálbüntetés, testi büntetés és börtönügy. A szakirodalom megállapítása, mely szerint az 'Értekező' rovat nagyon fontos előkészítő és ismeretterjesztő szerepet töltött be, a „büntetési rendszer” átalakítása szempontjából is igazolható. Az 'Értekező' a többi rovatban napvilágot látott adathalmazt „rendezte” magyarázatokkal szolgált a már összegyűjtött információk alkalmazásához vagy irányt mutatott az alaposabb tanulmányozáshoz.

Az országgyűlési rovat szintén nagy olvasóközönséget érdekelhetett, hiszen olyan információkhoz juthattak hozzá, amelyet más forrásból nem vagy csak nagyon nehezen szerezhettek volna meg. Az itt közölt hírek igen fontos szerepet játszottak a

politikai közvélemény büntetőjogi kodifikációval és a tudományos háttér-információkkal kapcsolatos ismereteinek bővítésében.

Végül a hirdetési rovatnak a modern büntetőjogi szakirodalom közvetítésében töltött be fontos szerepet.

A Pesti Hírlap hasábjain megjelent büntetési elméleti kérdésekből arra lehetne következtetni, hogy a magyar politizáló társadalom majdnem egyértelműen és feltétlenül a mostani tipológia szerint relatívnak nevezhető teóriák mellett tette le a voksot és elsősorban a bűnelkövetők javítására törekedtek. Ez a kép azonban legalább két okból is torz.

Egyrészt a lap politikai mivoltából adódóan nem volt alkalmas elmélyült tudományos értekezések és ehhez kapcsolódó viták lefolytatására. Ebből következően a megnyilatkozók jelentős részének nem volt teljesen kialakult álláspontja a büntetési elméletek vonatkozásában, csak felszínes tudással rendelkeztek. Így a leginkább támogatható és leghumánusabbnak tűnő elméletet képviselték, a javítás teóriája mellett álltak ki. Az országgyűlési felszólalások esetében pedig hiába volt a felszólalóknak kiforrott elméleti álláspontjuk, a politikai vita nem nyújtott lehetőséget az árnyalt megfogalmazásokra, a teljes elméleti apparátus felsorakoztatására. Emiatt az abszolút elméletekre utaló megjegyzések nem kaptak nyilvánosságot. A diétán folytatott kodifikációs tárgyalások – mint minden politikai megszólalás – világos és határozott irányokat és elveket, sarkosabb állásfoglalást igényelt, mint egy szakmai vagy tudományos vita. A nagyon különböző előismeretekkel rendelkező követek előtt egyszerűen nem lehetett a vegyes irányzatok valamelyikével fellépni, mert az elbizonytalanította volna a politikai támogatókat. Másrészt az országgyűlési tudósítások nem naplószerűek voltak, így abból olyan részek is kimaradtak, amelyek egy-egy követ álláspontját pontosabbá és árnyaltabbá tették volna.

Az 1843. évi anyagi jogi javaslatban a „büntetési rendszer” gyökeres átalakításán belül a legnagyobb újdonság a halálbüntetés eltörlése volt, vita a tudományos irodalomban már az 1830-ban elkezdődött, de a kodifikáció során kapott nagyobb nyilvánosságot. A Pesti Hírlap halálbüntetéssel kapcsolatos híreit és cikkeit három nagyon jól elkülöníthető csoportra lehet bontani, amelyek természetesen több ponton is érintkeznek. Az első kategóriába azok a közlemények kerülnek, amelyek a büntetés alkalmazásáról és a kapcsolatos bírói gyakorlatról számoltak be. A halálbüntetéssel foglalkozó cikkek második csoportja a magyar büntetőjogi kodifikációval hozható összefüggésbe. A harmadik hírcsoport részben az elsővel függ

össze, mert a praxisból merítette a híryanagot, de eltérő jellegzetességeket mutat. Ezt a csoportot a szenzációra összpontosító, inkább a „kis színes” körébe tartozó hírek alkotják.

A közismert jogtörténeti toposz, mely szerint Kossuth Lajos a Pesti Hírlap segítségével a büntetőjogi kodifikációt befolyásolva előkészítette a halálbüntetés eltörlését, nem állja meg a helyét. A hírlap hosszú ideig tartózkodó álláspontot foglalt el, a szerkesztő pedig egyszer sem tárgyalta kifejezetten a halálbüntetés kérdéskörét, és utalásai is semlegesek voltak.

A későrendi büntetési katalógus modernizálásának legfontosabb eleme volt a testi büntetések megszüntetése. Az 1843. évi javaslat legnagyobb és leginkább életszerű vívmánya volt ennek a büntetési nemnek az eltörlése. A Pesti Hírlap szabályos kampányt folytatott a testi büntetések eltörlése mellett, de nem koronázta teljes siker a törekvéseiket. A cél eleve nem volt reális, két nagyon fontos feltétel ugyanis hiányzott. Egyrészt a döntési pozícióban levő vármegyei nemesség gondolkodása még nem formálódott annyira át, hogy felismerje a változás szükségességét. Nem voltak azzal tisztában, hogy az egész „rendszer” kell gyökeresen átalakítani, és nem lehet elemeket módosítani a többi változatlanul hagyásával. A másik probléma a testi büntetést helyettesítő szabadságvesztés végrehajtási feltételeinek teljes hiánya volt, amelyet a reformerek nem mértek fel reálisan. Ebből következően 1844 közepéig csak a kampányt tudták igazából elindítani, részeredmények jelentkeztek, de a teljes eltörlés még váratott magára.

Az 1840-es évekre a magyar büntetési katalógusban olyan változások következtek be, amelyek előkészítették a szabadságvesztés uralkodó büntetési nemmé válását. A büntetési elvek átalakulásával összefüggésben a halálbüntetés erőteljes visszaszorulása és a testfenyítő büntetések fokozatos csökkenése vezetett a szabadságelvonás előretöréséhez a büntetéseken belül. A reformkor végén azonban nem állt még rendelkezésre a végrehajtáshoz szükséges feltételrendszer, ezért mind elméleti, mind gyakorlati síkon ezzel, vagyis a modern börtön megteremtésével foglalkoztak a legtöbbet.

A szabadságvesztés Kossuth lapjában igen széles teret kapott, de a büntetéstani szempontból értékelhető információk igen szűk körűek. A szabadságvesztésre használt terminológia nem hasonlítható össze a külhonival, egyrészt mert a 'Külföldi napló' cikkei különböző forrásokból és eltérő fordítással jelentek meg, másrészt mert a magyar

szóhasználat is kiforratlan volt még az 1840-es években. Feltehetően a különböző elvnevezések különböző végrehajtási körülményeket jelöltek.

A Nyugat-Európában bevett és Franciaországban széles körben alkalmazott pénzbüntetés Magyarországon a Pesti Hírlap cikkei alapján nem tartozott a büntetések közé, bevezetése az 1843. évi javaslattal történt volna meg. Az országgyűlési vitában nem merült fel ellene semmilyen érv, a követek nem elleneztek a büntetési katalógusba illesztését. A kortársak számára viszont még nem volt egészen világos a pénzbüntetés mint büntetőjogi büntetés, valamint a kártérítés mint nem büntetőjogi jogkövetkezmény közötti különbség.

A becsületbüntetések közül a megszégyenítők ellen a Pesti Hírlap kifejezetten aktív kampányt folytatott. Ez a mozgalom több ponton érintkezett a botbüntetés eltörlése melletti kiállással. A lapban megtaláljuk már a nyomát a modern erkölcsi büntetésnek, a dorgálásnak is.

Kossuth lapjában megjelentek az ún. jogfosztó-jogkorlátozó büntetések is. Ez a „büntetéscsoport” minden olyan joghátrányt magában foglal, amely nem az öt alapértéket (élet, testi épség, szabad mozgás, emberi méltóság, tulajdon) vonja el, de az adott társadalmi közegben gyakorlásának hiánya hátrányként jelentkezik. A modern körülmények között is alkalmazható polgári vagy politikai jogoktól történő megfosztás mellett a választójog, a hivatalviselési képesség elvesztése, a hivatalvesztés, a foglalkozástól eltiltás és a különböző rangoktól és címektől történő megfosztás is szerepelt a lap híreiben. A szabadságkorlátozó büntetések közé sorolható a száműzésen kívül a magyar bírói gyakorlatból ismert katonának adás és francia területen a rendőri felügyelet alá helyezés.

Összefoglalva megállapítható, hogy Pesti Hírlap kodifikációt előkészítő szerepének olyan mérvű jelentősége, amelyet a korábbi irodalom tulajdonított neki, nem igazolható. Nem mutatható ki az, hogy Kossuth Lajos „inspirálta” volna a kodifikációs bizottságot, inkább csak követte az eseményeket. A lap tájékoztatót, rámutatót fontos kérdésekre, közvetítette a modern büntetőjogi eszméket, de egycsapásra nem tudta átalakítani a szokásjogon nevelkedett nemzedékek gondolkodásmódját. Az eredmények nem közvetlenül az 1843/44. évi országgyűlés tárgyalásain jelentkeztek, hanem egy hosszabb folyamat részét képezték. A büntetési katalógus átalakítása kapcsán Kossuthnak a jogtörténeti szakirodalom által hangoztatott vezető szerepe árnyaltabb megvilágításba került. A lap csak az országgyűlés megnyíltá után foglalt nagyon óvatosan állást a halálbüntetés eltörlése mellett, a testi és megszégyenítő büntetések

ellen viszont erőteljes propagandát fejtett ki. A lap szerzői a szabadságvesztést tekintették a korszerű és bevezetendő büntetési nemnek, de leginkább a végrehajtás oldaláról közelítették meg a kérdést.

A Pesti Hírlap közvélemény-formáló szerepét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a modern polgári nyilvánossági fórum nem tett mást, mint a hagyományos rendi nyilvánossági fórumokon zajló vitákat közvetítette az olvasóközönségnek. Az eddig elszigetelten, tehát a megyegyűléseken és az országgyűlésen folytatott vitákat „kivitte” a politikai sajtóba, lehetővé téve a szélesebb körű és egyre inkább szakmaivá váló viták elkezdését.

A Pesti Hírlapban megjelent büntetésekkel és kodifikációval kapcsolatos közlemények rámutatnak arra, hogy mindenképpen szükséges a büntetőjogi kodifikációs törekvések kutatását más, eddig nem vizsgált területekre is kiterjeszteni. A lap híryanaga alapján megkockáztatható az a feltevés, hogy az 1843. évi javaslatok országgyűlési bukása nem kizárólag a kormányzat „intrikái” vagy a főrendek „maradisága” miatt következett be, hanem esetleg már előre „kódolva” volt. A történeti kutatások nagyon alaposan kimutatták, hogy az 1843. évi javaslatok körüli politikai csatározások miként akadályozták meg a három kódex elfogadását. A büntetőjogi kodifikáció azonban elsősorban nem politikai, hanem szakjogi kérdés, annak ellenére, hogy a reformkorban a politikai és alkotmányjogi jellege kapott lényegesen nagyobb hangsúlyt. Kossuth lapjának megyegyűlési beszámolói és országgyűlési hírei, valamint a korszakra vonatkozó források rámutatnak azokra a nehézségekre, amelyek a kodifikáció során jelentkeztek. Nemcsak a rendi dualizmus jogalkotási mechanizmus miatt merültek fel problémák, hanem a tárgyalt kérdésekből és a diskurzus alakulásából arra lehet következtetni, hogy a magyar jogi gondolkodás még nem fogadta be a modern kodifikáció elveit. Felvetődik a kérdés, a fentiek alapján, hogy elég érett volt-e a magyar jogrendszer egy jogági kódex megalkotására és bevezetésére. Ezt természetesen csak hosszas és alapos kutatás után lehet megválaszolni, a dolgozatban feltárt források azonban arra utalnak, hogy a magyar jogi felfogás a 19. század első felében még nem volt alkalmas ilyen radikális változás elfogadására.

Hiába tette közzé a Pesti Hírlap a legmodernebb nézeteket, hiába voltak lelkes és tájékozott vidéki levelezők, három és fél év alatt nem lehetett a szokásjogi, partikuláris jellegű jogi gondolkodást teljesen átformálni. Kossuth lapjának beszámolói és cikkei nagyon jól mutatják, hogy jogi és büntetőjogi gondolkodásban már elkezdődött az

átalakulás, de ilyen rövid idő alatt ilyen környezetben feltehetően nem lehetett többet elérni.

A Pesti Hírlapban publikálók és a rendi fórumokon vitában szállók két jól elkülöníthető csoportra bonthatók. Egy szűk, világot látott, kiválóan képzett jogászokból álló csoportra, amely részt vett a kodifikációban, a lapban komoly szakmai írásokat közöltek, szakmaivá tették a megyegyűlési és országgyűlési vitákat. Ide tartozott Szemere Bertalan, Pulszky Ferenc és Eötvös József. A másik csoport alkotta a Kossuth lapjában megjelenő szerzők jelentős részét, akik érdeklődtek a modern büntetőjogi elképzelések iránt, de a képzésük és a napi vármegyei rutin miatt többnyire csak a jelszavakat hangoztatták. Ők voltak – akaratuk ellenére – a hagyományos büntetőjogi gondolkodás megtestesítői, a modern büntetőjog és a kodifikáció elveit még nem ismerték kellőképpen. A magyar jogalkotási mechanizmus miatt a jogszabályok előkészítésében és elfogadásában ez a csoport kapott kulcsszerepet, hiszen ők voltak a vármegyék vezető tisztviselői, országgyűlési követei. Amíg ennek a közösségnek a jogi gondolkodása nem modernizálódott, addig feltehetően nem lehetett sikeres a kodifikáció. A Pesti Hírlap ebbe az irányba tette meg az első lépést, előkészítette a büntetőjogi kodifikációt, de nem közvetlenül az 1843. évi javaslatét, hanem a Csemegi-kódexét.

Felhasznált források

- A.-Z. 1841 A.-Z.: Falusi bírák. PH 1841/25, 207.
- Bajkay 1841 Bajkay Endre: Néhány vonás a' szabad Jász-Kun kerületekről, világos és érnék oldalban. PH 1841/36, 298.
- Balázsházy 1843 Balázsházy János: Öszinte szózatok Magyarhon hitelrendszere, adózási és honvédelmi tárgyai körül. PH 1843/230, 179-180.
- Balogh 1842 Balogh János: Ellenzék. PH 1842/136, 275.
- Bezerédj 1842 ifj. Bezerédj István: Népesítés II. PH 1842/129, 211-212.
- BML IV. A. 10. Békés megyei Levéltár, Békés vármegye törvényszéki iratai 1715-1848. IV. A. 10. a/16. jegyzőkönyvek; c/64-66. periratok.
- Bodó 1751 Bodó Mátyás: Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa. Posony, 1751.
- Bodon 1841a Bodon Ábrahám: Törvényszéki statistica Gömörből. PH 1841/54, 455-456.
- Bodon 1841b Bodon Ábrahám: Gömör vármegyei rabok tizévi táblázata. PH 1841/94, 795.
- Boehm Károly: A' gyermekölésről orvostörvényi tekintetből. TGy 17 (1833/4) 57-84.
- Büntetések 1840 V.: A' büntetések erkölcsi hasznairól. TGy 24 (1840/11) 67-73.
- Csatskó 1843 Csatskó Imre: Büntetésjogi elméletek tekintettel a büntetés fajaira, különösen halálbüntetésre, mikép gyakoroltatott ez régi a újabb népeknél? Bécs, 1843.
- Csendes 1842a Csendes [Nagy Károly]: Levél-cyklus cím nélkül XIII. PH 1841/147, 382-383.
- Csendes 1842b Csendes [Nagy Károly]: Fizessünk, de mire? PH 1842/179, 668-669.
- Dankó 1831 Dankó János: Fogházi dolgozó intézet, Aradvármegyében. TGy 15 (1831/3) 45-57.
- Deák 2001 Deák Ferenc: Megyegyűlési beszéd a királyi előterjesztésekre. In: Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek I. Vál., sajtó alá r., jegy.: Molnár András. Budapest, 2001, 488-491.
- Deák – Hertelendy 2001 Deák Ferenc – Hertelendy Károly: Országgyűlési követjelentés. Zalaegerszeg, 1840. július 27. In: Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek I. Vál., sajtó alá r., jegy.: Molnár András. Budapest, 2001, 252-305.
- Dessewffy 1842 Dessewffy Emil: Kivonat gr. Dessewffy Emil „Alföldi leveleiből.” Közlekedési eszközök és házi pénztár. PH 1842/298-299.
- Egger 1816-1817 Egger, Franz Edler von: Kurze Erklärung des österreichischen Gesetzbuches über Verbrechen und schwere Polizey-Uebertretungen I-III. Wien-Triest, 1816-1817.
- Elementa 1817 Elementa Juris Criminalis Hungarici, concinuata per Paulum Szlemenicz, J. U. D. ac juris Hungarici tum civilis privati tum criminalis in R. Academia Psoniensi prof. public. ord. Psonii typis herdum Bellanorum 1817. pag. 232. 8. Erneuerte Vaterländische Blätter Chronik der österreichischen Literatur 1817/19, 73-74.
- Előfizetés 1843 Előfizetés a' „Pesti Hírlap” 1843-ki folyamának 2-dik félévére. PH 1843/254, 381.
- Előfizetés 1844 Előfizetés a' „Pesti Hírlap” 1844-ik évi folyamára. PH 1843/303, 809.
- Emillfy 1841 Emillfy Olivér: Néhány szó a' városok belszerkezetéről. PH 1841/4, 31-32.
- Eötvös 1841 Eötvös József: Kelet Népe és Pesti Hírlap. Pest, 1841.

- Erdélyhoni 1841 Erdélyhoni: Hirlapszerkesztésről és iskolai fenytékről. PH 1841/17, 137.
- Fáy 1842 Fáy András: A' községek számadásai. PH 1842/144, 351-352.
- Havas 1831 Havas József: Gondolatok a' Büntörvény' okfejről (principiumáról), és annak gyakorlási hasznáról. Tudományos Gyűjtemény 15 (1831/2) 3-24.
- Házi 1842 Házi költségsszámítás és adókiwetés Pest megyében. PH 1842/198, 830-832.
- Horvát 1833 Horvát István: Das deutsche Strafverfahren in der Fortbildung durch Gerichts-gebrauch und Partikular-gesetzbücher und in genauer Vergleichung mit dem englischen und französischen Straf-prozesse von Dr. E. J. A. Mittermaier ... 2. kiad. Heidelberg, 1832, 1833. 8 v 0. I. köt. VIII, 440 és II. köt. IV, 482 p. TGy 17 (1833/3) 117-119.
- Husztly 1794 Husztly István: Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum III. Eger, 1794.
- Institutiones 1820 Institutiones juris criminalis hungarici, in usum academiarum regni Hungariae conscripsit Mathias Vuchetich, J. U. D. juris civilis romani, criminalis et feudalis inregia scientiarum universitate hungarica professor publicus ordinarius etc. Budae, typis univers. hung. 1819. XXVIII et 538 pag. 8vo. Erneuerte Vaterländische Blätter Chronik der österreichischen Literatur 1820/31, 121-122.
- Irodalom 1843 A' magyar irodalom és művészet 1842-ben I. PH 1843/209, 6-7.
- Jenull 1837 Jenull, Sebastian: Das österreichische Criminalrecht nach seinen Gründen und seinem Geiste dargestellt I-IV. Wien, 1837.
- Jung 1827 Jung, Johann von: Elementa Juris feudalis conscripsit Mathias Vuchetich. J. u. D. Juris Civilis Romaini, Criminalis, et Feudalis, in Regia Scientiarum Universitate Hungarica Professor Publicus, ordinarius. J. Facultatis Juridicae Pro-Senior Inclytorum Comitatum Békess et Torontal Tabulae Judiciae assessor. Budae. Typis R. Univ. Hungaricae 1824. (p. 234 in 8.). Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit 1827, III, 131-135.
- Kassay 1848 Kassay Adolf: Büntető magyar jogtan. Pest, 1848.
- Kemény 1993 Kemény Zsigmond: A kodifikáció és törtóriai iskola. In: Magyar liberalizmus. Vál.: Tökéczki László. 50-56.
- Kenessey 1841 Kenessey Kálmán: Pillanat fenytékünkre. PH 1841/25, 207-208.
- Kisdédóvás 1842 Kisdédóvás. PH 1842/206, 896-897.
- Kitka 1838 Kitka, Joseph: Ueber das Verfahren bei Auffassung der Gesetzbücher überhaupt, und der Strafgesetzbücher insbesondere. Brünn, 1838.
- KLÖM I. Kossuth Lajos Összes Munkái I (Országgyűlési Tudósítások 1832. december 17-1833. augusztus 4.). Sajtó alá rend.: Batra István. Budapest, 1948.
- KLÖM II. Kossuth Lajos Összes Munkái II (Országgyűlési Tudósítások 1833. augusztus 5-1834. március 24.). Sajtó alá rend.: Batra István. Budapest, 1949.
- KLÖM III. Kossuth Lajos Összes Munkái II (Országgyűlési Tudósítások 1834. március 25-1834. november 29.). Sajtó alá rend.: Batra István. Budapest, 1949.
- KLÖM XI. Kossuth Lajos Összes Munkái XI (Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847/48). Sajtó alá rend., bev.: Batra István. Budapest, 1951.
- Kossuth 1841a [Kossuth Lajos: Beköszöntő cikk.] PH1841/1, 1.
- Kossuth 1841b [Kossuth Lajos:] Szelid tortura. PH 1841/7, 49-50;
- Kossuth 1841c [Kossuth Lajos:] Nyilvánosság. PH 1841/8, 57-58;
- Kossuth 1841d [Kossuth Lajos:] Gyermekgyilkolás. PH 1841/10, 73.
- Kossuth 1841e [Kossuth Lajos:] Bünper. PH 1841/20, 157-158;
- Kossuth 1841f [Kossuth Lajos:] Bot, vessző, korbács. PH 1841/26, 209-210;

- Kossuth 1841g [Kossuth Lajos:] Aprócska kényurak. PH 1841/28, 225-226;
 Kossuth 1841h [Kossuth Lajos:] Ismét egy ütlekvirtuóz 's az ő kényura. PH 1841/35, 285-286
 Kossuth 1841i [Kossuth Lajos:] Bot for ever. PH 1841/39, 321-322.
 Kossuth 1841j [Kossuth Lajos:] Nyomozás a' május 7-kei esetről. PH 1841/40, 329;
 Kossuth 1841k [Kossuth Lajos:] Jámbor ohajtás. PH 1841/41, 337-338;
 Kossuth 1841l [Kossuth Lajos:] Büntetőjog. PH 1841/45, 374.
 Kossuth 1841m [Kossuth Lajos:] Névtelenség. PH 1841/52, 433-434.
 Kossuth 1841n [Kossuth Lajos:] Adalék büntetőjogi eszmékhez. PH 1841/53, 443;
 Kossuth 1841o [Kossuth Lajos:] Védelem és nyilvánosság. PH 1841/54, 451;
 Kossuth 1841p [Kossuth Lajos:] Védelem mód. PH 1841/55, 459-460;
 Kossuth 1841q [Kossuth Lajos:] Hirlapkör. PH 1841/66, 551-552;
 Kossuth 1841r [Kossuth Lajos:] Indítvány indítványokról. PH 1841/72, 605-606;
 Kossuth 1841s [Kossuth Lajos:] Költségvetés. PH 1841/80, 671;
 Kossuth 1841t [Kossuth Lajos:] Polemia. PH 1841/83, 697;
 Kossuth 1841u [Kossuth Lajos:] Városi belszerkezet. PH 1841/90, 753-754;
 Kossuth 1841v [Kossuth Lajos:] Viszonozás. PH 1841/91, 761-762;
 Kossuth 1841w [Kossuth Lajos:] Viszonozás II. PH 1841/92, 771-772;
 Kossuth 1841x [Kossuth Lajos:] Városi polgárjog. PH 1841/93, 781-782;
 Kossuth 1841y [Kossuth Lajos:] Kamatláb's hitelviszonyok. PH 1841/100, 837.
 Kossuth 1841z [Kossuth Lajos:] Visszapillantás. PH 1841/104, 869;
 Kossuth 1842a [Kossuth Lajos:] Megyei hatósághatóság. PH 1842/106, 9;
 Kossuth 1842b [Kossuth Lajos:] Tervezet és rohanás. PH 1842/108, 27-28;
 Kossuth 1842c [Kossuth Lajos:] Szétekintés. PH 1842/125, 175-176.
 Kossuth 1842d [Kossuth Lajos:] Igénytelen javaslatok I. PH 1842/138, 293-294.
 Kossuth 1842e [Kossuth Lajos:] Szabadka körlevele. PH 1842/160, 491-492;
 Kossuth 1842f [Kossuth Lajos:] Fogházjavítás. PH 1842/169, 571-572
 Kossuth 1842g [Kossuth Lajos:] Szerkesztői megjegyzés Lónyay Gábor: Képviselő. PH 1842/170, 579-580. után] PH 1842/170, 580.
 Kossuth 1842h [Kossuth Lajos:] Majoratusok. PH 1842/172, 601-602;
 Kossuth 1842i [Kossuth Lajos:] Iparműkiállítás. PH 1842/174, 621-622;
 Kossuth 1842j [Kossuth Lajos:] Vámszövetségi kilátások. PH 1842/179, 663-664;
 Kossuth 1842k [Kossuth Lajos:] Egy külföldi bölcs. PH 1842/182, 689-690, 689.
 Kossuth 1842l [Kossuth Lajos:] Országgyűlési ingyenszállások. PH 1842/197, 817-818.
 Kossuth 1842m Szerk. [Kossuth Lajos:] A' városok országgyűlési szavazata ügyében. PH 1842/148, 393-394.
 Kossuth 1842n [Kossuth Lajos:] Historiai visszapillantás. PH 1842/172, 606-607.
 Kossuth 1843a [Kossuth Lajos:] Szerkesztői megjegyzés Pulszky Ferenc: Gróf Széchenyi István academiai beszéde körül I. PH 1843/209, 1-2. után] PH 1843/209, 2;
 Kossuth 1843b [Kossuth Lajos:] Némi journalisták 's a' czéhek. PH 1843/229, 163-164;
 Kossuth 1843c [Kossuth Lajos:] Zala 's az adó. PH 1843/238, 243-244;
 Kossuth 1843d [Kossuth Lajos:] Szemle és értesítés. PH 1843/247, 317-318;
 Kossuth 1843e [Kossuth Lajos:] Irány és elégtétel. PH 1843/254, 381-382;
 Kossuth 1843f [Kossuth Lajos:] A' kérdések legkényesebbike. III. A' teendők. PH 1843/267, 492;
 Kossuth 1843g [Kossuth Lajos:] Adalék a' teendők többi részéhez. PH 1843/268, 499-500;
 Kossuth 1843h [Kossuth Lajos:] Visszatekintés és tájékozás. PH 1843/310, 869-870;
 Kossuth 1844a [Kossuth Lajos:] Lássunk dologhoz. PH 1844/323, 75-76;

- Kossuth 1844b [Kossuth Lajos:] Megnyugtató a' kétkedőknek. PH 1844/344, 259-260.
- Kossuth 1844c [Kossuth Lajos:] Sejtelmek. PH 1844/355, 355-356;
- Kossuth 1844d [Kossuth Lajos:] Partium 's Erdély. PH 1844/364, 435;
- Kossuth 1844e [Kossuth Lajos:] A' szerkesztő búcsúszava. PH 1844/365, 443-444.
- Kossuth 2002 Kossuth Lajos: Bot, vessző, korbács. In: „Nemzeti újjászületés”. Válogatás Kossuth Lajos írásaiból és beszédeiből. Szerk.: Pajkossy Gábor. Budapest, 2002, 29-32.
- Kossuth 2003 Kossuth Lajos: Szerkesztői jegyzetek a Pesti Hírlaphoz, I. (1841) Szerk.: Fazekas Csaba. Miskolc, 2003.
- Kovács 1841 Kovács Lajos: Adalék a' büntetőjogi eljárás ismertetéséhez. PH 1841/85, 718-719.
- Kölcsey 2000 Kölcsey Ferenc: Országgyűlési napló. Sajtó alá rend.: Völgyesi Orsolya. Budapest, 2000.
- Kölcsey 2002 Kölcsey Ferenc: Országgyűlési naponkénti jegyzések. Sajtó alá rend.: Pajkossy Gábor. Budapest, 2002.
- Ludvigh 1842 Ludvigh [János]: Büntetőjogi észrevételek. PH 1842/186, 726-727.
- Lukács 1843 Lukács Móric: Jóslatra ellenjóslat és még valami. PH 1843/210, 14-15.
- Lukács 1894 Lukács Móric: Büntetőjogi theóriák. In: Lukács Móric munkái I. Összegyűjtötte: Gyulai Pál. Budapest, 1894, 183-242.
- Malina 1842 Malina János: Szózat a' királyi városok köréből III. PH 1842/188, 745.
- Maucher 1844 Maucher, Ignaz: Systematisches Handbuch des österreichischen Strafgesetzes über Verbrechen und der auf dasselbe sich unmittelbar beziehenden Gesetz und Verordnungen I. Wien, 1844.
- Maucher 1849 Maucher, Ignaz: Darstellung der Quellen und Literatur der österreichischen Strafgesetzgebung über Verbrechen, mit Rücksicht auf die deutsche Strafrechtswissenschaft und Gesetzgebung. Wien, 1849.
- Mindszenty 1830 M-y-A. [Mindszenty Antal]: A' Marokkoi Császárság, és az afrikai Algier, Tunis, Tripolis, és Barca státusok le írása. TGy 14 (1830/11) 3-91. PH 1841-1844 Pesti Hírlap. Szerk.: Kossuth Lajos. Pest, 1841-1844.
- Pratobevera 1815 Pratobevera, Carl Joseph: Vorerinnerung. Materialien 1 (1815) V-VIII.
- Praxis 1842 -y-: Praxis és törvényhozás. PH 1842/208, 914-915.
- Pucolay 1841 Pucolay: Büntetési rendszerről iskolákban. PH 1841/9, 70-71.
- Pukolay 1841 Pukolay: Gyorsírásról. PH 1841/21, 173-174.
- Pulszky 1841 Pulszky Ferenc: Czéhrendszer és iparszabadság. PH 1841/101, 845-846.
- Pulszky 1842a Pulszky Ferenc: III. A' centralisatio következményei. PH 1842/118, 109-110.
- Pulszky 1842b Pulszky Ferenc: IV. Még egypár szó a' centralisatióról. PH 1842/119, 117.
- Pulszky 1842c Pulszky Ferenc: Centralisatio I. Általános nézetek. PH 1842/116, 93-94.
- Pulszky 1843a Pulszky Ferenc: Adalék a' városi kérdéshez I. Bevezetés; historiai 's philosophiai jog. PH 1843/272, 533-534.
- Pulszky 1843b Pulszky Ferenc: Adalék a' városi kérdéshez II. Nemzeti egység. PH 1843/273, 541.
- Pulszky 1958 Pulszky Ferenc: Életem és korom I. Sajtó alá rend.: Oltványi Ambrus. Budapest, 1958.
- Remellay 1841 Remellay Gusztáv: Szabad királyi Pest városa fenytő-bizottmánya. PH 1841/60, 506-507.

- Richvalszky 1843 Richvalszky Antal: Házi adó-költségvetés tárgyában. PH 1843/212, 30-31.
- Schedel 1830 Schedel Ferenc [Toldy Ferenc]: Magazin für die philosophische, medizinische gerichtliche Seelenkunde Hrsg. Dr. J. B. Friedrich ... Erstes Heft, 150. lap. 223 lap. Würzburg, 1829. 8. R. TGy 14 (1830/2) 102-109.
- Stubenrauch 1847 Stubenrauch, Moriz von: Bibliotheca Juridica Austriaca, Verzeichniß der von den ältesten Zeiten bis zum Schlusse des Jahres 1846 in Oesterreich (außer Ungarn und Siebenbürgen) erschienenen Druckschriften. Wien, 1847.
- Sulyok 1842 Sulyok Dániel: A' mezőrendőrségi 1840:IX. t.cz. gyakorlatba vehető e? PH 1842/109, 40-41.
- Szalay 1847a Szalay László: Codificatio. In: Szalay László: Publicistai dolgozatok I. Pest, 1847, 19-90.
- Szalay 1847b Szalay László: A' büntető eljárásról, különös tekintettel az eskütszékekre. In: Szalay László: Publicistai dolgozatok I. Pest, 1847, 103-173.
- Szalay 1847c Szalay László: Büntető törvénykönyv I. In: Szalay László: Publicistai dolgozatok II. Pest, 1847, 15-20.
- Szalay 1847d Szalay László: Publicistai dolgozatok II. Pest, 1847.
- Szemere 1841 Szemere Bertalan: Figyelmeztetés a' javítórendszer ügyében. PH 1841/54, 456-457.
- Szemere 1990 Szemere Bertalan: A büntetésről s különöbben a halálbüntetésről. Budapest, 1990.
- Szentkirályi 1841 Szentkirályi Móric: Haladjunk! De mikint? PH 1841/17, 136.
- Széchenyi 1841 Széchenyi István: A' Kelet Népe. Pest, 1841.
- Szibenliszt 1819 Szibenliszt (Mich.) Institutiones juris naturalis, quas in usum auditorum suorum edidit. Fasc. 1. Complectens: jus naturae extrasociale. Erneuerte Vaterländische Blätter Intelligenzblatt 1819/99.
- Szibenliszt 1820 Institutiones juris naturalis, conscriptae per Michaellem Szibenliszt, J. U. D., in regia academia Jauriensi juris naturalis universi ac publici regni Hungariae professorem p. o., causarum fori utriusque juratum advocatum. Tomus I., jus naturae extrasociale complectens. Jaurini, typis Leopoldi Streibig. 1820. Pag. XIX et 247. Erneuerte Vaterländische Blätter Chronik der österreichischen Literatur 1820/94, 373.
- Szokolay 1841 Szokolay István: Adó. (Vége.) PH 1841/97, 818-819.
- Szöveggyűjtemény 2003 Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény. Szerk.: Pajkossy Gábor. Budapest, 2003.
- TGy Tudományos Gyűjtemény (1817-1841)
- Thanhoffer 1841 Thanhoffer Pál: Néhány szó az ügyvédi segély-intézetéről. PH 1841/72, 610-611.
- Törvénykezési 1837a Magyar törvénykezési szótár. TGy 21 (1837/1) 121-123.
- Törvénykezési 1837b Magyar törvénykezési szótár. TGy 21 (1837/11) 126-127.
- Tractamentum 1831 Tractamentum captivorum. In: Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta, pro pertractationis in consequentiam articuli 67:1790/1 elaboratis systematicis operatis articulo 8. 1827. exmissal, circa objecta ad deputationem juridicam relata. Pestini, typis et impensis Trattner Károlyianis. 1831, 1-6.
- Választott 1841 Egy választott polgár: Javaslat a' királyi városok belrendezéséről. PH 1841/86, 725-726.
- Vályi 1842 Vályi Pál: Külföldi levél. Berlin, jan. 14. 1842. (Vége.) PH 1842/117, 107.
- Váradi 1841 Váradi Andor: Ösiség. PH 1842/107, 23-24.

Vázolatok 1841 Vázolatok a' büntető jog köréből, TGy 25 (1841/10) 93-109.
Vélemény 1841 Z.: Vélemény a' büntetésmód javítása iránt, írta Balla Károly ... Pesten,
1841. Trattner-Károly betűivel ... TGy 25 (1841/4) 110-123.
Waser 1839 Waser, Joseph E.: Das Strafgesetz über Verbrechen sammt den dazu
gehörigen Verordnungen. Wien, 1839.
Záborszky 1841 Záborszky Alajos: Szabadság és rend. PH 1841/27, 217.
Zoltán 1841 Zoltán János: Büntetőjogügy. PH 1841/45, 378-379.

Felhasznált irodalom

- Allport 1994 Allport, Floyd D.: Egy közvélemény-tudomány felé. Jel-Kép 1994/1, 71-83.
- Angelusz 1983 Angelusz Róbert: Kommunikáló társadalom. Budapest, 1983.
- Angyal 1909 Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1909.
- Angyal 1920 Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve I. Budapest, 1920.
- Antalffy 1983 Antalffy György: Szalay László a reformkor politikai-jogi gondolkodója. Budapest, 1983.
- Balla 1927 Balla Antal: Kossuth Lajos, mint újságíró. A Sajtó 1 (1927/1) 1-6.
- Balogh 1933 Balogh Jenő: A „Stadium” és Széchenyi büntető perjogi javaslatai. In: Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik évfordulójának ünnepére. Budapest, 1933, 73-83.
- Balogh 1996a Balogh Elemér: Reformkori büntetőjogunk „bűncselekmény-fogalma”. In: Tokaji Géza Emlékkönyv, Acta Jur. et Pol. Szeged, Tom. 1996. XLVIII. Fasc. 2. 23-34.
- Balogh 1996b Balogh Elemér: Die Dogmatik des materiellen Strafrechts (Entwicklungsgeschichtlicher Überblick mit besonderer Hinsicht auf den Gesetzesvorschlag von 1843/44). In: Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX–XX. Jahrhundert. Hrsg.: Máthé, Gábor – Ogris, Werner. Budapest – Wien, 1996, 181-201.
- Balogh 1997 Balogh Elemér: A magyar büntető anyagi jog dogmatikatörténetének kezdetei. Jogtudományi Közlöny 52 (1997) 469-484.
- Balogh 1998a Balogh Elemér: Egy elfelejtett büntetőtörvény-tervezet. Győri tanulmányok. Tudományos szemle 20 (1998) 73-84.
- Balogh 1998b Balogh Elemér: Deák Ferenc és az anyagi büntetőjog kodifikációja. In: A Batthyány-kormány igazságügyi minisztere. Zalai Gyűjtemény 43. Szerk.: Molnár András. Zalaegerszeg, 1998, 129-153.
- Balogh 1999 Balogh Elemér: Reformkori büntetőjogunk európai horizontban – 1848 kihívása. In: Forradalom vagy reform? Tanulmányok az 1848/49-es forradalom és szabadságharc állam- és jogfejlődéséről. Szerk.: Horváth Attila. Budapest, 1999.
- Balogh 2001 Balogh Elemér: Az „első” magyar büntetőkódex-tervezet. In: Jogtörténeti tanulmányok VII. Szerk.: Kajtár István – Szekeres Róbert. Pécs, 2001.
- Balogh 2002 Balogh Judit: Német-magyar tudományos kapcsolatok vizsgálata, mint a komplex jogtörténeti kutatás tárgya. Jogtudományi Közlöny 57 (2002) 455-459.
- Balogh 2003 Balogh, Elemér: Strafgesetzentwürfe als Ergebnisse der Kodifikationstätigkeit deputationum regnicolarum (1790-1830). In: Von den Ständeversammlungen bis zu den modernen Parlamenten. Hrsg.: Máthé, Gábor – Mezey, Barna. Barcelona – Budapest, 2003, 9-16.
- Balogh 2004 Balogh Elemér: A magyar büntetőtörvény-tervezetek szerkezeti fejlődése. In: Tanulmányok Dr. Nagy László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. Acta Jur. et Pol. Szeged, 2004. Tom LXIV. 25-39.
- Balogh – Cselenyák – Dózsa – Hornyák – Jakab – Kalla – Kelecseny – Kovács – Sallai 2003 Balogh Éva – Cselenyák Erika – Dózsa Viktória – Hornyák Péter – Jakab Zsuzsa – Kalla Beáta – Kelecseny Mónika – Kovács Anikó – Sallai Boglárka: Bevezető. In: Kossuth Lajos: Szerkesztői jegyzetek a Pesti Hírlaphoz I. (1841). Szerk.: Fazekas Csaba. Miskolc, 2003, 7-16.

- Barta 1951 Barta István: Bevezetés. In: Kossuth Lajos Összes Munkái XI (Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847/48). Sajtó alá rend., bev.: Barta István. Budapest, 1951, 7-82.
- Barta 1959 Barta István: Kölcsény politikai pályakezdete. Századok 93 (1959) 252-302.
- Barta 1960 Barta István: Széchenyi és a magyar polgári reformmozgalom kibontakozása. Történelmi Szemle 3 (1960) 224-240.
- Barta 1963 Barta István: A magyar polgári reformmozgalom kezdeti szakaszának problémái. Történelmi Szemle 6 (1963) 305-343.
- Batári 1994 Batári Gyula: A tudományos szaksajtó kialakulása Magyarországon (1721-1867). Budapest, 1994.
- Bató 2001a Bató Szilvia: Közvélemény és büntetőjog a reformkori Magyarországon. AETAS 2001/3-4, 182-216.
- Bató 2001b Bató Szilvia: Büntetőjogi eszmék a Pesti Hírlap elő évfolyamába (1841). In: Publ. doct. jur. Szeged, 2001, Tom. I. 7-48.
- Bató 2002a Bató Szilvia: Büntetőjogi szankciórendszer a reformkorban. Acta Jur. et Pol. Szeged, 2002. Tom. LXII. Fasc. 1.
- Bató 2002b Bató Szilvia: A magzatelhajtás a 18-19. századi magyar jogtudományban (jogirodalom és büntetőjogi tervezetek). Collega 6 (2002/2) 64-70.
- Bató 2003 Bató Szilvia: A magzatelhajtás tényállása az osztrák és a magyar jogtudományban a Theresianától 1848-ig. Acta Jur. et Pol. Szeged, 2003. Tom. LXIII. Fasc. 2.
- Bató 2004 Bató Szilvia: „A járásbeli tisztség által megítélt bűnügyek”. In: Mezővárosaink jogélete a 18-19. században. Szerk.: Homoki-Nagy Mária. Szeged, 2004. (előkészületben)
- Bató 2005a Bató Szilvia: Börtönügyi kérdések a Pesti Hírlap első évfolyamában (1841). Jogtörténeti Szemle 2005/3. 66-75.
- Bató 2005b Bató Szilvia: A börtönügyi modernizáció országos programja a Pesti Hírlap első évfolyamában (1841). Jogtörténeti tanulmányok VIII. Szerk.: Béli Gábor – Kajtár István – Szekeres Róbert. Pécs, 2005, 71-88.
- Bató 2006 Bató Szilvia: A magyar büntetőjog megjelenése az osztrák szakirodalomban a 19. század első felében. In: Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Szerk.: Nagy Ferenc. Szeged, 2006, 367-385.
- Bató 2007 Bató Szilvia: Az osztrák és magyar büntetőjogi szakirodalom a 19. század első felében. Jogtörténeti Szemle 2006/4. (előkészületben)
- Béli 2003 Béli, Gábor: Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh. In: Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Hrsg.: Mezey, Barna. Budapest, 2003, 110-121.
- Béli – Kajtár 1988 Béli Gábor – Kajtár István: Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században. (A Praxis Criminalis). Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből 19 (1988) 29-64.
- Béli – Kajtár 1994 Béli, Gábor – Kajtár, István: Österreichisches Strafrecht in Ungarn: Die „Praxis Criminalis” von 1687. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte 16 (1994/4) 325-334.
- Bellér 1983 Bellér Judit: A feudális (katedra) büntetőjog-tudomány fejlődéstörténetéhez. In: Összehasonlító jogtörténet. Bolgár Elek Emlékkönyv. Szerk.: Horváth Pál – Révész T. Mihály. Budapest, 1983, 33-50.
- Benda 1983a Benda Kálmán: A magyar jakobinus mozgalom (1792-1795). In: Magyarország története 1790-1848. I. Szerk.: Mérei Gyula – Vörös Károly. Budapest, 1983, 159-212.

- Benda 1983b Benda Kálmán: Az udvar és az uralkodó osztály szövetsége a forradalom ellen (1795-1812). In: Magyarország története 1790-1848. I. Szerk.: Mérei Gyula – Vörös Károly. Budapest, 1983, 425-471.
- Bene 1996 Bene Sándor: Közvélemény-történet és toposzkutatás. Jel-Kép 1996/2, 67-85.
- Bényei 1994 Bényei Miklós: Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról. Debrecen, 1994.
- Bibó 1977 Bibó István: Az 1790/91:67. tc. és az 1825/27:8, 9. és 15. tc. alapján létrejött rendszeres regnikoláris bizottságok kiadványainak bibliográfiája. Kézirat gyanánt. Budapest, 1977.
- Bónis 1934 Bónis György: A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben. Angyal Szeminárium kiadványai 26. Budapest, 1934.
- Bónis 1962 Bónis György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686-1708. Budapest, 1962.
- Bónis 1973 Bónis György: Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Századok 107 (1973) 1026-1028.
- Bonyhádi 1955 Bonyhádi Jenő: Kossuth Lajos – a magyar újságírás nagy alakja. Magyar Sajtó 1 (1955) 373-375.
- Borsa 1981 Borsa Gedeon: Korai széles lapszélű kiadványok Magyarországon. Magyar Könyvszemle 97 (1981) 138-144.
- Both 1956 Both Ödön: Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte. (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban.) Acta Jur. et Pol. Szeged, 1956. Tom. I. Fasc. 4.
- Both 1958 Both Ödön: Szeged város büntetőbíráskodása 1848-ban. Acta Jur. et Pol. Szeged, 1958. Tom. IV. Fasc. 1.
- Both 1960 Both Ödön: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet. Acta Jur. et Pol. Szeged 1960. Tom. VII. Fasc. 1.
- Brauneder 1992 Brauneder, Wilhelm: Leseverein und Rechtskultur. Der Juridisch-politische Leseverein zu Wien 1840 bis 1990. Wien, 1992.
- Brunczel 2004 Brunczel Balázs: A sérelmi politikus kisnemestől a liberális demokrata értelmiségi politikusig. Tudományos művek 1943/1946-2002. In: A bűnbaktól a realista lényeglátóig. A magyar politikai és tudományos diskurzusok Kossuth-képei 1849-2002. Szerk.: Dénes Iván Zoltán. Budapest, 2004, 122-159.
- Caroni 1978 Caroni, Pio: Kodifikation. In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte II. Hrsg.: Erler, Adalbert – Kaufmann, Ekkehard. 1978, 907-922.
- Conrad 1963 Conrad, Hermann: Zu den geistigen Grundlagen der Strafrechtsreform Josephs II. (1780-1788). In: Festschrift für Helmuth von Weber zum 70. Geburtstag. Hrsg.: Wenzel, Hans – Conrad, Hermann – Kaufmann, Armin – Kaufmann, Hilde. Bonn, 1963, 56-74.
- Csizmadia 1968 Csizmadia Andor: Jogi oktatás a pécsi akadémián a feudális kor végén. In: A 600 éves jogi oktatás történetéből 1367-1967. Szerk.: Csizmadia Andor. Pécs, 1968, 27-39.
- Csizmadia 1969 Csizmadia Andor: A magyar jogi felsőoktatás fejlődése. Felsőoktatási Szemle 18 (1969) 577-583.
- Csorba 2000 Csorba Sándor: Reformkori diákegyesületek Patakon és a Társalkodási Egyesület Pozsonyban. Budapest, 2000.

- Degré 1978 Degré Alajos: Kossuth Lajos az ügyvéd. Budapest, 1978. Levéltári Szemle 28 (1978) 417-419.
- Degré 1984 Degré Alajos: Ügyvédképzés Magyarországon a polgári korban. In: A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében. Szerk.: Kovács Kálmán. Budapest, 1984, 57-72.
- Degré 2004a Degré Alajos: Úriszéki peres eljárás a Dél-Dunántúlon a XVIII-XIX. században. In: Degré Alajos: Válogatott jogtörténeti tanulmányok. Vál., szerk., jegyz.: Mezey Barna. Budapest, 2004, 106-129.
- Degré 2004b Degré Alajos: A kivallatás bevezetése a magyar büntetőperbe. In: Degré Alajos: Válogatott jogtörténeti tanulmányok. Vál., szerk., jegyz.: Mezey Barna. Budapest, 2004, 138-143.
- Dénes 1979 Dénes Iván Zoltán: A kiváltságőrzés „hamis realista” logikája. (Dessewffy Aurél politikai publicisztikájának ideológiai konstrukciói.) In: Tanulmányok Kossuth Lajos politikai pályájáról. Acta Univ. Debr. Ser. Hist. XXVI. Magyar Történeti Tanulmányok XI. Szerk.: Fehér András – Veliky János. Debrecen, 1979, 43-65.
- Dénes 1982a Dénes Iván Zoltán: Konzervatív identitás I. A 19. századi magyar konzervatívok közéleti szerepe és önmagukról kialakított képe. Világosság 23 (1982) 344-350.
- Dénes 1982b Dénes Iván Zoltán: Konzervatív identitás II. A 19. századi magyar konzervatívok közéleti szerepe és önmagukról kialakított képe. Világosság 23 (1982) 406-413.
- Dénes 1988 Dénes Iván Zoltán: Konzervatív és liberális program, 1846/47. In: Dénes Iván Zoltán: Az önrendelkezés érvényessége. Budapest, 1988, 84-128.
- Dénes 1989 Dénes Iván Zoltán: Közüggé emelt kiváltságőrzés. A magyar konzervatívok szerepe és értékvilága az 1840-es években. Budapest, 1989.
- Dénes 1990 Dénes Iván Zoltán: A magyar konzervatívok társadalomszemlélete az 1840-es években. In: A polgárosodás útján. Tanulmányok Magyarország társadalmának átrétegződéséhez a polgári átalakulás korában. Szerk.: Szabad György. Budapest, 1990, 441-467.
- Dénes 1993a Dénes Iván Zoltán: Szabadság és nemzet: liberalizmus és nemzeti identitás. In: Szabadság és nemzet. Liberalizmus és nacionalizmus Közép- és Kelet-Európában. Szerk.: Dénes Iván Zoltán. Budapest, 1993, 9-15.
- Dénes 1993b Dénes Iván Zoltán: A magyar liberálisok szellemi horizontja és értékvilága, 1830-1848. In: Szabadság és nemzet. Liberalizmus és nacionalizmus Közép- és Kelet-Európában. Szerk.: Dénes Iván Zoltán. Budapest, 1993, 123-149.
- Dénes 2002 Dénes Iván Zoltán: A közösség ügye és a szabadság ügye. Kossuth nemzet- és szabadság-értelmezése. Tiszatáj 56 (2002/9) 54-77.
- Dénes 2003 Dénes Iván Zoltán: Politikai szabadság és politikai közösség viszonya Kossuth értelmezésében. Világosság 44 (2003/5-6) 45-56.
- Dezsényi 1943 Dezsényi Béla: A magyar hírlap útja kiadó és közönség között a XIX. század első felében. Magyar Könyvszemle 67 (1943) 413-428.
- Dezsényi 1947 Dezsényi Béla: Az időszaki sajtó története a Dunától országaiiban. Budapest, 1947.
- Dezsényi 1953 Dezsényi Béla: Kossuth a forradalmi publicista. Irodalomtörténet 42 (1953) 5-63.
- Dezsényi 1971 Dezsényi Béla: A magyar hírlap- és folyóiratirodalom kezdetei. Magyar Könyvszemle 87 (1971) 206-214.

- Diószegi 1988 Diószegi György: Kossuth Lajos üzenete. Pesti Hírlap – anno 1841-1844. Budapest, 1988.
- Diószegi – Bakosné 2001 Diószegi György – Bakosné Diószegi Mónika: Kossuth Lajos és a Pesti Hírlap a társadalmi változásokért. Budapest, 2001.
- Dobszay 2000 Dobszay Tamás: Az 1843-44. évi országgyűlés kerületi naplója. In: A hosszú tizenkilencedik század és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére. Szerk.: Gergely Jenő – Csapó Csaba – Dobszay Tamás – Zeidler Miklós. Budapest, 2000, 83-100.
- Dobszay 2003 Dobszay Tamás: Kossuth Lajos. In: Fónagy Zoltán – Dobszay Tamás: Széchenyi és Kossuth. Budapest, 2003, 133-292.
- Dombováry 1906a Dobovány Géza: Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pest megyében a XIX. század első felében. Budapest, 1906.
- Dombováry 1906b Dobovány Géza: A Nyáry-féle 1842. évi „Büntetőtörvényszolgáltatási eljárás”. Magyar Jogászegyleti Értekezések 259. Budapest, 1906.
- Dölemeyer 2006 Dölemeyer, Barbara: Entstehung und Funktion von juristischen Zeitschriften und Entscheidungssammlungen (Deutschland und Österreich). Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte 28 (2006/1-2), 195-208.
- Eckhart 1936 Eckhart Ferenc: A Jog- és Államtudományi Kar története 1667-1935. Budapest, 1936.
- Ember 1989 Ember Győző: A kormányzati szervezet. In: Magyarország története 1686-1790. I. Szerk.: Ember Győző – Heckenast Gusztáv. Budapest, 1989, 437-499.
- Erdész 1991 Erdész Ádám: Békés vármegye és Kossuth Pesti Hírlapja. In: Körösök Vidéke. Szerk.: Erdmann Gyula. Gyula, 1991, 42-73.
- Erdmann 1989 Erdmann Gyula: Zemplén vármegye reformellenzéke 1830-1836. Miskolc, 1989.
- Fayer 1896 Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I. Budapest, 1896.
- Fayer 1898 Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. II. Budapest, 1898.
- Fayer 1900 Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. III. Budapest, 1900.
- Fayer 1902 Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. IV. Budapest, 1902.
- Fenyő 1964 Fenyő István: A polgárosodás eszmevilága útirajzainkban 1848 előtt. Irodalomtörténeti Közlemények 68 (1964) 601-613.
- Fenyő 1979a Fenyő István: Haladás és maradiság harca a Tudományos Gyűjteményben. In: A magyar sajtó története I. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 280-329.
- Fenyő 1979b Fenyő István: Akadémiánk első folyóirata, a Tudománýtár. In: A magyar sajtó története I. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 465-489.
- Fenyő 1979c Fenyő István: A centralisták folyóirata, a Budapesti Szemle (1840-1841). In: A magyar sajtó története I. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 573-585.
- Fenyő 1997 Fenyő István: A centralisták. Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon. h. n. é. n. (1997)
- Fenyő 1998 Fenyő István. A liberalizmus a reformkori Magyarországon. Múltunk 43 (1998) 42-75.

- Finkey 1909 Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1909.
- Finkey 1942 Finkey Ferenc: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok száz év távlatából. Budapest, 1942.
- Finkey 2000 Finkey Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914. Sáropatak, 2000.
- Földvári 1970 Földvári József: A büntetés tana. Budapest, 1970.
- Földvári 2002 Földvári József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Budapest, 2002.
- Fülöp 1978 Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Budapest, 1978.
- Gángó 1999 Gángó Gábor: Egy „rettentő váz nevezet” jelentéstörténetéhez: kit neveztek szabadelműnek, szabadelvűnek és liberálisnak a reformkori Magyarországon? *Holmi* 11 (1999) 327-342.
- Gáspár 2001 Gáspár Gabriella: A korai magyar polgárosodás kutatásának egyik lehetséges empirikus útja. *Társadalomkutatás* 19 (2001) 199-221.
- Gáspár 2002 Gáspár Gabriella: A polgári nyilvánosság kezdetei Magyarországon. Budapest, 2002.
- Gergely 1974 Gergely András: A „rendszeres bizottsági munkálatok” szerepe a magyar polgári reformmozgalom kibontakozásában. *Tiszta* 28 (1974/6) 37-41.
- Gergely 1983 Gergely András: A magyar reformellenzék kialakulása és megszilárdulása (1830-1848). In: Magyarország története 1790-1848. II. Szerk.: Mérei Gyula–Vörös Károly. Budapest, 1983, 669-787.
- Gergely 1985 Gergely András: A társadalom és állam viszonyának liberális jellegű átalakulása Magyarországon 1830-1848. In: Irodalomtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk.: Kósa László – Szegedy-Maszácz Mihály. Budapest, 1985, 78-109.
- Gergely – Veliky 1974 Gergely András – Veliky János: A politikai közvélemény fogalma Magyarországon a XIX. század közepén. *Acta Univ. Debr. Ser. Hist. XVIII. Magyar Történeti Tanulmányok VII.* Debrecen, 1974, 5-42.
- Gerő 2003 Gerő András: A Kossuth – kultusz. *Mozgó Világ* 29 (2003/4) 95-109.
- Gerő 2004 Gerő András: Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX-XX. századi történetéből. Budapest, 2004.
- Giesen 1978 Giesen, D.: Rezeption fremder Rechte. In: *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte IV.* Hrsg.: Erler, Adalbert – Kaufmann, Ekkehard. 1978, 995-1004.
- Gönczi 1998a Gönczi, Katalin: Wissenstransfer bei den Kodifikationsarbeiten im ungarischen Vormärz. *Ius Commune* 25 (1998) 261-290.
- Gönczi 1998b Gönczi Katalin: Jogtudományi folyóiratok; a tudományos kapcsolatok 19. századi médiái. *Jogtudományi Közlöny* 53 (1998) 169-171.
- Gönczi 2002 Gönczi, Katalin: Juristischer Wissenstransfer von Deutschland nach Ungarn im 19. Jahrhundert. In: *Ad Fontes. Europäisches Forum Junger Rechtshistorikerinnen und Rechtshistoriker Wien 2001.* Hrsg.: Feldner, Birgit – Halbwachs, Verena Tiziana – Olechowski, Thomas – Pauser, Josef – Schima, Stefan – Sereinig, Andreas. Frankfurt – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien, 2002, 141-160.
- Gönczi 2003 Gönczi Katalin: A kodifikáció és a jogtudomány a német-magyar tudományos transzfer rendszerében. *Jogtudományi Közlöny* 58 (2003) 209-214.
- Gönczi 2004a Gönczi, Katalin: Bayern als Vorbild für die ungarische Rechtsmodernisierung im 19. Jahrhundert. *Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie* 27 (2004) 387-399.

- Gönczi 2004b Gönczi, Katalin: Nationale Wissenschaftskultur, Migration und Wissenstransfer. Zur Entwicklung der nationalen Rechtswissenschaft im Königreich Ungarn im 18. Jahrhundert. In: Orte des Wissens. Hrsg.: Scheutz, Martin – Schmale, Wolfgang – Štefanová, Dana. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des achtzehnten Jahrhunderts Bd. 18/19. Bochum, 2004, 99-116.
- Gönczi – Henne 2001 Gönczi, Katalin – Henne, Thomas: Leipziger Verlage, 'l'iasionmen' und die Anfänge der modernen Rechtswissenschaft in Ungarn. Eine Studie zum juristischen Wissenstransfer zwischen Deutschland und Ungarn im 19. Jahrhundert. Zeitschrift der Savigny-Stiftung Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung 118 (2001) 247-272.
- Györgyi 1989 Györgyi, Kálmán: Mittermaier und der ungarische Strafgesetzentwurf vom Jahre 1843. Annales Univ. Sci. Budapest, Sectio Iuridica. Tom. XXX (1989) 15-26.
- Györgyi 2003 Györgyi, Kálmán: Die Rolle Mittermaiers bei der Ausarbeitung des Strafgesetzentwurfes vom Jahre 1843. In: Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Hrsg.: Mezey, Barna. Budapest, 2003, 39-53.
- Habermas 1999 Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Budapest, 1999.
- Hajdu 1963 Hajdu Lajos: A Habsburg-Birodalomban 1752-1769 között végrehajtott büntetőjogi kodifikáció jogtörténeti értékelése. Acta Fac. Pol-Jur. Univ. Sci. Budapest. Tom. V. (1963) 81-114.
- Hajdu 1966a Hajdu Lajos: Adalékok a magyar büntetőjogi kodifikációs kísérletek történetéhez. In: Jogtörténeti tanulmányok I. Szerk.: Csizmadia Andor. Budapest, 1966, 111-129.
- Hajdu 1966b Hajdu Lajos: Javaslatok az 1795. évi büntetőkódex-tervezet. Acta Fac. Pol-Jur. Univ. Sci. Budapest. Tom VIII. (1966) 109-121.
- Hajdu 1971 Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Budapest, 1971.
- Hajdu 1973 Hajdu, Lajos: Das Strafgesetzbuch Josephs II. in Ungarn. Annales Univ. Sci. Budapest, Sectio Iuridica. Tom. XV (1973) 29-48.
- Hajdu 1974 Hajdu Lajos: II. József büntetőtörvénykönyve Magyarországon. Jogtudományi Közlöny 29 (1974) 48-55.
- Hajdu 1984 Hajdu Lajos: A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználatlan lehetőségeiről. (Rabtabellák és büntető-perkivonatok történeti forrásértéke.) Levéltári Közlemények 55 (1984/1) 3-30.
- Hajdu 1985 Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Budapest, 1985.
- Hajdu 1986 Hajdu Lajos: Jogtörténeti kutatómunkánk hiányosságairól és követelményeiről. (Töprengések Kállay István „Úriszéki bíraskodás a XVIII-XIX. században” című monográfiája kapcsán.) Századok 120 (1986) 1095-1120.
- Hajdu 1992 Hajdu Lajos: Az erdélyi büntetőjogi kodifikációs törekvések és Gál László. In: Gál László: Javallat. (Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet, 1839.) Bev. és sajtó alá rend.: Hajdu Lajos. Budapest, 1992, 9-25.
- Hajdu 1996 Hajdu Lajos: Bűnözés és büntetőbíráskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarországon. Budapest, 1996.

- Hartl 1996 Hartl, Friedrich: Grundlinien der österreichischen Strafrechtsgeschichte bis zur Revolution von 1848. In: Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX-XX. Jahrhundert. Hrsg.: Máthé, Gábor – Ogris, Werner. Budapest, 1996, 13-54.
- Hellbling 1996 Hellbling, Ernst C.: Grundlegende Strafrechtsquellen der österreichischen Erbländer vom Beginn der Neuzeit bis zur Theresiana. Ein Beitrag zur Geschichte des Strafrechts in Österreich. Wien-Köln-Weimar, 1996.
- Heller 1924 Heller Erik: A büntetőjogi elméletek bírálata, bevezetésül a büntetéskiszabás elméletéhez. Budapest, 1924.
- Hermann 1994 Hermann Róbert: Kossuth Lajos életútja. In: „leborulok a nemzet nagysága előtt” A Kossuth-hagyaték. Szerk.: Körmöczy Katalin. Budapest, 1994, 7-176.
- Hermann 2002 Hermann Róbert: Kossuth Lajos és kora. Budapest, 2002.
- Homoki-Nagy 2002 Homoki-Nagy Mária: Szerződésen kívüli károkozásért való felelősség a 18-19. században. Acta Jur. et Pol. Tom. LXI. Nagy Károly Emlékkönyv. Szeged, 2002, 211-223.
- Homoki-Nagy 2004 Homoki-Nagy Mária: Az 1795. évi magánjogi tervezetek. Szeged, 2004.
- Horváth 1978 Horváth Tibor: Burzsoá büntetési elméletek Magyarországon. Állam- és Jogtudomány 21 (1978/3) 277-305.
- Horváth 1981 Horváth Tibor: Büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Budapest, 1981.
- Horváth 1991 Horváth Tibor: Szemere Bertalan és a reformkor büntetőjogi gondolkodása. In: Szemere Bertalan és kora 1. Szerk.: Ruzsoly József. Miskolc, 1991, 137-148.
- Hoegel 1904 Hoegel, Hugo: Geschichte des österreichischen Strafrechtes I. Wien, 1904.
- Iklódi 1982 Iklódi András: A magyarországi boszorkányüldözés történeti alakulása. Ethnographia 93 (1982) 292-298.
- Kabódi 2005a Kabódi Csaba: A büntetési elméletek és büntető eszközök párhuzamos életrajza. In: Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstan alapfogalmak. Szerk.: Kabódi Csaba. Budapest, 2005, 17-43.
- Kabódi 2005b Kabódi Csaba: A halálbüntetés és eltörlésének honi útja. In: Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstan alapfogalmak. Szerk.: Kabódi Csaba. Budapest, 2005, 64-70.
- Kabódi – Mezey 1997a Kabódi Csaba – Mezey Barna: A szabadságvesztés-büntetés. In: Kabódi Csaba – Mezey Barna: A büntető rendszer alapfogalmai. Budapest, 1997, 81-113.
- Kabódi – Mezey 1997b Kabódi Csaba – Mezey Barna: A testi büntetések. In: Kabódi Csaba – Mezey Barna: A büntető rendszer alapfogalmai. Budapest, 1997, 66-80.
- Kabódi – Mezey 1997c Kabódi Csaba – Mezey Barna: A vagyonbüntetések története. In: Kabódi Csaba – Mezey Barna: A büntető rendszer alapfogalmai. Budapest, 1997, 132-144.
- Kabódi – Mezey 2005a Kabódi Csaba – Mezey Barna: A vagyonbüntetések a honi polgári társadalomban. In: Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstan alapfogalmak. Szerk.: Kabódi Csaba. Budapest, 2005, 190-191.
- Kabódi – Mezey 2005b Kabódi Csaba – Mezey Barna: Az erkölcsi (megszégyenítő, becsület-) büntetések története. In: Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstan alapfogalmak. Szerk.: Kabódi Csaba. Budapest, 2005, 214-219.

- Kajtár 1995 Kajtár István: Modernizációk és Európa. Adalékok az európai vitakultúrához az 1843-44-es országgyűlésen. In: Degré Alajos Emlékkönyv. Szerk.: Máthé Gábor – Zlinszky János. Budapest, 1995, 121-130.
- Kajtár 1996 Kajtár István: A büntető igazságszolgáltatás modernizációja a XIX. században. In: Tanulmányok Földvári József tiszteletére. Szerk.: Korinek László. Pécs, 1996, 92-100.
- Kajtár 1998 Kajtár, István: Österreichisches Recht in Ungarn. (Die Problemen der Rezeption und Identität während der Modernisation des ungarischen Rechtssystems um die Mitte des 19. Jahrhunderts.) In: A bonis bona discere. Festgabe für János Zlinszky zum 70. Geburtstag. Hrsg.: Péter, Orsolya – Szabó, Béla. Miskolc, 1998, 451-472.
- Kajtár 2003a Kajtár István: A 19. századi modern magyar állam- és jogrendszer alapjai. Európa – haladás – Magyarország. Budapest – Pécs, 2003.
- Kajtár 2003b Kajtár István: Strafrechtsrezeption in Ungarn in dem 19. Jahrhundert. In: Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Hrsg.: Mezey, Barna. Budapest, 2003, 27-38.
- Kállay 2004 Kállay István: Karvassy Győri. Adatok a magyar politikatudomány létrejöttének történetéhez. In: Eckhart Ferenc Emlékkönyv. Szerk.: Mezey Barna. Budapest, 2004, 138-160.
- Keresztúrszki 2003 Keresztúrszki Ida: „...de azért nem irok gyárilag...” A folytatásos regényközlés megjelenése a kultúrtermékek 19. századi magyar piacán. In: Klasszikus magyar irodalom történet tanulmányok. Szerk.: Dajkó Pál – Labádi Gergely. Szeged, 2003, 171-193.
- Kereszty 1903 Kereszty István: Jogi szaksajtó. In: Magyar jogi lexikon IV. Szerk.: Márkus Dezső. Budapest, 1903, 462-464.
- Király 1953 Király Tibor: A kihágások a magyar jogban. In: Tanulmányok az állam és jog kérdései köréből. Szerk.: Móra Mihály. Budapest, 1953, 87-127.
- Király 1980 Király Tibor: Fejezetek a Magyar Büntető Eljárásjog tudományának történetéből. Budapest, 1980.
- Király – Máthé – Mezey 2004 Király Tibor – Máthé Gábor – Mezey Barna: A polgári büntetőjog története. In: Magyar jogtörténet. Szerk.: Mezey Barna. Budapest, 2004, 286-350.
- Kirchner 1962 Kirchner, Joachim: Das deutsche Zeitschriftenwesen seine Geschichte und seine Probleme II. Vom Wiener Kongress bis zum Ausgange des 19. Jahrhunderts. Wiesbaden, 1962.
- Kornis 1927 Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei 1777-1848. I. Budapest, 1927.
- Kósa 2001 Kósa László: „Hét szilvafa árnyékában.” A nemesség alsó rétegének élete és mentalitása a rendi társadalom utolsó évtizedeiben Magyarországon. Budapest, 2001.
- Kósa 2002 Kósa Csaba: Kossuth, a hírlapíró. Budapest, 2002.
- Kósa 2003 Kósa Csaba: Kossuth újságot ír. Kortárs 47 (2003/4) 70-79.
- Kosáry 1946 Kosáry Domokos: Kossuth Lajos a reformkorban. Budapest, 1946.
- Kosáry 1979a Kosáry Domokos: Az új politikai sajtó. In: A magyar sajtó története I. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 660-664.
- Kosáry 1979b Kosáry Domokos: Kossuth és a Pesti Hírlap. In: A magyar sajtó története I. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 665-713.
- Kosáry 1979c Kosáry Domokos: A kétféle Világ és a konzervatívok. In: A magyar sajtó története I. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Budapest, 1979, 731-750.

- Kosáry 1996 Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Budapest, 1996.
- Kosáry 2002 Kosáry Domokos: Kossuth Lajos a reformkorban. Budapest, 2002.
- Kovács 1967 Kovács Kálmán: A büntetőjog oktatása a nagyszombati egyetem jogi karán 1667-1777. Jogtudományi Közlöny 22 (1967) 280-287.
- Kovács 1969 Kovács Magda: A Pesti Hírlap cenzúrázása 1841-1844. Magyar Könyvszemle 85 (1969) 339-351.
- Kovács 1981 Kovács Kálmán: Az esküdszék és az „articularis bíraskodás” ügye az 1843-44. évi büntető-eljárási törvényjavaslatok előkészítésének vitáiban. In: Kovács Kálmán: A magyar állam és jog fejlődése. Budapest, 1981, 213-228.
- Kwiatkowski 1903 Kwiatkowski, Ernest: Die Constitutio Criminalis Theresiana. Ein Beitrag zur Theresianischen Reichs- und Rechtsgeschichte. Innsbruck, 1903.
- Lorenz 1995 Lorenz, Kuno: Rezeptionstheorie. In: Enzyklopädie Philosophie und Wissenschaftstheorie III. Hrsg.: Mittelstraß, Jürgen. Stuttgart – Weimar, 1995, 611-613.
- Lőrincz 2000 Fejezetek a büntetések és végrehajtásuk köréből. Összeáll.: Lőrincz József. Budapest, 2000.
- Luchmann 1999 Luchmann Zsuzsanna: A táblabírói Magyarország. A megyei közélet visszasságai a reformkori életképekben. Forrás 31 (1999/2) 59-75.
- Maasburg 1880 Maasburg, M. Friedrich von: Zur Entstehungsgeschichte der Theresianischen Halsgerichtsordnung, mit besonderer Rücksicht auf das im Artikel 58 derselben behandelte crimen magiae vel sortilegii. Wien, 1880.
- Mályusz 1923 Mályusz Elemér: A reformkor nemzedéke. Századok 57 (1923) 17-75.
- Mályuszné 1985 Mályuszné Császár Edit: Bevezetés. In: Megbíráltak és bírálók: a cenzúrahivatal aktáiból 1780-1867. Vál. ford. és sajtó alá rend.: Mályuszné Császár Edit. Budapest, 1985, 5-57.
- Márkus 1977 Márkus László: A 20. századi magyarországi sajtó hatásának vizsgálata során felmerült kutatási problémákról. MTA II. Osztály Közleményei 26 (1977/1-2) 179-186.
- Márkus 1979 Márkus László: A legújabbkori magyar sajtótörténetírás módszertanáról, különös tekintettel az 1919-1944 közötti magyar sajtó történetére. Századok 112 (1979) 884-902.
- Mátay 1994 Mátay Mónika: Nemes nemzetálmom avagy a reformkori nyilvánosság jellegzetességei a Honderű című divatlap tükrében. Jel-Kép 1994/2, 57-68.
- Mátay 1999 Mátay Mónika: Történészek Habermasról. Szociológiai Figyelő 3 (1999/1-2) 162-167.
- Máthé 1968 Máthé Gábor: A jogegyenlőség és a törvény előtti egyenlőség kérdései a reformkorban. Acta Fac. Jur. Univ. Sci. Tom. X. Budapest, 1968, 341-361.
- Mezey 1980 Mezey Barna: A magyar feudális büntetőjogi felelősség a XVIII. század első évtizedeiben. In: Felelősség és szankció a jogban. Szerk.: Asztalos László – Gönczöl Katalin. Budapest, 1980, 241-262.
- Mezey 1984 Mezey Barna: A jogakadémiák 1874. évi reformja. In: A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében. Szerk.: Kovács Kálmán. Budapest, 1984, 103-119.
- Mezey 1986 Mezey Barna: A börtönügyi szakirodalom kezdetei Magyarországon. Acta Fac. Jur. Univ. Sci. Tom. XXVIII. Budapest, 1986, 63-83.
- Mezey 1989 Mezey Barna: Börtönügyi javaslat 1843-ban. Acta Fac. Jur. Univ. Sci. Tom. XXXI. Budapest, 1989, 65-93.

- Mezey 1990 Mezey Barna: A büntetőjogi felelősségrevonás intézményi hátterének kialakítása a 18-19. században. (Az önálló magyar büntetésvégrehajtás jogi és szervezeti kereteinek kiépítése.) Budapest, 1990.
- Mezey 1992 Mezey Barna: Realitás és illúzió – az 1843. évi börtönügyi törvényjavaslat vitái. Jogtörténeti Szemle 4 (1992/1) 39-47.
- Mezey 1995 Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest, 1995.
- Mezey 1996 Mezey Barna: Eine Gesetzworlage über Gefängniswesen im Jahr 1843 in Ungarn. In: Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX–XX. Jahrhundert. Hrsg.: Máthé, Gábor – Ogris, Werner. Budapest – Wien, 1996, 203-219.
- Mezey 1998a Mezey Barna: A középkori tömlöctől a modern büntetés-végrehajtási intézetekig. In: Tanulmányok a magyar börtönügy történetéből. Jogtörténeti Értekezések 22. Szerk.: Bódiné Beliznai Kinga. Budapest, 1998, 9-39.
- Mezey 1998b Mezey Barna: A büntetőhatalom és a magyar liberalizmus. A büntetőhatalom és a büntető kodifikáció az első liberális nemzedék gondolkodásában. In: Hatalommegosztás és jogállamiság. Szerk.: Mezey Barna. Budapest, 1998, 27-35.
- Mezey 1998c Mezey Barna: Deák Ferenc és a büntető eljárásjog reformja 1848-ban. In: A Batthyány-kormány igazságügyi minisztere. Zalai Gyűjtemény 43. Szerk.: Molnár András. Zalaegerszeg, 1998, 159-184.
- Mezey 2000 Mezey Barna: A modern polgári jogrendszer kialakulása a 19. századi Magyarországon. In: A hosszú tizenkilencedik század és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére. Szerk.: Gergely Jenő – Csapó Csaba – Dobszay Tamás – Zeidler Miklós. Budapest, 2000, 335-352.
- Mezey 2001 Mezey Barna: Jogfejlődésünk tradíciói. In: A magyar államiság ezer éve. Kultúra és tudomány a magyar államiság ezer évében. Szerk.: Gergely Jenő – Izsák Lajos. Budapest, 2001, 184-213.
- Mezey 2004a Mezey Barna: A büntetőjogi intézmények története a kezdetektől a polgári átalakulásáig. In: Magyar jogtörténet. Szerk.: Mezey Barna. Budapest, 2004, 237-285.
- Mezey 2004b Mezey Barna: A szegedi királyi kerületi börtön megnyitásának előzményei. In: Eckhart Ferenc Emlékkönyv. Szerk.: Mezey Barna. Budapest, 2004, 296-324.
- Mezey 2005a Mezey Barna: A testi büntetések. In: Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak. Szerk.: Kabódi Csaba. Budapest, 2005, 71-81.
- Mezey 2005b Mezey Barna: A vagyonbüntetések eredete és fejlődése a XVIII. század végéig. In: Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak. Szerk.: Kabódi Csaba. Budapest, 2005, 184-189.
- Mezey 2005c Mezey Barna: A szabadságvesztés – büntetés a középkorban. In: Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak. Szerk.: Kabódi Csaba. Budapest, 2005, 87-100.
- Mezey 2005d Mezey Barna: Deák, a kodifikátor. In: „...a hazának szent ügye...” Emlékezés Deák Ferenc születésének 200. évfordulójára alakalmából. Budapest, 2003. május 26. h.n. (2005) 67-76.
- Miru 1996 Miru György: A magyar európaias legyen. Kossuth Lajos és a társadalomszervezés útjai. Hítel 9 (1996/3) 27-34.
- Miskolczi 1980 Miskolczi Ambrus: Az erdélyi magyar liberális ellenzék társadalmi reformtörekvései. Jogtudományi Közöny 35 (1980) 654-662.

- Miskolczi 2005 Miskolczi Ambrus: A Kossuth-ábrázolás technikái. Szubjektív historiográfiái széljegyzetek A bűnbaktól a realista lényeglátóig című gyűjteményes munka kapcsán. Korall 21-22 (2005. november) 124-160.
- Mohnhaupt 1972 Mohnhaupt, Heinz: Potestas legislativa und Gesetzesbegriff im Ancien Régime. Ius Commune 4 (1972) 188-239.
- Mohnhaupt 1999 Mohnhaupt, Heinz: Rechtsvergleichung in Mittermaiers „Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes”(1829-1856). In: Juristische Zeitschriften, Die neuen Medien des 18-20. Jahrhunderts. Hrsg.: Stolleis, Michael. Ius Commune 128. Frankfurt, 1999, 277-301.
- Mohnhaupt 2006 Mohnhaupt, Heinz: Grundlinien in der Geschichte der Gesetzgebung auf dem europäischen Kontinent vom 16. bis 18. Jahrhundert. Ein experimenteller Überblick. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte 28 (2006/1-2) 124-174.
- Molnár 2003a Molnár András: A fiatal Deák Ferenc. A felkészülés és a zalai pályakezdet évei 1803-1833. Budapest, 2003.
- Molnár 2003b Molnár András: Deák Ferenc ifjúkori olvasmányai. Magyar Könyvszemle 119 (2003) 222-233.
- Nagy 1964 Nagy Lajos: Szalay László és a magyar büntető eljárásjog. Állam- és Jogtudomány 7 (1964) 519-570.
- Nagy 1980 Nagy Lajos: Igazságügyi szervezeti reformtörekvések az erdélyi jogirodalomban (1830-1848). Jogtudományi Közlöny 35 (1980) 673-683.
- Nagy 1988 Nagy Lajos: A magyar jogi folyóirati irodalom fejlődésének vázlata. In: A Jogtudományi Közlöny (1865-1934) büntetőjogi tárgyú adatai. Szerk.: Szűk László. Budapest, 1988, 5-67.
- Nagy 2003 Nagy Zsolt: A magyar jogi oktatás történeti áttekintése a második világháborúig. Jogelméleti Szemle 2003/2. <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy14.html>
- Nagy 2004 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, 2004.
- Nánási 2003a Nánási László: Szlemenics Pál emlékezete. Magyar Jog 50 (2003) 1-7.
- Nánási 2003b Nánási László: Szlemenics Pál élete és munkássága. Jogtörténeti Szemle 2003/4, 39-44.
- Neschwara 2004 Neschwara, Christian: Pratobevera – Zeiller – Jenull: Eine „herrliche Trias unserer Gesetzgebung”. Ein Beitrag zur Gesetzgebungsgeschichte der österreichischen Strafrechts im Vormärz. In: Scientia iuris et historia. Festschrift für Peter Putzer zum 65. Geburtstag II. Hrsg.: Aichorn, Ulrike – Rinnerhalter, H. 2004, 579-612.
- P. Szabó 2004 P. Szabó Béla: A magyarországi jogoktatás Kossuth Lajos korában. In: Európai Magyarországot! Kossuth Lajos és a modern állam koncepciója. Szerk.: Balogh Judit. Debrecen, 2004, 13-24.
- Pajkossy 1991 Pajkossy Gábor: Polgári átalakulás és nyilvánosság a magyar reformkorban. Előadások a Történettudományi Intézetben 14. Budapest, 1991.
- Pajkossy 1994a Pajkossy Gábor: Kossuth és a kormányzati „terrorizmus” politikája 1835-1839. Századok 128 (1994) 809-817.
- Pajkossy 1994b Pajkossy Gábor: „...cserébe nyertem egész későbbi életemet” Kossuth és fogsága. In: Nemzeti és társadalmi átalakulás a XIX. században Magyarországon. Tanulmányok Szabad György 70. születésnapjára. Szerk.: Orosz István – Pölöskei Ferenc. Budapest, 1994, 157-174.

- Pajkossy 1995 Pajkossy Gábor: A reformkori Országgyűlési Tudósítások. Levéltári Közlemények 66 (1995) 121-136.
- Pajkossy 1999 Pajkossy Gábor: Bevezetés. In: Kossuth Lajos. (Magyar szabadelvűek) Szerk., vál., bev.: Pajkossy Gábor. Budapest, 1999, 7-25.
- Pajkossy 2002a Pajkossy Gábor: Utószó. In: „Nemzeti újjászületés”. Válogatás Kossuth Lajos írásaiból és beszédeiből. Szerk.: Pajkossy Gábor. Budapest, 2002, 229-260.
- Pajkossy 2002b „Nemzeti újjászületés”. Válogatás Kossuth Lajos írásaiból és beszédeiből. Szerk.: Pajkossy Gábor. Budapest, 2002.
- Pajkossy 2003a Pajkossy Gábor: Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések. In: Magyarország története a 19. században. Szerk.: Gergely András. Budapest, 2003, 125-153.
- Pajkossy 2003b Pajkossy Gábor: A reformkor (1830-1848). In: Magyarország története a 19. században. Szerk.: Gergely András. Budapest, 2003, 191-235.
- Pauler 1843 Pauler Tivadar: Az észjogtudomány' fejlődése 's jelen állapota. Harmadik cikkely IV. Tudománytár. Értekezések 14. Buda, 1843, 208-215.
- Pauler 1869 Pauler Tivadar: Büntetőjogtan I. Pest, 1869.
- Pauler 1878 Pauler Tivadar: Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. Budapest, 1878.
- Peschka 1974 Peschka Vilmos: Thibaut és Savigny vitája. Állam- és Jogtudomány 17 (1974) 353-381.
- Petrasovszky 2005 Petrasovszky Anna: Büntetőjogi alapelvek Szibenliszt Mihály Institutiones iuris naturalis című művében. In: Jogtörténeti tanulmányok VIII. Szerk.: Béli Gábor – Kajtár István – Szekeres Róbert. Pécs, 2005, 405-429.
- Petrik 1890 Petrik Géza: Magyarország bibliográfiája 1712-1860. II. Budapest, 1890.
- Pokol 1998 Pokol Béla: A XIX. századi magyar jogelmélet. Jogtudományi Közlöny 53 (1998) 287-293.
- Pusztai 1994 Pusztai László: A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon. Budapest, 1994.
- Rácz 1979 Rácz Lajos: Kossuth Lajos, az ügyvéd. Jogtudományi Közlöny 34 (1979) 769-773.
- Rathmann 1996 Rathmann János: Idegen szavak a filozófiában. Budapest, 1996.
- Riemer 2005 Riemer, Lars Hendrik: Das Netzwerk der „Gefängnisfreunde” (1830-1872). Karl Josef Anton Mittermaiers Briefwechsel mit europäischen Strafvollzugsexperten. I-II. Frankfurt am Main, 2005.
- Rózsa 1999 Rózsa Mária: Bevezetés. In: Tudománytár repertórium. Összeáll.: Rózsa Mária. Budapest, 1999, 7-10.
- Sajó 2004 Sajó András: Bevezető feltevések a magyar jogi és jogtudományi recepció és kreativitás természetéről. In: Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban. Adalékok a magyarországi jog természetrajzához. Szerk.: Sajó András. Budapest, 2004, 7-13.
- Sarlós 1960 Sarlós Márton: Széchenyi és a feudális jogrend átalakulása. Budapest, 1960.
- Sándorfy 2000 Sándorfy Kamill: Erdély reformkorszakának jogtörténete. Budapest, 2000.
- Sándorfy 2001 Sándorfy Kamill: Törvényalkotásunk hőskora. Az 1825-1848. évi reformkorszak törvényeinek története. Budapest, 2001.
- Sári 2003 Sári János: Alapjogok. Alkotmánytan II. Budapest, 2003.

- Schridde 1938 Schridde Éva: A magyar vezércikk első évei. A Magyar Intézet Értekezései 24. Pécs, 1938.
- Sík 1978 Kossuth Lajos, az ügyvéd. Vál. és összeáll: Sík Ferenc, h. n. 1978.
- Sík 1979 Sík Ferenc: Kossuth Lajos zempléni táblabírói tevékenysége. Acta Fac. Pol.-Jur. Univ. Sci. Budapest. Tom. XXII. (1979) 165-190.
- Sík 1995 Sík Ferenc: Kossuth Lajos jogi reformtervei. In: Degré Alajos Emlékkönyv. Szerk.: Máthé Gábor – Zlinszky János. Budapest, 1995, 291-299.
- Sík 2004 Sík Ferenc: Kossuth „sokféle hiúsága”. In: Európai Magyarországot! Kossuth Lajos és a modern állam koncepciója. Szerk.: Balogh Judit. Debrecen, 2004, 79-86.
- Simon 2000 Simon Zoltán: A reformkori magyar politikai nyilvánosság és a Nemzeti Kaszinó. Sic itur ad astra 12 (2000/3) 11-46.
- Sipos 2004 Sipos Balázs: A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében. Budapest, 2004.
- Stier – Szász 1965 Stier Miklós – Szász Zoltán: Barta István: A fiatal Kossuth és kora. Fejezetek a magyar polgári reformmozgalom kibontakozásának történetéhez. (Doktori disszertáció.) Századok 99 (1965) 650-657.
- Stolleis 1999 Stolleis, Michael: Juristische Zeitschriften – die neuen Medien des 18-20. Jahrhunderts. In: Juristische Zeitschriften. Die neuen Medien des 18-20. Jahrhunderts. Hrsg.: Stolleis, Michael. Ius Commune 128. Frankfurt, 1999, VII-XIV.
- Szabad 1977 Szabad György: Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében. Budapest, 1977.
- Szabad 1994 Szabad György: Kossuth Lajos üzenetei. Vál. és előszót írta: Szabad György. Budapest, 1994.
- Szabad 2002 Szabad György: Kossuth irányadása. Budapest, 2002.
- Szabó 1980 Szabó Imre: A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon. Budapest, 1980.
- Szabó 1993 Szabó Miklós: A magyar liberalizmus 1825-1910. In: Szabadság és nemzet. Liberalizmus és nacionalizmus Közép- és Kelet-Európában. Szerk.: Dénes Iván Zoltán. Budapest, 1993, 150-181.
- Szabó 2004 Szabó András: Recepció és kreativitás a büntetőjogban. In: Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban. Adalékok a magyarországi jog természetrajzához. Szerk.: Sajó András. Budapest, 2004, 72-135.
- Szalády 1884 Szalády Antal: A magyar hírlap-irodalom statistikája 1780-1880-ig. Budapest, 1884.
- Szemző 1942 Szemző Piroska: Kossuth Pesti Hírlapjának változatai. Magyar Könyvszemle 66 (1942) 193-196.
- Szente 2003 Sente Zoltán: Az eidsvoldi alkotmány Norvégiában. In: Mezey Barna – Sente Zoltán: Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet. Budapest, 2003, 305-307.
- Szijártó 2005 Szijártó M. István: A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708-1792. Budapest, 2005.
- Szlemenics 1865 Szlemenics Pál: Magyar fenytő törvény. Pest, 1865.
- Szlemenics 1847 Szlemenics Pál: Fenytő törvényszéki magyar törvény. Pest, 1847.
- Szokolay 1848 Szokolay István: Büntető jogtan a' codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bírának és ügyvédek számára. Pest, 1848.
- Szomora 2006 Szomora Zsolt: Nemi erkölcs mint jogi tárgy? Történeti aspektusok a magyar, a német és az osztrák büntetőjogban. Acta Jur. et Pol. Szeged, 2006. Tom. LXVIII. (előkészületben)

- Takáts 1999 Takáts József: Magyar politikai beszédmodok a XIX. század elején. A keret. In: Mesterek, tanítványok. Ünnepi tanulmánykötet a hetvenéves Csetri Lajos tiszteletére. Budapest, 1999, 224-248.
- Tóth 2005 Tóth Árpád: Önszerveződő polgárok. A pesti egyesületeke társadalomtörténete a reformkorban. Budapest, 2005.
- Tőkéczi 1992 Tőkéczi László: A magyar társadalom a liberalizmus befogadásának korában. Kortárs 36 (1992/9) 3-20.
- Tőkéczi 1993 Tőkéczi László: A magyar liberalizmusról. In: Magyar liberalizmus. Vál.: Tőkéczi László. Budapest, 1993, 509-535.
- Urbán 1980 Urbán Aladár: Reformtörekvések és történelmi tanulságok. Az alkotmányos fejlődés korabeli eredményei és a politikai publicisztika kezdetei Magyarországon 1841-1842. Századok 114 (1980) 26-51.
- Urbán 1994 Urbán Aladár: Széchenyi és a reformkor Amerika-képe. In: Nemzeti és társadalmi átalakulás a XIX. században Magyarországon. Tanulmányok Szabad György 70. születésnapjára. Szerk.: Orosz István – Pölöskei Ferenc. Budapest, 1994, 119-127.
- Varga 1980a Varga János: Megye és haladás a reformkor derekán (1840-1843) I. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 11. Kaposvár, 1980, 177-243.
- Varga 1980b Varga János: Kormánysszervek előkészületei az 1843. évi diétára. Századok 114 (1980) 727-751.
- Varga 1980c Varga János: Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete. Zalai Gyűjtemény, 15. Zalaegerszeg, 1980.
- Varga 1981 Varga János: Megye és haladás a reformkor derekán (1840-1843) II. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 12. Kaposvár, 1981, 155-194.
- Varga 1982 Varga János: Helyét kereső Magyarország. Politikai eszmék és koncepciók az 1840-es évek elején. Budapest, 1982.
- Varga 1983 Varga János: Keresztútban a Pesti Hírlap. (Az ellenzéki és a középútas liberalizmus elválása 1841-42-ben). Budapest, 1983.
- Varga 2002 Varga Csaba: A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség. Budapest, 2002.
- Velkey 1999 Velkey Ferenc: A polgári átalakulásért folytatott küzdelmek eszméi és intézményei. In: Polgárosodás és szabadság. Magyarország a XIX. században. Szerk.: Veliky János. Budapest, 1999, 90-119.
- Viszota 1927 Viszota Gyula: Bevezetés. In: Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal I, 1841-1843. Szerk. és bev.: Viszota Gyula. Budapest, 1927, III-CLXXVIII.
- Viszota 1929 Viszota Gyula: Kossuth Lajos és a Pesti Hírlap. Századok 63 (1929) 5-32.
- Völgyesi 2002 Völgyesi Orsolya: Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830-1832. Gyula, 2002.
- Völgyesi 2005 Völgyesi Orsolya: A Széchenyi-Kossuth vita mellékszínere: a Pest megyei büntetőeljárás reform ügye 1841-ben. Századok 139 (2005) 611-627.
- Vörös 1983a Vörös Károly: Abszolutizmus és rendiség konfliktusának kiújulása (1812-1830). In: Magyarország története 1790-1848. I. Szerk.: Mérei Gyula – Vörös Károly. Budapest, 1983, 601-663.
- Vörös 1983b Vörös Károly: A magyar reformellenzék harca a polgári átalakulásért (1840-1847). In: Magyarország története 1790-1848. II. Szerk.: Mérei Gyula – Vörös Károly. Budapest, 1983, 855-976.

- Vörös 1983c Vörös Károly: Forradalom előtt (1847-1848). In: Magyarország története 1790-1848. II. Szerk.: Mérei Gyula – Vörös Károly. Budapest, 1983, 1195-1227.
- Vuchetich 1819 Vuchetich Mátyás: Institutiones iuris criminales Hungarici. Buda, 1819.
- Wahlberg 1881 Wahlberg, Wilhelm Emil: Forschungen zur Geschichte der alt-österreichischen Strafgesetzgebung. Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 8 (1881) 254-285.
- Závodszy 1997 Závodszy Géza: Az Amerika-motívum és a polgárosodó Magyarország. A kezdetektől 1848-ig. Budapest, 1997.
- Zenker 1892 Zenker, Ernst Victor: Geschichte der Wiener Journalistik von den Anfängen bis zum Jahre 1848. Wien-Leipzig, 1892.
- Zenker 1900 Zenker, Ernst Victor: Geschichte der Journalistik in Österreich. Wien, 1900.

A vidéki és külföldi hírek származási helye

Társasági és egyesületi hírek

Komárom vármegye PH 1841/15, 116.

Nyitra vármegye PH 1843/254, 381.

Pécs PH 1841/31, 255.

Megyei dolgok

Alsó-Fejér vármegye PH 1841/259, 429.

Abaúj vármegye PH 1841/80, 673; PH 1841/100, 839; PH 1843/227, 146-147; PH 1843/240, 263; PH 1843/247, 319; PH 1843/282, 626; PH 1843/285, 653.

Arad vármegye PH 1841/61, 511; PH 1844/350, 312.

Árva vármegye PH 1842/195, 803; PH 1844/314, 4.

Bács vármegye PH 1841/27, 220; PH 1841/58, 487; PH 1841/73, 616; PH 1841/97, 816; PH 1842/116, 95-96; PH 1842/133, 249; PH 1842/149, 401-402; PH 1842/158, 475; PH 1842/186, 723; PH 1843/210, 11; PH 1843/264, 471; PH 1843/299, 777-778; PH 1844/314, 4; PH 1844/347, 287; PH 1844/350, 313.

Baranya vármegye PH 1841/26, 209; PH 1841/62, 519; PH 1841/72, 608; PH 1841/75, 631; PH 1841/97, 815; PH 1842/108, 29; PH 1842/125, 178; PH 1842/126, 188; PH 1842/180, 673-674; PH 1842/203, 869; PH 1843/211, 18-19; PH 1843/236, 229; PH 1843/237, 237; PH 1843/251, 357; PH 1843/287, 671; PH 1843/313, 896-897.

Bars vármegye PH 1841/45, 376; PH 1841/79, 666; PH 1842/110, 44; PH 1842/126, 186-187; PH 1843/214, 43; PH 1843/216, 61; PH 1843/254, 384-385; PH 1843/268, 502; PH 1843/287, 670; PH 1844/315, 11.

Békés vármegye PH 1841/104, 872; PH 1842/118, 111; PH 1842/132, 240-241; PH 1842/141, 325; PH 1842/184, 709; PH 1843/209, 4; PH 1843/212, 28; PH 1843/241, 267; PH 1843/273, 544; PH 1843/297, 757.

Bereg vármegye PH 1841/71, 597; PH 1841/104, 870; PH 1842/131, 232; PH 1842/152, 427; PH 1842/200, 846-847; PH 1842/207, 902-903; PH 1843/291, 706; PH 1844/315, 12.

Bihar vármegye PH 1841/42, 347; PH 1841/52, 436; PH 1841/53, 445; PH 1841/79, 665; PH 1841/92, 774; PH 1841/104, 870-871; PH 1842/133, 249; PH 1842/156, 458; PH 1842/184, 708, PH 1842/187, 732-733; PH 1842/208, 911; PH 1843/212, 28; PH 1843/231, 186; PH 1843/245, 303; PH 1843/246, 311; PH 1843/247, 318; PH 1843/247, 321; PH 1843/259, 427; PH 1843/270, 517; PH 1843/309, 866; PH 1844/346, 280.

Borsod vármegye PH 1841/23, 185; PH 1841/33, 269; PH 1841/57, 478; PH 1841/70, 590; PH 1841/83, 698; PH 1842/108, 29; PH 1842/121, 140; PH 1842/145, 361; PH 1843/230, 175-176; PH 1843/294, 731.

Csanád vármegye PH 1841/48, 398; PH 1841/52, 436; PH 1841/79, 664; PH 1842/138, 295; PH 1842/207, 902; PH 1843/270, 518; PH 1844/314, 4.

Csongrád vármegye PH 1841/64, 535; PH 1842/158, 476; PH 1842/184, 707; PH 1843/263, 463; PH 1843/288, 680; PH 1843/313, 897.

Esztergom vármegye PH 1841/28, 228; PH 1841/34, 280-281; PH 1841/56, 471; PH 1842/109, 38; PH 1842/180, 675; PH 1843/283, 634; PH 1843/287, 671.

Fejér vármegye PH 1841/8, 59; PH 1841/34, 281; PH 1842/115, 88; PH 1843/218, 75; PH 1843/255, 391.

Gömör vármegye PH 1841/29, 234; PH 1841/59, 495; PH 1842/105, 4; PH 1842/128, 205; PH 1843/210, 10; PH 1843/283, 634; PH 1843/289, 688; PH 1843/291, 705; PH 1843/296, 748; PH 1844/344, 263.

Győr vármegye PH 1841/105, 2; PH 1843/248, 329; PH 1843/296, 747; PH 1843/305, 830.

Hajdúkerület PH 1841/25, 204; PH 1841/58, 488; PH 1842/114, 80; PH 1842/122, 150.

Heves vármegye PH 1841/5, 33-34; PH 1841/55, 461; PH 1842/120, 129; PH 1842/123, 161; PH 1842/187, 732; PH 1843/216, 59; PH 1843/227, 147; PH 1843/228, 157; PH 1843/282, 626; PH 1843/285, 654-655; PH 1843/313, 897.

Hont vármegye PH 1841/52, 435; PH 1841/103, 863; PH 1842/121, 139-140; PH 1842/135, 452; PH 1842/177, 649-650; PH 1842/195, 804; PH 1842/201, 854; PH 1843/211, 19; PH 1843/227, 147; PH 1843/247, 320; PH 1843/251, 357; PH 1843/255, 392; PH 1843/313, 897; PH 1844/336, 198; PH 1844/360, 404.

Jászkun kerület PH 1841/26, 211; PH 1841/92, 774; PH 1842/120, 130; PH 1842/175, 634; PH 1842/198, 828-829; PH 1842/208, 912.

Komárom vármegye PH 1841/7, 50-51; PH 1841/80, 674; PH 1841/86, 722; PH 1842/134, 257; PH 1842/161, 503; PH 1842/188, 743; PH 1842/189, 751; PH 1843/217, 67; PH 1843/218, 74; PH 1843/220, 91; PH 1843/238, 245-246; PH 1843/243, 286; PH 1843/256, 401; PH 1843/295, 738; PH 1844/338, 213-214.

Kővár-vidék PH 1842/163, 525; PH 1843/312, 892.

Közép-Szolnok vármegye PH 1841/78, 657; PH 1842/107, 21; PH 1842/147, 380; PH 1842/168, 565; PH 1844/349, 302.

Krassó vármegye PH 1842/137, 288; PH 1842/142, 336; PH 1842/170, 584; PH 1843/211, 19-20; PH 1843/288, 680; PH 1843/295, 739; PH 1844/346, 280.

Kraszna vármegye PH 1842/107, 20; PH 1843/267, 495.

Máramaros vármegye PH 1841/30, 243; PH 1842/120, 129; PH 1842/180, 676; PH 1843/214, 44; PH 1843/238, 247; PH 1843/266, 486.

„Marostáj” PH 1842/141, 327.

Moson vármegye PH 1842/157, 469; PH 1842/188, 741; PH 1843/217, 68; PH 1843/267, 494; PH 1843/283, 634; PH 1843/286, 664; PH 1844/328, 124-125.

Nógrád vármegye PH 1842/140, 315; PH 1842/145, 361; PH 1842/202, 861, PH 1842/203, 869; PH 1843/219, 83; PH 1843/245, 306; PH 1843/254, 385; PH 1843/285, 653; PH 1843/311, 881; PH 1844/332, 159; PH 1844/350, 312.

Nyitra vármegye PH 1841/46, 383; PH 1841/59, 495; PH 1841/77, 649-650; PH 1841/89, 746; PH 1842/105, 2; PH 1842/106, 11; PH 1842/109, 38; PH 1842/130, 223-224; PH 1842/132, 243; PH 1842/159, 483; PH 1843/214, 44; PH 1843/239, 252; PH 1843/265, 480; PH 1843/266, 486-487; PH 1843/268, 509; PH 1843/297, 757-758.

Pest vármegye PH 1841/66, 553; PH 1841/71, 597; PH 1841/92, 775; PH 1841/94, 791-792; PH 1841/95, 799-800; PH 1841/97, 815; PH 1842/116, 95; PH 1842/120, 129-130; PH 1842/132, 242; PH 1842/153, 435; PH 1842/197, 819; PH 1843/232, 193; PH 1843/237, 235; PH 1843/255, 391; PH 1843/279, 599; PH 1844/336, 198.

Pozsega vármegye PH 1842/150, 409; PH 1842/167, 557; PH 1842/191, 766.

Pozsony vármegye PH 1841/13, 99; PH 1841/103, 862; PH 1842/134, 258; PH 1842/181, 861; PH 1842/207, 903-904; PH 1843/209, 4; PH 1843/233, 203-204; PH 1843/291, 705; PH 1843/307, 848.

Sáros vármegye PH 1842/105, 3; PH 1842/123, 159; PH 1842/126, 167; PH 1843/216, 60; PH 1843/236, 227; PH 1843/264, 470; PH 1843/287, 672.

Somogy vármegye PH 1841/38, 316; PH 1841/42, 349; PH 1841/91, 763; PH 1842/143, 346; PH 1842/195, 803; PH 1843/224, 124; PH 1843/301, 795-796.

Sopron vármegye PH 1841/77, 649; PH 1842/177, 650; PH 1843/240, 262; PH 1844/334, 177.

Szabolcs vármegye PH 1841/78, 656; PH 1841/96, 807; PH 1842/106, 10-11; PH 1842/123, 161; PH 1842/127, 196-197; PH 1842/147, 379; PH 1842/179, 666; PH 1842/180, 675; PH 1842/205, 885; PH 1843/234, 213; PH 1843/262, 454; PH 1843/286, 664; PH 1844/343, 255; PH 1844/361, 413.

Szatmár vármegye PH 1842/132, 242-243; PH 1842/175, 634; PH 1842/182, 692; PH 1842/183, 699; PH 1843/247, 321; PH 1843/259, 428; PH 1843/260, 437; PH 1843/293, 721.

Szepes vármegye PH 1842/118, 111; PH 1842/139, 305; PH 1842/176, 640-641; PH 1842/188, 742.

Szerém vármegye PH 1843/223, 116; PH 1843/267, 494; PH 1843/295, 739; PH 1844/332, 159.

Temes vármegye PH 1841/26, 211; PH 1841/31, 252-253; PH 1841/43, 358; PH 1841/101, 848; PH 1842/129, 214-215; PH 1842/135, 267; PH 1842/153, 436-437; PH 1842/165, 540; PH 1842/183, 700; PH 1842/206, 893; PH 1843/234, 211; PH 1843/254, 385; PH 1843/283, 634; PH 1844/345, 271.

Tolna vármegye PH 1841/96, 808; PH 1842/178, 657; PH 1843/286, 664.

Torontál vármegye PH 1841/30, 243; PH 1841/37, 306; PH 1841/98, 823; PH 1842/137, 288; PH 1842/140, 315; PH 1842/181, 683; PH 1843/258, 419; PH 1843/267, 493; PH 1843/276, 574; PH 1844/334, 177-178.

Trencsén vármegye PH 1841/80, 674; PH 1842/107, 19.

Turóc vármegye PH 1841/24, 194; PH 1841/31, 251; PH 1841/88, 738; PH 1842/107, 19; PH 1842/135, 267; PH 1842/179, 666; PH 1843/216, 59.

Udvarhelyszék PH 1841/46, 384; PH 1841/67, 563; PH 1842/153, 437; PH 1842/196, 813; PH 1843/272, 536.

Ugocsa vármegye PH 1841/76, 639; PH 1842/154, 444; PH 1843/212, 27; PH 1843/231, 186; PH 1843/247, 319; PH 1843/301, 795.

Ung vármegye PH 1841/62, 518; PH 1842/116, 94; PH 1842/194, 795; PH 1843/215, 52; PH 1843/298, 769; PH 1844/331, 152.

Varasd vármegye PH 1841/71, 597; PH 1841/95, 801.

Vas vármegye PH 1841/61, 511; PH 1841/80, 673; PH 1841/86, 722-723; PH 1841/102, 856; PH 1842/122, 149; PH 1842/127, 196; PH 1842/157, 468; PH 1842/160, 494; PH 1842/168, 566; PH 1843/215, 51; PH 1843/217, 67; PH 1843/229, 167; PH 1843/236, 228; PH 1843/277, 587; PH 1844/362, 421; PH 1844/365, 447.

Verőce vármegye PH 1841/39, 323; PH 1842/177, 651; PH 1843/218, 75; PH 1843/294, 731.

Veszprém vármegye PH 1841/65, 544; PH 1842/118, 111; PH 1842/198, 827; PH 1843/259, 428.

Zala vármegye PH 1841/96, 807; PH 1843/232, 195-196; PH 1843/238, 245; PH 1843/245, 304.

Zemplén vármegye PH 1841/33, 270; PH 1841/83, 698; PH 1842/120, 129; PH 1842/143, 345; PH 1842/144, 355; PH 1842/176, 642; PH 1842/177, 649; PH 1842/180, 674; PH 1842/181, 683; PH 1842/189, 750; PH 1843/210, 12; PH 1843/238, 247; PH 1843/248, 328.

Zólyom vármegye PH 1841/39, 325; PH 1841/54, 454; PH 1842/133, 250; PH 1842/175, 633; PH 1842/198, 827.

Vidéki levéltárca

B. PH 1841/59, 496.
Balatonfüred PH1841/85, 716.
Baranya vármegye PH 1841/14, 108.
Bihar vármegye PH 1841/96, 810.
Fiume PH 1841/68, 572.
Hont vármegye PH 1841/16, 126.
Komárom vármegye PH 1841/13, 100.
Munkács PH 1842/191, 766-767.
Nagybánya PH 1841/97, 818.
Nagykaroly PH 1841/69. 582-583.
Örkénytája PH 1841/80, 675.
P. PH 1841/48, 401.
Pest vármegye PH 1842/146, 371-372.
Sátoraljaújhely PH 1841/63, 527.
Szenice PH 1841/39, 325; PH 1841/66, 555.
Zilah PH 1841/37, 306-307; PH 1841/65, 546.
Zemplén vármegye PH 1842/170, 585.

Királyi városok köréből

Bártfa PH 1841/88, 740.
Eperjes PH 1841/62, 520.
Esztergom PH 1841/31, 254; PH 1842/202, 862.
Körmöcbánya PH 1842/192, 776.
Szabadka PH 1841/64, 536; PH 1842/122, 150-151; PH 1842/138, 296; PH 1843/211, 20.
Szatmárnémeti PH 1841/48, 400; PH 1842/196, 813.
Szeged PH 1841/86, 724; PH 1842/115, 89; PH 1842/139, 306; PH 1842/159, 484-485.
Temesvár PH 1841/31, 254.
Zólyom PH 1842/115, 89.

Rövid közlések

Arad vármegye PH 1843/292, 714.
Bács vármegye PH 1841/96, 808; PH 1842/157, 469; PH 1844/320.
Baranya vármegye PH 1841/71, 598; PH 1841/96, 808; PH 1842/177, 651; PH 1843/284, 645.
Bars vármegye PH 1843/284, 645.
Bihar vármegye PH 1843/305, 830.
Borsod vármegye PH 1843/290, 698.
Csanád vármegye PH 1843/290, 698.
Győr vármegye PH 1843/292, 714;
Heves vármegye PH 1843/280, 609.

Hont vármegye PH 1842/176, 642; PH 1843/290, 698; PH 1843/312, 892.
 Komárom vármegye PH 1843/284, 645.
 Krassó vármegye PH 1844/339, 222.
 Liptó vármegye PH 1843/293, 722;
 Máramaros vármegye PH 1843/290, 698.
 Moson vármegye PH 1844/320, 54;
 Nógrád vármegye PH 1843/279, 600.
 Nyitra vármegye PH 1843/284, 645; PH 1843/292, 714.
 Pest vármegye PH 1841/92, 775.
 Pozsony vármegye PH 1843/285, 655; PH 1843/305, 830.
 Sáros vármegye PH 1843/284, 645.
 Sopron vármegye PH 1841/76, 641.
 Szerém vármegye PH 1843/284, 645.
 Temes vármegye PH 1843/280, 609.
 Tolna vármegye PH 1843/284, 645.
 Torontál vármegye PH 1841/97, 816.
 Udvarhelyszék PH 1841/68, 572.
 Ugocsa vármegye PH 1841/75, 631.
 Ung vármegye PH 1844/324, 89.
 Vas vármegye PH 1841/71, 599.
 Verőce vármegye PH 1843/293, 722.

Egyéb vidéki hírek

Balatonfüred PH 1842/167, 558.
 Eperjes PH 1841/50, 419.
 Máramarossziget PH 1843/221, 100-101.
 Monok PH 1841/75, 632.
 Pest PH 1843/218, 76-77; PH 1843/278, 592; PH 1844/331, 151.

Külföldi napló

Amerikai Egyesült Államok PH 1841/24, 195; PH 1841/31, 255-256; PH 1841/48, 402;
 PH 1841/50, 420; PH 1841/83, 701; PH 1841/91, 765; PH 1843/217, 69; PH
 1843/222, 109; PH 1844/338, 214.
 Anglia PH 1841/1, 5; PH 1841/5, 36; PH 1841/8, 62; PH 1841/16, 128; PH 1841/20,
 162; PH 1841/26, 213; PH 1841/30, 245; PH 1841/36, 296-297; PH 1841/37,
 308; PH 1841/39, 326; PH 1841/40, 333; PH 1841/44, 369; PH 1841/52, 439;
 PH 1841/53, 446; PH 1841/55, 463; PH 1841/65, 546; PH 1841/76, 642; PH
 1841/81, 685; PH 1841/82, 693; PH 1841/84, 709; PH 1841/88, 741; PH
 1841/96, 810; PH 1841/101, 850; PH 1841/102, 856-857; PH 1842/107, 22;
 PH 1842/109, 39; PH 1842/121, 142; PH 1842/134, 259; PH 1842/139, 307;
 PH 1842/140, 317; PH 1842/144, 356; PH 1842/152, 429; PH 1842/153, 438;
 PH 1842/156, 461; PH 1842/157, 469; PH 1842/159, 485; PH 1842/161, 504;
 PH 1842/162, 515; PH 1842/164, 532-533; PH 1842/165, 542; PH 1842/168,
 567; PH 1842/172, 605; PH 1842/176, 643; PH 1842/180, 676; PH 1842/183,
 702; PH 1842/189, 752; PH 1842/192, 777; PH 1842/194, 795; PH 1842/195,

804; PH 1842/196, 814-815; PH 1842/199, 838; PH 1842/205, 887; PH 1843/209, 5; PH 1843/221, 101; PH 1843/230, 178; PH 1843/233, 206; PH 1843/234, 213-214; PH 1843/259, 429; PH 1843/262, 455; PH 1843/264, 472; PH 1843/271, 527; PH 1843/286, 664; PH 1843/300, 788; PH 1844/315, 13; PH 1844/326, 107; PH 1844/336, 214; PH 1844/353, 342; PH 1844/358, 389; PH 1844/361, 414; PH 1844/362, 423; PH 1844/363, 432; PH 1844/365, 449.

Ausztria PH 1841/36, 296.

Bajorország PH 1841/23, 188; PH 1843/229, 169.

Barbados PH 1843/223, 117;

Belgium PH 1841/11, 85; PH 1841/19, 153; PH 1841/91, 765; PH 1841/94, 793-794; PH 1841/102, 857; PH 1842/205, 887; PH 1842/156, 461; PH 1842/197, 821; PH 1842/201, 855; PH 1843/229, 167.

Brazília PH 1842/114, 81.

Dánia PH 1842/112, 63; PH 1842/114, 81; PH 1842/115, 91.

Franciaország PH 1841/3, 20; PH 1841/4, 28; PH 1841/7, 53; PH 1841/8, 62; PH 1841/15, 118; PH 1841/23, 188; PH 1841/26, 213; PH 1841/32, 263; PH 1841/36, 297; PH 1841/38, 317; PH 1841/46, 385; PH 1841/47, 393; PH 1841/56, 473; PH 1841/67, 565; PH 1841/68, 573; PH 1841/74, 625; PH 1841/77, 650; PH 1841/81, 685; PH 1841/82, 693; PH 1841/83, 701; PH 1841/87, 733; PH 1841/88, 741; PH 1841/94, 793; PH 1841/95, 802; PH 1841/98, 826; PH 1841/100, 840-841; PH 1842/105, 6; PH 1842/106, 13; PH 1842/107, 22; PH 1842/110, 47; PH 1842/112, 63; PH 1842/113, 71-72; PH 1842/115, 90; PH 1842/116, 96-97; PH 1842/117, 105; PH 1842/119, 122; PH 1842/124, 171-172; PH 1842/127, 197; PH 1842/128, 207; PH 1842/130, 224-225; PH 1842/134, 259; PH 1842/136, 279; PH 1842/137, 289; PH 1842/138, 297-298; PH 1842/139, 307; PH 1842/141, 32; PH 1842/145, 365; PH 1842/146, 373; PH 1842/147, 382; PH 1842/149, 404; PH 1842/151, 422; PH 1842/156, 461; PH 1842/157, 470; PH 1842/158, 477; PH 1842/168, 567; PH 1842/172, 604-605; PH 1842/178, 659; PH 1842/199, 839; PH 1842/201, 855; PH 1842/202, 863; PH 1843/211, 20; PH 1843/226, 141-142; PH 1843/232, 196-197; PH 1843/233, 206; PH 1843/237, 237; PH 1843/238, 248; PH 1843/244, 298; PH 1843/252, 367; PH 1843/253, 377; PH 1844/319, 46; PH 1844/320, 54; PH 1844/334, 178; PH 1844/337, 206-207; PH 1844/339, 222; PH 1844/341, 241; PH 1844/345, 273; PH 1844/347, 288; PH 1844/351, 323; PH 1844/352, 333; PH 1844/354, 351; PH 1844/355, 360; PH 1844/356, 369; PH 1844/357, 379; PH 1844/360, 405; PH 1844/363, 433.

Görögország PH 1841/57, 481; PH 1841/79, 666; PH 1841/97, 817; PH 1841/99, 834; PH 1844/322, 72.

Hollandia PH 1841/21, 171; PH 1842/178, 659; PH 1842/201, 856.

Itália PH 1841/54, 455; PH 1841/62, 520; PH 1841/67, 565; PH 1841/71, 600; PH 1841/90, 757; PH 1842/185, 717; PH 1844/342, 249; PH 1844/355, 360.

Jamaica PH 1841/18, 143.

Kína PH 1841/74, 626.

Kolumbia PH 1843/240, 264.

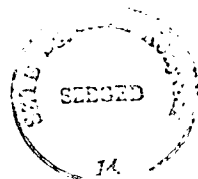
Marokkó PH 1843/297, 758.

Német terület Baden PH 1841/4, 30; PH 1841/35, 289; Darmstadt PH 1841/2, 13; Frankfurt PH 1841/69, 584; PH 1841/104, 874; Hamburg PH 1842/125, 179; PH 1842/145, 363; Hannover PH 1841/73, 616; Hessen PH 1841/87, 733; PH 1841/90, 756; Lichtenau PH 1842/163, 525; Limburg PH 1841/91, 765; Lipcse PH 1842/154, 445; Lübeck PH 1843/273, 546; Mainz PH 1843/212, 29;

Poroszország cím alatt Vesztfália, Königsberg és Szászország PH 1843/236, 231; Reuss PH 1841/17, 135; Stuttgart PH 1842/194, 796; Szászország PH 1842/159, 485; PH 1842/169, 575; PH 1842/202, 863; PH 1843/219, 86; Württemberg PH 1841/80, 675; PH 1841/91, 765; PH 1841/94, 793; PH 1841/97, 817; PH 1841/101, 850; PH 1843/234, 214.
 Oroszország PH 1841/96, 810; PH 1842/107, 23; PH 1842/146, 372; PH 1842/150, 412; PH 1842/175, 635.
 Poroszország PH 1841/16, 127; PH 1841/19, 153-154; PH 1841/24, 196; PH 1841/26, 214; PH 1841/31, 256; PH 1841/53, 447; PH 1841/59, 496; PH 1841/61, 513-514; PH 1841/72, 609; PH 1841/88, 741; PH 1842/109, 39; PH 1842/117, 105; PH 1842/135, 269; PH 1842/142, 337; PH 1842/200, 848; PH 1843/210, 12; PH 1843/219, 85; PH 1843/231, 187; PH 1843/237, 238; PH 1843/238, 249.
 Portugália PH 1841/102, 857; PH 1842/173, 613; PH 1843/226, 143; PH 1843/244, 298; PH 1844/362, 422.
 Román fejedelemségek PH 1842/142, 337; PH 1844/343, 256.
 Spanyolország PH 1841/58, 489; PH 1841/60, 505; PH 1841/81, 685; PH 1841/84, 710; PH 1841/94, 794; PH 1842/118, 113.
 Svájc PH 1841/58, 489; PH 1841/62, 520; PH 1843/210, 13.
 Svédország PH 1841/78, 658; PH 1843/244, 298; PH 1844/337, 206; Svéd- és Norvéghon PH 1842/150, 412; Norvég- és Svédhon PH 1842/161, 505; Norvégia PH 1841/75, 633; PH 1842/106, 13.
 Szardínia PH 1843/237, 238.
 Törökország PH 1841/45, 378; PH 1842/114, 82; PH 1844/335, 190.

A vidéki hírek szerzői

- (Verőce vm. PH 1843/218, 75.)
- * (Abaúj vm. PH 1841/100, 839.)
- ⊕ (Arad vm. PH 1841/61, 511; PH 1844/350, 312.)
- * (Hajdúkerület PH 1842/114, 80.)
- * (Munkács PH 1842/191, 766-767.)
- ☒ (Közép-Szolnok vm. PH 1842/107, 21; PH 1842/147, 380; PH 1842/168, 565; PH 1844/349, 302.)
- ☒ (Pozsony vm. PH 1841/13, 99.)
- ⊙ [Sz. P.] (Nógrád vm. PH 1842/203, 869; PH 1843/219, 83; PH 1843/245, 306; PH 1843/311, 881; PH 1844/332, 159.)
- ...yi (Ugocsa vm. PH 1843/247, 319.)
- ...yin (Ugocsa vm. PH 1843/231, 186.)
- .Y.y. (Szatmár vm. PH 1842/132, 242-243.)
- ⊙ (B. PH 1841/59, 496.)
- ⊙ (Esztergom vm. 1841/34, 280-281.)
- [hárompontkör] (Borsod vm. 1841/23, 185.)
- [tükrözött szív] (Borsod vm. PH 1841/33, 269; PH 1841/57, 478; PH 1841/70, 590; PH 1841/83, 698; PH 1842/108, 29; PH 1842/145, 361; PH 1843/230, 175-176.)
- [tükrözött szív] (Kraszna vm. PH 1842/107, 20.)
- [tükrözött szív] (Turóc vm. PH 1841/24, 194.)
- „A' helybeli izraeliták” (Heves vm. PH 1842/210, 129.)
- „Egy rák” (Zemplén vm. PH 1843/238, 247.)
- „más hiteles kútfő” (Bihar vm. PH 1843/245, 303.)
- „Őszinte testvérek” (Jászkun kerület PH 1841/92, 774.)
486. (Szenice PH 1841/39, 325.)
- 818. (Varasd vm. PH 1841/71, 597.)
- ∞ (Bács vm. PH 1843/299, 778.)
- a- (Körmöcbánya PH 1842/192, 776.)
- Ádám (Zólyom PH 1842/115, 89.)
- B.- (Nyitra vm. PH 1841/89, 746.)
- B...j (Vas vm. 1841/61, 511.)
- B.A. (Nyitra vm. PH 1841/59, 495.)
- Balta (Udvarhelyszék PH 1842/153, 437.)
- Batthyányi Ferdinánd** (Nyitra vm. PH 1841/46, 383; PH 1841/77, 649-650; PH 1842/105, 2; PH 1842/106, 11; PH 1842/109, 38; PH 1842/130, 223-224; PH 1842/132, 243; PH 1843/214, 44; PH 1843/239, 252.)
- Bene István** (Csongrád vm. PH 1842/158, 476; PH 1843/313, 897.)
- Berkesi** (Szepes vm. PH 1842/176, 640-641; PH 1842/188, 742.)
- Besze János** (Esztergom PH 1841/31, 254. Esztergom vm. PH 1841/28, 228; PH 1841/56, 471; PH 1842/109, 38; PH 1843/287, 671.)
- Beznák Alajos** (Nyitra vm. PH 1842/109, 38; PH 1842/132, 243.)
- Bodon Ábrahám** (Gömör vm. PH 1842/105, 4; PH 1842/128, 205; PH 1843/210, 10; PH 1843/291, 705; PH 1843/296, 748; PH 1844/344, 263.)
- B-r. (Bártfa PH 1841/88, 740.)
- Csanád** (Csanád vm. PH 1842/138, 295.)
- Csereháti [álnév]** (Abaúj vm. PH 1843/247, 319; PH 1843/285, 653.)

Csiky Sándor (Heves vm. PH 1842/123, 161; PH 1842/187, 732; PH 1843/216, 59; PH 1843/227, 147; PH 1843/228, 157.)

Dávid Antal (Csanád vm. PH 1842/207, 902; PH 1844/314, 4.)

-E.- (Jászkun kerület PH 1841/26, 211.)

Erdődy János (Udvarhelyszék PH 1841/46, 384.)

-F.- (Sáros vm. PH 1843/264, 470.)

Falusi (Kraszna vm. PH 1843/267, 495.)

Frideczky Lajos (Nógrád vm. PH 1842/145, 361.)

G. (Szabolcs vm. PH 1841/78, 656; PH 1842/106, 10-11; PH 1842/123, 161; PH 1842/127, 196-197; PH 1842/147, 379; PH 1842/180, 675; PH 1842/205, 885; PH 1843/286, 664; PH 1844/343, 255; PH 1844/361, 413.)

G.H. (Szepes vm. PH 1842/118, 111.)

Gálfi Mihály (Udvarhelyszék PH 1843/272, 536.)

Geduly Lajos (Gömör vm. PH 1841/59, 495.)

Gyomirtó K. (Torontál vm. PH 1841/37, 306.)

-H.- (Nógrád vm. PH 1842/140, 315.)

H.L. (Jászkun kerület PH 1841/26, 211.)

Hainer Ignác (Baranya vm. PH 1841/97, 815; PH 1842/108, 29; PH 1842/125, 178; PH 1842/126, 188; PH 1842/180, 673-674; PH 1842/203, 869; PH 1843/211, 18-19; PH 1843/236, 229; PH 1843/251, 357; PH 1843/287, 671.)

Horváth István (Bereg vm. PH 1841/71, 597; PH 1841/104, 870; PH 1842/131, 232; PH 1842/152, 427; PH 1842/207, 902-903; PH 1844/315, 12.)

Hrabovszky Zsigmond (Vas vm. PH 1841/86, 722-723; PH 1841/102, 856; PH 1842/157, 468; PH 1842/160, 494.)

Hubaffy [álnév] (Ung vm. PH 1842/194, 795.)

-i- (Ugocsa vm. PH 1842/154, 444.)

---i ---n (Ugocsa vm. PH 1843/212, 27.)

Jakabffy Miklós (Krassó vm. PH 1842/137, 288; PH 1842/170, 584; PH 1843/211, 19-20; PH 1843/295, 739; PH 1844/346, 280.)

Joannovics György (Krassó vm. PH 1842/142, 336.)

K. (Hajdúkerület PH 1841/25, 204.)

K. Horváth János (Udvarhely sz. PH 1841/67, 563; PH 1841/68, 572.)

Karvázy Zsigmond (Szabadka PH 1841/64, 536.)

Kazinczy Gábor [Δ] (Zemplén vm. PH 1841/83, 698; PH 1842/120, 129; PH 1842/143, 345; PH 1842/144, 355; PH 1842/177, 649; PH 1842/180, 674; PH 1842/181, 683; PH 1842/189, 750; PH 1843/210, 12; PH 1843/248, 328.)

Keresztes Károly (Pest PH 1843/218, 76-77.)

Kiváry (Örkénytája PH 1841/80, 675.)

K-ly-L. (Vas vm. PH 1841/80, 673; PH 1841/102, 856; PH 1842/122, 149.)

Koroknay Gy. (Nagykároly PH 1841/69, 582-583.)

Kossár József (Zala vm. PH 1841/96, 807; PH 1843/232, 195-196.)

Kosztolányi Péter (Bars vm. PH 1841/79, 666; PH 1842/110, 44; PH 1842/126, 186-187; PH 1843/214, 43; PH 1843/216, 61.)

Kovács Károly (Ung vm. PH 1841/62, 518; PH 1842/116, 94; PH 1843/298, 769; PH 1844/331, 152.)

Kovács Sámuel (Hajdúkerület PH 1841/58, 488.)

Kubinyi Ignác (Szabolcs vm. 1841/96, 807.)

Kulin Antal (Ung vm. PH 1843/215, 52.)

Kunoss (Fejér vm. PH 1842/115, 88.)

- Küttel K.** (Temes vm. PH 1842/436-437.)
- L.L.** (Csongrád vm. PH 1841/64, 535.)
- Lukács György** (Bihar vm. PH 1841/42, 347; PH 1841/52, 436; PH 1841/53, 445; PH 1841/79, 665; PH 1841/92, 774; PH 1841/96, 810; PH 1841/104, 870-871; PH 1842/133, 249; PH 1842/156, 458; PH 1842/184, 708, PH 1842/187, 732-733; PH 1842/208, 911; PH 1843/212, 28; PH 1843/231, 186; PH 1843/246, 311; PH 1843/247, 318; PH 1843/259, 427; PH 1843/270, 517; PH 1843/309, 866; PH 1844/346, 280.)
- Major Pál** (Moson vm. PH 1842/157, 469; PH 1842/188, 741; PH 1843/217, 68; PH 1843/267, 494; PH 1843/286, 664; PH 1844/328, 124-125.)
- Mariássy József** (Bars vm. PH 1843/254, 384-385; PH 1843/268, 502; PH 1843/287, 670; PH 1844/315, 11.)
- Mecseki** (Baranya vm. PH 1841/14, 108; PH 1841/62, 519; PH 1841/72, 608.)
- Meszlényi Rudolf** (Fejér vm. PH 1841/34, 281; PH 1843/218, 75; PH 1843/255, 391.)
- M-i A-s** (Jászkun terület PH 1842/198, 828-829.)
- Miticzky József** (Bereg vm. PH 1842/200, 846-847.)
- Nyáry Rudolf, Bedeghi gr.** (Nyitra vm. PH 1842/159, 483.)
- O** (Nógrád vm. 1842/202, 861.)
- Óhalmi (Omaszta) Zsigmond** (Békés vm. PH 1842/118, 111; PH 1842/141, 325; PH 1843/209, 4.)
- Olgyai Gáspár** (Pozsony vm. PH 1841/103, 862; PH 1842/134, 258; PH 1842/181, 861; PH 1842/207, 903-904; PH 1843/233, 203-204; PH 1843/291, 705; PH 1843/307, 848.)
- OO.** (Pozsega vm. PH 1842/150, 409; PH 1842/167, 557; PH 1842/191, 766.)
- Ormós Zsigmond** (Temes vm. PH 1841/31, 252-253; PH 1841/43, 358; PH 1841/101, 848; PH 1842/129, 214-215; PH 1842/135, 267; PH 1842/165, 540; PH 1842/183, 700; PH 1842/206, 893; PH 1843/254, 385; PH 1843/283, 634.)
- Osztróvszky József [Δ]** (Szeged PH 1841/86, 724; PH 1842/115, 89; PH 1842/139, 306; PH 1842/159, 484-485. Csongrád vm. PH 1843/263, 463.)
- Órhegyi Gábor** (Alsó-Fejér vm. PH 1841/259, 429.)
- P.** (Somogy vm. PH 1843/301, 795-796.)
- P. Tanos J.** („Marostáj” PH 1842/141, 327.)
- Papp Lajos [álnév]** (Zemplén vm. PH 1841/33, 270.)
- Páprádi** (Kövár-vidék PH 1843/312, 892.)
- Pongrácz Lajos [P. L.]** (Hont vm. PH 1841/16, 126; PH 1841/52, 435; PH 1841/103, 863; PH 1842/121, 139; PH 1842/135, 452; PH 1842/177, 649-650; PH 1842/195, 804; PH 1842/201, 854; PH 1843/211, 19; PH 1843/227, 147; PH 1843/247, 320; PH 1843/251, 357; PH 1843/255, 392; PH 1843/313, 897; PH 1844/336, 198; PH 1844/360, 404.)
- P-s** (Máramarossziget PH 1843/221, 100-101.)
- Révay Gusztáv** (Zólyom vm. PH 1841/39, 325; PH 1841/54, 454; PH 1842/133, 250; PH 1842/175, 633; PH 1842/198, 827.)
- R. I.** (P. PH 1841/48, 401.)
- r-n** (Győr vm. PH 1843/248, 329.)
- ró--** (Bács vm. PH 1842/149, 402.)
- ró.-** (Szerém vm. PH 1843/223, 116; PH 1843/267, 494; PH 1843/295, 739; PH 1844/332, 159.)

Rónay Móric (Torontál vm. PH 1842/140, 315; PH 1842/181, 683.)
-s- (Balatonfüred PH 1841/85, 716.)
S. A. (Verőce vm. PH 1842/177, 651.)
Schné László (Heves vm. PH 1841/55, 461; PH 1843/285, 654-655; PH 1843/313, 897.)
Sebők József (Bács vm. PH 1841/58, 487; PH 1842/116, 95-96; PH 1842/133, 249; PH 1842/149, 401-402; PH 1842/158, 475; PH 1842/186, 723; PH 1843/210, 11; PH 1843/264, 471; PH 1843/299, 777-778; PH 1844/314, 4; PH 1844/347, 287; PH 1844/350, 313.)
Somsich [Somssich] Pál (Somogy vm. PH 1841/38, 316.)
Stettner Lajos [S. L.] (Sopron vm. PH 1841/77, 649; PH 1842/177, 650; PH 1843/240, 262; PH 1844/334, 177.)
S--s (Szatmárnémeti PH 1841/48, 400; PH 1842/196, 813.)
Sulyok Dániel (Szabolcs vm. PH 1843/262, 454.)
S-v- (Komárom vm. PH 1844/338, 213-214.)
Sz. J. (Torontál vm. PH 1841/98, 823.)
Szabó Antal [Sz. A.] (Veszprém vm. PH 1841/65, 544; PH 1842/118, 111; PH 1842/198, 827; PH 1843/259, 428.)
Szabó György (Zilah PH 1841/37, 306-307; PH 1841/65, 546. Közép-Szolnok vm. PH 1841/78, 657.)
Szabó Kálmán (Győr vm. PH 1841/105, 2.)
Szelma [Hrabovszky Zsigmond] (Vas vm. PH 1841/102, 856; PH 1842/122, 149; PH 1842/127, 196.)
Sz-y (Vas vm. PH 1841/71, 599.)
-t- (Komárom vm. PH 1842/189, 751.)
T. (Baranya vm. PH 1843/236, 229.)
Tarnaparti (Jászkun kerület PH 1842/175, 634.)
T-n. (Komárom vm. 1843/218, 74; PH 1843/220, 91; PH 1843/243, 286; PH 1843/256, 401; PH 1843/295, 738.)
Tomcsányi József [T.] (Békés vm. PH 1841/104, 872; PH 1842/132, 240-241; PH 1842/184, 709; PH 1843/212, 28; PH 1843/241, 267; PH 1843/297, 757.)
Tóth Ferenc (Tolna vm. PH 1841/96, 808; PH 1842/178, 657; PH 1843/286, 664.)
Ujházy László (Sáros vm. PH 1842/123, 159; PH 1842/126, 167.)
Ujhelyi Gábor (Turóc vm. PH 1841/31, 251; PH 1841/88, 738; PH 1842/107, 19; PH 1842/135, 267; PH 1842/179, 666; PH 1843/216, 59.)
-V.A. (Verőce vm. PH 1843/294, 731.)
Vadnay Miklós (Borsod vm. PH 1843/294, 731.)
Várady Ádám, ifj. (Máramaros vm. PH 1843/266, 486.)
V. J. (Nagybánya PH 1841/97, 818.)
V^{xxxx} (Kraszna vm. PH 1842/107, 20.)
Winkler Imre [W. J., W. I.] (Temesvár PH 1841/31, 254. Temes vm. PH 1841/26, 211; PH 1841/43, 358; PH 1843/234, 211.)
-xx (Zala vm. PH 1843/238, 245.)
-y (Hont vm. PH 1842/121, 139-140.)
Y (Komárom vm. PH 1841/7, 50-51.)
-y- (Trencsén vm. PH 1841/80, 674.)
Záborszky Alajos (Somogy vm. PH 1841/42, 349; PH 1841/91, 763; PH 1842/143, 346; PH 1842/195, 803; PH 1843/224, 124.)
Zichy Hermann, gr. (Vas vm. PH 1842/168, 566.)

Zilahi Szakács Péter (Sátoraljaújhely PH 1841/63, 527.)
Ziska József (Győr vm. PH 1843/296, 747.)
Zmertych Ferenc (Szenice PH 1841/66, 555.)
Zmeskál Elek (Árva vm. PH 1842/195, 803; PH 1844/314, 4.)
Zomborcsevics Ferenc [Z] (Szabadka PH 1842/122, 150-151; PH 1842/138, 296; PH 1843/211, 20.)
Zsíros Lajos (Torontál vm. PH 1842/137, 288.)
 Δ (Komárom PH 1841/80, 674; PH 1842/134, 257; PH 1842/188, 743.)
 Δ (Nógrád vm. PH 1843/254, 385.)
 Δ (Ugocsa vm. PH 1841/76, 639.)
 ⊖ (Esztergom PH 1842/202, 862.)
 ⊖ (Csanád vm. PH 1841/52, 436; PH 1841/79, 664.)
 ⊖ (Máramaros vm. PH 1841/30, 243; PH 1842/120, 129; PH 1842/180, 676; PH 1843/214, 44; PH 1843/238, 247.)
 ⊖ (Sáros vm. PH 1842/105, 3; PH 1843/236, 227.)
 ⊖ (Szepes vm. PH 1842/139, 305.)
 ⊖ (Varasd vm. PH 1841/95, 801.)